

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**GREK HARFLİ TÜRKÇE BİR METİN: HEKAYE-İ ŞAH
İSMAİL ve GÜLÜZAR HANUM (ÇEVİRİYAZILI METİN, DİL
İNCELEMESİ, SÖZLÜK)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim KARAHANCI

BURSA - 2013

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**GREK HARFLİ TÜRKÇE BİR METİN: HEKAYE-İ ŞAH
İSMAİL ve GÜLÜZAR HANUM (ÇEVİRİYAZILI METİN, DİL
İNCELEMESİ, SÖZLÜK)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İbrahim KARAHANCI

**Danışman:
Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA**

BURSA - 2013

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 701141007 numaralı İbrahim Karahancı'nin hazırladığı "Grek Harfli Türkçe Bir Metin: Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum (Çevriyazılı Metin, Dil İncelemesi, Sözlük)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, .../...../ 20.... günü ..... - .....saatleri arasında yapılmış, sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Erdoğan BOZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

.../.../ 2013

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İbrahim Karahancı
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XI + 273
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Kerime Üstünova

GREK HARFLİ TÜRKÇE BİR METİN: HEKAYE-İ ŞAH İSMAİL VE GÜLÜZAR HANUM (ÇEVRIYAZILI METİN, DİL İNCELEMESİ, SÖZLÜK)

Bu tez çalışmasında Grek harfleriyle Türkçe olarak 1909'da Atina'da yazılmış *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum* adlı eser, Latin esaslı Türk alfabesine aktarılmış, dil incelemesi yapılmış, dönemin dilini ne ölçüde ortaya koyduğu yönünde genel yargılara varılması amaçlanmıştır.

Ayrıca metnin yazıldığı Grek harflerinin Türkçenin ifade kabiliyetine uygunluğu etraflıca irdelenmiş, bu konuda yapılan çalışmalar özetlenmiştir. Grek harfli Türkçe yazım geleneğinin zirve noktasını teşkil eden Karamanlıca'nın (Karamanlı Türkçesi) tarihi Türkiye Türkçesi açısından değeri ortaya konmuştur.

Eser, yazıldığı dönem, hitap ettiği kitle ve içeriği açısından önemlidir. Dil incelemesi bağlamında araştırmacıya büyük veriler sunan metin, yoğun olarak kalıplaşmış Arap harfli Osmanlı Türkçesinden etkisinde görülür. Ancak özellikle içeriği ve hitap ettiği kitle göz önünde bulundurulduğunda halk ağzına ait öğeleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Bu bilgilere ek olarak hikaye, tarihi Türkiye Türkçesinin Arap harfli yazı sisteminin gizlediği pek çok özelliği ortaya koyması bakımından ayrı bir yere sahiptir. Hatta yalnız Türkçeyi yazıya dökmeye eksikleri bulunduğu bilinen Arap alfabesinin değil günümüz Latin harflerinin bile gösterme yeterliliğine sahip olmadığı vurguyu büyük ölçüde sistemli bir şekilde işaretleyen metin, Türk dili çalışmalarında özel bir anlam kazanır.

Anahtar Sözcükler

Grek harfli Türkçe metinler, Karamanlıca, tarihi Türkiye Türkçesi, ses bilgisi, imla, çevriyazı (transkripsiyon), biçim bilgisi, söz dizimi, söz varlığı, sözlük

ABSTRACT

Name and Surname : İbrahim Karahanci
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Turkish Language
Degree Awarded : Master
Page Number : XI + 273
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Kerime Üstünova

A GREEK SCRIPT TURKISH TEXT: HEKAYE-İ ŞAH İSMAİL VE GÜLÜZAR HANUM (TRANSCRIPTION TEXT, LANGUAGE ANALYSIS, DICTIONARY)

In this thesis *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum*, which was pressed in Athens in 1909 as Greek script Turkish was transcribed to Latin script Turkish alphabet, was done language analysis, was aimed to reach a general conclusion about revealed how period's language.

Also Greek script's suitability of the ability to express to Turkish was detailed examined and studies on this subject were summarized. It was revealed importance in terms of historical Turkey Turkish that Karamanlidika, constituting the highest point of Greek script Turkish tradition.

The text is very important in terms of writing period, audience and content. Text, offering a large data to researcher in language analysis, is heavily influenced by stereotype Arabic script Ottoman Turkish. But it also incorporates public dialect elements in view of its content and audience.

In addition to all this, the text has a special place with regard to demonstrate the many peculiarities, hiding Arabic script. Even so the text, systematically marking accent, becomes important in Turkish language studies. This peculiarity is neither Arabic script nor Latin script.

Keywords

Greek script Turkish texts, Karamanlidika, historical Turkey Turkish, phonetics, orthography, transcription, morphology, syntax, vocabulary, dictionary

ÖNSÖZ

Türkiye’de ve dünyada Grek harfli Türkçe metinler üzerine yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunun nedenleri daha etraflı çalışmaların konusu olabilir. Bu çalışma, Grek harfli Türkçe metinler alanındaki boşluğu bir nebze olsun kapatmak üzere hazırlanmıştır. Temel olarak bu yönde yapılmış bir çalışmayla tarihi Türkiye Türkçesi araştırmalarına çok çeşitli açılardan ışık tutulması amaçlanmıştır.

Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum’da Grek harflerinin Arap harflerinin sesçillik sorununa getirdiği kısmi çözümler önemli yer tutmaktadır. Özellikle Grek harfli metinlerin Türk dilinde büyük bir boşluğu dolduran vurguyu yazıda işaretleme yöntemi üzerinde durulmuş, bugüne kadar ortaya konan çevriyazı (transkripsiyon) fontlarının yetersizliği görüldüğünden yeni baştan *Karamanli Latin* adlı bir çevriyazı fontu oluşturulmuştur. Bu font sayesinde metin, Türkçenin zengin vurgu niteliklerini göstermekle birlikte günümüz okuyucusuna hitap edecek kolaylıkta ve sadelikte çevriyazıyla yazılmıştır.

Metinde Grek harflerinin hangi ölçütlerle sesçillik sorunlarına çözümler getirdiği imla incelemesinde ele alınmış, hangi Grek harfin hangi sese işaret ettiği vurgulama sistemi göz önünde bulundurularak gösterilmiştir.

Dilbilgisel incelemenin ilk aşaması olan ses bilgisi bölümünde metnin genel Türkiye Türkçesinden ayrıldığı noktalar saptanmıştır.

Dilbilgisinin diğer kollarından biçim bilgisi ve söz dizimine ayrı başlıklar açılmamıştır. Dil ve anlatım özellikleri ana başlığı altında söz varlığı, biçim bilgisi ve söz dizimi özellikleri bir bütün olarak ele alınmış, klasik biçimde tüm ekler, sözcük ve cümle türleri vb. sıralanmadan Türkiye Türkçesinin genel özelliklerinden farklılıklar gösteren unsurlar gösterilmiştir. Buna ek olarak baskın bir biçimde anlatım özelliği olarak öne çıkan niteliklerden söz edilerek örnekler sunulmuştur.

Çalışmanın son kısmında metnin genel söz varlığının ortaya konması bağlamında küçük bir sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükte metinde geçen her sözlük birime yer verilmemiş, birden çok anlama sahip, kullanım sıklığı bulunmayan, çoğunluğu yabancı kökenli sözcüklerden oluşan madde başları sıralanmıştır. Sözlük oluşturulurken temel kaynak olarak Türk Dil Kurumunun genel ağ üzerinden hizmet veren *Güncel Türkçe Sözlüğü* (TDK-GTS) alınmış; zaman zaman Osmanlı Türkçesi sözlüklerine de başvurulmuştur.

Bu tezi hazırladığım süreçte gerek bilimsel birikimiyle gerekse yüreklendirici tavırlarıyla bana desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Kerime Üstünova’ya çok teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın ilk tohumlarını atan, bana bu alanda çalışma fikrini sunan Doç. Dr. Ferruh Ağca’ya; Uludağ Üniversitesine yatay geçiş yapana kadar danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. Erdoğan Boz’a ayrı ayrı şükranlarımı sunarım.

Ocak 2011- Haziran 2013 tarihleri arasında 2,5 yıl beni yüksek lisans araştırma bursuyla destekleyen Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AYK) ile Türk Dil Kurumu yetkililerine, özellikle AYK Bilimsel Çalışmalar Koordinasyon Dairesi Başkanvekili Neşecan Uysal’a minnettarım. Yine erişmekte güçlük çektiğim pek çok kaynağa ulaşmamı sağlayan Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde görevli Uzman Gülsevin Güler’e teşekkürü bir borç biliyorum.

Son olarak bu uzun yolda bana maddi, manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aile bireylerimin, binlerce kilometre uzaktan içtenliğine sonsuz inandığım yaklaşımlarıyla

başarılarıma paydaş olan Sinem Dereci'nin ve özellikle son altı ay geceleri uzun çalışmalarımın ardından bana evini açan mesai arkadaşım Arş. Gör. Tayfun Barış'ın sanırım haklarını ödeyemem. Kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Bursa / 2013

İbrahim Karahancı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT.....	İV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

(GREK HARFLİ TÜRKÇE ve KARAMANLICA)

1. ALFABE, GREK ALFABESİ ve GREK HARFLİ TÜRKÇE.....	7
1.1. ALFABE VE ALFABENİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ.....	7
1.2. GREK ALFABESİ.....	8
1.3. TÜRK DİLİNİN GREK HARFLERİYLE YAZIYA GEÇİRİLMESİ.....	9
2. KARAMANLICA METİNLERDE İMLA ve ÇEVİRİYAZI.....	13
2.1. KARAMANLICA METİNLERİN İMLASI.....	13
2.2. KARAMANLICA METİNLERİN ÇEVİRİYAZISI.....	19
3. KARAMANLICA METİNLERİN SES BİLGİSİ, BİÇİM BİLGİSİ ve SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ.....	24
3.1. KARAMANLICA METİNLERİN SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ.....	24
3.2. KARAMANLICA METİNLERİN BİÇİM BİLGİSİ VE SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

(METNİN ÇEVİRİYAZISI ve DİL İNCELEMESİ)

1. METNİN ÇEVİRİYAZISI.....	30
2. METNİN DİLBİLGİSEL İNCELEMESİ.....	96
2.1. METNİN İMLA ve ÇEVİRİYAZI İNCELEMESİ.....	96
2.1.1. Ünlülerin yazılışı.....	96
2.1.1.1. /a/ ses biriminin gösterimi.....	96
2.1.1.2. /e/ ses biriminin gösterimi.....	97
2.1.1.3. /ı/ ses biriminin gösterimi.....	98
2.1.1.4. /i/ ses biriminin gösterimi.....	98
2.1.1.5. /o/ ses biriminin gösterimi.....	99

2.1.1.6. /ö/ ses biriminin gösterimi	100
2.1.1.7. /u/ ses biriminin gösterimi	101
2.1.1.8. /ü/ ses biriminin gösterimi	102
2.1.1.9. Metnin ünlü tablosu	103
2.1.2. Ünsüzlerin yazılışı	104
2.1.2.1. /b/ ve /p/ ses birimlerinin gösterimi	104
2.1.2.2. /c/ ve /ç/ ses birimlerinin gösterimi	104
2.1.2.3. /d/ ve /t/ ses birimlerinin gösterimi	105
2.1.2.4. /f/ ses biriminin gösterimi	105
2.1.2.5. /g/ ve /k/ ses birimlerinin gösterimi	105
2.1.2.6. /ğ/ ses biriminin gösterimi	107
2.1.2.7. /h/ ses biriminin gösterimi	107
2.1.2.8. /j/ ses biriminin gösterimi	107
2.1.2.9. /l/ ses biriminin gösterimi	108
2.1.2.10. /m/ ses biriminin gösterimi	108
2.1.2.11. /n/ ses biriminin gösterimi	108
2.1.2.12. /ñ/ ses biriminin gösterimi	108
2.1.2.13. /r/ ses biriminin gösterimi	108
2.1.2.14. /s/ ve /ş/ ses birimlerinin gösterimi	109
2.1.2.15. /v/ ses biriminin gösterimi	109
2.1.2.16. /y/ ses biriminin gösterimi	109
2.1.2.17. /z/ ses biriminin gösterimi	110
2.1.2.18. Metnin ünsüz tablosu	110
2.1.3. İmlayla ilgili diğer özellikler	111
2.1.3.1. Bitişik ve ayrı yazılma	111
2.1.3.2. Büyük harf kullanımı	115
2.1.3.3. Arapça ve Farsça tamlamalar ve bağlama öbeklerinin yazılışı	115
2.1.3.4. Sayıların yazılışı	116
2.1.4. Noktalama	116
2.1.4.1. Nokta (.)	117
2.1.4.2. Virgül (,)	117
2.1.4.3. Noktalı virgül (;)	119
2.1.4.4. İki nokta (:)	119
2.1.4.5. Kısa çizgi (-)	119
2.1.4.6. Uzun çizgi (–)	120
2.1.4.7. Yay ayraç ( )	120
2.2. METNİN SES BİLGİSİ İNCELEMESİ	121
2.2.1. Ünlü düşmesi	122
2.2.2. Hece düşmesi	124
2.2.3. Ünlü türemesi	124
2.2.4. Büzülme / Hece kaynaşması	126
2.2.5. Ünlü birleşmesi	127
2.2.6. Ses boşluğu	128
2.2.7. Daralma	129
2.2.7.1. e > i değişimiyle daralma	129
2.2.7.2. o > u değişimiyle daralma	132
2.2.7.3. ö > ü değişimiyle daralma	132
2.2.8. Genişleme	132
2.2.8.1. i > a değişimiyle genişleme	132
2.2.8.2. i > e değişimiyle genişleme	132

2.2.8.3. u > o değişimiyle genişleme	133
2.2.8.4. ü > ö değişimiyle genişleme	133
2.2.9. Ünlü incelmesi.....	133
2.2.9.1. a > e değişimiyle incelmeye	134
2.2.9.2. ı > i değişimiyle incelmeye	134
2.2.9.3. u > i değişimiyle incelmeye.....	135
2.2.10. Ünlü kalınlaşması.....	135
2.2.10.1. e > a değişimiyle kalınlaşma	135
2.2.11. Düzleşme	136
2.2.11.1. u > ı değişimiyle düzleşme	136
2.2.11.2. ü > i değişimiyle düzleşme	136
2.2.12. Yuvarlaklaşma.....	137
2.2.12.1. ı > u değişimiyle yuvarlaklaşma	137
2.2.12.2. i > ü değişimiyle yuvarlaklaşma	139
2.2.13. Ünlü uyumu	141
2.2.13.1. Artlık-önlük uyumu	141
2.2.13.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu.....	143
2.2.14. Ünsüz türemesi	144
2.2.15. Ünsüz düşmesi.....	145
2.2.16. Ünsüz benzeşmesi	146
2.2.17. Ötümlüleşme	146
2.2.18. Ünsüz uyumu.....	149
2.2.19. Göçüşme (Metatez)	149
2.2.20. Ünsüzlerde gözlenen diğer ses değişmeleri.....	149
2.2.20.1. k > g ve k > h değişimi	149
2.2.20.2. y > g ve ğ > y değişimi	150
2.2.20.3. v > f değişimi	150
2.2.20.4. s > z değişimi	150
2.2.20.5. ç > j değişimi	150
2.2.20.6. l ~ r değişimi	150
2.2.20.7. n > r değişimi	151
2.2.21. Vurgu.....	151
2.2.21.1. Vurgunun belirlenmesi ve yazıda gösterimi	153
2.2.21.2. Grek harfli Türkçe (Karamanlıca) metinlerde vurgu.....	155
2.2.21.3. Metnin sözcük vurgusu gösterimi açısından incelenmesi	156
2.2.21.3.1. Sözcük kök / gövdesinde sonda yer alan vurgunun gösterimi.....	157
2.2.21.3.2. Sözcük kök / gövdesinde sonda yer almayan vurgunun gösterimi.....	157
2.2.21.3.3. Vurgulu dil birimlerinin bulunduğu sözcüklerde vurgunun gösterimi ..	161
2.2.21.3.4. Vurgusuz dil birimlerinin bulunduğu sözcüklerde vurgunun gösterimi	161
2.3. METNİN DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	170
2.3.1. Bağlaçların Kullanımı	170
2.3.1.1. ki	170
2.3.1.2. “ama” ve “lakin”	174
2.3.1.3. ve	175
2.3.1.4. de (da)	177
2.3.1.5. dahi	179
2.3.1.6. ne ... ne.....	180
2.3.1.7. “çünkü” ve “zira”	180
2.3.1.8. ancak.....	181
2.3.1.9. eğer	181

2.3.1.10. ya ... ya.....	182
2.3.1.11. yoksa	182
2.3.1.12. meğer	182
2.3.2. Ulaç eklerinin kullanımı	182
2.3.3. Devrik cümlelerin kullanımı	185
2.3.4. Konuşma cümlelerinin kullanımı	187
2.3.4.1. İç cümle olarak geçen konuşma cümleleri	187
2.3.4.2. Cümlemsi / ulaç öbeği içinde kalan konuşma cümleleri	190
2.3.5. Ünlemler.....	192
2.3.5.1. Doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılanlar	193
2.3.5.2. Seslenme / hitap yoluya ünlem olarak kullanılanlar.....	193
2.3.6. Ölçünlü dilde olmayan ya da farklı işlev üstlenen kullanımlar.....	194
2.3.6.1. Ekler.....	194
2.3.6.2. Sözcükler	200
2.3.6.3. Sözcük öbekleri	210
2.3.7. İslami terimler	216
2.3.8. Kalıp yapılar	217
2.3.8.1. Deyimler	217
2.3.8.2. Kalıp sözler.....	223
2.3.8.2.1. Ünlemlik kalıp sözler.....	223
2.3.8.2.2. Benzetmelik kalıp sözler	224
2.3.8.3. Diğer kalıp yapılar	224
2.3.9. Yardımcı eylemlerin kullanımı	224
2.3.9.1. Et-, eyle-, kıl-, ol-, bulun-	225
2.3.9.2. Karmaşık eylemler.....	227
2.3.9.3. Tasvirlik eylemler.....	227
2.3.9.4. İkili birleşik eylemler.....	228
2.3.10. Arapça ve Farsça biçimler.....	228
2.3.11. Bozuk yapılar	229
2.3.12. Uzun cümleler	234
2.3.13. Geçiş cümleleri.....	234
2.3.14. Nazım parçalarında dil ve anlatım özellikleri	235

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(SÖZLÜK)

1. METNİN SÖZLÜĞÜ	241
SONUÇ	260
KAYNAKLAR.....	263
EKLER.....	271
ÖZGEÇMİŞ	273

KISALTMALAR

Kısaltma

akt.

b.

bkz.

C.

çev.

ed.

haz.

S.

v.dğr.

vb.

yay.

TDK

TDK-GTS

TDK-ADS

KDTSS

IPA

EAT

Vol.

Bibliyografik Bilgi

Aktaran

Baskı / Basım

Bakınız

Cilt

Çeviren

Editör

Hazırlayan

Sayı

Ve diğerleri

Ve benzeri

Yayımlayan

Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü

International Phonetic Alphabet

Eski Anadolu Türkçesi

Volume

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmada Grek harfleriyle Türkçe olarak yazılmış 1909 yılına ait *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum* adlı eserin Latin esaslı Türk alfabesine aktarılması, dil incelemesinin yapılması, dönemin dilini ne ölçüde ortaya koyduğu yönünde genel yargılara varılması amaçlanmıştır.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Grek harfli Türkçe metinler, özelde tarihi Türkiye Türkçesi / Osmanlı Türkçesi, genelde yaygın yazı sistemi dışında olduklarından genel Türkçe için oldukça değerlidir. Buna rağmen ülkemizde bu alanla ilgili çalışmalar son derece yetersizdir. Yabancı araştırmacılarla başlayan Grek harfli Türkçe araştırmaları, son dönemlerde yerli araştırmacıların da dikkatlerinden kaçmamaktadır. Ancak elde bulunan ve varlığı bilinen metin sayısı düşünüldüğünde daha gidilecek çok yol olduğu görülür.

Ele alınan halk hikâyesi, hem kaleme alındığı kitlenin hem de Türkiye Türkçesinin genel konumu açısından XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarındaki dil özelliklerini vermede oldukça başarılıdır. Bir halk hikâyesi olması nedeniyle zaman zaman ağız özelliklerine yer verilirken kalıplaşmış Arap harfli Osmanlı imlasının etkisi de yadsınamaz. Bunların arasındaki ilişki metni değerli kılar. Bir yandan Arap harflerinin Türkçeyi tam anlamıyla yazıya dökmesinde karşılaşılan sorunların Grek harfleriyle kısmen çözülmesi, diğer yandan metnin dilinin halk ağızı öğeleri barındırması bu çalışmayı önemli kılan noktalardır.

ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM ve İZLENEN YOL

Bu çalışmada Grek harfli Türkçe / Karamanlıca metinler üzerine yapılan çalışmalarda sıkça görülen Karamanlılar'ın etnik kökenlerinin tartışıldığı uzunca bölümler yer almamaktadır. Bu konu tarih, sosyoloji, dil vb. pek çok alanın ortak bir çalışma zemininde değerlendirildiği araştırmalarda kendine yer bulabilir. Tarafımızdan yapılan bu araştırmada Türk dili esas alınmış, konu tamamen dillik değerler ve ölçütler etrafında irdelenmiştir. Söz konusu halkın diğer niteliklerinin ele alındığı çalışmalar yeri geldiğinde dipnotlarda verilmiştir.

İncelenen metinde Grek harflerinin Arap harflerinin seçicilik sorununa getirdiği kısmi çözümler önemli yer tutmaktadır. Özellikle Grek harfli metinlerin Türk dilinde büyük bir boşluğu dolduran vurgulama sistemi göz önünde bulundurulmuş, bugüne kadar ortaya konan çevriyazı (transkripsiyon) fontlarının yetersizliği görüldüğünden yeni baştan *Karamanli Latin* adlı bir çevriyazı fontu oluşturulmuştur. Bu font sayesinde metin, Türkçenin zengin vurgu niteliklerini göstermekle birlikte günümüz okuyucusuna hitap edecek kolaylıkta ve sadelikte çevriyazıyla yazılmıştır.

Metinde Grek harflerinin hangi ölçütlerle seçicilik sorunlarına çözümler getirdiği imla incelemesinde ele alınmış, hangi Grek harfin hangi sese işaret ettiği vurgulama sistemi göz önünde bulundurularak gösterilmiştir.

Dilbilgisel incelemenin ilk aşaması olan ses bilgisi bölümünde metnin genel Türkiye Türkçesinden ayrıldığı noktalar saptanmıştır. Metnin Arap harfli Osmanlı Türkçesi metinlerinden ne ölçüde etkilendiğinin üzerinde durulmuştur.

Dilbilgisinin diğer kollarından biçim bilgisi ve söz dizimine ayrı başlıklar açılmamıştır. Dil ve anlatım özellikleri ana başlığı altında söz varlığı, biçim bilgisi ve söz dizimi özellikleri bir bütün olarak ele alınmış, klasik biçimde tüm ekler, sözcük ve cümle türleri vb. sıralanmadan Türkiye Türkçesinin genel özelliklerinden farklılıklar gösteren unsurlar gösterilmiştir. Buna ek olarak baskın bir biçimde anlatım özelliği olarak öne çıkan niteliklerden söz edilerek örnekler sunulmuştur.

Çalışmanın son kısmında metnin genel söz varlığının ortaya konması bağlamında küçük bir sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükte metinde geçen her sözlük birime yer verilmemiş, birden çok anlama sahip, kullanım sıklığı bulunmayan, çoğunluğu yabancı kökenli sözcüklerden oluşan madde başları sıralanmıştır. Sözlük oluşturulurken temel kaynak olarak Türk Dil Kurumunun genel ağ üzerinden hizmet veren *Güncel Türkçe Sözlüğü* (TDK-GTS) alınmış; zaman zaman Osmanlı Türkçesi sözlüklerine de başvurulmuştur.

ÇALIŞMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR ve ÇÖZÜMLER

Tezin hazırlanması aşamasında karşılaşılan en önemli sorun, çevriyazıda temel ilkeler başlığı altında irdelenmiş olan vurgu gösterimli Grek alfabesinin Latin esaslı Türk alfabesine aktarılmasıdır. Bunun dışında özellikle kaynaklara erişim konusunda zaman zaman önemli sorunlar baş göstermiştir. Bu noktada özellikle Uludağ Üniversitesi Kütüphanesinin de üyesi

olduğu *Toplu Katalog* (TO-KAT) sisteminden yararlanılmış, bu kataloga üye olan pek çok kütüphaneden kaynak getirilmiştir. Ayrıca alan üzerinde yapılan çalışmaların kısıtlı olması ve Yunancayla yazılmış çalışmalardan yararlanılamaması, yeterince kapsamlı sonuçlara ulaşılmasının önünde bir engel oluşturmuştur.

ÇEVİRİYAZIDA (TRANSKRİPSİYONDA) TEMEL İLKELER

Bilim adamları, dilbilgisi çalışmalarında çevriyazı yaparken genellikle *Microsoft Office Word* programından yararlanırlar. Bu program bünyesinde barındırdığı pek çok simgeyle ölçünlü (standart) dilin sınırlarının ötesine geçer ve tek bir tuşla bizlere sayısız işareten yararlanma olanağı sunar. Latin harflerinin dışında bir alfabeyle yazılmış bir metnin Latin harflerine çevriyazısı üzerine çalışan araştırmacılar, uzun yıllardan beri bu olanaktan yararlanmaktadır. Alan araştırmacılarının birçoğu, bu konuda kendi fontunu oluşturduğundan sahaya yönelik elektronik dokümanlar arasında çok seçenekli yazı tiplerinin yer aldığı bilinir. *Bayram transkripsiyon*, *Oktay New Times*, *Transcription*, *RT Times transkripsiyon* gibi değişik font örnekleri, çevriyazıda kullanılan özel simgeleri de karşıladığından araştırmacıların bireysel uygulamalarında kullanabilecekleri örneklem içinde yer alır. (Yazar, 2008: 737)

Üzerinde hiçbir işlem yapılmamış Windows yazı fontlarını barındıran Microsoft Office Word programlarında çokça zengin ses karşılığı harflere rağmen Karamanlıca metinlerde kullanılan birtakım Grek harfine rastlanmaz. Bu alanla ilgili pek çok çalışmada “matbaamızda bu harf yoktu” ve “x harfinin üzerine nokta konur ancak simgelerde bulunamadı” gibi notlar düşülür.

Bu çalışmada dijital çağın olanakları kullanılarak, Karamanlıca dil ve edebiyat çalışmalarında uygulanmak üzere iki çevriyazı fontu oluşturuldu. *Karamanli Grek* adlı çevriyazı fontuyla Word programının simgelerinin alt kümesinde yer alan Yunanca ve Kıpti yazılarında bulunmayan ancak zengin Karamanlı alfabesinde yerini alan bütün Grek harfleri biçimlendirildi. *Karamanli Latin* çevriyazı fontundaysa Grek alfabesinin kendine özgü vurguyu yazıda gösterme özelliğinden yararlanan Karamanlıca metinlerin vurgulu ünlüleri gösteren harfler, ölçünlü Türkiye Türkçesindeki karşılıkların üzerine birebir vurgu işareti koyarak karşılandı. Ünsüzleri gösteren harflerde genelde bir karışıklık gözlenmediği için Grek harfin karşılığına doğrudan Latin harfli çevriyazısı verildi.

Karamanlıca, basılı eserlere dayalı işlendiği ve seslerin nasıl çıkarıldıklarına dair elde kayıtlar bulunmadığı için ne *International Phonetic Alphabet (IPA)*'den ne de 1997 yılında TDK'nin düzenlediği *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleninde* katılımcılara sunulan çevriyazı alfabelerinden yararlanılabılır. *Karamanli Grek* yazı fontuyla Karamanlıcadaki Grek harfleri tek tuşla yazılabilecek ve yukarıda sözü edilen olanaksızlıklarla artık karşılaşılmayacaktır. *Karamanli Latin* yazı fontunun barındırdığı çevriyazı harflerine hâkim olan araştırmacı, hangi Grek harfin hangi çevriyazı işaretine denk geldiğini bilecek; ses bilgisi, imla ve vurgu tespiti çalışmalarını kolaylıkla yapabilecektir.

HEKAYE-İ ŞAH İSMAİL ve GÜLÜZAR HANUM

Teze konu olan *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum* adlı hikâye, Atina'da 1909 yılında basılmıştır. Eseri kaleme alan ya da neşreden adı belli değildir. Kapak sayfasında “Şah İsmail’in tarih-i tevellüd ve terbiyesi ile müteaddid ahvalının beyanı ve söylemiş olduğu biyitleri” açıklaması vardır. 61 sayfadan oluşan metnin her sayfasında ortalama 22-24 satır mevcuttur. Toplamda 1381 satırdan oluştuğu hesaplanan eserin büyük bir kısmı (1061 satır) düz yazıdan oluşurken geri kalan bölümler (420 satır) şiir parçalarından oluşur.

a) Hikâyenin Konusu

Eser, Kandahar padişahının oğlu Şah İsmail’in bir seyahati sırasında karşılaşmış ilk görüşte âşık olduğu Gülizar’a kavuşma uğruna verdiği mücadeleyi konu edinir. Bu uğurda pek çok sıkıntıya maruz kalan Şehzade Şah İsmail, babasının tüm engellemelerine karşın aşkıdan vazgeçmez. Bir Türkmen beyinin kızı olan Gülizar da Şehzade’nin aşkına aynı yoğunlukta karşılık verir. Kızın babasının rıza göstermesine karşın annesinin bu evliliğe karşı çıkması, hikâyenin düğüm noktalarından birini oluşturur. Şehzade sevdiğine kavuşmak için yollara düşer, pek çok zorlukla karşı karşıya kalır. Gülizar’ın obasının Hint tarafına göç ettiğini öğrenen Şah İsmail, sevdiğinin peşine düşer. Yolda dinlenmek üzere konakladığı bir sırada Gülperi’yle tanışır, sebebi tam anlaşılmayacak bir şekilde onunla evlenir. Ancak gönlü Gülperi’de değil uğruna deli divane olduğu Gülizar’dadır. Gülperi’yi ağabeyleriyle bırakan Şehzade, tekrar Gülizar’ı aramaya koyulur. Bu kez yolda yiğitliğiyle nam salmış Arap Üzengi’yle karşılaşır. İlk karşılaşmalarında kılıç kılıca dövüşen bu ikili, daha sonra birbirlerine büyük sevgi ve saygı besleyen iki yoldaş olur. Arap, Şehzade’ye Gülizar’ı bulma yolunda büyük yardımlarda bulunur, yanından hiç ayrılmaz. Sonunda birbirine kavuşan Şah İsmail ile Gülizar, Kandahar’a doğru yola çıkar. Ancak onları burada da büyük sürprizler beklemektedir. Kandahar’a vardıklarında bir uğursuzluk sezen Arap’ın önerisiyle padişahın

sarayına değil başka bir konağa yerleşirler. Bu sırada Arap, Gülperi'yi de yanına aldırır. Önce Şehzade'nin annesi sonra babası konağa gidip kızları görürler. Annesi, kızların güzelliğini görüp kıskançlığından hem kızların hem de oğlunun; babası, yine kızların dillere destan güzelliğinden etkilenip oğlunun katledilmesini emreder. Kızlarınsa saraya getirilmesini buyurur. Bu tehlikenin farkında olmayan Şah İsmail, babası tarafından tuzağa düşürülür. Tam öldürülecekken, o yörenin saygıdeğer kişilerince affı istenir. Padişah, oğlunun canını bağışlar ancak gözlerine mil çektirip dağda bir başına bırakır. Bu sırada olağanüstü bir olay gerçekleşir ve güvercinlerin tüylerini gözlerine süren Şah İsmail'in gözleri açılır. Şah İsmail, kendini toparlamaya ve güçlenerek şehrine dönmeye uğraş verirken padişah Gülizar, Gülperi ve Arap'ın bulunduğu konağı işgal eder. Ancak Arap Üzenği cesurca karşı koyar, göğüs göğse vuruşur. Kendini toparlayan Şehzade şehre döner, Arap'la bir plan yapıp babasını öldürür. Hikâyenin sonunda Şehzade Şah İsmail, üç kızla da evlenir, tabi ki onun kalbinde Gülizar'ın yeri başkadır.

b) Hikâyenin Önemi

Anonim bir halk hikâyesi olan bu eser, Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Balkanlar ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başta olmak üzere pek çok yerde gerek sözlü gerek yazılı kaynaklarda pek çok anlatıya sahiptir. Hikâyede görülen Hint, Yemen, Çin, Frenk vb. coğrafi alanlarla birlikte içerdiği bazı motifler (devlerle savaş, göze kuş tüyünün sürülmesiyle görmeye başlaması vb.), eserin masal kaynaklı olduğunu düşündürmektedir. (Çolak, 1994: 159)

c) Hikâye Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Eser üzerinde Türkiye'deki en kapsamlı çalışmalardan biri, Faruk Çolak tarafından hazırlanmış “Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” başlıklı yayımlanmamış doktora tezidir.

Bunun dışında pek çok yöreden derlenmiş Şah İsmail hikâyeleri bulunur. Bunlardan bazıları; Ahmet Edip Uysal (Bilecik-Söğüt), Warren S. Walker (Bursa-Merkez), Pertev Naili Boratav (Kars-Posof ve Erzincan), Mehmet Bayunsal (Bayburt), Ahmet Caferoğlu (Aydın), Umay Günay (Elazığ), Ali Berat Alptekin (İçel-Anamur), Selahattin Olcay, E. Aslan, Ahmet Bican Ercilasun (Kars-Arpaçay), Tuncer Gülensoy (Tunceli), Namık Aslan (Yozgat-Boğazlıyan), Ali Duymaz (Konya), Rasim Deniz (Kayseri). (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülensoy, 1999: 7-9)

d) Karamanlca Şah İsmail Hikâyeleri

Gülensoy, Şah İsmail Hikâyesinin Türkiye'deki ilk baskısının 1855 yılında taş baskıyla olduğunu belirtir ve ilerleyen yıllarda (1884, 1893, 1907, 1910, 1912, 1914) Arap harfleriyle baskılarının bulunduğunu söyler. Hemen arkasından 1871, 1900, 1908, 1909, 1911, 1912 yıllarında Odessa, Atina, İstanbul vb. yerlerde yayınlanmış Grek harfli Türkçe metinlerin varlığından söz eder. (1999: 8-9)

Çolak ise Anagnostakis ve Balta'nın çalışmasını kaynak göstererek ilk Grek harfli Türkçe baskının 1870 yılına ait olduğunu, diğer baskılarınsa arka arkaya 1872, 1890, 1909 ve 1911 yıllarında geldiğini belirtir. Araştırmacı, *Şah İsmail Hikâyesi*'yle birlikte *Köroğlu*, *Âşık Garip*, *Arzu ile Kamber*, *Melikşah* ve *Tayyarzade* hikâyelerinin Grek harfleriyle Türkçe olarak basıldığını, küçük formalı bu hikâyelerin bu kadar çok basılmasının bu devirde çok sevildiği ve ilgi gördüğü intibamı uyandırdığını dile getirir. (1997: 200)

Söz konusu hikâyelerin Türk kökenli olduklarını kabul etmekle birlikte baskılarının Ermeni yayınları üzerine kurulduğunu iddia eden Anagnostakis ve Balta'nın görüşlerine karşı çıkan Çolak, Ermeni yayınlarının henüz Türkçe halk hikâyesi içermediğini belirtir. (Çolak, 1997: 201)

BİRİNCİ BÖLÜM

GREK HARFLİ TÜRKÇE ve KARAMANLICA

1. ALFABE, GREK ALFABESİ ve GREK HARFLİ TÜRKÇE

1.1. ALFABE ve ALFABENİN TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ

İçerdikleri sembollerin her biri bir ses birimini ya da birimlerini karşılayan yazılı işaretler sistemi olarak tanımlanabilecek *alfabeler*, ortalama 20-30 işarettten oluşur. Ancak bazı dillerin ses sistemlerinin çok karmaşık ve çeşitli olması, alfabedeki sembollerin sayısını çoğaltabilir. Yazı sistemlerinin en ekonomîği ve kullanışlısı olan alfabe sayesinde, dünya dillerinin çoğu (Japonca ve Çince hariç) kolayca öğrenilebilir durumdadır. (User, 2006: 18)

Eski toplumların asırlarca yazıyı büyü ve din eksenli bir çemberde ele alması, yazıya ait işaretlerin çeşitli tanrısal güçlerin yansıtıcıları olduğuna inanması, yazıya ilahi bir nitelik kazandırır. Yazının yaratıcı katından halka inmesi, ticaret ve din olgularının hız kazanmasıyla ilişkilidir. Mısır, Fenike ve genel olarak Mezopotamya uygarlıklarının ticarete aldığı mesafe ve tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışı, yazının yayılmasında dönüm noktası olur.

Bir yandan ticaretin gelişmesi diğer yandan tek tanrılı dinlerdeki yayılcı anlayış, yazının halk arasında yaygınlaşmasını sağlar. Bu şekilde halk arasında okuma yazma bilen kitlelerin artması, modern nitelikli alfabeleri ortaya çıkarır. Din ve ekonomi aracılığıyla güçlenen toplulukların alfabeleri, daha büyük bir ivme yakalarken bu kurumlarını geliştiremeyen milletlerin alfabeleri, dar kalıplara sıkışıp kalır bir süre sonra da yok olup gider. Bu duruma en uygun örneklerden biri, Türk yazı tarihinden verilebilir. Uzun yıllar Köktürk alfabesini kullanan Türkler, Manihaizm'i kabul ettikten sonra atalarının alfabelerini bırakıp Mani yazısını benimserler. Yine aynı şekilde, Budizm'i kabul eden Türkler, hem dinsel sebeplerle hem de kendilerine bu dini öğreten Soğutlar'ın ticaretteki üstün becerilerinden etkilenerek Soğut alfabesine ve oradan da Soğut alfabesinden geliştirdikleri Uygur alfabesine geçerler. Türklerin Arap alfabesine geçişindeki temel etken de bilindiği üzere dindir.

Alfabe kabulünde rol oynayan önemli etmenlerden biri de, yönetsel güçtür. Tarihte büyük devletlerin bünyelerine kattıkları milletleri, alfabelerini değiştirmeleri konusunda

zorladıkları bilinen bir gerçektir. Bu duruma örnek olarak onlarca yıl Rus hâkimiyeti altında yaşayan Türk toplulukları verilebilir. Yönettikleri milletlerin dillerinden tamamen farklı bir dile ve bu dilin gerektirdiği nitelikleri yansıtan farklı bir alfabeyle sahip olan Ruslar, siyasi haritaları içine aldıkları tüm Türk boylarına Kiril alfabetesini kabul ettirirler. Tamamen siyasi ve yönetsel nedenlerle açıklanabilecek bu durumun yarattığı sarsıntılar, pek çok araştırmada ele alınmıştır.

1.2. GREK ALFABESİ

Alfabenin kökeni konusunda günümüzde en yaygın ve kabul gören kuram, Suriye-Filistin'in kuzey batısındaki Sami halkının oluşturduğu *Kuzey Sami alfabesi* ya da onun *proto Sami* olarak bilinen en eski biçimidir. Bu kurama göre, proto Sami alfabesi, Milattan önce 1000 sıralarında üç ana kola ayrılır. Bunlar; *Güney Sami*, *Kuzey Sami (Arami ve Kenan)* ve *Grek*. (User, 2006: 19)

Bugünkü modern Grek / Yunan yazısının kaynağı olarak düşünülen *Fenike alfabesi*, Kuzey Sami kolunun bir parçası olan Kenan yazısından ayrılan iki alt koldan biridir. Fenikeliler, gittikleri her limanda tuttıkları hesap sistemini pratik olarak yazabilmek için geliştirdikleri alfabelerini, Yunanlılara öğretirler ve Grek yazısı böylelikle ortaya çıkar. Fenike yazısı, bir yandan Grek yazısı aracılığıyla Slav alfabelerinin oluşmasına, bir yandan da dil ailesi şu an için belirlenemeyen Etrüskçenin Latin alfabesiyle yazılmasına kaynaklık eder. (User, 2006: 20)

Çalışmamıza konu olan Karamanlıların Grek alfabetesini kullanmış olmalarında din ögesi büyük etkidir. Hristiyanlık dininin Ortodoksluk mezhebine bağlı Karamanlıların kutsal kitapları İncil'in yazı karakterini benimsemeleri kadar doğal bir şey yoktur. Dönemin yönelimlerinden etkilenen bu halk, din eksenli eğilimlerden payına düşeni alarak uzunca bir süre Grek yazısını her türlü yazılı eserde kullanılır.

1.3. TÜRK DİLİNİN GREK HARFLERİYLE YAZIYA GEÇİRİLMESİ¹

Türk dili, tarihten günümüze *Köktürk, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, İbrani, Ermeni, Grek, Gürcü, Arap, Kiril ve Latin* vb. alfabelerle yazıya geçirilmiştir. Bunların içinde Türkçenin en geniş yayılma alanı bulunduğu yazı sistemleri Köktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabeleridir. Bu kadar çok alfabeyle yazıya geçirilerek duygu ve düşünce evrenlerine tercüman olan Türkçe, sahip olduğu öz değerleri çoğu zaman korur. Bugün bile yaygın olarak 3 farklı yazı sistemiyle, Latin, Kiril, Arap alfabeleri, karşımıza çıkarak (Ercilasun, 2005: X) söze ve kaleme geldiği geniş coğrafyalarda önemini sürdürmektedir.

Türk dilinin Grek yazısıyla ilk ilişkilerine “Ecdadımız Eski Yunan Alfabesini Biliyor muydu?” sorusuyla yaklaşan Amanjolov, kitabında eski Yunan yazısının İskender zamanında ya da ondan bir iki asır öncesinde yayıldığını, Orta Asya ile Kazakistan topraklarında ve Buda manastırlarında değişmeden kullanıldığını söyler. Bu görüşüne kanıt olarak da İli nehrinin sağ kenarında Taygak vadisinde bulunan bir kaya yazısını gösterir. İSAG (Amanjolov’a göre Buda’nın halk arasındaki bir diğer adı olabilir) şeklinde okunan bu ibarenin alt satırında “alfa” ve “pi” harfleri vardır. Bunlar eski Yunan sayma sistemine göre “1000” ile “80” sayılarını bildirir, toplamı 1080’dir. 1080 rakamını miladi takvime çeviren Amanjolov, yazının 769-770 yıllarına denk geldiğini belirtir. Bu yazıyı kimlerin kullanmış olabileceği konusunda şüpheleri bulunan araştırmacı, Toharlar, Sakalar ve eski Türklerce yazılmış olabileceğini ileri sürer. (2006: 94)

Amanjolov’un görüşleri, daha sağlam kanıtlarla desteklenmeye muhtaçtır. Türklerin Grek harfleriyle ilk ilişkilerine daha somut kanıtlarla değinen Tekin, Türkçenin veya Türkçe sözcüklerin yazımında kullanılan ilk alfabelerden biri olarak Grek (Yunan) alfabesini gösterir. Tekin, Grek harfleriyle yazılmış en eski Türkçe sözcüklerin Ural nehrinin Türkçe adı olan *Yayık* ile eski Türklerin cenaze töreni anlamında kullandıkları *yoğ* sözcüklerinin olduğunu söyler. *Yayık* adının ilk olarak İskenderiyeli astronom Ptolemaios tarafından II. yüzyılda Δάϊξ “Dayıks” biçiminde kaydedildiğini, *yoğ* sözcüğününse 576 yılında Göktürk hakanı Ektel’e gönderilen elçilik heyeti başkanı Valentinus tarafından yazıya geçirilen δοχια “dohia” olduğunu belirtir. (1984: 180)

---

¹ Bu çalışmada *Türklerin kullandıkları alfabeler* yerine *Türk dilinin yazıya geçirildiği alfabeler* terimi tercih edildi. Bu söyleme dayanak, Osmanlı Devletinin sınırları içinde yüzyıllarca yaşam sürmüş Ermeni, Rum, Gürcü vb. toplulukların Türk dilini kendi milli yazılarıyla kâğıda dökmeleridir. Bu tezin amacı, doğrudan dilsel verileri ortaya koymaktır. Sözü edilen terimin daha geniş bir külliyatı işaret ederek hedeflenen nesnel sonuçlara götüreceği düşünülmektedir.

VI. yüzyılda Türklerle Bizanslıların İran'a karşı bir ittifak oluşturmaları, bazı Türk adlarının Grek harfleriyle yazılmasını zorunlu kılar, bu yolla bazı adlar, *Apsilas* "Arslan", *Toup Ças* "Türkeş", *Tap Sou* "Tarduş" vb. yazılır. (Güngör 1984: 99'dan Cahun, 1895: 115)

Gyula Moravscik, 1943 yılında Bizans ve eski Bulgar belgelerinden topladığı *Byzantinoturcica* adlı iki ciltlik bir eser yayınlar. Eyice tarafından tanıtma yazısı yazılan kitabın ilk cildinde Türk milletlerinin tarihine dair Bizans kaynaklarına yer verirken ikinci cildinde Bizans kaynaklarında Türk milletlere ait dil kalıntılarını işler. Bizi ilgilendiren ikincisidir. Bu cildin 18. sayfasından itibaren Moravscik, Bizans kaynaklarında karşılaşılan bazı cümle ve ibareleri toplar. İlerleyen bölümlerde Türkçe kökenli sözcüklerin Bizans diline uyarlanması (s. 23-41) ve aynı kelimelerin Bizans imlasına intibakı (s. 41-49) üzerinde durur. Araştırmacı, kitabının ağırlık merkezini (s. 51-350) doğrudan doğruya alfabetik sırayla Bizans kaynaklarında rastlanan Türk asıllı ad (kişi, millet, yer), unvan ve sözcüklerin tam bir küçük sözlüğüyle dizinine ayırır. τζιτζάκιον "çiçek" (s. 313), Κούρτης "Kurt" (s. 169), Κουτουμούς "Kutalmış" (s. 171), Αναχουτλού "Anadolu" (s. 69), βείρης "vezir" (s. 88), πέκης "bey" (s. 250), ἀμιρᾶ "emir" (s. 66) eserde geçen Türkçe sözcüklerden sadece birkaçıdır. (1960: 493-497)

Kaynaklarda göze çarpan Grek harfli Türkçe sözcüklerin sayısı, Yeniçağa kadar oldukça sınırlıdır. Bu sözcükler, daha önce de belirtildiği gibi genelde Türklerin Bizanslılarla ilişkilerinden doğar.

Bizans Devletinin yıkılmasından sonra Grek harfli Türkçe yazımına daha sistemli verilerle yaklaşılabilmektedir. Bizans'ın varisi Osmanlılarda artık Grek harfli Türkçe metinler sahne almaya başlar. Osmanlı Türkçesinin ya da Türkiye Türkçesinin Grek harfleriyle Türkçe yazılmış en eski metin örneği XVI. yüzyıla aittir. (Tekin, 1984: 180) 1455-1456 yıllarında Fatih Sultan Mehmed'in buyruğuyla İstanbul patriği Gennadios Scholarios'a Rumca yazdırılan *İtikatname*² adlı eser, Karaferya kadısı Ahmed tarafından Türkçeye çevrilir ve padişaha sunulur. Söz konusu eserin Grek harfiyle Türkçe yazımının kim tarafından, ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte 1584'te Martin Crusius tarafından Basel'de Avrupa bilim dünyasına tanıtılır.³ (Eckmann, 1991: 22)

² Tibor Halasi-Kun, bu eseri dil bakımından incelemiş, Grekçe biçimindeki ve Latin harfli çevriyazısındaki hataları düzelterek Macarcaya çevirmiştir. HALASI-KUN Tibor (1936), "Gennadios török hitvallası", **KCSA I**, Ek cilt, Budapeşte, ss. 139-247. (Tekin, 1984: 181) Türkiye'de bu eserin tanıtımını Ragıp Özdem yapmıştır. ÖZDEM Ragıp (1938), "Gennadios İtikatnamesi" **Ülkü Dergisi**, s. 60, ss. 529-540.

³ Pek çok araştırmacı, Karamanlılardan ve Karamanlıcadan söz ederken Grek alfabesiyle Osmanlı coğrafyasında yazılmış ilk eser olarak bu İtikatname'yi kabul eder. Ancak burada ayırımına varılması ve altının

Türkçeyi Grek alfabesine uygulayan son topluluk, Anadolu Karamanlılarıdır. Türk-Yunan ahalî mübadelesine kadar (1923-1924) daha çok Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya yöresinde yaşayan Karamanlılar, Karadeniz'in kıyı şeridinde, İstanbul, Suriye, Balkanlar, Besarabya, Kırım gibi yerleşim bölgelerinde de dağınık olarak oturmaktaydılar. (Eckmann, 1950a: 165) Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebine bağlı bu halkın dini nedenlerden ötürü Grek alfabesini kullanıyor olması doğaldır. Ancak bizce onların bir potada eriyen iki önemli özellikleri vardı. Biri, idari olarak bağlı oldukları Osmanlı Devletinin resmi dinine ve yazı sistemine uymayıp kutsal kitaplarının yazıldığı Grek alfabesiyle kendilerine özgü bir edebiyat yaratarak Türkçe eserler kaleme almalarıdır. İkincisiyse din kardeşleri ve kadim komşuları Yunanlılardan günlük hayatta ve dini ayinlerde Türk dilini kullanmaları yönünden ayrılmalarıdır.⁴

Eckmann, Karamanlîca eserleri tanıttığı *Karaman Edebiyatı* başlıklı makalesinde, elinde bulunan XVI. yüzyıla ait bir Türkçe şarkının, ayrıca XVII-XVIII. yüzyıllara ait henüz yayımlanmamış bir sürü Karamanlîca el yazmasının varlığından söz eder. Blau tarafından yayınlanan XVII-XVIII. yüzyıllara tarihlenen metinlerin de (vecizeler, dini takvim, bir oruç planı, dualar, para-beller vb.) bu külliyata eklenebileceğini söyler. (1991: 22-23)

Basımevlerinin yaygınlaşmasıyla Karamanlı edebiyatının da en parlak devri başlar. 1718'de İstanbul'da basılan *Gülizar-ı İman-ı Mesîhi*, ilk basılı yapıtı; (Eckmann, 1991: 23) 1935 yılına ait *Konyalı (Silleli) Prodromos Amphilochos'tan (Polotoğlu) Dualar* adlı eser de (Eckmann, 1991: 36) sonuncu kitap olarak kayda geçer. Yaklaşık 200 yıllık süreçte Avrupa'nın Venedik, Atina, Viyana, Leipzig, Amsterdam, Bükreş; Osmanlı Devletinin de İstanbul, İzmir ve Zincidere gibi çeşitli şehirlerinde yüzlerce Karamanlîca eser yayımlanmıştır. (Eckmann, 1991: 23) Daha çok Türkçeye çevrilen din ve ayin kitaplarının oluşturduğu külliyatta laik kitaplar da (matematik, coğrafya, astronomi, fizik, zanaat kitapları, sözlükler, gazeteler, dergiler, romanlar, kanunnameler, dilbilgileri, tarım bilgileri kapsayan broşürler gibi) eksik değildir. (Balta, 1990: 18) Bu eserlerin büyük bir bölümünü içeren bibliyografyalar yayımlanmıştır.⁵

önemle çizilmesi gereken nokta, bu eserin, Eckmann'ın da dediği gibi (1950a: 165), Karamanlîca değil Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olmasıdır.

⁴ Bu çalışmanın konusu, Karamanlıların tarihleri değildir. Bu konuda yapılmış araştırmalar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: BAYKURT Cami (2007), **Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler**, 1. b., Karma Kitaplar, İstanbul; ERÖZ Mehmet (1983), **Hristiyanlaşan Türkler**, 1. b., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara; ANZERLİOĞLU Yonca (2003), **Karamanlı Ortodoks Türkler**, 2.b., Phoenix Yayınları, Ankara; EKİNCİKLİ Mustafa (1998), **Türk Ortodoksları**, 1. b., Siyasal Kitabevi, Ankara; İBAR Gazanfer (2012), **Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe**, 2. b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

⁵ SALAVILLE Sévérien-Eugène DALLEGRO (1958), **Karamanlidika: bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs. I, 1584-1850**, Centre d'Études d'Asie Mineure,

---

Athènes; SALAVILLE Séverien-Eugène DALLEGGIO (1966), **Karamanlidika: bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs. II, 1851-1865**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes; SALAVILLE Séverien-Eugène DALLEGGIO (1974), *Karamanlidika. Bibliografie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, III, 1866-1900*, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes; BALTA Evangelia (1987), **Karamanlidika: Additions (1584- 1900), Bibliographie Analytique**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes; BALTA Evangelia (1987), **Karamanlidika: XXe siècle, Bibliographie Analytique**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes; Balta (1997): Balta, Evangelia (1997), **Karamanlidika. Nouvelles additions et compléments**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes.

2. KARAMANLICA METİNLERDE İMLA ve ÇEVRIYAZI

2.1. KARAMANLICA METİNLERİN İMLASI

İmla (yazım), bir dilin verilerini yazı sistemine uygun biçimde sıralama işidir. Süer Eker buna, *herhangi bir konuşma dilindeki sözcüklerin, mevcut alfabe dizgesine göre, nasıl yazılması gerektiğini belirleyen kurallar bütünüdür* der. (Eker, 2010: 233)

İmla, dilin görsel biçimini sunar. Bu yönüyle sesleri iyi biçimde yazıya yansıtabilen dillerin alfabeleri, başarılı kabul edilir. Bir dilin yazı sisteminin yeterliliği, o dilin seslerini karşılamakta kullanılan sembollerin yeterliliğiyle orantılıdır. (Tulum, 1991: 24)

Yetkin bir ses bilgisi araştırması yapılırken üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri, yazı sisteminin yeterliliğinin yanı sıra dilin seslerinin doğru bir biçimde belirlenmesidir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen ses kayıt cihazları sayesinde, seslerin yapılarını, çıkış yer ve biçimlerini belirlemek oldukça kolaylaşmıştır. Ancak art zamanlı ses bilgisi incelemelerinde doğal olarak bu olanaktan yararlanılamaz. Bu durumda eldeki tarihsel metnin konuşma dilini yansıtan en ince ayrıntıları vermesi beklenir. Söz konusu ayrıntıları vermenin yolu da metnin yazıldığı alfabenin ve tercih edilen imlanın incelenecek dil birimlerini olabildiğince doğru göstermesinden geçer.

Karamanlıcının geliştiği coğrafyada hâkim dil olan Arap harfli Osmanlı Türkçesinin imlası, özellikle kurumsallaşmasını tamamladığı XV-XVI. yüzyıllardan sonra muhafazakâr bir yapıya bürünür. Kalıplaşan imla, giderek konuşma dilini yansıtmaktan uzaklaşır, yazı dili-konuşma dili arasındaki fark olabildiğince açılır. Mevcut muhafazakâr yapı, Türkiye Türkçesinin özellikle tarihsel ses bilgisine ışık tutarken alan araştırmacılarına büyük sorunlar çıkarır. Müellif hattı ve sanat endişesiyle yazılmamış eserler dışında (Duman, 1995: XIII), hemen hemen hiçbir Arap harfli Osmanlı Türkçesi metni, nitelikli ses bilgisi araştırması yapmaya olanak tanımamaktadır.⁶

Pek çok araştırmacı tarafından Orta Osmanlıca devri olarak kabul edilen XVII-XVIII. yüzyıllar, özellikle dudak uyumunun tamamlanması açısından Türkiye Türkçesinin fonolojik gelişmesinde önemli bir yer tutar. Heffening, Nemeth, Hazai, Brendemoen gibi araştırmacılar, genellikle XVII. yüzyıla tarihlenen ve “transkripsiyon metinleri”⁷ denilen, yabancılar

---

⁶ Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, yazılış özellikleri bakımından söz konusu devrenin kalıplaşmış imla geleneğine bağlı diğer Osmanlı metinlerinden ayrılmakta ve bize tarihi fonetik konusunda sağlam veriler sunmaktadır. (Duman, 1995: XIII)

⁷ Hazai'nin *transkripsiyon anıtları* dediği bu terim, Arap harfleri dışında yazılmış Türkçe malzemeyi ifade eder. Aslında malzemenin daha baştan transkribe edilmiş olabileceği gibi, translitere edilmiş de olabileceğini

tarafından Latin, Kiril, Yunan vb. alfabelerle yazılmış Türkçe metinler (gramer kitapları, sözlükler vb.) üzerine geniş çaplı araştırmalar yapmışlardır.⁸ Bu transkripsiyon metinleri kendi içlerinden kaynaklanan bir sürü sorunu barındırmakla birlikte, Arap harfli imladan nitelikleri tespit edilemeyen sesleri göstermeleri açısından Türkçenin tarihi fonolojisi için eşsiz birer kaynaktır. (Develi, 1995: 1-2)

Hazai, Develi'nin transkripsiyon metinleri kapsamında ele aldığı Latin, Kiril ve Grek alfabesiyle yazılmış Türkçe metinlere, Ermeni ve Gürcü alfabeleriyle kaleme alınmış Türkçe eserleri de ekler. Araştırmacı, transkripsiyon anıtlarının başlıca öneminin, Arap yazısıyla yazılmış kaynaklara özgü, pek aşikâr olan eksikliklerden ileri geldiğini söyler. Ses tarihiyle ilgili araştırmalarda bu anıtlardan önemli yardımlar beklenebileceğini belirtir. Bununla birlikte, Grek harfli Türkçe metinlerin (onun deyimiyle *Rum-Türk (Karamanlı) anıtları*), Ermeni ve Gürcü harfli Türkçe metinlerle birlikte, şimdiye kadar üzerinde pek az araştırma yapılmış alanlardan biri olduğunun altını çizer. (2012: 37)

Arap harfli olmayan bu anıtlar arasında, Arap yazısının kurallarının etkisinden uzak kalmış, geniş, kapsamlı ve kendi içinde bütünlüğü olan metinlerin ayrı bir önem taşıdığını söyleyen Hazai, bu metinler üzerine yapılan incelemelerde ağza bağlı niteliklerin özellikle hissedilmesi gerektiğini söyler. Araştırmacı hemen arkasından söz konusu kaynakları, her birinin belli, kendine özgü, etnik ve bölgesel kimliğe sahip olan ağız tarihi açısından araştırmanın büyük önem taşıdığını kaydeder. (2012: 37)

Osmanlı Devletinin içinde gayrimüslim bir topluluk olarak yer alan Ermenilerin, Ermeni harfleriyle yazdıkları metinler de bizlere dönemin dili açısından değerli bilgiler sunar. Hatta Deny'nin ifadesiyle, Ermeni harfleri, Arap ve Grek harfleriyle karşılaştırılınca Türkçeyi ifade etmekte daha başarılıdır. (2012: 15) Ancak bu bilgi, Karamanlıca eserlerin yazıldıkları dönemlere ait hatırı sayılır miktarda dil malzemesi içerdiği gerçeğini ortadan kaldırmaz.

İşte bu malzemeyi bizlere sunan Karamanlıca metinlerin kaynak yazı sistemine, Grek alfabesine, dışarıdan bakıldığında Deny'nin de dediği gibi, Türkçenin seslerini tam olarak

---

belirten araştırmacı, doğru terimin *Arap yazısı dışındaki anıtlar* biçiminde olması gerektiğini söyler. (2012: 30-31)

⁸ Transkripsiyon metinleri hakkında genel hatlarıyla bilgi edinmek için bkz. DUMAN Musa, (1995) **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; DEVELİ Hayati, (1995) **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; HAZAI György, (2012) **Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü / Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş**, çev. Tefik Turan, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; GÜMÜŞKILIÇ Mehmet (2008), "Orta Osmanlıcada İmla-Telaffuz İlişkisi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 3/6, Fall, ss. 272-288.

işaretlemekte sorunları olduğu görülür. Sandalcı, *Modern Yunanca Dilbilgisi* adlı eserinde Yunancanın 24 harfle yazıya döküldüğünü belirtir. (2010: 10) Miller da bu görüşe paralel olarak Karamanlı alfabesinin türetildiği modern Grek harflerinin 24 sembolden oluştuğunu söyler. (1974: 63-64) *Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında* başlıklı makalesiyle Karamanlının tarihsel imla gelişmesini ele alan Eckmann, verdiği tablolarla konuya açıklık getirmeye çalışır. Örneğin, Türk dilinin /h/ ile /ñ/ de hesaba katıldığında otuz bir sesinden Yeni-Yunan alfabesiyle sadece yirmi üçünü göstermenin mümkün olduğunu ileri süren araştırmacı, işaretlenmesi mümkün olmayan sekiz sesin bulunduğunu söyler: /c/, /ç/, /h/, /ı/, /j/, /ö/, /ş/, /ü/. (1950b: 28) Hatta kimi yerde /b/ sesi için $\mu\pi$ yerine π , /d/ sesi için $\nu\tau$ yerine τ ya da θ , /g/ sesi için $\gamma\kappa$ yerine κ harflerinin kullanıldığını; /c/ ve /ç/ seslerinin sadece $\tau\zeta$ ile, /j/ sesinin ζ ile, /ş/ sesinin σ ya da ς ile, /ı/ sesinin ι , $\epsilon\iota$, η , υ ile, /ö/ sesinin o ile, /ü/ sesininse ou ve $\omicron$ ile karşılanarak ortaya karmaşık bir yapının çıktığının altını çizer. (1950b: 28)

Bunlara ek olarak kimi metinlerde ünsüzlerin işaretlenmesine dikkat edilmemesi ve /ı/-/i/, /o/-/ö/, /u/-/ü/ ünlülerinin ayırt edilmemesinden ortaya çıkan görüntüyü *kaba imla* olarak niteleyen Eckmann, yine de Karamanlı metinlerinin Arap harfli metinlere göre iyi taraflarının olduğunu söyler. a. Ünlülerin işaretlenmesi, b. /a/'nın /e/'den ayırt edilmesi ve yuvarlak ünlülerin hiç olmazsa daha açık (/o/, /ö/) ya da daha kapalı (/u/, /ü/) olmasının belirtilmesi. (1950b: 29)

Eckmann'a göre, Grek harfli Karamanlı alfabesinin seçiciliğe kavuşma yolunda attığı önemli adımlardan biri, 1830 ile 1840 yılları arasında Atina'da yayınlanan *Mukaddes Kitap* tercümeleridir. 1840'tan itibaren, bazı istisnalar hariç, "Atina Usulü" kabul görür, artık her ses için ayrı bir işarete başvurulmaya çalışılır. Eckmann'ın tespitlerine göre XIX. yüzyılın sonu itibariyle şekillenmiş olan *ince imla* şöyledir:

a	α	m	μ
b	β	n	ν
c	$\tau\zeta, \delta\zeta$	$\tilde{n}$	$\nu\gamma, \acute{\nu}$
ç	$\tau\zeta$	o	o
d	δ, δ	ö	ö, (bazen) ö
e	ϵ	p	π
f	ϕ	r	ρ

g	κ (palatalleşme ι, υ veya ρ ile gösterilir)	s	σ, ς
ğ	γ	ş	ó, ς, (bazen) ö, ç
h	χ	t	τ
h	χ	u	ου
ı	η	ü	öυ, (bazen) oö
i	ι	v	β
j	ζ	y	(a, o, u, ö ve ü'den önce) γι, γι, γϋ; (e'den önce) γ, γι, γι, γϋ; (i'den önce) γ; (diftongsa) ι
k	κ (palatalleşme ι, υ veya ρ ile gösterilir)	z	ζ
l	λ (palatalleşme ι, υ veya ρ ile gösterilir)		

Tablo: 1

Miller, doktora tezinin “Karamanlı Türkçesi Alfabeti ve Onun Tarihsel Arka Planı” (s. 62-89) başlığı altında, Karamanlının imlası üzerine o güne kadar yapılmış çalışmalarını özetler.⁹ Miller’a göre Salaville-Dalleggio ve Eckmann’ın çalışmaları, ileri sürülen imla özelliklerinin örneklerle eşleştirilmemesinden dolayı yetersizdir. Bu eksiklik, ortaya pek çok “hayalet” sembollerin çıkmasına neden olur. (1974: 90) Araştırmacı, bu durumu düzeltmek için Karamanlı alfabesindeki tüm harfleri içeren ve Karamanlıcadaki bütün sesleri gösteren

⁹ Miller’ın özetlediği çalışmalar şunlardır: HUART Clément M. (1900), “Notice sur trois ouvrages en turc d’Angora imprimés en caractères grecs” **JA**, seri 9, 16, ss. 459-477; ECKMANN Janos (1950), “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında”, **Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 27-31; SALAVILLE Sévérien-Eugène DALLEGGIO (1958), **Karamanlidika: bibliographie analytique d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs. I, 1584-1850**, Centre d’Études d’Asie Mineure, Athènes; SALAVILLE Sévérien-Eugène DALLEGGIO (1966), **Karamanlidika: bibliographie analytique d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs. II, 1851-1865**, Centre d’Études d’Asie Mineure, Athènes.

bir liste sunar. Örnekleryse Eckmann 1950a, Salaville-Dalleggio 1958, 1966'dan ve kendisine ait 6 mikrofilmden alır. Miller'ın tablosu şu şekildedir:

a	α	m	μ
b	μπ, π, π̇, ππ, μ, π̈	n	ν
c	ιζ, τζ, δζ, τζ, ντζ	ñ	γκ, γχ, γ, νγ, γγ, γν, νγγ
ç	τζ, τζ, δζ, τζ, ντζ, τσ	o	ο, ω
d	ντ, τ, δ, δ̇, ττ, τ̇	ö	ο, ό, ιο, ö, εο, εο
e	ε	p	π, ππ, π̈, φ {/p/ + /s/}
f	φ, υ	r	ρ
g	γκ, γγ, κ, γ, κ̇	s	σ, ζ, σσ
ğ	γ, γι	ş	σ, ζ, ό, ö, σσ, σσι, ξ {/k/ + /s/}
h	χ, (χ̇)	t	τ, ττ, θ, τ̇, δ, δ̇
ı	υ, η, ι, εĩ	u	ου
i	ι, εĩ, η, υ, η̇, j	ü	όυ, οü, öυ, ιου, ιö, οü, ου, ου
j	ζ, σ, τζ	v	β, υ
k	κ, κκ, κ̇, χ, γκ, γ, ξ {/k/ + /s/}	y	γ, γι, ι, γι, γι, γι, ι, η, ιγ
l	λ	z	ζ, σ

Tablo: 2

Eckmann'ın tablosuyla karşılaştırılınca Miller'ınki oldukça ayrıntılıdır. Miller, örnekleri hangi metinlerden aldığını gösterir, Grek harfli biçimleri verir, İngilizce karşılıkların hemen yanına da günümüz Türkçesindeki kullanımları ekler. Örnekleri, orijinal şekillerle karşılaştırma olanağı sunan Miller, gayet açık bir fotoğraf çeker. Araştırmacı, çalışmasının ilerleyen kısımlarında *Leksikon Turko-Ellinikon* (Constantinople, 1899) adlı iki ciltlik sözlükteki Karamanlıca imla sistemini ele alır. Bu sözlükteki karşılıklar şöyledir:

a	α	m	μ
b	π	n	ν
c	δζ	o	ο

ç	τσ	ö	ó
d	ῑ	p	π
e	ε	r	ρ
f	φ	s	σ, ς
g	γ	ş	ó, ć
ğ		t	τ
h	χ	u	ου
ı	η	ü	ϑ
i	ι	v	β
k	κ, κ	y	γϰ, γ, γ̇
l	λ	z	ζ

Tablo: 3

Miller, sözlüğün yazarı Chloros'un Karamanlı yazar, derleyici ve çevirmenlerin imla ayrıştırmalarını önlemek için her sese bir işaret verme çabasında olduğunu söyler. (1974: 118) Bu çalışmayla oldukça sade bir Karamanlı alfabesi oluşturulması amaçlanmıştır.

Chloros'un sözlüğü Türk tarafından da incelendi. Türk, makalesinde sözlüğün Yunanca madde başlarının ilk önce Arap harfleriyle ve daha sonra Grek asıllı Karamanlı harfleriyle verilmesinden dolayı Arap harflerinden yola çıkarak tam bir Grek asıllı Karamanlı alfabesini ortaya koyabilmiştir. Araştırmacı, bu çalışmada ünlü sesleri ayrıntılı bir şekilde irdeler, bunların nerede ve nasıl kullanıldıklarını gösterir. (2012: 138)

Halasi Kun, *“Karamanlıların Yunan harfli Türk imlası, Yunan alfabesinde işareti bulunmayan Türk sesleri için muhtelif yollarla yeni işaretler icat edilmek suretiyle mükemmelleştirilirken, Arap harfli imlanın tesiri altında da kalmıştır”* der. (Eckmann, 1950b: 31'den Halasi Kun, 1936: 149) Bu oldukça doğaldır ve ne yazık ki Arap harfli metinlerin Karamanlca metinlere imla yönünden etkileri, Eckmann 1950b'deki birkaç örnek gösterimi dışında ele alınmamıştır. Bazı Karamanlca eserlerin Arap ve Ermeni harfli Türkçe metinlerden aktarma olduğu bilinir. Bunların aralarındaki ilişkiler, büyük önem taşır. Bu konuda Evangelia Balta'nın şu soruları bizlere rehber olabilir: *“Karamanlca ve Ermenice-Türkçe yayınların Türkçelerinde hangi benzerlik ve farklılıklar vardır? Düstur'un*

Karamanlca baskısı Osmanlca aslının aynısı mıdır, yoksa Osmanlca metin sadeleştirilerek halkın düzeyine indirilmeye çalışılmış, bir çeviri mi yapılmıştır? Kitab-ı Mukaddes Şirketinin Anadolu'ya dağıttığı Karamanlca, Ermenice-Türkçe ve Osmanlca propaganda broşürlerinin Türkçeleri aynı mıdır? Misyonerlerin yayımladıkları kitaplarda sadece kullanılan alfabe mi farklıdır?" (2008: 61)

Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, Karamanlca metinlerin imlalarının hiçbir dönemde birlik göstermediğini ortaya koyar. Bu konuda dönemin aydınları bazı çalışmalar yapmışlarsa da üzerinde anlaşılan bir yazım sistemi belirlenememiştir. Söz konusu ayrışmalar, iki ana başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki, metinlerin ağız özellikleri yansıtmalarıyla ilişkilidir. Halka yönelik hazırlanan eserlerin dilinde -özellikle halk hikâyelerinde ve bazı dini eserlerde- karmaşık imla özelliklerine rastlanmasının sebebi, metnin yazarı ya da çevirmenin yöresel ağızları yazıya aktarma çabası olabilir. İkincisiyse hemen her basımevinin, farklı imla üslupları geliştirmesidir. Karamanlca araştırmalarının doğru dil verileri ortaya koyabilmesi için öncelikle bu üslupların çerçeveleri, belli ölçütler kullanılarak çizilmelidir. Dolayısıyla imla konusu tam olarak açıklığa kavuşmadan yapılacak ses bilgisi çalışmaları da eksik kalacaktır.

2.2. KARAMANLCA METİNLERİN ÇEVİRİYAZISI

Dil araştırmalarında karşılaşılan temel sorunlardan biri, bir metni yazıldığı alfabeden başka bir alfabeyle aktarma ya da bir konuşmayı yazıya geçirmedir. Bu noktada karşımıza iki tür yöntem çıkar, *transkripsiyon* ve *transliterasyon*. Korkmaz *Gramer Terimleri Sözlüğünde* transliterasyonu (çevirme yazı), *bir yazı sistemine göre yazılmış bir kelimenin veya bir metnin, o yazıdaki işaret değerlerini koruyarak başka bir yazıya aktarılması* şeklinde tanımlar. Arkasından transliterasyonda, alfabetik yazı sisteminin her harfinin, buna karşılık gelecek özel bir harf veya işaretle karşılanması gerektiğini belirtir. (2007: 59) Korkmaz, transkripsiyon (çevriyazı, çeviri yazı) teriminiyse *bir kelimeyi, bir yazılı metni veya bir konuşmayı, onların telaffuzundaki ses değerlerini dikkate alan özel alfabe işaretleri kullanarak yazıya geçirme* olarak tanımlar. (2007: 59)

TDK-GTS, çevriyazı (transkripsiyon) için *1. Bir yazıyı bütün ses inceliklerini belirterek başka bir alfabeyle çevirme yolu, yazı çevirimi, transkripsiyon. 2. Sözlü metnin ses inceliklerinin ayrıntılı bir biçimde özel işaretlerle yazıya aktarılması* tanımını,

transliterasyon içinse *yabancı yazıların, okunuşları dikkate alınmadan harf harf aktarılması, harf çevirisi* açıklamasını verir.

Bir grup Türk dilbilimci tarafından hazırlanan *Dilbilim Sözlüğü*nde transliterasyon terimine yer verilmez. *Farklı abece kullanarak yazılmış bir metni tüm özelliklerini koruyarak bir başka abeceye aktarma yolu* biçiminde tanımlanan transkripsiyon madde başı yeterli görülür. (İmer vdğr., 2011: 73)

Bu iki yöntemi ayrı ayrı ele alan ve onları kendi içinde sınıflandıran Gemalmaz, transkripsiyon (yazıya geçirme) yönteminin bir konuşmayı yazıya geçirmeye yaradığını söyler. Arkasından da *fonetik ve fonolojik transkripsiyon* olarak iki başlık altında inceler. Bilinen bir dilin lehçe ve ağızları incelenirken ya da sözlüklerde, dil bilgisiyle ilgili kitap ve yazılarda dil öğelerinin okunuşlarını yani söylenişlerini öğretmek veya göstermek gerektiğinde bu iki yazıya geçirme türü arasında ortak sayılabilecek bir yolun tutulabileceğinin altını çizer. Bu yolla işaret (noktalama ve alfa nümerik işaretler) kalabalığı azalacağı gibi, şekil ve anlam ilişkilerinin belirlenip karşılaştırılmasının da kolaylaşacağını belirtir. (2001: 26-27)

Gemalmaz, transliterasyonunsa (yazı çevrimi) bir alfabeye yazılmış metni, başka bir alfabeye yazma durumunda kullanmak gerektiğini söyler. Ona göre transliterasyon, a. Bir metni okumasını istediğimiz kimsenin alışık olduğu bir alfabeye yazarak ona okuma kolaylığı sağlamak, b. Değişik alfabelerle yazılmış metinleri ortak bir alfabeye yeniden yazarak aralarında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmak, c. Bir araştırmaya yazım bütünlüğü kazandırmak için gereklidir. (2001: 27) Transliterasyonu da *yorumlu ve yorumsuz yazı çevrimi* olarak ikiye ayıran Gemalmaz, bunların özelliklerini sıralar.

Böylece bir metni, yazıldığı yazı sisteminden başka bir yazıya aktarma işlemini karşılayacak terim konusunda ortaya karmaşık bir görüntü çıkar.

Hazai, bu ikiliğin nedenlerinden birine dolaylı yoldan da olsa değinir. Hazai, Osmanlı araştırmalarında Almanca oluşturulmuş Türkoloji literatüründe Arap harfleri dışındaki alfabelerle yazılmış metinlere *transkripsiyon metinleri* dendiğini belirtir. Araştırmacıya göre buradaki *transkripsiyon* terimi, doyurucu değildir. Çünkü bu terim, ele alınan malzemenin daha baştan transkribe edilmiş olduğunu belirtir oysa söz konusu malzeme translitere edilmiş de olabilir. (2012: 30-31)

Korkmaz'ın sözlüğünde transkripsiyon ve transliterasyon için verilen Almanca, Fransızca ve İngilizce karşılıklar, söz konusu karmaşık yapının nedenlerinden bir başkasını

açıklayacak cinstendir. Sorun yine Almanca literatürden kaynaklanmaktadır. Sözlükte *Transliterasyon* (çevirme yazı) terimi Almancada *Transkription*, Fransızca ve İngilizcede *transliteration*; transkripsiyon (çevriyazı, çeviri yazı) terimi ise Almancada *Transkription*, Fransızca ve İngilizcede *transcription* ile karşılanır. Almancada transkripsiyon ve transliterasyon terimlerinin her ikisi için de transkripsiyonun kullanılmasından ötürü Türkiye Türkologları, bu iki yöntemi karşılayacak terimleri ayırt etmemişlerdir. Bunda Türkoloji çalışmalarının ülkemize Almanca yoluyla girmesinin etkisi büyüktür. Oysa ortada iki ayrı yöntem ve amaç söz konusudur.

TDK-GTS'nin transkripsiyon ve transliterasyon için verdiği karşılıklar, mevcut karmaşık yapının bir başka yüzünü ortaya koyar. Özellikle transliterasyonun tanımındaki “yabancı yazılar” ibaresi belirsizdir. Burada kast edilen Latin esaslı Türk alfabesi dışındaki yazı sistemleri mi yoksa yabancı dildeki yazılar mıdır? Açıklamanın geri kalanı, sağlıklı bir bağlam oluşturulmadığı için mevcut soru işaretlerini yanıtlayacak türden değildir. Ancak kesin olan bir nokta vardır. O da transkripsiyon tanımının birinci maddede yazı dilini, ikinci madde de konuşma dilini kapsamasıdır. Bu türden bir açıklama Korkmaz'ın transkripsiyon tanımına yaklaşıldığını gösterir.

Her ne kadar Gemalmaz, bu iki yöntemi, işlevleri ve amaçları yönünden birbirinden ayırsa da Türk dili araştırmalarında bu ayrı adlandırmaya uyulmadığı gözlenir. Pek çok araştırmacı, tarihsel bir metni günümüz harflerine aktarırken transkripsiyon terimini kullanır. Büyük olasılıkla Türk dilcileri, Zeynep Korkmaz'ın ve TDK-GTS'nin tanımını esas almakta, artık gereksizleştiğini düşündükleri transliterasyon terimini tercih etmemektedirler. Tarafımızdan yapılan incelemede de çevriyazı (transkripsiyon) terimi tercih edildi.

Bir dilin ses bilgisel özellikleri belirlenirken yazılı ve sözlü olmak üzere iki tür kaynağa başvurulur. Genelde ağız araştırması yapılırken başvuru sözlü kaynakları kullanan araştırmacının en önemli aracı ses kayıtlardır. Ses kayıtlarını ses bilgisi araştırması düzleminde ele almak için de söz konusu verileri yazıya dökmek gerekir. Bu noktada araştırmacıların karşısına yukarıda tanımlaması yapılan çevriyazı yöntemi çıkar. Ancak Karamanlının ses bilgisel özelliklerini belirleme ses kayıtlarından yararlanmak, en azından şimdilik, olanaksızdır. Bu yüzden elde yalnızca yazılı kaynaklar kalmaktadır.

İmla konusuyla da yakından ilişkili olan çevriyazı meselesi, Karamanlıca metinler bağlamında ele alındığında önemli sorunları bünyesinde barındırır. Doğru imlanın tespit edilebilmesinde büyük rol oynayan çevriyazıda araştırmacılar değişik tutumlar sergiler. Kimi,

Grek harfini doğrudan Latin harflerine aktarır kimi de yazım sorununu göz önünde bulundurarak kendince uygun gördüğü o sese yakın karşılığı işaret eder.

Karamanlı metnindeki çevriyazı sorunlarına Efychios Gavriel, *Transcription Problems Of Karamanlidika Texts* adlı çalışmasında değinir. Bu yayında örnek metin olarak “Psalms of the Prophet and King David” adlı eserin 1764, 1810 ve 1827 baskıları seçilir. Bu üç Karamanlıca metinde sözcüklerin farklı yollarla yazıldığı ve imlayla ilgili bazı noktaların göze çarptığı belirtilir. Gavriel, çalışmasında potansiyel bir transkripsiyon sunar. Gavriel’in çalışması, Karamanlıca çevriyazı, imla ve ses bilgisi için çok önemlidir. Elindeki bir metnin üç farklı baskını karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirerek aralarındaki farkları ve benzerlikleri göstermesi ve bu farkların ciddi boyutlarda olması, yaklaşık 70 yıllık bir süreçte Karamanlıca imla ve ses bilgisinin nasıl dalgalanmalar gösterdiğinin kanıtıdır. Bu çalışma, bir örneklem oluşturabilir ve tüm Karamanlıca metinler basıldıkları şehir/matbaaya ve yayımlayan kişilere göre değerlendirilebilir. (2010: 256) Bu türden kapsamlı çalışmalar, Karamanlıcanın çevriyazı, imla ve ses bilgisi sorunlarına önemli çözümler getirecektir.

Karamanlıca çalışmalarının basılı metinler bağlamında ele alınma zorunluluğu, metinlerin işaret ettikleri gerçek ses değerlerinin tespitini zorlaştırmaktadır. Bu da doğru bir çevriyazı yapmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Bu yüzden Karamanlıca eserlerde vurgu işaretlerinin, ses işaret eden harf gösterimlerinin, ölçünlü dilden farklı söyleyiş ve yazımların varlığının paha biçilmez bir değeri vardır. Bazı durumlarda -belki de genellikle- içinden çıkılmaz derecelere varan tutarsızlıkların varlığı bizleri çözümsüzlüğe itmeli, gerek günümüz ağız çalışmalarıyla gerek o dönemde yazılmış nitelikli eserlerle karşılaştırmalar yapılmalıdır. Çünkü bu ve buna benzer çözümlenmelerle Karamanlıca metinlerin değeri daha açık bir biçimde ortaya konacaktır.

Grek harfli Karamanlı alfabesi ve imlası, çeşitli süreçlerden geçmiştir. Bazı Karamanlı yazarlar, tüm Grek harfli metinleri kapsayacak ölçünlü bir yazı sistemi oluşturmaya çabalasa da bu çok mümkün olmaz. Gözlenen çok biçimlilik, karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarır. Yalnızca belli koşullarda doğru ses bilgisel veriler önerilebilir. Bu koşullardan biri, metnin kendi içinde imla birliğine sahip olmasıdır. Bir diğeryse ya yazar / çevirmen ya da basımevi/şehir tarafından belirlenmiş ve uygulanan ölçünlü bir imla yönteminin bulunmamasıdır.

Grek harfli Türkçe metinler, önceden belirlenmiş ölçütlerle yapılan incelemelerde arzulanan ses bilgisel verileri ortaya koyabilir. Bu ölçütlerden biri, kaynak yazı sisteminde bulunmayan seslere doğru ve tutarlı harf karşılığı verilmesidir. Yüzyıllarca Grek alfabesini

kullanan Arnavutlar, İtalyanlar ve Macarlar gibi Anadolu Ortodoks Karamanlılar da Grekçede olmayan kendilerine özgü seslere pek çok fonetik ayırıcı işaret üretmişler. (Miller, 1974: 62) Onlar, konuştukları Türkçeyi yazıya dökerken fonetik ayırım için özellikle iki harften oluşan ancak bir konuşma sesini gösteren diagraflardan yararlanır. Örn: /c/ = τζ, δζ, /ç/ = τζ, /ñ/ = νγ, /u/ = ου, /ü/ = öυ vb. Bununla birlikte bir sembolden oluşup iki sese işaret eden harfler de söz konusudur. Miller'ın Huart'tan alıntılardığı ξ {/k/ + /s/} (Örn. ὀξούς “öksüz”) , φ {/p/ + /s/} (Örn. χεσαφίς “hesapsız”) , ξ {/k/ + /ş/} (Örn. Ἀξάμ “akşam”) harfleri bu duruma örnek verilebilir. Bu yolla hem doğru bir iletişim sağlanırken hem de sağlıklı bir tarihsel ses bilgisi incelemesi yapmanın yolu açılır.

Daha önce de belirtildiği gibi, bir yazı sistemi konuşma seslerini ne kadar ayrıntılı gösteriyorsa o kadar yetkindir. Karamanlının geliştiği Osmanlı coğrafyasına hâkim Arap alfabesinin esnekliğini kaybedip kalıplaştığı bir ortamda, Karamanlıların bu gerçeğin farkında olmaları hayli ilginçtir. Metinlerini yazıya dökerken Modern Grek alfabesinde karşılıklarını bulamadıkları sesler için hem diagraflardan hem de harflerin üstlerine koydukları noktalardan sıkça yararlanan Karamanlılar, dil ve edebiyat çalışmalarına epeyce önem vermiştir.

Grek harfli Karamanlı metinleri, transkripsiyon metinleri bağlamında ele alındıklarında Türkiye Türkçesinin tarihsel ses bilgisine yönelik araştırmalara paha biçilemez malzemeler sunarlar. Her sese bir harf gösterimi yönteminden en üst düzeyde yararlanmış olan metinler, Türkçenin ünlü ve ünsüz sistemi hakkında değerli bilgiler içerir. Tüm bu gerçeklerden yola çıkarak, Grek harfli Karamanlı metinleri üzerine yapılacak araştırmaların artması, Arap harfli metinlerin çözemediği sorunların kolaylıkla çözülmesine zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Burada özellikle ele alınması gereken Karamanlı metinleri, halk ağzına yakın, ölçünlü Arap harfli imlanın etkilerinden olabildiğince uzak kalmış olanlardan seçilmelidir. Bu yolla hem sarayın dışında kalmış, halkın konuştuğu ve günümüz ölçünlü diline kaynaklık eden İstanbul Türkçesinin özelliklerine erişmek hem de tarihi Anadolu ağızlarındaki gelişmeleri saptamak kolaylaşacaktır.

3. KARAMANLICA METİNLERİN SES BİLGİSİ, BİÇİM BİLGİSİ ve SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ

3.1. KARAMANLICA METİNLERİN SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Art zamanlı (tarihsel) ses bilgisi araştırmacılarının önüne çıkan engellerden belki de en önemlisi, ele alınan döneme ait ses kayıtlarının bulunmamasıdır. Bu durum Karamanlıca ses bilgisi araştırmaları için oldukça önemli bir eksikliktir. Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygınlaşan ses kayıt cihazları, Karamanlıların ülkemizden gönderilmelerinden sonra bilimsel araştırmalara araç olur. Ancak Batılı araştırmacılarca Anadolu topraklarında yapılan gezilerden arta kalan ses kayıtları, bir dereceye kadar bizlere rehber olabilir.

Anzerlioğlu, Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar üzerine yaptığı saha çalışmasında, yörede bugün Türkçenin hâlâ canlı bir şekilde birinci ve ikinci kuşak tarafından konuşulup anlaşıldığını, üçüncü kuşağın da bir kısmının konuşulanları anladığını, az bir kısmın da Türkçe konuşabildiğini tespit eder. (2009: 171) Anzerlioğlu bir tarihçi olarak o yöreyi gezmiş ve incelemelerini dil üzerine yapmamıştır. Yetkin bir dil incelemesine kaynak oluşturabilecek malzemeyi toplamak tabii ki bir dilcinin işidir. Her ne kadar bölgede çok az sayıda Türkçeyi ana dili olarak konuşan insan kaldıysa da yapılacak saha araştırmaları önemli sonuçlar doğuracaktır.

Ses kayıtlarıyla ve mevcut saha araştırmalarıyla, en azından şimdilik, tespit edilemeyen Karamanlıcanın ses bilgisel niteliklerini belirlemek için elde yalnızca yazılı metinler kalmaktadır. Tezin "Karamanlıca Metinlerin İmlası" bölümünde ele alınan imla-ses bilgisi ilişkisi, eldeki yazılı metinlerin değerlerini tayin edebilmektedir. Yetkin bir ses bilgisi araştırması yapılırken üzerinde önemle durulması gereken hususlardan biri, yazı sisteminin yeterliliğinin yanı sıra, dilin seslerinin doğru bir biçimde tespit edilmesidir. Bu durumda eldeki metnin konuşma dilini yansıtan en ince ayrıntıları vermesi beklenir. Söz konu ayrıntıları vermenin yolu da metnin yazıldığı alfabenin ve tercih edilen imla sisteminin incelenecek dil birimlerini olabildiğince doğru göstermesinden geçmektedir.

Karamanlıcanın mevcut yazı ve imla sisteminin sağladığı olanakları göz önünde bulunduran bazı araştırmacılar, ses bilgisi hakkında bazı tespitler yapmışlardır. Bu sahada çok sayıda yayına imza atan Janos Eckmann'ın "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica" adlı makalesinin en önemli yanlarından biri, giriş kısmında Karamanlıların yaşadıkları yerlerden, Karamanlı edebiyatından ve Karamanlılar / Karamanlıca üzerine o güne

kadar yapılmış çalışmalardan topluca söz etmesidir. İlerleyen bölümlerde Karamanlıcının dil özellikleri bakımından tanımlamalarının yapıldığı kaynaklardan bahseden Eckmann, makalesinin son kısmını Anadolu Karamanlı ağızlarının ses bilgisel açıdan incelenmesine ayırır. Temel olarak 1756 ile 1818 yılları arasında basılmış sekiz Grek harfli Türkçe kitap ve 1826- 1905 yılları arasında yayınlanan on üç eserden yararlanır. Karamanlıca eserlerin dilinde birlik olmadığını ancak “edebi dil” ve “muhtelif ağızlar” dan bahsedilebileceğini söyleyen (1950a: 167) Eckmann, Karamanlıca eserleri dil bakımından sınıflandırmıştır.

I. Doğrudan doğruya edebi Türkçe ile yazılı eserler:

Bunlar aslen Arap harfleriyle yazılmış Türkçe eserlerin Yunan harfli baskılarıdır. Bu gruba giren eserler nispeten yenidir. Transkripsiyon sistemleri genellikle doğru olduğu ve kelimelerin vurgusunu gösterdikleri sürece faydalıdır. Rumlar için yazılmış Türkçe gramer ve lügatleri de burada zikretmek gerekir. Bu gibi eserlerde Arap alfabesiyle yazılmış olan metin bir de Yunan harfleriyle de tekrarlanmıştır. Nihayet XIX. asrın son yılları ile XX. asrın başlangıcında İngiliz Mukaddes Kitap Şirketi tarafından basılmış olan Yunan harfli Türkçe Mukaddes Kitap tercümeleleri de bu gruba dâhil edilebilir. Ancak bunlarda bütün özel isimler Yunancadır.

II. Halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler:

Bunlar arasında çeşitli kademeler vardır:

a) Dili edebi Türkçeye yakın olmakla beraber halk ağızlarına ait birtakım fonetik özellikler içeren metinler.¹⁰

b) Bu gruba dâhil metinler, “a” grubunda değinilen özelliklerden başka, yalnız Karamanlıca metinlerde rastlanan bazı nitelikler göstermektedir.¹¹

c) Bu metinlerde ağız hususiyetleri bundan evvelki gruplara nispetle daha çoktur. Ancak söz dizimi, Türkçenin söz diziminden büyük farklar göstermemektedir.

III. Karamanlı halk dili veya ona çok yakın bir dil ile yazılmış eserler:

Bunlar dil bakımından tam bir birlik teşkil etmemekle beraber, esas itibarıyla aynı ağız özelliklerini göstermektedirler. (1950a: 167-168)

¹⁰ Bu tür metinlerde gözlenen fonetik özellikler: **eksik ünlü uyumu:** *anler, arzuler, oğlı, günü, yoktur, oldu, kurtul-, bulın-, doldır-, kalup, yetisüp, nufuzlı; e ~ i: et-, de-, eşit-, ver-, gece ~ it-, di-, işit-, vir-, gice; ses boşluğu:* *bean, tesmie;* tek tük **gerileyici ve ilerleyici ünlü benzeşmesi olayları:** *şehir, mimkin, muhasere* v.b.

¹¹ Arapça ad ve sıfatlara {-lik} ya da {-li} ekinin getirilmesi: *aflık, mübarekli;* Arapça sıfatlara {-siz} ekiyle olumsuz sıfat teşkili: *mimkinsiz* “imkânsız”; yardımcı fiil olarak *edilmek* ve *olunmak* yerine *olmak: icra ol-, cem ol-* “toplanmak”; nadiren Türkçe veya Farsça sözcükten sonra Arapça ekle sözcük teşkili: *variyet* “varlık”, *serbestiyet ~ selbeziyet* “serbestlik” v.b

Eckmann'ın bu çalışması, Karamanlıcanın ses özelliklerinin derli toplu ele alındığı ilk araştırmadır. Ne yazık ki bu çalışmanın üzerine pek bir şey konamamıştır ve Karamanlıca dil bilgisinin her alanı olduğu gibi ses bilgisi alanı da eksiklerle doludur. Ayrıca Eckmann'ın çalışmasının sonunda bir değerlendirme yapmaması ve kaynaklarını toplu bir şekilde vermemesi de ilginçtir.

Karamanlıca ses bilgisi üzerine ilk tespitler Huart'a aittir. Kapsamlı diyalektolojik bir incelemeye girişmeyen Huart, imlâ meseleleri dolayısıyla bazı fonetik (*k- ~ g-, i ve o* ilişkisi, göçüşme, ünsüz uzaması), morfolojik (*rabbi-l*) ve kelime teşkili (*mübarek-li*) özelliklerinin zikriyle yetinmiştir. (Eckmann'dan Huart, 1950a: 168-169) Eckmann'a göre araştırmacının bazı yanlışları vardır. ἀνγσιζτὰν (467. s.), ἀγνασιν (471. s.), πεφὰτ (472. s.), μεχφοδμ (472. s.), yani *ansızdan* “ansızın”, *annasın* veya *ağnasın* “anlasın”, *befat* “vefat”, *mehfum* “mefhum” yanlış transkripsiyon (472. s.), *karerinces*, *tuttukças* da hata (469. s.) değil, ağız özellikleridir. (Eckmann, 1950a: 169)

Dmitriev, “Materialı po osmanskoy dialektologii. Fonetika “karamalickogo” yazıkâ” adlı Karamanlıca'yı ele aldığı araştırmasında, 1841'de Selanik'te çıkmış ve Kiril harfleriyle yazılmış bir dil kitabının Karamanlıca kısmını fonetik bakımdan işlemiştir. Fakat onun incelediği Karamanlı ağzı, Anadolu Karamanlı ağızlarından farklıdır. Dmitriev'in bu eserinden Karamanlıcanın yazılmasında Balkanlar'da Yunan harfleri yerine bazen Kiril harflerinin de kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. (Eckmann 1950a: 169)

Michael Grimm Miller tarafından 1974'te tamamlanan *The Karamanli Turkish Texts, The Historical Changes in Their Script and Phonology* başlıklı doktora tezi Karamanlıca araştırmalarında önemli bir kilometre taşı olmasına rağmen özellikle Türkiye'deki çalışmalarda ne yazık ki başvuru kaynağı haline gelememiştir. Miller tezini iki başlık altında kurgular. İlk bölümde kısaca Karamanlı Türklerinin tarihine, Karamanlı edebiyatının gelişimine ve geçmişte yapılan Karamanlıca araştırmalarına değinir. İkinci bölümdeyse Karamanlı Türkçesi alfabesi ve onun tarihsel arka planına eğilen araştırmacı, son olarak ses bilgisine dair değişik örnekler sunarak çalışmasını tamamlar.

Miller, alfabe etüdü sonucunda şu yargıya varır: *Metinlerden ve tezde sunulan örneklerden Karamanlı Türklerinin karakteristik Osmanlı edebiyatına bağlı bir edebiyat geleneğince hiçbir şekilde kısıtlanmadığı açıktır. Aksine onlar, konuşma dillerini yazıya geçirmede daha arınmış gösterim tekniklerini kullanmışlardır. Buradan, onların dilindeki fonolojik bileşenlerin gelişimleri meydana gelirken, beklendiği gibi, muhafazakâr edebiyat*

geleneklerini terk etme korkusunu hissetmedikleri sonucu çıkar. Açık ve berrak bu özel Karamanlı Türkçesi diyalekti, Karamanlı edebiyatının yeşerdiği iki yüz yıllık dönemde önemli fonolojik değişikliklerden izler bırakmıştır.

Tezin son bölümünde Miller'ın nihai görüşleri şu şekildedir: *Daha önce sözü edilen tüm ifadelerden tartışmasız bir biçimde şu sonuçlara varılabilir: Karamanlı Türkleri, bütün yönleriyle dini özellikleri korunarak tamamıyla Türkleştirilmiştir. Onlar, diğer dillerden yaptıkları çevirilerden oluşan bir edebiyat geleneği geliştirmişlerdir. Grek harfleriyle yazılmış ancak Karamanlı diyalektine ait bu çeviri çalışmaları, iki yüz yıllık dönemi etkilemiştir. Karamanlı alfabesi, muhafazakâr edebiyat geleneğine bağlı kalmamış, bu süre zarfında pek çok değişiklik yaşamıştır. Bu değişikliklerden bazıları incelememizin son bölümünde belgelendirilmiştir. Morfemler, bir bütün olarak ele alındıklarında {-I} ve {-U} ikili biçimlerinden {-X} dörtlü biçimine değişim gösterir. Birkaç sıra dışı biçim, pek çok sağlam örneğin önüne geçemez. Bu morfofonemik değişiklikler, XVIII. yüzyılın ortalarında Karamanlı Türkçesi diyalektini düzenli hale getirir.*

Son yıllarda Karamanlıca üzerine pek çok çalışması bulunan Hayrullah Kâhya, “Karamanlıca Bir Kitap Yeñi Hazne ve Dil Özellikleri (İmlâ Özellikleri ve Ses Bilgisi)” adlı çalışmasında 1756 yılında Venedik’te basılan Yeñi Hazne’nin imlâ özellikleriyle ses bilgisi üzerinde durur. Genel olarak Karamanlıca kitapların imlâsında gözlenen karışıklık ve istikrarsızlıkla bu eserde de karşılaşıldığını söyleyen Kâhya, ünlüler, ünsüzler ve eklerin yazılışından sonra diğer imla özelliklerine değinip ses bilgisi incelemesine geçer. İncelemenin ardından Yeñi Hazne’de birçok ses özelliğinin bulunduğu dikkat çeken araştırmacı, bunların tamamının Türk dilinin herhangi bir döneminde görülebileceğini ve böylelikle Karamanlıcanın bir Anadolu ağzı olduğuna kanaat getirilebileceğini ifade eder.

Hayrullah Kâhya, “Karamanlıca Bir Esere Göre Karamanlıcada Arapça ve Farsça Kelimeler” adlı makalesinde 1857 tarihli *İspat- ı Mesihîye* adlı eserin ses bilgisi özelliklerini sıralar. Eserin dilinin genel olarak halk ağzına yakın olduğu söyleyen araştırmacı, ayrıca günümüz yazı dilinde kullanılmayan yalnız bazı yörelerde nadir olarak kullanılan kelime ve deyimlerin bulunduğunu belirtir.

Hayrullah Kâhya ve Mustafa Kılıçarslan, “Karamanlıcada i/e Meselesi” başlıklı makalelerinde farklı tarihlere ait dört Karamanlıca kitapta karşılaşılan i/e değişimini ele alırlar. Sonuç bölümünde i/e meselesinde kesin bir hükme varmanın zor olduğunu söyleyip sadece dört kitapta geçen kelimelerin sayıları ve yüzdeler oranlarından hareketle genel bir yargıya varmaya çalışırlar.

Nevzat Özkan, “Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi -Ünlüler-” adlı bildirisinde ünlü sistemi açısından Karamanlıca ile Orta Anadolu ağızlarını karşılaştırır ve Karamanlıcayla Orta Anadolu ağızlarının tam bir sistem bütünlüğü içinde olduğu sonucuna varır.

Jean Deny'nin 1921 yılında yazdığı ve Ali Ulvi Elöve tarafından çevrilen *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* adlı kitapta Karamanlıca hakkında dağınık da olsa çokça bilgiye rastlanır. *hiç yerine heç, hem ... hem ... yerine hemi ... hemi ..., ettikten sonra yerine itdikden sâni, sendelemek yerine sendirmek* gibi sözcükler, Karamanlıcanın ölçünlü dilden farklı ses özelliklerini yansıtan örneklerdir.

3.2. KARAMANLİCA METİNLERİN BİÇİM BİLGİSİ ve SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ

Janos Eckmann, “Karamanlıca *-işin*-li Gerundium Hakkında” başlıklı çalışmasında hem bazı Anadolu ağızlarında hem de Karamanlı metinlerinde görülen *-(y)ışın, -(y)işin, -(y)uşun, -(y)üşün* ulaç ekine değinir. Bu ekle ilgili Deny'nin 1862 ve 1866 yıllarında ait iki Karamanlı metninden yola çıkarak hazırladığı makalesindeki¹² tespitlere katıldığını belirtip 1756, 1782, 1806 ve 1815 tarihli eserlerden taradığı 120 civarında örnek üzerinden *-işin* zarf fiil ekinin işlevlerini sınıflandırır.

Eckmann “Karamanlı Türkçesinde *-maca* Ekli Fiil Şekli” adlı makalesinde o zamana kadar incelediği hiçbir metinde rastlamadığı *-maca, -mece* ekini işler. Yalnızca 1846 yılında İstanbul'da basılmış olan *İrfanname* adlı eserde bulunduğunu söylediği bu ekin kısaca tahlilini yaptıktan sonra işlevlerini sıralar. *İrfanname* adlı eserden de özetle söz eden Eckmann, cümle bilgisi açısından barbarizmlerle dolu bu metnin halk dili özellikleri barındırdığını belirtir.

Eckmann, “Karamanlıca'da Birkaç Gerundium Terkibi” adlı incelemesinde Karamanlılar hakkında genel tarihi bilgiler vererek başlar, ardından Karamanlı edebiyatını tanıtır ve Karamanlı eserleri üzerine yapılmış çalışmalardan söz eder. Eckmann'ın şu tespiti önemlidir: “*Karamanlıca, Osmanlıca içinde kendi kendine bir grup teşkil etmektedir. Bu sebepten Karamanlıca metinler alışılmış anlamda “Transkripsiyon Metinleri” değildir. Karamanlıca metinler arasında Osmanlıca yazı diline benzer bir dil ve şive metinleri olarak görünen yazılar vardır.*”

---

¹² DENY Jean (1941), “Le gerundif en *-(y) isin*, d'après les écrits du moine Ionni Hierotheros, en turc des Grecs-Orthodoxes turchophones d'Anatolie” **Körösi Csoma Archivum III**, ss. 119-128.

Hayrullah Kâhya, “Karamanlıca Zarf-fiil Eklerinden Örnekler” adlı makalesinde *A*, *-I*, *-Ip*, *-ArAk* / *-ArAkdAn*, *-InCA*, *-All*, *iken* / *-ken*, *-r ikenden*, *-dlkça*, *-dlkDA*, *-dlğIndA*, *-dlkIA(y)In*, *-dlğInA*, *-dlğI birle* / *birilen* / *birinen*, *-dlkdAn*, *-mAAdA*, *-mAynAn* / *-mAylAn* / *-mAylA* / *-mA* ile / *-mAsI* ile / *-mAyIIAn* / *-mAyIIA*, *-mAsInA*, *-mAcA*, *-mAdAn*, *-mAklA*, *-mAzdAn evvel(isi)*, *-dI+ise*, *-mAksIz*, *-(y)IşIn*, *-AcAk*, *-AndAn*¹³ eklerini ele alıp diğer Anadolu/Rumeli ağızlarındaki şekilleriyle karşılaştırır.

Hayrullah Kâhya, “Karamanlıca Bir Zarf-Fiil Eki: {-IncAs}” adlı yayınında daha önce incelenmemiş olan, Anadolu ağızlarından sadece Rize ağızlarında görülen Karamanlıca {-IncAs} zarf-fiil eki üzerinde durur. Ekin yapısı hakkında bilgiler verip hemen ardından da görevlerini sıralar. Sonuç bölümünde de *Yeñi Hazne* (Venedik, 1756) adlı eserde geçen bu ekin her Karamanlıca kitapta geçmediğini, bu tür eklerin, dil çalışmalarında önemli bir ölçüt olabileceğini vurgular.

Ferruh Ağca, “Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metinlerinde {-DXr} Bildirme Ekinin Farklı Bir Fonksiyonu Üzerine” başlıklı çalışmasında biçim bilgisel ve söz dizimsel verileri ağız özelliklerinin baskın olduğu metinlerden seçer. Karamanlıcanın ölçünlü Türkiye Türkçesinden morfosentaktik ve sentaktik yönden farklılık gösteren yanları olduğunu belirtir. {-DXr} bildirme ekinin işlevleri bakımından ölçünlü dille benzerlik gösterdiğini yalnızca bir işleviyle Türkiye Türkçesinden ayrıldığını ileri sürer.

Buket Köremezli, “Karamanlıca Yazılmış İlk Roman: Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş’te Kullanılan Zarf-Fiiller” başlıklı çalışmasında adı geçen eserde kullanılan zarf-fiilleri tespit etmeye çalışır. Karamanlıcada kullanılmış zarf-fiiller konusunda yapılacak araştırmalara katkı sağlamayı amaçlayan araştırmacı, kaynak eser olarak Evangelinos Misailidis tarafından 1871-1872’de dört cilt halinde yayınlanan *Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş* romanını seçer. Kitapta geçen on sekiz zarf- fiil ekini, ağız özellikleri yansıtan ifadelerin yoğun olduğu birer ikişer cümleyle örneklendir. Çalışmasının sonuç bölümünde Köremezli, bazı ufak farklılıklara rağmen Temaşa-i Dünya’daki çoğu şeklin Türkçenin yazı / ağız dilinde geçtiğini söyler. Eserdeki her yapı, kalıp Türkçenin yapısına uygun şekilde türetilir ya da çekime sokulur. Bu, açık bir şekilde Karamanlıcanın Türkiye Türkçesine ait bir ağız olduğunu gösterir. Araştırmacı son olarak dokuz maddelik sonuç bölümüyle incelemesini bitirir.

¹³ Kâhya, makalesinin sonuç bölümünde şu açıklamayı yapmıştır: “Çalışmada ele alınan birçok şeklin Türkçenin ya yazı dilinde ya da ağızlarında geçiyor olması Karamanlı dilinin bir Anadolu ağızı olduğunu gösterir. Şimdiye kadar başka kaynaklarda rastlanmayan eklerin araştırıldığı takdirde başka Anadolu / Rumeli ağızlarında görüleceği olasıdır. Çünkü bu ekler Türkçe kurallara uygun olarak oluşturulmuştur.” (2008: 148)

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN ÇEVİRİYAZISI ve DİL İNCELEMESİ

1. METNİN ÇEVİRİYAZISI

Hekaye-i Şah İsmail ile Gülizar Hanum adlı halk hikâyesinin çevriyazısı, çevriyazıda temel ilkeler temel ilkeler kısmında da belirtildiği gibi *Karamanlı Latin* yazı fontuyla hazırlanmıştır. Bu yazı fontu, vurgu işaretlerini göstermesiyle diğer fontlardan ayrılmaktadır.

Çevriyazı yapılırken metnin büyük bir çoğunluğunda metne sadık kalınmış, her Grek harf, bir Latin harfle karşılanmıştır. Yalnızca /o/'nun /ö/'den, /u/'nun /ü/'den ayrı harfle gösterilmediği sınırlı sayıda örnekte ve /s/ ve /ş/ ile /b/ ve /p/'nin birbirinden ayrılmadığı yerlerde dilin genel ses kuralları hesaba katılarak hangisi uygun düşüyorsa o transkribe edilmiştir.

Metnin basımını yapan kişi tarafından açık bir biçimde yanlış dizildiği gözlenen sözcüklerin doğru biçimi, yanında köşeli ayraç [...] içinde gösterilmiştir. Doğru biçimi hakkında fikir yürütmediğinde köşeli ayraçın içine bir soru işareti [?] konmuştur.

Eserin orijinalinde bulunan sayfa numaralı, her sayfanın üst tarafındadır. Dil incelemesinde ele alınan örnekleri karşılaştırmak kolay olsun diye ek olarak satır başına yay ayraç içinde numaralar verilmiştir.

Metnin Latin esaslı Türk alfabesine çevriyazısı şu şekildedir:

Hekaye .i. Şah İsmail ile Gülizar Hanım.

(3)

- 1- Ravianlêr şöylê rivayêt iderlêr ki Â-
- 2- çem ölkesindê Kantahâr şehrinde bir âzim
- 3- patışâh var idî, bunun saltanatî gâyet
- 4- ziadê idî isêde nê faydâ ki bunun dünyadê
- 5- âsla zürietî yôğîdi.
- 6- Bir gün Padışâh sabâh namazını
- 7- kılıp, badehu yerinê oturúnda hanım
- 8- Sultân elinê entâm âynası alıp Padişâ-
- 9- hın karşısında durúrken, Padışâh bir
- 10- kerê âh edip başını salladı, öldem hanım
- 11- Sultân dedî: eféndim nê demêk olsún ki
- 12- siz dahî âh çekésiniz; elhamdulillah
- 13- nê êksiğimiz var; Padışâh yine âh
- 14- çekip – gerçek bir êksiğimiz yok âmama [ama]
- 15- şû dünyadê bir evladım olmadı ki bèn
- 16- öldükdên sonra tahtimâ oturâ idî, işte
- 17- bû idî hatırımâ gelén, bunun içün

(4)

- 1- âh çekérim, öldem hanım Sultân – bû
- 2- dünyadır adamâ dèrd olúr, âmama dermán-

- 3- da bulunúr, bîr gûn seyhahatâ [seyahate]
- 4- çikârsınız, bêlki derdinizê çarê bu-
- 5- lûrsunuz, öldem Padişâh –Vezîr gel-
- 6- sîn deyî ėmr eyleip, dérapak Vezirî ça-
- 7- öldüğünû bildikdèn sônra ėlbed benim
- 8- ğirdulár, Vezîr gelip yedi yerdèn temen-
- 9- nâ edip ėl pençê divân turdú, Padişâh
- 10- –vâr çarşidân iki kât dervişân hırkası
- 11- âl –Vezîr dahî âlip geldî, şimdi Padişâh
- 12- Vezirê ėy Lâla bû gûn senin ilê seya-
- 13- hatâ çikalim bakalim Ájnéy devrân nè
- 14- surêt gösterir dedi bunlâr hırkaları
- 15- geyip vè sarâyndân kalkip yolâ revân ol-
- 16- dulár, Padişâh Vezirê – gèl bû çeşme-
- 17- dèn âbtêst âlip iki rikât namâz kılalím,
- 18- bîraz taâm edip yolumumuzâ [yolumuza] gidelím,
- 19- ö çeşmedèn âbtset [abdest] âlip namazâ meşgûl
- 20- öldulár, Padişâh sağınâ solunâ selâm
- 21- verdi bakip gördü ki yanında bîr derviş
- 22- durior Padişâh – ėy derviş sèn buradâ nè
- 23- gezérsin, derviş – Padişahim biz seyâhız
- 24- gezériz deyü cevâp itdí – ėy derviş benim

(5)

- 1- Padişàh olduđumù nedèn bildín; derviş
- 2- dedí, bù kulunùz búnca vakit seya-
- 3- him görmediğim serencàm kálmadı kaç
- 4- kerè doltúk boşandík, senin Padişàh vè
- 5- yanındakinin vezir olduđunù bilmèz isèm
- 6- yazık benim derviřliđimè – Padişàh, àmàn
- 7- derviş sèn benim Padişàh vè bunùn vezir
- 8- olduđunù bildikdèn sònra  lbed benim
- 9- derdimède dermàn olúrsun – derviş biz  dnà
- 10- bir dervişsiz derdide dermanıda verèn H da-
- 11- dir deyince, héman Padişàh – àmàn derviş
- 12- Mevlatèn ihsàn dedikde,   vakit derviş
- 13- tağarçığına  l vurup Padişahà bir  l-
- 14- mà ver p  l Padişahim b   lmayi vè
- 15- haremè vardığında yatsi namazini kıl-
- 16- dıkdàn sònra,  lmayi soyásın vè    lma-
- 17- nin yarısını kendin yeip yarısını hanum
- 18- Sultanà yedirésin, vè hèm senin ahırdà
- 19- bir mahir kıstrağın vârdır onà verésin,
- 20- vè   giçè birlikdè yattığında inřallà-
- 21- hu teála tokuz  yy tekuz [dokuz] gün tema-
- 22- mindà sendèn bir  rk k  vlàd vè mahir kı-

23- strakdàn bir êrkèk táyy zuhùr idér, lá-

24- kin bèn gelmeyínçe ismini kómayásız,

(6)

1- bèn kendim koyaçağım deyì bũ minvâl

2- üzerè karàr èyledilér, ò vakit Padişàh

3- èlini çebine koyup dervişè bîraz âkçè

4- virmek niyetinde ikèn bakdiki nè derviş vâ

5- nè kîmse vâ.

6- Héman Padişàh òradan kalkip sarayna

7- gitdi âkşâm olúnca yatsi namazini edip,

8- bádehu elmayi soymağa başladı, elmanın

9- kabuğunü seyis badiya [başıya] verdi tenbih ey-

10- ledi şũ kabuğũ mahir kısrağa vèr vè

11- yanındaki kir âti kôyver, vè yarısını

12- hanum Sultàn yeip yattılar, tokúz

13- ây tokúz gündè Padişaha bir êrkèk evla-

14- di geldi, ò vakit kısırakda bir êrkèk táiy

15- toğurdú. Padişàh gáyet sevinip çok

16- fakırlere bahşiş eyledi, şimdi bunlar

17- Şahzadeyi beslemeğe başladılar, bir senè

18- iki senè vèl hasil yedi yaşına girip ço-

19- cuklâr ilè oynadıği vakit çocuklâr

20- bunà ádsız vúi [bey] derlèr ièí [idi]. Bìr gún Şah-

21- zadì kendinìn ádi òlmadıǵını canì sıkı-

22- laràk validesinè gelip – benim ismimì ní-

23- çün kómadiniz, ánasì oǵúl babàn bilìr

24- ònà sór dedí. Şahzadè héman babasınà

(7)

1- gelip ifadè èyledikde, padişah oǵlùm sèn

2- banà bîr dervişdèn himmèt öldún, ò derviş

3- búraya gélmeyince bèn sanà isim ko-

4- yámam dedí, Padişahın yanındà òlàn

5- riçâl ü kibâr – Padişahım derviş dedi-

6- ğin bû ğün búradá isè yárin şurdádır

7- kim bilìr nézeman gelìr. Padişah bunla-

8- rìn sözünü makbùl görüp Şahzadeyi

9- òradan alip bîr minasíp isim komak içün

10- müşavereyè başladılar, Padişah [Padişah] derviş

11- gelmeyince bèn isim koyámam, varın be-

12- nìn Şahzademè okumak yazmak içün bîr

13- hóca búlon [bulun] deyú ėmr èyledí, ònlárda

14- Danièl ismindè bîr hòca alup Padişahà

15- çıkartılar – ėy hóca, benim şahzademè ò-

16- kuyüpyazdırmalısm. – Danièl ėmréfén-

- 17- timizin ʔmma Şahzadè dünyà yüzündè 0-
- 18- kuyamaz cevâp idince, Padişah – dünyà
- 19- yüzündè bir evladım var niçün oku-
- 20- yamaz cevâp idince, héman ahretde mi
- 21- okur; Daniél – háyr eféndim öylé değil
- 22- yer ʔltında, ʔyy ve günëş yüzü gör-
- 23- mez bir mahzèn yaptırırsin Şahzadè 0
- 24- vakit okur, çünki bir mahfi yerdè 0-

(8)

- 1- kúrsa, bir şey görmeyip dersinè meşęul
- 2- olúr dedilér. 0ldem Padişah yer ʔltına
- 3- bir mahzèn yaptırdı, Şahzadeyi doà ve
- 4- senà ilè 0 mekánà brakdılar hóca Da-
- 5- niél Şahzadeyi okutmağa başladı, bir
- 6- senè iki senè temàm 0n iki yařınà kadàr
- 7- okuyup cümle ilmi tahsil eyledi, bir
- 8- gün Şahzadeye taàm getirdiklerindè 0t
- 9- yerken ağzına bir kemik geldi héman Şah-
- 10- zadè ağzından kemiği çıkarıp yokari at-
- 11- dięindàn tepè camına gelip cam kırır-
- 12- lip güneşdir içerü geldi, Şahzadè baş-
- 13- ladı güneşi tutmak için çabalama-

- 14- yá vè pèk çòk oğraşıp kán tèt içinè bat-
- 15- tí, bîrde hóca içeri girip Şahzadeyi kán
- 16- terè batmış gördükde – Şahzadè güle-
- 17- şecèk bîr şey bulamadınmı; Şahzadè
- 18- – amàn hóca canım pèk sıkıldı beni
- 19- bîraz dışarı çıkár. Hóca dahî pèk eyi
- 20- deyip saraýn kapusuna bîr ala santa-
- 21- liya götürüp Şahzadeyi oraya geti-
- 22- rip oturdular şimdi Şahzadè dört ta-
- 23- rafà nazàr edip bakárken gördüki karşı-
- 24- dan bîr avcı, elinde şahin vè arkasında

(9)

- 1- bîr tazi ile gelirdi acaba bû ne imiş de-
- 2- yû dikkátile bakáriken hócası – Şah-
- 3- zadèm buyurun mekánımızà gidelim,
- 4- Şahzadè pèk eyi gidelim amma bende ba-
- 5- bamdàn böyle at şahin vè tazi isterim
- 6- deyince, hóca Danièl baş üstünè bú-
- 7- yurun mekánımızà gidelim Şah babanà
- 8- söylérim deyip tekràr mahzenè döndülér.
- 9- Andèn Danièl Padişahın huzuruna
- 10- çıkıp Şahzadenin cevaplarını bîr bir

- 11- ifadè èyledi (bu èsnadè Şahzadè 15 ya-
- 12- şındà idi). öldem Padişah vezirè ėmr è-
- 13- yledi ki riçalı kibâr hépsini toplasın
- 14- şimdi bunlâr cèm öldükdâ Padişah –
- 15- benim Şahzademın çanı sıkılmış òda gi-
- 16- decèk vè bũ vesilèyle şunâ bir isim ko-
- 17- yalim deyip Şahzadeyi òraya getirirlér,
- 18- işte bunlâr bir minasip isim üzerindè me-
- 19- şverèt itmekdè ikèn birde ò derviş dikildi,
- 20- padişah hòş beşdèn sònra derviş – padida-
- 21- hım [padişahım], Şahzadenin ismini (Şah İsmail) vè
- 22- tayin adı (Kamèr tayf) òlsün deyip kayp
- 23- öldü padişah bahşış virmèk için der-
- 24- vişì çok aradı isède bir dürlü bulá-

(10)

- 1- madılar şimdi padişah Şah İsmailè ön
- 2- bès danè minasip adamlâr vèrinki onlârilè
- 3- avâ gidip eğlesinlèr èylesinlèr deyince, anide varip
- 4- 20 yiğit bulup getirdilér, bunlâr ò
- 5- gicè néreye gideceklerini müşaverè edip,
- 6- ertesi günũ alâyy vè şenlik ilè avâ çı-
- 7- kdılâr bunlâr tamâm 20 gün avâ gezip,

- 8- bîr çeşmè başınà geldilér. Şàh İsmail
- 9- dört tarafà nazàr édîp bakàr ikèn karşı-
- 10- sındà bîr dağ görüp –  y kartaşlâr bèn
- 11- yârın b  görünèn dağà gidérím sizde
- 12- g yri yerlerè gidin, vè  radan kalkîp yer-
- 13- lerinè geldilér.
- 14- Ş h İsmail   gicè aşkîn tolus-
- 15- n  kırkl r  lind n n ş  yled ,  mdi bun-
- 16- l r sab h  rk n kalkîp   çeşmeye dahil
- 17-  ldul r, vè h r biri b r tarafà gidîp  v-
- 18- detlerind  yine çeşmenin başınà d nmeğ 
- 19- k vl u kar r  tdil r, b z gelem m Ş h İsm-
- 20- mail . Ş h İsmail  tına binîp   g -
- 21- r n n dağà  kîp dört tarafà naz r  de-
- 22- r k, gördü tağın  teğind  b r g z l
- 23- yayl  v r v  b r büyük s   k r v 
- 24- suy n kenarında b r  yran  tlan r,

(11)

- 1- h man Ş h İsmail taziyi sald ,  yran
- 2- kaç r taz  koval r, Ş h İsmail  r-
- 3- dlar  sır  koşariken  yran b r  atir n
- 4-  çin  gird  Ş h İsmail  adir n  n n 

- 5- gelip vè ıtırlarà nazàr èdip bakàr ikèn
- 6- gördü bir güzel kız çatırdàn tışari
- 7- Çıkdı, kızda gördü çatırın önündè bir
- 8- güzel ođlàn turúyor oğlani gördüği
- 9- gibi aşık öldü şah İsmailda gördüğü
- 10- gibi öta aşık olup, örada düşüp bayıldı,
- 11- şimdi kız basdı [bakdı] nè yapsın çatırın yanına
- 12- bir koçakarı olup kız ona yalvarır amàn
- 13- validè bizim şadırın [çadırın] önüde bir güzel
- 14- ođlàn gelip örata düşüp bayılmış amàn
- 15- ninè gel şunu atına bondirip [bindirip] yerinè yol-
- 16- layalım, zıra anàm babàm kartaşım ge-
- 17- lip bendèn zàn iderler deyip yakası tu-
- 18- tuşdü işede gözünü bir dürlü oğlanın
- 19- üzerindèn ayıramazdı, çünkü ö gicè
- 20- kız úryasında şah İsmaili görmüş idi,
- 21- öldem koçakarı – kızım bunün ilacı
- 22- göğsünün bendlerini çözüp gözünè
- 23- sürésin ö vakit ayilir zıra yalınız
- 24- senin memelerin ona şifadır, kızın aklı

(12)

- 1- perüşàn olup vè göğsünü açip ođla-

2- nın yüzünè sürúverdı oğlanın ákli

3- bařınà gelip mecnùn gibi dórt tarafà

4- bakıp kıza bunları dedi:

5- Kaçirdim çeýrani yetémedim ben

6- Nađahì gösterir nuri didari

7- Beni gark eýledin áşk deryasına

8- Yüređimè saldın átéři narí.

9- (A. kız) Niçe bin avçılar gezèr bu taçı

10- şahinin kekliğe sálta var yürürü

11- nitsin gark ólmúşun áşk deryasına

12- bir zeman ènginè sálta var yürürü.

13- (Ş. İs) Manendin bulunmaz éý kàş ù kemàn

14- öldürür áşkın hiç vermèz amàn

15- yanağın şulesi nah ilè tebàn

16- sán ki řulè verir řemsè kameré.

17- (A. kız) Sesinden bülbüle okşadım seni

18- bülbül sedà verir sınàr káfesin

19- yar senin için attim rikàp perdesi

20- yüzümden bir busè álta var yürü

21- (Ş. İs.) Elvàn elvàn ólmüş gördüm knndini [kendini]

22- destì zerniřándır setèf tirnağı

23- elmàs cevahir göğsünü görür

24- açılmış göreým satri mermertáş.

(13)

- 1- (A. kız) Canım kurbàn senin gibi çivanè
- 2- yenigördüm düşdümüşkà ummanè
- 3- gül hasretin vâ yalvâr babanà
- 4- babàn gül vermésse sálta vâ yörũ
- 5- (Ş. İs.) Tabíp gerek derdimi bilè
- 6- ağlayùp, göz yaşını tøndürdüm selè
- 7- mevlà kerèm éyilè Şàh İsmailè
- 8- gılıp [girip] derébilsem ó gülüzari
- 9- (A. Kız) Yiğit sénsin yâri sertaj
- 10- lebindèn akıtdin mískı amberi
- 11- sanà kurbàn olsun bũ gülüzari
- 12- sèn ağlârsın bendé, gélde vâ yörũ
- 13- Birde oğlân parmağındaki hatemi kızâ
- 14- verdi kızda mücevhèr tarağini oğlanâ
- 15- verdi, imdi Şàh İsmail atına binip ayrı-
- 16- lik beýtleri söyledilér.
- 17- (Şàh İs.) Melil melil bakàn dilbér.
- 18- dönèr bir yanà ayrılık
- 19- yandì vicudim kùl öldü
- 20- olân divanè ayrılık.
- 21-(Aldı kız) Bilmézidım seni èveli

- 22- v`ar yiğit ğit b`en seninim,
23- tüküldü [?] bağın gazeli
24- v`ar ğit yiğit b`en seninim.

(14)

- 1- (Şah. İsm.) Manendi bulunmáz yarın
2- gönül çek`er áh u zarın
3- bülbülüm terk itm`em yerin
4- konam ğül sanà áyrılık.
5- (Aldi kız) Nağahd`an gördüm cemalın
6- neyneyim dünyadà malın
7- cevabi gevheri hakkın
8- v`ar ğit yiğit b`en seninim.
9- (Şah. İsm.) Şah İsmail geldi sanà
10- güzel` adın bildi`r banà
11- beni kóma yanã yanã
12- müşküldür banà áyrılık.
13- (Aldi Kız) Gülüzardır senin yarın
14- seýrimd`e gördüm didarın
15- V`allahi búdur y`arın
16- v`ar yiğit ğit b`en seninim.
17- Beýtl`er temám olduđunda kocakarı
18- -bũ böyle ólmáz ğel oğlüm sanà iki

- 19- nasihàt vereyím, yárin kızın babası bir
- 20- iş için babanın huzuruna çıkacak
- 21- sen öndà hazir bulunup maddeyi ifade
- 22- idersiniz ve pederin resmen kızı babasın-
- 23- dan istèr ö zemàn her şey bitér, gèl oğ-
- 24- lùm bèh [bey] olarak Gülüzàr hanımdàn iki

(15)

- 1- busè ál deince héman Şàh İsmail ásla
- 2- ihmàl itmeyip üşenmeden atdàn aşaya
- 3- enip iki busè aldı, ve yine atına binüp
- 4- yolà revàn öldü, çesmenin başına ge-
- 5- lüp, bakdı ki yoltaşları avını bir biri-
- 6- nè gösseríorlar, bunlar Şàh İsmaili
- 7- gördükleri gibi – Şahzadè senin vurdu-
- 8- ğun áv nérde Şàh İsmail bù beyitleri
- 9- söyledi.
- 10- Héi ağalèr ey gazilèr
- 11- görün nélerden ayrıldım
- 12- öpdüm hénde helallaşdım
- 13- képi seherdèn ayrıldım.
- 14- Bù ğun bir séyle [seyre] taldım
- 15- bénte bilmèm nérde kaldım

- 16- dükkàn ácdim matàh áldim
17- bîr güzèl yardèn áyıldım.
18- Bîr gùn şad olup güleým
19- yardèn íntikàm álayım
20- bîr gicè mihmàn olayım
21- gül yüzlü yardèn áyıldım [ayıldım].
22- Servi boyılù Hurû melèk
23- beni hasrèt kóma Felèk
24- Şàh İsmail idèr dilèk
25- bèn bîr gülzardèn áyıldım.

(16)

- 1- Şimdi bunlar çeşme başından kalkup
2- yerlerine gelüp ö gicè yattılar, sabàh
3- olup yoldaşları – Şahzadèm bũ gùn
4- néreye gidecéksiniz; deyù suâl étdikle-
5- rindè Şàh İsmail sazi áldi bák nè dedí.
6- Élvàn élvàn ólmüş gördüm yanağı
7- destì zèr nişandàn hatèm tırnağı
8- élmàs çevahírdır göğsünün sağı
9- açılısùn séyr idèm gül memelerín.
10- Şàh İsmail bũ beyti édip – bákın
11- kardaşlarım şimdèn sônra búradan bîr

- 12- yerè gitmém, vè benim işimî Mevladàn
- 13- gáyri kímse bilmèz deyüp gündèn günè
- 14- sararip solmağà başladı, anasi vè ba-
- 15- basi bũ oğlàn bir derdè oğramış şunà bir
- 16- hekîm tayîn idelim derdinè dermàn olsún,
- 17- deýnce arkadaşlarından biri – padişahim
- 18- Şahzadenin hekimlik bir işi yókdur án-
- 19- cak onun derdi aşkıdır. Padişah ėmr ey-
- 20- ledi vârim Şah İsmailè söyléyin kimè aşık
- 21- öldü isè onu alıvereyim, bunlâr Şah
- 22- İsmailè gidip pederin emrini ifadè itdilér,
- 23- Şah İsmail – bákın ağalâr bũ vilaye-

(17)

- 1- tdè bir kimsenin kızınà aşık olduğum
- 2- yok deyî cevap eyledi.
- 3- Şimdi şah İsmail gündèn günè yemèk
- 4- içmekdèn kesildi béy babası habèr alúp
- 5- bèn bir Kantahâr padişahî olayım benim
- 6- oğlum sevdâ çeksîn zarî zarî ağlamağà
- 7- başladı. şah İsmailin arkadaşlarından
- 8- biri padişahin huzurunà çıkúp – padi-
- 9- şahim bizlèr şahzadè ilè avà gitdiğimiz

- 10- zemán, tağın birindè bir yolà gidüp biri-
- 11- mizi beraber ãlmadı sónra yanımızà geldi
- 12- işè bakdik yüzü solmuş ve sorduk şah-
- 13- zadè yárin néreye gidecéğiz; ceváp itdi
- 14- şimdèn sónra bir yerè gitmém, vè benim işi
- 15- Mevladàn gáyri kímse bilméz padişah bũ
- 16- sözü işidip ėmr itdi. – tèt vârin bir ta-
- 17- târ çıksin órada tağın árkasındà nè vá-
- 18-risa bir habèr getirsün.
- 19- Şimdi padişahın ėmri úzerè tatâr yolà
- 20- çıkıp ó tağà vardıkda bir yaylâ gördü,
- 21- órada pèk çok çadır vâridi iki gündèn
- 22- sónra geri dönüp – ėféndim Karà dağın
- 23- árkasındà bir yayilâ vâri mavî çadırlâr
- 24- dolù vârisa ėféndim şahzadè yürük

(18)

- 1- kızınà aşik ólmüş habèr verirken, padi-
- 2- şahà dedilèr yürük beyin konakçısı
- 3- sarayà geldi – padişah gelèn konakçıyı
- 4- huzurunà çağırıp – Türkmèn kızı
- 5- vârimi; sival itdiğindè – ėvet ėféndim Gü-
- 6- lüzâr ismindè bir güzèl kızı vâri deyi

7- cevâp îtdî.

8- Bunlâr şû sözdè ikèn padişahà habèr

9- verdilèr Türkmèn beÿ geldî, padişah önúda

10- çağırıp kahvedèn sónra padişah – senin

11- bir kızın var Allahın emri ile onú şah

12- İsmail oğlumà istérim – héman Türkmèn

13- beÿi bâş üstünè bèn padişahdàn kızımı

14- êsirgemèm şimdi kahvelèr tazelenüp doà

15- vè senà ile içtilér, öldèm şah İsmailè

16- müceçilèr [müjdeciler] gelip Türkmèn béyi kızını

17- sanà verdî vè başlandî bir bir ifadè itmeğè

18- şah İsmail gáyet sevinip bunú dedî.

19- Hèr kès sàz u meşrur olup güldülèr

20- òmrümün hayatî Gülüzàr hanım

21- kès sevdiğimin ismin sevdièr

22- benim kemàn kaşlim Güzülàr [Gülüzàr] hanım.

23- Nè ola şad olup güleÿm

24- muradımà maksudumà ereÿm

(19)

1- bir dahà ölmeden yüzünü göreÿm

2- benim ahù Güzlü [gözlü] Gülüzàr hanım

3- Kaşlerin benzetdim kurulù yayà

- 4- kemalìn benzetdim gökdeki áyà
- 5- gicè gündüz yalvarırım Mevlayà
- 6- benim gül yüzlü Gülüzàr hanım
- 7- Āh benim seviğim [sevdiğim] Gülüzàr hanım
- 8- rakiplèr çekdilèr táyma yaşım
- 9- Şàh İsmail içi [içti] āşkın tolusù
- 10- gönlümün sürurù Gülüzàrhanım.
- 11- Bunù deyip kesdi, şimdi kısayi başkà
- 12- yüzdèn dinlè Mukàddema şàh İsmaili
- 13- kız ilè görüştirèn ō kocakarı bũ esnadè
- 14- seýrdè imiş, bũ beyin kendi kızını şàh
- 15- İsmailè verecek haberini àldıkda vara-
- 16- yim kızın validesine mücdè ideyim bir āz
- 17- bahşış alayım; deyüp kalkup doğru
- 18- kızın validesine gelip mücdè hanım,
- 19- padişàh kızını istemiş béyde söz vermiş,
- 20- – nè demèk òlsun bèn kızımı padişàhin
- 21- oğlunà vermèm dedi, çadırlari vè cü-
- 22- mle àdamlari toplayup Hínd tarafına
- 23- revàn öldü.
- 24- Türkmèn beyi padişàhà dedi kızın biraz

(20)

- 1- ěksiđi vr ban 40 gün mhlt vr zra
- 2- ncak hazir labilirim dedi. padişah 40
- 3- gün mhlt verdi, şimdi Trkmn beyi
- 4- izin lip yol çıkup  kar dağa geldi
- 5- adırlarıda [adırlarda] kımse klmamış ncak bir
- 6- ski çadır vr  adırdn habr lip
- 7- kendide nların rkasına revn öldü.
- 8- Biz gelem beriy. şah İsmail kırk
- 9- gün tehamml ideceğine kli ksme-
- 10- yp yanında lanlara – şimdi bn uyk-
- 11- ya varp kırk gün uyuyacağım l-
- 12- laya kırk günden vel uyandırsınız
- 13- deyüp zati padişapta dyn tetarikin
- 14- başlayıp kız tarafında bir habr gel-
- 15- mediğinden vesves idüp habr lmk içün
- 16- bir tatr gönderdi, tatr yol çıkup
- 17- Kar tağın teğinde kımseyi blmayup
- 18- gerüye gelp v padişaha – fndım 
- 19- Çadırların yerine t bitmiş deyüp padi-
- 20- şahın keyfi b söz şah İsmailin
- 21- kulağına gidince, ta melil mahsün
- 22- babasının gelp [gelip] ğlayarak bun dedi.

- 23- Seýrdè uğradim hurũ ketmanè
- 24- hánı benim Gülüzarım gélmedi
- (21)
- 1- yitirtim áklımı öldüm divanè
- 2- hánı benim Gülüzarım gélmedi
- 3- Kendi beýzadè áyardır helè
- 4- sedáy bülbulè oğradım dilè
- 5- bir minè gerdanlı püskürmè benli
- 6- hánia Gülüzàr hanımim gélmedi
- 7- Çemalinè geymiş dürlü èlbisè
- 8- onũ görèn medhìn idèr hèr kesè
- 9- gümüş gerdanında áldim bir busè
- 10- hánia benim Gülüzarım gélmedi
- 11- Şah İsmail derin sevdaya daldı
- 12- yarın nasatın unudup kaldı
- 13- aşkın tulusunu içipde kaldı
- 14- hánia benim Gülüzarım gélmedi.
- 15- Öldem padişah veziri çağırıp masla-
- 16- hatı evelindèn sonuna kadar bir nákl
- 17- idüp ve tatarın getirdiği haberi ánladup
- 18- vezirdèn bir çare matlup etdikde. Vezir
- 19- – paidişahım [Padişahım] bèn bir ákıl düşündüm

20- (bîr telâl çikarùp Kandahâr padişahinî

21- oğlû şâh İsmail bû günlerdè evlene-

22- cèk Kandahartâ nékadar kiz vârisa cû-

23- mlesi cumaà günû giyinip kuşanip

24- Gülşân bağcesinè cèm olsunlâr nedâ

(22)

1- İtdirelîm) padişâh pèk éyi òlür deyüp

2- héman hêr tarafâ dellallâr çýküp padi-

3- şahin émrinî ehaliyè beyân éyledilèr (işte

4- õ zemân bîr adèm kızlarin telaşinî gör-

5- mèk içün Kandahardâ olmami [olmalı] idi) bû

6- kızlâr padişahin oğlunâ şirin görünmèk

7- ittaasi ilè bîr birinè nispetle giyinip vè

8- düzelenip Gülşân bağcesinè toldu-

9- lâr.

10- Şâh İsmail bağceyè gelip gördü nè

11- bakársın memleketdè nè kadâr kiz vârisa

12- bağceyè tolmuşlâr sazınî âlip söyledi.

13- Bölük bölük ólmüş hurù kızlarî

14- Hiç birisi Gülüzare benzemèz

15- Gönül kimî severse ödur güzèl

16- Hiç birisi Gülüzare benzemèz

- 17- Kimi   ll r giy r kimi kırmızı
18- kimi g l devşirir kimi nergizi
19- kimi Ő y h İslamın vezir n kızı
20- hiç birisi G l zar  benzemez.
21- Kimi   ll r giymiş kimi turuncu
22- kiminin ağzında dişleri incu
23- kiminin koynunda nari turuncu
24- hiç birisi G l zar  benzemez

(23)

- 1- Kimi   ll r giymiş kimi zeryabi
2- kiminin d nyad  yokdur erbabi
3- kiminin koynunda cevahir kabi
4- hiç birisi G l zar  benzemez
5- Ş h İsmail kırklar il  birleşdi
6- yari görüp  nd  sandi [yandı] tutuşdu
7- G lş n bağcesine velvel  d şdu
8- hiç birisi G l zar  benzemez.
9- Ş h İsmail bunu söyleyip konağa
10- gitdi. pederi oğlunu huzuruna  ağı-
11- rip – oğlum bir y r k kızı içun b -
12- kadar ney  maıl olursun v  h m y r k
13- kızı   tarafd n gitmiş  rtık kimse kal-

- 14- mamiş, gèl oğlùm şù kızdàn vâz géc
- 15- sanà ondàn güzèl bîr kız âlıvereyîm dedî,
- 16- héman şâh İsmâil kalkîp pederinîn êlinî
- 17- ôpûp – êy benim devletlî babâm bundàn
- 18- sônra bèn şù yerlerdè kîmsenin kızınà
- 19- âşıklığîm yókdur bèn bù vilayetdèn gide-
- 20- céğim, êğèr Güllüzari bulmâsam bâri
- 21- önùn yolunà öleyîm – babası bîr kâç
- 22- nasihatlar verîp şâh İsmâilî kandırâ-
- 23- mayup gazebe gelerèk vâr cehennemè gît
- 24- deyûp huzurundàn kovdú. şâh İsmâil

(24)

- 1- ondàn hazneyè gelîp bîr heybè dolusù
- 2- âltún, kılıç vè mizrâk âldî ondàn âhu-
- 3- rdàn Kamèr dayî âlarâk sarayınà gelûp
- 4- hazırlanmakdâ olduğunù validesi habèr
- 5- âldıkdâ héman padişahâ varûp – şâh
- 6- İsmâil Güllüzarîn ârkasınà
- 7- gidîyor sèn padişâh olâsın evladınîn
- 8- çaresinî görmeyesin dedî, héman padişâh
- 9- kalè kapucularınà habèr vérip kapu-
- 10- larî kapasùn kendileri bîr tarafâ kaç-

11- sunlâr deyû ěmr ěyledí, héman kapu-

12- larì kapayùp kendilerì dahì kaçdılár,

13- bírde şàh İsmail Kamèr tayà binùp

14- gidériken ànasi habèr àlùp saçını yo-

15- laràk İsmailin karşusunà çıkùp –

16- öğlùm néreye gidíyorsun; sèn bîr padı-

17- şàh ěvladì olásın böyle bîr kim [kız] içün

18- tağlara düşésin, öldem şàh İsmail ana-

19- sınà bunlarì dedí.

20- Ànà südüni helâl ěylè

21- gözlerindèn dökme yaşı

22- maýl öldüm bèn bû derdè

23- Nè babàm derdimi ànlâr

24- bû hasrèt ciğeriim dağlâr

(25)

1- bèn gidérim ànàm ağlâr

2- Néyneyim dünyadà varì

3- tèrk idérim bû darì

4- çün kaçırdım nazlı yarì

5- dünyadè yókdur ěrbabì

6- saraýn öldi rıhmàn

7- bülbül ötèr sahèr vakti

- 8- babàm bòş kómasın tahtı
- 9- yıkılır tacı mihrabı.
- 10- Kamèr tayı saldım yolà
- 11- çağırđım kırkları bilè
- 12- ìmdàd ęt şàh İsmailè
- 13- olayım hakın türabı.
- 14- Bunları deyüp çeküp bakdı, kalè
- 15- kapusú kapalı vè kapuculár örada
- 16- yòk héman kamèr tayà bir vurup nasıl
- 17- kapuyà bir göğüs vurtúyse kalè ka-
- 18- pusú tarmatağın olúp andèn yolà re-
- 19- vàn ularák çeşmenin başına gelip şàh
- 20- İsmail bunlar söyle idi [söyledi],
- 21- Yatmış idim bèn hábi gafledè
- 22- derunim aşk ilè toltù galıpdır
- 23- irenlerin sırrı bizè garıpdır
- 24- Sevtasin serimè saldì nè ewayım

(26)

- 1- Bilmèm Melèk desèm yókسا huri
- 2- arayup bulmalı őr nazlı yarı
- 3- katmèr katmèr olsùn yüzünün nuri
- 4- onun şekli aklım aldı néyneym.

- 5- Şàh İsmàil bilür bülbül dilindèn
- 6- àyri düşdüm ártık nazlı yarımđèn
- 7- báde nüş eýledim kırklàr elindèn
- 8- yolumúz gurbetè düşdü nè eýleyim
- 9- Ó çeşmè başındàn kalkúp Tazıyı
- 10- ceýlanà saldıđı yerè gelip bù béitleri
- 11- söyledi.
- 12- Bèn Tazımı bundà saldim Çeýlanè
- 13- kùl öldi vicudim döndü büryanè
- 14- yurdù baş [boş] kalmış ginmiş [gitmiş] bir yanè
- 15- yaylâ benim Gülüzarım gördünmü
- 16- Kendin meçnùn idüp tađlarè saldi
- 17- gitdiği yolları bılmedi şaşdı
- 18- bèn néyleým benim çiđerim deldi
- 19- Yaylâ benim Gülüzarımı gördün mü.
- 20- Şàh İsmàil kalkdı máhsus gidiyor
- 21- akli fikri baştàn bir hüş gidiyor
- 22- bũ Yayıláda melil melil bakıyor
- 23- Yayılâ benim Gülüzarımı gördün mü.
- 24- Bunù söyleyip óratan átınà binerèk

(27)

1- yolà revàn olup yörük çatılarına

- 2- gelüp ö çatırların yerindè adàm boyù
- 3- öt bitmiş görünce bunù söyledí.
- 4- Gíne yüçè tağlâr çökmüş dumanè
- 5- ákdì ceşmim yaşı döndü ummanè
- 6- bîr habèr sorayim çayır çimenè
- 7- çimèn Gülüzarim gördün mü
- 8- Bilmèm Hindè gitmiş yókxa Yemenè
- 9- bèn bû terdî disèm kimenè
- 10- ácabà kimlèr gördü nazlî yarimî
- 11- sellèr benim Gülüzari gördün mü.
- 12- Bilmèm Çinè gitdî yókxa Halepè
- 13- génç yaşımdà benî saldı áteşè
- 14- bîr suâl edeyim táğile saşà [taşà]
- 15- tağlâr benim Gülüzari gördün mü
- 16- Şah İsmail delî olup yarın sözünè
- 17- bîr öt düşdü yüreğimin yüzünè
- 18- dahî tıfıl ikèn düşdüm izinè
- 19- yollâr benim Gülüzari gördün mü.
- 20- Bunlari söyleyüp atınà binip yolà
- 21- revàn öldü, bîr äyy yol gitdî esnây rahdè
- 22- bîr düz ovayà gelip bakdî ovanın orta-
- 23- sındà bîr müzeyyèn serâyîy vár, héman sera-

(28)

1- ya yanaşup dört tarafına bakdı gire-

2- cək yeri yök héman örada bunù dedí.

3- Kandahardan geldim sanà

4- Seráyý sendèn yòl ístérim

5- beni sálma yanà yanà

6- Seráyý sendén yòl ístérim

7- Kim kurmuş bunùn binasì

8- lákin kavgírdir yapısì

9- buláydım yapàn ústasì

10- Seráyý sendèn yòl ístérim

11- Yókdur kapusù geçeyim

12- kanadım yókdur uçaým

13- kanà kanà sù içeyim

14- Seráyý sendèn yòl ístérim

15- Şàh İsmail geldi sanà

16- sendeki òlan mihmanà

17- beni kóma yanà yanà

18- Seráyý sendèn yòl ístérim.

19- Bunù deyip dört tarafà bir éyice

20- dikkàt édip bakti kapusù yók, héman

21- atınà oturup serayın yanına gelip nice

22- bir gürz vurup sarayın bir tarafı yıkı-

23- İdi içeri girip atını bir tarafà bağla-

24- yùp kendi merdivendèn yokari gördù

(29)

1- sekiz odasi var yalnız bir odasi per-

2- deli idi, ò perdeyi açup nè bakársın bir

3- ala kız gergel işler ve gözlerindèn yaş

4- yerine kan ağlar, bu kızı görünce baka-

5- lim nè dedi.

6- Benim bir derdim var bes betèr

7- söyle bana derdin nedir [nedir] bileyim,

8- gizli derdlerinè derdlèr katayim

9- söyle peri derdin nedir bileyim

10- (A. kız) Sefà geldin otur òmrümün vari

11- derdim çokdur nice birin söyleyim

12- àlem tabip olsa derman bulamaz

13- derdim çokdur hangi birin söyleyim

14- (Ş. İs.) Bèn senin derdini bilsèm gerékdir

15- hasretimì sendèn alsàm gerékdir

16- kalkàn oynadup kılıç salsàm [çalsam] gerékdir

17- söyle peri derdin nedir bileym

18- (A. kız) Felèk vurgunúym ağrior başım

19- didem kan ağlaip dökèr göz yaşım

- 20- düşmanà gönderdìm yedi kardaşım
21- derdìm çokdur sanà nice söyleyım
22- (Ş. İs.) Tayanámam edasınà nazınà
23- gözèl şükèr [şeker] gibi sözünè
24- gèl ey perì benlik ıtme sözünè
25- söyle perì derdin nedir bileyım

(30)

- 1- (A.kız) Kùl olaım senin şirin sözünè
2- yolcù isèn var git tođrù yolunà
3- ràhm èylè gèl meçnùn kulunà
4- yeğit [yiğit] derdìm çokdur nice söyleyım
5- (Ş. İs.) Tođrù söyle derdin nedir bileyım
6- uğurunà canım fetà kılayım
7- hèr dürlù derdinè dermàn olaým
8- söyle perì derdin nedir bileyım
9- (Á.kız) Dinlè yiğit bendèn dođrù cevabì
10- néyneyim sevérsen gáýri sevabì
11- yedi kardàş çekèr gönül ezabì
12- derdìm çokdur sanà nice söyleyım
13- (Ş. İs.) Háýli démdir yàr cemalìn görmedim
14- girüp bađçesinè gölün [gülün] dérmedim
15- Şàh İsmailim bir muradà ırmedim

- 16- söylè perì derdìn nédìr bileým
- 17- (Å.kiz) Sèn sefà gelmişin ömrümün varì
- 18- níçin vurtùnyıktìn burçùm divarì
- 19- sanà korrban [kurban] òlsùn bũ Gülperì
- 20- yiğit derdim búdur sanà söyledim.
- 21- Şàh İsmail gülperì ilè söyleşdikdèn
- 22- sònra bir birinè aşik olup başladılar
- 23- şeftalilèr toplamağá, şimdi İsmail –
- 24- çanùm Gülperì senin kardaşların nè-
- 25- reye gitdiler – Gülperì ağlayarak şũ

(31)

- 1- karşiki tağà cénk étmeğè gitdiler, vè bũ
- 2- gicè rüyamdà ikisini òlmüş gördüm
- 3- bèn ağlamayıp kim ağlasın, şàh İsmail
- 4- – gèl ò tağın yolunũ banà göstèr –
- 5- Kiz gèl ağam deyüp vè aşağı enip da-
- 6- ğın yolunù tarif èygedi [eyledi]. şàh İsmail
- 7- toğrù ò tağà çıkup gördü iki şehid vè
- 8- bès kardàş cénk ediorlar, héman yanına
- 9- varup selàm verdi bès kardàş selamını
- 10- aldı, òl vakit şàh İsmail aldı sazi
- 11- elinè bakalım nè dedi.

- 12- Yüçè dàğ başında sakın édérím
- 13- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè
- 14- yókdur ànàm babàm benim gáyru
- 15- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè
- 16- Yaratdı ìnsanı gökdeki kuşu
- 17- hökmündèn titreşip arz ilè arzù
- 18- Mevlàm helàs éytlè yedi kardaşı
- 19- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè
- 20- Yaratdı güneşi cümle àlemi
- 21- hère vakit okunur İsm ü kelamı
- 22- varaým vireým tañrı selamı
- 23- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè

(32)

- 1- Karşında görünür bir böyük ördü
- 2- Mevlà banà verdi bũ aşk u derdi
- 3- gitdi Gülüzarım boş kalıyorum
- 4- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè
- 5- Şàh İsmàil geldi girdi meydanè
- 6- sürèm Kamèr tayı varàm düşmanà
- 7- çekèm Zülfürayı boyansın kanà
- 8- àmàn Àllàh àmàn sèn ìmdàd éytlè.

9- Bunları söyleyüp atdàn ènüp atın

- 10- kolanını yedi yerdèn çekíp, yine bindi
- 11- Zülfikarà l tp yà llh deyüp
- 12- devlerin çinè girp bir kılıç tp
- 13- devlèr başladılar kaçmaĝa b dahi bir
- 14- zını kaçırp kendide bir taraf çeki-
- 15- lp turd.
- 16- şimdi beş kardaş řh smaıldèn kor-
- 17- kp (şimdi bizide kırr dey) vesvesè
- 18- tdilèr, hman kücük kardaşları –
- 19- cnım b yiĝit dşmn lyiti gelp
- 20- düşmanlarımızı kırmzıdı şimdi b
- 21- yiĝide byurun demeli bir kahvè üç-
- 22- lm, büyük kardaşları – sèn vr davèt
- 23- èyle dedilèr, ldem kücük kardaşları
- 24- gidip řahi saraya davèt èyledi, şimdi bun-

(33)

- 1- lr beraber karaya gelmek çn yola
- 2- cikdılar, mma saraya yakn gelince
- 3- kücük kardaşları ilerü varıp kız
- 4- kahvè hazırlayp pişirmekde ikèn řh
- 5- smail kardaşları ilè saraya dahil
- 6- ldular.

- 7- Bunlár oturùp kahvè tütùn iç-
- 8- dikdèn sònra bèş kardàş – gélin kız karda-
- 9- şımızì şù yiğidè verelim deyù müşa-
- 10- verè eyledilèr vè gelùp – şahzadèm Âl-
- 11- lahìn emrì üzerè kız kardamızì sanà
- 12- verecéğiz mübarèk olà teyùp başla-
- 13- dılàr şerbetlèr içmeğé. Hèr néise bun-
- 14- lâr kız ilè safadè olurlâr (amma şàh
- 15- İsmail Gülperì ilè yatdığı vakit arà
- 16- yerè kılıç koyùp öylè yatárdı). BİR
- 17- gün şàh İsmail bİR ah idùp felèk ay-
- 18- nesìn siyàh eyledi – Gülperì ey eféndım
- 19- sizin ah etmeniz nè demèk olsún, héman
- 20- şàh İsmail bİR eksigimiz yok amma bèn
- 21- senin gibi bİR Gülüzardèn ayırdım onù
- 22- búlmadıkca kımse medàr olmaz hèm
- 23- önün hasretì içerimi yakár, amàn Gül-
- 24- perì eğer bundàn gecti isè habèr vèr

(34)

- 1- gideyim bulayım onúda senide alùp Kan-
- 2- daharà gidériz dedí. Gülperì – háyr efén-
- 3- dım benim ondan haberim yókdur deyùp

- 4- kalkùp kardaşlarınà – işitdiníz, ènişteníz
- 5- gidíyor gélin bákın héman kardaşları
- 6- gelüp – şàh zadè néreye gidíorsun, öldem
- 7- şàh İsmail ağalàr benim burayà gel-
- 8- memìn sebebi bìr sevdiğim varıdı önün i-
- 9- çün bũ tarafà geldim sizlerè rást gel-
- 10- üp bũ hemşereniz banà kısmèt öldü, lákin
- 11- bèn önü bulmayınca bendèn medàr òlmàz
- 12- kardaşları Àllàh selamèt versün, ámma
- 13- yolunün üstündè bìr Àràp var elì pèk
- 14- yannışdır kendini gözét, seni Àllahà
- 15- isimarladik dedilér.
- 16- Öldem şàh İsmail vedà idüp vè G-
- 17- ülperi ile öpüşüp yolà revàn öldü,
- 18- kırk gün kırk bìr gün. Àràp zenginìn
- 19- sarayınà gildi [geldi] birde nè bakársın bìr óva-
- 20- nìn yüzündè bìr saráyý var vè saráyýın
- 21- önünè bìr çadır kurulmuş vè çadırın
- 22- yanında dürlü dürlü kuşlár varki
- 23- hesabì yók, şàh ó çadırın içinè girüp
- 24- gördü bìr lengèr iki kaşık vè iki dilim

(35)

1- êkmèk vâ, lergerin kapağını açdı nê ba-

2- kârsın kân îlê pişmiş pilâv, héman şâh

3- İsmâil kaşığı âlûp yemeğe başladı.

4- ôtedên Ârâp üzengi haykırarak – êy yiğid

5- onâ kanli pilâv derlêr benim îlê imtihân

6- ôlda ôylê yê dedî, ôrada şâh İsmâil sa-

7- zını âlûp. Ârapâ bunî dedî.

8- Kantahardân geldim murâd âlmağâ

9- âmân Ârâp âmân inçitme beni

10- yøl vèr gideyim kendi yolumâ

11- âmân Ârâp âmân inçitme beni

12- (A. Âr.) Sahredên bir keklîk düşdü duzağâ

13- âvini şaşırmiş tüşünûp gidêr

14- korkusundân dudakları çatlanir

15- âğlaşip gözündên yaş verir gidêr

16- (Ş. İs.) Cáním Ârâp düşme benim peşimê

17- déyme şahin pençê vurmâz leşimê

18- şimdi nazâr êylesê savaşıma

19- âmân Ârâp âmân inçitme beni

20- (A. Âr.) Çıkârim yüksekdên köyê bakârim

21- gelên düşmadlara [düşmanlara] âteş saçarım

22- Tunâ selî gibi kanlâr saçarım

23- deryà talgalarin çok verir gidèr

(36)

1- (Ş. İs.) Néylersin gelendèn alırsın pagzî [?]

2- öldürürüm Àrâp yókdır ilacî

3- yikárım başınà saráyğ [sarayın] tacî

4- kölèn olàm Àrâp inçítme benî

5- (A. Àr.) Çoğundàn almışım bünca şikari

6- çoklari sèn gibî ağledî zarî

7- kelledèn burcù vâre leştèn hisari

8- çoğù gelir bizè baş verir gidèr

9- (Ş. İs.) Hızırın kalkani àlâm elimè

10- çağırâm hızırî kırklari bizè

11- Mevlâ imdâd eylè Şâh İsmailè

12- Mevlanin aşkına öldürme benî

13- (A. Àr.) Çoçuksun meydanin değılsin dengi

14- korkusundàn nasıl değışdi rengi

15- hiç sèn duymadınmı Àrâp üzengi

16- búraya gelenlèr baş verir gidèr.

17- Şimdi bunlâr böylè deyüp turúr.

18- ken şâh İsmail bakdi ki bir Àrâp du-

19- dağın birî yerdè biride Keşiş dağında nişân

20- verir şâh Àrapî görũnce – nè bağırip

- 21- çağırýorsun,  n aŐađi senin il  c nk
- 22-  delim Allah ya san  ya ban  verir
- 23-  rap yerinden kalkup ahıra  nup kar 
- 24- bacağın üstünü binup  lli batm n

(37)

- 1- gürzünü  lind  tutup meydan   ık-
- 2- d , Şah İsmail  rap  görünce kendide
- 3- yerinden sıçırayup Kam r tay  binup
- 4-  rap  karşi vard .
- 5- Şimdi  rap  o uk h mla  t ded , Şah
- 6- ded  h mla senindir,  ldem kendince m -
- 7- lahaz idup – Şundan n   lur b n b r ham-
- 8- lad   lirim deyup b r naar  basip
- 9- gürzü yedi yerdin [yerden] kavrayup h mla
- 10-  yled  bunlar gürzü kili  kılıca
- 11- d Őmekd  ik n  n nihayeti  rapin  ti te-
- 12- kerlenip kendisi dahi düşdü Şah İsmail
- 13-  td n aŐađi  n p, v   rapin  zerin  oturup
- 14- belinden hançeri çıkarup  rap  Vura-
- 15- cak ik n  rap yüzünden nikab n çıkarup
- 16- Şah bakdi  rap değilmiş,  yin  n dördü gibi
- 17- parlamaya saŐladı [başladı] Şimdi Şah  rap  öyle

- 18- beyaz görünce akli başından gitdi, öra-
- 19- ya düşdü bayıldı, héman arap – bèn
- 20- şimdi buldüm ağamî brè kızlar çabük
- 21- sũ getirin, şimdi kızlar suyù getirip
- 22- vè şah İsmailin yüzünè serpüp akli-
- 23- ni başına getirdiler andèn arap şah İs-
- 24- maklin [İsmailin] koltuğuna girüp mertivendèn yo-

(38)

- 1- kari çıkarup hàs odaya oturdular,
- 2- şah beş ön gün arap ilè muhabbét idüp
- 3- günün birindè ah idüp – arap amàn efén-
- 4- dik [efendim] niçün ah idiyor sun [idiyorsun] söyle bakalım
- 5- şah bir dèrd için bũ yerè geldim, vè bèn
- 6- bir ala gözlũ yardèn ayrıldım, onũ
- 7- bulmayınca bendèn kímseye medar olmaz
- 8- Arap dahi eféndim derdini bana söyle déyn-
- 9- ce şah İsmail derdini arapa ifade itdi
- 10- (Türkmèn beyinin kızı, Gülüzàr hanım
- 11- benim nişanlım, anası razi olmayup kızı
- 12- aldı gitdi vè nerede olduğunu bilmèm)
- 13- bende arkasına düşüp ararken siz bana
- 14- kısmèt öldünüz eğer haberin varise söyle

- 15- àràp  y  f ndim senin il  gid p arayıp
- 16- bulalim dey  hazırlanıp H ndı tarafına
- 17- rev n  ldul r k rk gündü Hind  vardı-
- 18- l r, b r gün Őehir n [Şehirin]  cind  gez rken Őehi-
- 19- rin  cind  gez rken Şehirin kenarınz  [kenarında] b r
- 20-  ski  v v r v  kapud  b r ko  karı  tu-
- 21- r rudu, bunlar karıy  – b  gic  sa-
- 22- n  musafir  lac ğız kerc  kari [kocakarı]  ğl m
- 23-  yi  mma sizin beygirinizi bağlaya  k ye-
- 24- rim y k deyince Ş h İsmail ko  karı-

(39)

- 1- ya b r  v    lt n verdi, kari  ltuni
- 2- görünce –  ğl m  vin  ltında b r  hir
- 3- v r  raya bağlayın dedi  tları bağla-
- 4- y p yokari çıkdılar, v   kŐam yeme-
- 5- ğini yey p yatm ğ  zer  ik n b rde ku-
- 6- laklarına söz v  d f sesi geldi bunlar
- 7- v linde [valide] b  söz d f sedasi nedir; ko  
- 8- kari  sl m [oğlum] benim Hint padişahının b r
- 9-  ğl  v r, ge enlerd  T rkm n beyi b -
- 10- raya geldi Ş h T rkm n beynin G l -
- 11- z r isiminde kızını  ğlun   lac k idi

- 12- kiz benim kirk gün yaşım var kirk g-
- 13- ündèn sònra álırım deyü ceváp itdí,
- 14- Şahzadè tehammül édémédigen [edemediğinden] hër ahşàm
- 15- öylè çalkılay [çalgılar] ilè eğlentiriorlar vè bû
- 16- ahşàm ön birinci gecésidir dedì (şah
- 17- İsmail kani tepesine fırlayüp) arapın
- 18- yüzünè baktığında – aráp, Allah ke-
- 19- rim Mevlà güzèl yapar ó gicè böylè
- 20- mülahazà ilè geçirdiler için sabàh
- 21- öldükda aráp elbiselerinden bir takımì
- 22- koçà karıya giytirip bir avuç altùn
- 23- vè şah İsmailin altùn tarağınì elinè
- 24- verip – validè şimdi bir yol ilè Gülü-

(40)

- 1- zarin évinè gitip bû tarağì önün élinè
- 2- verésin, amàn validè bunun cevabını
- 3- sendèn istériz deyip kocà karıyı yol-
- 4- ladılar.
- 5- Şimdi kocà kari élinè bir taş alüp
- 6- toğrù kızın évinè girüp kızın kına ta-
- 7- şını vereyim deyü merdivenden yokari çı-
- 8- káriken, Gülüzàr rást gelip – kocà

- 9- kadın  lindeki kına taşını br k y ksa
- 10- şimdi merdivenden  şaya  t p kırk par-
- 11-  a öderim dediklerinde koynudan [koynundan]  lt n
- 12- taraği  ıkar p kıza gösteriyor şimdi
- 13- G l z r taraği görünce  lan kızları
- 14- sav p koca karıya tarağın v  taraği
- 15- getirenin üzerine sualler  yledikde – s n
- 16-  ftade  şik  lm şun ş h  sma l benim
- 17- hanemde musafirdir dedi – G l z r  y
- 18- valide  zizim şekerd n lezizime s yl ki b n
- 19- şimdi G lş n bağcesine gideceğim  h-
- 20- şama kadar gezeceğim deynce h man  a-
- 21- d  hanesine dönüp G l zarın sözle-
- 22- rini cevap itdi, g yet hoşlanip iki  v  
- 23-  lt n verdiler, bunlar  tlara binip yola
- 24- rev n  l p G lş n bağcesine yetiştil r,

(41)

- 1- G l z r ş h  sma li görüp ş h  -
- 2- sma lde Gülüzari görünce biribirlerini
- 3- boyunlarına sarılıp  f ndim seni gökde
- 4-  r rken yerd  buldüm biraz vakit can
- 5- sohbeti itdil r,   vakit ş h  sma l bir

6-  fkar  gel p bun  ded .

7- B nde bilm d [?] taz  gel n  lm şsun

8- geyinmiş kuşanmiş  l il  gel r

9- girmiş baĝcesin  dermiş  virmiş

10- dostun  berg z r il  gel r.

11- (G l.) Send n  yr lal  b r dah  gülmedim

12- nişanim send dir y r sef  geld n

13- b n meylim  k mseye v rmedim

14- derdim n derman  y r sef  geld n.

15- (ř. s.) Bet r öldü b  siteml r yetiş r

16- göz v r  l p gad  [?] baĝrim tutuş r

17- b n san ridim dud  kumr  ötüşür

18- nazli yarim serin söz il  gel r.

19- (G l.) Yıkılsin baĝcel r g yru n yneym

20- dökülsün  yval r gar  n yneym

21- bend n g yru yarı n yneym

22- dertler  dermanim s n sef  geld n.

(42)

1- (ř. s.) ş h  sma l geldi gird  meydan 

2-  kt  ceşmim yaşı döndü duman 

3- fit rlerin hab r verir  man 

4- Padiş hdır aĝir  l il  gel r.

- 5- (Gül.) Sefà geldin òmrümün varì
- 6- uğurunà çaldim áh ilè zarì
- 7- sanà òlsün bũ Gülüzari
- 8- derdimèn [derdimin] dermanì yàr sefà geldin.
- 9- Şimdi bunlâr söylè söylesirken héman aràp
- 10- calallanùp Gülüzarà ėl pençè atùp
- 11- belindèn kapdığı gibi atın terkisinè ala-
- 12- råk atà bir üzengi vurùp Şah İsmail
- 13- ilè berabèr yolà revàn öldù ondàn bir-
- 14- çeşmè başınà enüp òrada muhabbèt
- 15- edip durúrken – Aráp, eféndim çok
- 16- zemándır birì birinizi görmediniz gelin
- 17- şurada biraz Gülüzàr hanım ilè sarı-
- 18- lüp yátın, héman şah İsmail kendi
- 19- yarıyle kuçàk kuçađà sarılùp uy-
- 20- umakdà òlsún,
- 21- (Şimdi sèn kısayì başkà yerdèn dinlè)
- 22- Hínd tarafındàn bir karà dumàn zu-

(43)

- 1- hür edüp aràp bakdiki bir òrdù geliyor
- 2- héman hazırlanùp òđlàn vè kızın yanına
- 3- gelerèk uyuduklarını görüp uyan-

4- dırámıdı [uyadıramadı] héman á tınà binùp seksèn ba-

5- tmàn gürzünü álaràk áskerè karşu

6- vardı ándèn bir narà basup ác kúrt

7- koyunà salàr gibì bÍrazını kırup bira-

8- zını kaçırup kendì dahì geri dönüp

9- bakdÍki dahà úyıyorlar, órada áràp

10- sazını álup bunlarì dedì.

11- GÍne dumàn áldì Hindin çölleri

12- úyan héy sevdiğim bak nelèr óldù

13- dört yanımız doldù karè dumanè

14- úyan héy sevdiğim bak nelèr óldú.

15- Şimdi habèr gidèr Hindì habeşì

16- bende ónlàr ilè étdim savaşı

17- derelèr doldurdum kàn ilè leşì

18- úyan héy sevdiğim bak nelèr óldú.

19- Şimdi habèr gidèr Hindè Yemenè

20- ánlárda susamış bir ávuç kanè

21- bìn dilki niylesin bir aç áslanè

22- úyan héy sevdiğim gör nelèr óldú.

(44)

1- Şimdi habèr gidèr Frengè Yemenè

2- ónlárta iderlèr bizimle çengi

- 3- gör nelèr işledi àràp üzengi
- 4- uyan héy sevdiğim bak nelèr öldü.
- 5- Àràp bunlari söylèr turúrken şàh
- 6- İsmail uyanùp – àmàn àràp áz kahva-
- 7- İti vârisa getir búyurun eféndim şú-
- 8- rada bêş ön keklík vurdùm háýde gidüp
- 9- pişirelim deyüp leşlerin yanına götür-
- 10- dú. Şàh İsmail bunlari görúnce
- 11- héman korkusundan gerüye dönüp hazır-
- 12- landıkdàn sônra átlarına süvâr ólarak
- 13- yolà revàn öldulár.
- 14- Günlèrdè [günlèrden] bir gün àrapın sarayna
- 15- dahil öldulár bêş gün órada eğlenip
- 16- yükde hafif pahadè ağır şeyleri alup
- 17- yolà revàn öldulár, andèn Gülperinin
- 18- sarayna dahil olduklarında kardaşlari
- 19- bunlari karşılayup átlarından aşaga
- 20- indirerek buyurun dediler, bunlar mer-
- 21- divenden yokari çıkdıkdà Gülperi
- 22- gelüp şàh İsmailin elini öpdü ve Gü-
- 23- lüzàr hanım ile dahì görüşdü, el

(45)

- 1- hasil şàh İsmail 3rada 3ç g3n mu-
- 2- safir 3ldukdan sonra şàh G3lperiyè –
- 3- hazir 3l dedikde, G3lperi kardaşlarına
- 4- – gelin sizde hazir 3lun gidelim karda-
- 5- şları – hayr efendim biz gidemeyiz size
- 6- 3gurlar 3ls3n dediler, şàh İsmail,
- 7- Arap, G3l3zar, ve G3lperi hazir-
- 8- lan3p atlarına s3v3r 3ldukda duada
- 9- bizi 3n3tmanig [unutmayın] dey3p yola rev3n 3ldu-
- 10- lar, g3nlerin birinde Kandahar şehrine
- 11- yakin bir 3eşme başına gelerék iki ta-
- 12- raf3 naz3r id3p bakariken bir 3ifçi
- 13- gel3p yer 3pd3 şàh zadem sefa geldin
- 14- dedi, h3ş bulduk, haydi şàh babama git
- 15- s3yle koçu g3ndersin dedikde 3ifçi
- 16- togr3 padişahin huzuruna 3ik3p
- 17- m3zdè padişahim şàh İsmail geldi dedi
- 18- padişah 3ifçiè [3iftçiye] bir 3v3ç 3lt3n ihs3n
- 19- ed3p koçuçu başıya dahi bir koçu
- 20- g3ndersin dey3 3mr eyledi, şimdi koçu-
- 21- 33 başi koçuy3 3lip ve 3 3eşmenin
- 22- başına getir3p 3rada 3ç kız 3ldu-

23- ğunũ görũnçe geriyè dönũp iki koçũ

24- dahà götürdü ŧimdi bũ koçların [koçuların] birinè

(46)

1- Gülpér[Gülperi], vè birinè Àràp üzengi bindikdè

2- üçũ birdèn yolà çıkdılar, Àràp

3- árabanın içindè bir remil àtũp remil

4- fenà geldikdè héman ŧàh İsmaili çağı-

5- rũp – ŧahzadè bizi babanın saraynà gö-

6- túrme baŧkà konağà gidelim zira remil

7- fenà geldí. ŧàh İsmail baŧ üstünè

8- deyũp babasına habèr gönderdiği baŧ-

9- kà konàk hazir ètsin, bunlâr ŧeherè gel-

10- dikdè hademlèr karŧũ çıkũp izètũ ikràm

11- ilè konağà èndirdiler, áradàn bir káč

12- ğũn ŧàh İsmailin validesi hanũm sul-

13- tàn beraberè beŧ õn çariyè álaràk – varaim

14- bakaým gelinlerim nè yapior deyũ ŧàh

15- İsmailin konağına getdi kızlâr üzün-

16- çũ [?] áŧaği ènũp koltuklarına girerèk

17- yokari çıkdılar, vè hanũm Sultàn

18- oturdukdà õnlâr dahi èlpencè divàn tur-

19- dulâr ŧimdi sultàn nazàr èdiþ bakárken

- 20- yüreginè hasèd gelüp bîr dürlü örada
- 21- turamayup saraya döndü, ahşam olüp
- 22- padişah haremè getdikdè hanüm sultàn
- 23- padişahà dedì – şũ saàt şah İsmaili öl-
- 24- dürüp gelinleri olmalısın [?] yóksa ken-

(47)

- 1- dimi telèf idérim deyüp cevâp itdi, padi-
- 2- şah – niçün boş şeylèr söylérsin hiç
- 3- bîr adàm evladını öldürürmü deyerik
- 4- kendi kendinè mülahazà idüp varaým gelin-
- 5- lerè birde bèn bakaim deyü kalküp şah
- 6- İsmailin konağına gitdi, şimdi kızlar
- 7- padişahì görünce üçü birdèn aşağı
- 8- enüp padişahin koltuğuna girerek mer-
- 9- divendèn yokari çıkarüp yerinè otur-
- 10- tdulár, vè üçü birdèn elpençè divàn
- 11- turdulár, padişah bîr onà bîr bunà
- 12- bakáriken turàn kızlara vurulüp yerin-
- 13- dè oturmayup sarayinà döndü, veziri
- 14- huzurunà çağırüp – var şah İsmail
- 15- ılı öldür kızları ál saraya getir, ve-
- 16- zir temennà edip – padişahim şah İsmail

- 17- herperi [?] kendini èlè vermèz gèl şunà bîr
- 18- tertîp îdelîm dedî – padişâh sèn bilîrsin
- 19- deyũ cevâp virdî, öldem vezîr – padişâ-
- 20- hîm bîr ziyafèt idêrsin vè yemeklerî zehir-
- 21- leyũp şâh İsmailè gazèp idêrsin, olûrsa
- 22- böyle olûr dedî, – padişâh tèz Gülşèn
- 23- bağçesinè bîr ziyafèt idũp şâh İsmâ-
- 24- ılı tavèt èyledikde – baş üstünè deyũp

(48)

- 1- hazırlanũp gidêrken, Ârâp bîr remîl
- 2- âtarâk – eféndim şũ mühürũ âl òrada
- 3- yeyeceğîn yemeklerîn üzerenè geçirũp
- 4- öylè yeyésin dedî, şâh İsmâil mühürũ
- 5- âlip toğrũ Gülşèn bağcesinè gitdikde
- 6- – Padişâh buyurùn oğlũm deyũp yèr
- 7- gösterdî, biraz muhabbetdèn sònra yeme-
- 8- klèr gelîp İsmâil yediği taamların û-
- 9- zerinè mahfî mühürũ geçirîp öylè yéridi,
- 10- yemekdèn sònra pederinîn èlini òpdũ gitdî.
- 11- Padişâh şâh İsmâilîn ölmediği habe-
- 12- rinî âlip vezirî çağırîp – Lâla bũ ölmedi
- 13- – vezîr, padişâhîm Mevlanîn öldürmeyi

- 14- kulũ bîz nâsıl öldürelím; Padişâh (êl-
- 15- bette bèn ônũ öldürecéğim) vezîr tékrar
- 16- tertîp düşünũp – padişahîm sizlèr
- 17- èyi satrâç bilîrsiniz şâh İsmailide bilîr
- 18- bîr gũn ônũ davèt édîp satrâç oynâr-
- 19- sınız õ sizi yenérse sayılmâz siz ônũ yen-
- 20- diğînzidè kollarını bağlârsın ândè mera-
- 21- minîzî icrà idérsiniz. Padişâh yine şâh
- 22- İsmailî davèt èyledî (yazík ki âràp şũ
- 23- defâ mizaçsiz olduđundàn bîr remîl âtâ-
- 24- mîdî [atamadî] şîmdi İsmail pederinî saraynâ

(49)

- 1- geldíkde pederî bũ pederî bũ gũn çanim
- 2- pèk sıkılır gèl ođlùm senin ilè bîr sa-
- 3- tràç oynayalım – şâh İsmail pèk èyũ
- 4- deyũp başladılar oynamađá, şâh İsmail
- 5- bîr birî ârdínca babasını üç defâ yendî
- 6- babasi gazeplenmeğe başladı şâh İsmail
- 7- ılın yüreği açılup (kendî kendinè)
- 8- bári bîr defâda yenileim deyũ bîr oyun
- 9- yenildikde, babasi şahzadeyi bağlayin
- 10- dedî. Héman şâh İsmailin kollarî arka-

- 11- sına bağladılar. Padişah – oğlum bun-
- 12- ları kir bakaým dedí, şah İsmail bir
- 13- kerè gerildiği gibi iplerè [ipleri] kırdıkdà padişah
- 14- – oğlum bũ dünyadà seni nè tutár;
- 15- suàl èyledikdè – Babà şũ benim yađi-
- 16- mìn [?] ipi tutar dedí, padişah – varın ya-
- 17- ğinìn ipinì getirin, héman varup getirüp
- 18- şahzadeyi bağladılar, öldem padişah –
- 19- tèt çellat gelsün ėmr itdi isè şah İs-
- 20- mail çellatlarà – ağalar kerèm ėdin
- 21- babamà iki beit söyleyim ondàn sonra öl-
- 22- dürün.

(50)

- 1- Kurbàn olàm isminè sözüne
- 2- zulúmdür şah babà öldürme beni
- 3- götür beni validemin yanına
- 4- zulúmdür şah babà öldürme bení.
- 5- Üyma babà düşmanın gözünè [sözüne]
- 6- evlátdır babanın şerifirazì
- 7- yiđitìn şöhretì iki gölzü [?]
- 8- zulúmdür şah babà öldürme bení.
- 9- Zalim felèk bükdü kırdi dalımı

- 10- gözüüm babà ętme banà zulümi
- 11- bağladın kollarım kesdın ılımı
- 12- zulümdür şàh babà öldürme benı.
- 13- Âmàn babà ılma ıl u zarımı
- 14- giytirmışın namusumü arımı
- 15- elimle vereyim Gülüzarımı
- 16- zulümdür şàh babà öldürme benı.
- 17- Géne şàh İsmail çekèr bir aci
- 18- babà sénsin benim başımın taçı
- 19- keserlermi bađdà bitèn ağacı
- 20- zulümdür şàh babà öldürme benı.

(51)

- 1- Bunları söyledikten sonra, padişah –
- 2- ıyde çabuk bir saat evvel katlı edin,
- 3- şahzadeyi alıp götürürken birde me-
- 4- mleketin hacıları padişahın huzuruna
- 5- gelüp – padişahım şahzadenin ömrünü
- 6- bize başılayın pek çok ricà ettiklerinde,
- 7- padişah – ömrünü size başırlarım lá-
- 8- kin iki gözüne [gözüne] miy [mil] çekilmeli dedi. Şàh
- 9- İsmail çellatları ağalar bir niyazım
- 10- var size gözümü çıkardığınızda sağ

- 11- gözümü sòl cebimè vè sòl gözümü
- 12- sağ cebimè kóyun, öldem iki gödlerè [gözlere] mi!
- 13- çekip şahzadeyi babasının dediği gibi
- 14- götürüp tağa braktılar, birde Arap –
- 15- şahzade iki gün gelmediğinde fesvese i-
- 16- düp açaba ne öldü deyü bir remil a-
- 17- tıp kan gözükdü Arap hoşundu [?] dedi,
- 18- birde padişah – varın gelinleri [gelinleri] buraya
- 19- getirin emr etdi işe üç hademe gedip pa-
- 20- dışahin cevabını arap zengiyè söyledikde,
- 21- arap – padişaha benden selam edin bizim
- 22- namusumuz var biz öyle yalnız gidé-
- 23- mehiz [gidemeyiz], bize üç nefèr çariyè gönderirse
- 24- gideriz, hademler saraya dönüp arapın

(52)

- 1- sözlerini padişaha ifade edince padişah
- 2- üç çariyè tertip eyledi bunlar varup
- 3- arapa – buyurun padişah sidi [sizi] istiyor
- 4- arap –güzel amma üç neferde hamal
- 5- isteriz ki yükümüzü götürelim, ha-
- 6- demler varup hamal tedarikinde ikèn birde
- 7- arap kızların başını kesüp hararlarà

- 8- toldurdù kendisi yüzünè níkabìn pze-
- 9- kíp [çekip] kapudà óturtu, bírde hamallàr gel-
- 10- dikedè àràp hamalların sırtlarına verdi
- 11- hamallàr sarayà yetişdikde padişàh
- 12- bütün riçálü kibarì cèm édüp ónla-
- 13- rìn ónünè boşaltsın ki nè bakársın gön-
- 14- derdiği cariyelerin başları hèp kesilmiş,
- 15- órada padişàh gazebe gelip – vârin şun-
- 16- larì kâtl édin deýnce bír tabùr àskèr
- 17- yetişip àràp úzerinè hücùm étdilér, à-
- 18- rap kendinè bír çekè düzèn verip bunla-
- 19- rìn içinè bír giriş girdi áncak bír àdèm
- 20- kurtuldù padişahà keyfiyeti ánlattırdı
- 21- ándèn bír alá [alay] àskèr çıkıp àràp ónlarıda
- 22- kırdıkda riçál ü Kibàr toplanup bũ
- 23- iş úzerinè müşavereye başladıláp [başladılar], vè
- 24- bunün çaresi nedir; içlerinden biri gine

(53)

- 1- úzerinè àskèr gönderelim dedí, vè iki órdũ
- 2- tertip itdilér, bunlarda yenilip bír órdũ
- 3- daha gitmesdè [gitmekte] ólsün. Biz gelem şàh
- 4- İsmailè şàh İsmail bír iztiz [?] tày pe-

5- şintè gözũ görmèz ikèn bir gũn çoşà

6- gelip bunları söyledi.

7- Yedi tağ üstünè kuràn mihrebi

8- benim gözlerimè dermàn verésin

9- ārşi rahmàn cümle àlem sahabì

10- benim şù gözümè dermàn verésin

11- Tùr tağında énèn Hazretì Musà

12- elindè mücerimè [?] termàn bulúsa

13- gösterim àbasında gözlerimè

14- çaresiz gözümè dermàn idésin.

15- Ėmr eyleti yunüz deryayè geldi

16- balik kuşağında ibadèt kıldı

17- yáni yaradani hikmetin bildi

18- benim şù gözümè çare idésin.

19- Şàh İsmail çağır érenlèr hazir

20- kadir Mevlàm cümle àlemè hazir

21- yetiş imdadımà Hazréti hazir

22- benim gözümè dermàn değérsin.

(54)

1- Şàh İsmail derdlì şù beýtleri deyerèk

2- üzerindèn iki güvercin geçip bir birinè

3- hakikàt şàh İsmailè yazık oldu biçà-

- 4- reni [biçarenin] iki gözlerini öyüp búrada brakmı-
- 5- şlar, şimdi úzerimdèn iki túyy düşür-
- 6- düm ěđer orlırı [onları] alıp bir gözerini [gözlerine] süre-
- 7- cèk olúrsa Allahın iziniyle ánide açı-
- 8- lir ámma yazıkkı bizim dilimizdèn ánla-
- 9- máz, onun derdini dermàn kendisine ánlada-
- 10- lim (meğer İsmail kúş dilindèn anlári-
- 11- mış) ve güvercinlerin şū kelimlerini
- 12- işitdiği gibi ellerini iki yanına sürüp
- 13- ő tüyleri bulup ve iki gözlerine sü-
- 14- rüp kalkıp bir rikát namáz kıldıkda
- 15- ánide iki gözleri açılıp iki tarafa melil
- 16- bakárken bir çifçi görüp çifçinin ya-
- 17- nına vararak elini öpüp babá bení evla-
- 18- tlığa kabúl edermisin; çifçi oğlüm
- 19- şimdiki zemandá bir kimsenin kendi evlatın-
- 20- dan fayda yok eçnebidèn ne fayda olacák,
- 21- şah İsmail tekrár elini öpüp ve yal-
- 22- varıp kendini inandırdı beş on gün çifçi-
- 23- nin evindè yatıyordu.

(55)

1- Köydè şah İsmail askèr yazdıkla-

- 2- rını işindince gelip çifçinin elini öptü
- 3- amân babâ benî askerê göndêr deyince
- 4- çifçi askerê yazdırıp elli guruşa bir
- 5- beygîr, yüz paraya bir ponçak alıp, vè
- 6- koynına bir âz âkcê koyup dovâ edip yolâ
- 7- kodú. Şâh İsmail askêrile berabêr Kan-
- 8- daharâ gelip Ârapın hikâyesini işidîkce [işidince]
- 9- doğrú bin başının yanına gidüp eféndim
- 10- kulunuza ėmr ėt varaim şú Ârap
- 11- ilê çenk edeyim bin başi var gêt gèl ó-
- 12- ğlán şú kadar yiğitlêr çenk edip yenéme-
- 13- dilerde sênmi yenezêksin [yeneceksin] deýnce şâh İ-
- 14- smail çok recâ ederêk izin alıpev [alıp] atına
- 15- binip toĝri Ârapın konaĝına gidip bir
- 16- naarâ basdıkdâ Ârap ėy vâh şú narayi
- 17-bên bir defâ şâh İsmaildên işitdim şimdi
- 18- şú yiğitdên işidiorũm vè meydanâ çıkıp
- 19- şâh İsmail ilê âkşamá kadar çenk ėt-
- 20- dilêr şâh İsmail Ârapı tanıdıĝından
- 21- istemézidi onũ yensin ėmma Ârap şâh İs-
- 22- maili tanıdıĝından dáyma cáht idéridiki
- 23- öldürsün, níhayet âkşám oldukda biri
- 24- birlerindên áyirt olıp vè hêr kês yerinê

(56)

- 1- döndü. Padişah şah İsmaili Arap ile
- 2- itdiği cengi işidip, şah İsmaili huzu-
- 3- runa çağırıkda dedi yerdin [yerden] temena edip
- 4- el penze [pençe] divan turup – Padişah, oğlum
- 5- Arap ile eyi cenk itdin deynce şah İs-
- 6- mail efendim cena [?] etdim amma atim ve sila-
- 7- him yok ki vuraım – oğlum var haznedin
- 8- istediğin silahı al, héman şah İsmail
- 9- ahırdan Kamer tayyi alip ve hazneye gidip
- 10- bir az silah alip togru Arapın kona-
- 11- gına gitdi Arap bir adam gördükde sazi
- 12- alip bakalım ne dedi.
- 13- Bir yigit benlik iderse
- 14- gizlice çevirmiş bizi
- 15- nice alt ider düşmanı
- 16- zapt eylemiş er meydanı
- 17- (Şah İsm.) Vallahi fütür yókdur
- 18- benim senden pervam yókdur
- 19- düşmenlere fendim çokdur
- 20- seyr eyle meydanda beni.

(57)

- 1- (Álti Ár.) Çadırın  lv n nakışı
2- san  sal rım  teşi
3- dağ gibi yiğmişim leşi
4- yandırır güllü ormanı.
5- (ş h İsm.)  l ki cemalin görüm
6- g r beni meydan  gid m
7- muhabbet  san  var m
8- g resin beni t k  slanı.
9-(Álti Ár.) V r yiğidim s n bir
10- kiymişin niçe can 
11- yan  yazıkdır kiym m san 
12- baks na yat n  nsan .
13- (ş h İsm.)  rzula p geldi peri
14-  l r m gitm m geri
15- z pt itm k inç n [içün] b  yeri
16- itm şim  ht u  man .
17- ( lli Ár.) Sab h  ls n kur m cengi
18- d ymadın  r p üzengi

(58)

- 1- değilsin miydanın dengi
2- f th itdi şimdi Yemen .

- 3- (Şàh. İsm.) İn aşagı gülè gülè
- 4- yazık şù Şàh İsmalè
- 5- getir ağaların bilè
- 6- gènc buldù gözè dermaní.
- 7- Bunlari söylediklerindè Àrâp – brè
- 8- kızlár ağám gelmiş deyüp uçù birdèn
- 9- aşagı gelip şáh İsmalìn elinì öpüp
- 10- ağlamayá başladılár, şýmdi Àrâp sözè
- 11- Ielip [gelip] – şahzadèm çok sözün sırası de-
- 12- ğil gît senin búraya geltiginì kımse
- 13- túimasin yárin babàn çağırıp sanà
- 14- oğlùm éyhà edízim [ederim] senni [seni] éđer şù Àrapí
- 15- öldürürsen, sénde dérsin baş üstünè vè
- 16- búraya gelip, senin ilè yalandán cénk
- 17- étmeyè başlárız banà bir gürz varup [vurup]
- 18- beni yatırırın vè üzerimè oturup ba-
- 19- babanà [babana] dérsin gèl düşdaninì [düşmanını] kendi eli-
- 20- nîle öldür, ó beni öldürmek için ya-
- 21- nımá geldikdè sèn bir tarafa çekilip bèn

(59)

- 1- óná bir kılıc çalárım eki parçá olúr
- 2- vè böyle [böyle] kavlukarár idip bir birindèn ay-

- 3- rıldılár. Çũn [Gün] sabáh öldúkda Padişáh
- 4- şáh İsmaili huzuruná çağırúp – ó-
- 5- ğlũm bù ğũn şũ Ārapì sendèn isté-
- 6- rim. şáh İsmail – bãş üstünè deyüp
- 7- vè Padişáh ilè kalkıp Ārapìn yanına
- 8- gelip başladılár cengi [cenge] bunlár dolaşip
- 9- turúrken şáh İsmail Ārapá bir ğürz
- 10- vurúp Ārap yikilínca şáh İsmail
- 11- Ārapìn göğsũ üstünì [üstüne] oturtũ vè dö-
- 12- nũp Padişahá – hèr düşmanìn böylè ol-
- 13- sùn ğel eféndim düşmanını kendì elìn ilè
- 14- vúr, Padişáh kılıcı çekip yanaştıĝı
- 15- ğibi şáh İsmail bir tarafá çekilip Ā-
- 16- rap dahì Padişahá bir kılıç vurúp iki
- 17- parçá eyledi.
- 18- Şimdi hèr tarafdán cümle askèr şáh
- 19- İsmail olduĝunũ bilip gelip yèr optũ
- 20- karşıná diván turtulár, andèn Patişahın
- 21- çenazesini kaltırıp téfn eyleyüp şáh
- 22- İsmail tová vè sená ilè tahtá oturtu-
- 23- lar, bir kaç gündèn sonra tũyũn ku-
- 24- rulup kirk ğũn kirk ğiçè tũyũn

(60)

1-  yley p v  k rk b r cum  giesi  vv l

2- G l z r hanum  g vey  gir p  n  bun-

3- Iar  tet .

4- Sevdig m giymiş lıbas 

5- koyn n misk   mb r kok r

6- sarılman n vakt  geldi

7-  pmenin vakt  geldi.

8- (G l z r) G l benim cand n sevdiğim

9- Yolun  kurb n  layım

10-  t rsin gibi bülbül

11- dilin  kurb n  layım.

12- (Ş h  sm.) Z l f n bur  bur 

13- boy  uzun bel   nc 

14- memel r benz r turon 

15- sarılman n vakt  geldi.

16- (G l z r) Tevsir mendilin saaği

17- belind n  lm s buaği

18- senin içün besledim baği

19- yolun  kurb n  layım.

(61)

1- (Ş h  sm.) Ş h  sm il ağirir h d 

- 2- Çok şükür erdik muradà
- 3- yüksèk èlvàn sırlı òdà
- 4- sarılmanın vakti geldi.
- 5- (Gülüzar) Gülüzàr kurbándır sanà
- 6- sèn gibi àziz mihmanà
- 7- sarıl bũ beyàz gerdanà
- 8- yolunà kurbàn òlayım.
- 9- Vè èrtesi çumaã giçesi Gülperiyi
- 10- àlip sonuntá Àráp üzengiyè güveyi gi-
- 11- ríp murát àlip murát vertilèr vè hèp
- 12- çektikleri tertì èlèm ü meşakkatları ú-
- 13- nutùp bákı òmürlerini zèfk ü sefá ilè
- 14- geçirmişlér.

İNTİHA

2. METNİN DİLBİLGİSEL İNCELEMESİ

Çalışmanın bu aşaması, dilbilgisel incelemeye ayrılmıştır. Önce metnin imlası, çevriyazısıyla birlikte ele alınarak incelenmiş arkasından ses bilgisel nitelikleri ortaya konmuştur. Son bölümde eserin dil ve anlatım özellikleri, ölçünlü Türkiye Türkçesi kullanımları göz önünde tutularak belirlenmiş ve böylelikle dilbilgisel inceleme sonlandırılmıştır.

Bu bölümde ilgili dilbilgisel olayı tanımlamak için metinden örnekler verilmiştir. Bu örnekler, çok biçimlilik bulunmadığı sürece tek yerden verilmiştir. Önce örnek biçim, arkasından yayıraç içinde sayfa numarası ve satır numarası yazılmıştır. Örn: artık (26/6)

2.1. METNİN İMLA ve ÇEVRIYAZI İNCELEMESİ

Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum (Atina, 1909) adlı eser, imla açısından değerlendirildiğinde kimi sözcük ve eklerin belli bir standarda bağlı olmaksızın farklı biçimlerde yazıldığı görülmekte hatta bu farklılıklara aynı sayfada bile rastlanmaktadır. Ünlüler ve ünsüzler, metinde her biri bir harfle temsil edilerek istisnasız bir biçimde gösterilir; bütün ekler, sözcük kök/gövdelerine bitişik yazılır.

Metinde izlenen çevriyazı yöntemi, giriş bölümünde *çevriyazıda temel ilkeler* başlığı altında açıklanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ise ilgili ses biriminin Grek harfli biçiminin karşısına Latin harfli çevriyazısı konuldu. Tüm işaret ve çevriyazı karşılıklarını açık bir biçimde görebilmek için incelenen metinde geçen harflerin tamamı tablo halinde sunuldu.

Metnin imla ve çevriyazısında saptanan özellikler şu şekilde sıralanabilir:

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

İncelenen metinde ünlüler, Grek harflerinin kendine özgü sisteminden kaynaklanan nitelikler doğrultusunda ayrı ayrı gösterilmiştir. Kimi yerde ünlülerin birbirinin yerine yazılmasına karşın özellikle /a/'nın /e/'den, /o/'nun /u/'dan ve /ö/'nün /ü/'den ayırt edilmesiyle pek çok Arap harfli metnin sağlayamadığı olanaklardan yararlanılmıştır.

2.1.1.1. /a/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /a/ ses birimiyle, altı farklı yazılışla karşılaşılır.

- 1) ʾ / ʾ̄ = ʾ̄ / ʾ̄

Bu işaret, yalnızca sözcük başında kullanılır. Genelde tek heceli, kısmen de iki heceli sözcüklerde görülür. İki heceden fazla sözcüklerde rastlanmaz. $\grave{a}h$ (3/10); $\acute{a}z$ (19/16), $\acute{a}rtık$ (26/6) vb.

2) $\grave{A} / \acute{a} = \grave{A} / \acute{a}$

Bu işaret, birden fazla heceli sözcüklerin başında kullanılır. $\acute{a}zim$ (3/2); $\acute{a}hırd\grave{a}$ (5/18); $\acute{a}rkasın\grave{a}$ (20/7) vb.

3) $\alpha = a$

Bu işaret, iç ve son seste görülür. $bunları$ (44/5), $başı$ (45/21), $te\acute{a}la$ (5/21) vb.

4) $\grave{\alpha} = \grave{a}$

Tek heceli sözcüklerde de sıkça kullanılan bu işarete sözcük sonunda / son hecede rastlanırken sözcük başında / ilk hecede ve sözcük içinde görülmez. $tahtim\grave{a}$ (3/16), $div\grave{a}n$ (4/9), $g\grave{a}rk$ (12/7) vb.

5) $\acute{\alpha} = \acute{a}$

Metnin genelinde son hecede yer alan $\grave{\alpha}$ işaretinin yerine bazı durumlarda $\acute{\alpha}$ biçimi tercih edilir. Çalışmanın *sözcük vurgusu* bölümünde ayrıntılı olarak incelenen bu kullanım, vurgunun yazıda gösterimiyle doğrudan ilişkilidir. Burada kısaca belirtmek gerekirse vurgusuz dil birimlerinden (bir kısım ekler ve edatlar) ve noktalama işaretlerinden önce $\acute{\alpha}$ biçimi gözlenir. Ayrıca vurgusu son hecede bulunmayan diğer sözcüklerde de bu kullanım söz konusudur. $g\acute{a}yet$ (3/3); $d\acute{u}ny\acute{a}dır$ (4/2); $derm\acute{a}nda$ (4/2) “derman da” ; $\acute{c}ık\acute{a}rsınız$ (4/4); $g\acute{o}nderd\acute{i}$, (20/16); $fa\acute{y}d\acute{a}$ ki (3/4); $k\acute{a}lmadı$ (5/3) vb.

6) $\tilde{\alpha} = \tilde{a}$

/a/ sesinin bu gösterimi, yaygın değildir. Sınırlı sayıda örnekte gözlenen ve belirli bir standardı olmayan bu gösterime sözcük içinde ve sonunda rastlanır. $b\tilde{a}ş$ (18/13); $dah\tilde{a}$ (41/11); $cum\tilde{a}$ (61/1).

2.1.1.2. /e/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /e/ sesi, beş farklı biçimde gösterilir.

1) $\check{e} = \acute{e}$

Bu harf, metinde sadece sözcük başında geçer. $\acute{e}y$ (4/24); $\acute{e}mr$ (4/6); $\acute{e}\check{g}er$ (23/20) vb.

2) $\grave{e} = \grave{e}$

Bu harf, yalnızca sözcük başında karşımıza çıkar. $\grave{e}lin\grave{e}$ (3/8); $\grave{e}n\ddot{u}p$ (32/9); $\grave{e}km\grave{e}k$ (35/1) vb.

3) $\varepsilon = e$

Bu harf, iç ve son seste görülür. zürietì (3/5); şehid (31/7); cümle (8/7) vb.

4) $\dot{\varepsilon} = \dot{e}$

Bu işarete sözcük sonunda / son hecede rastlanırken sözcük başında / ilk hecede ve sözcük içinde gözlenmez. Tek heceli sözcüklerde de sıklıkla bu işaret kullanılır. öyîè (7/21); nefèr (51/23); tèrk (14/3) vb.

5) $\acute{\varepsilon} = \acute{e}$

$\acute{\alpha} = \acute{a}$ maddesindeki duruma benzer bir kullanım, $\acute{\varepsilon} = \acute{e}$ için de geçerlidir. zuhùr ìdér, (5/23); verésin (5/19); àskérilè (55/7) vb.

2.1.1.3. /i/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /i/ sesini göstermek için beş işareten yararlanılmıştır.

1) $\dot{\eta} = \dot{i}$

Yalnızca sözcük başında geçer. Metinde bu işaretle başlayan iki sözcük vardır. isimarladik (34/15); ibadèt (53/16).

2) $\eta = i$

Bu gösterimle yalnızca iç ve son seste karşılaşılır. çağıràm (36/10); çağırıp; vâridi (17/21) vb.

3) $\dot{\eta} = \dot{i}$

Bu harf, hikâyede son seste ve hecede kullanılırken, sözcük başında / ilk hecede ve sözcük içinde geçmez. hesabî (34/23), kahvaltî (44/6), İsmâil (9/21); vakit (5/2) vb.

4) $\acute{\eta} = \acute{i}$

Söz içi ve sonunda kullanılır. $\acute{\alpha} = \acute{a}$, $\acute{\varepsilon} = \acute{e}$ başlıklarındaki vurgu gösterimiyle ilgili durum, burada da söz konusudur. yaptırîrsin (7/23); bulamadînmî (8/17); kîzda (11/6) vb.

5) $\tilde{\eta} = \tilde{i}$

Metinde yedi örnekte rastlanan bu işaret çoğunlukla sözcüğün son hecesinde bulunmakla birlikte belirli bir standarda sahip değildir. âyrılîk (14/4); ölîp (55/24); êlînîle (58/19) vb.

2.1.1.4. /i/ Ses Biriminin Gösterimi

Eserin yazımında /i/ sesini göstermek için beş değişik işareten yararlanılmıştır. Bunlar:

1) ĩ = ĩ

Sözcük başında ve sadece dört örnekte tercih edilir. ĩsm (31/21); ĩş (14/20), (52/23); ĩmdi (10/15); ĩtmeyip (15/2).

2) ï = ï

Yalnızca sözcük başında kullanılır. Sözcük içinde ve sonunda karşılaşılmaz. ïhmâl (15/2); ïncü (22/22); ïziniyle (54/7) vb.

3) ı = ı

Bu işaret, sözcük içinde ve sonunda kullanılır. êtdilér (10/19); divanè (13/20); şimdi (4/11) vb.

4) ì = ì

Sözcük sonunda / son hecede rastlanan bu işaret, söz başında, ilk hecede ve iç seste gözlenmez. Tek heceli sözcüklerde genellikle bu işaret geçer. deyì (4/6); bìn (12/9); musafìr (38/22); maddeyì (14/21) vb.

5) í = í

á = á, é = é, ĩ = ĩ maddelerinde gözlenen vurguyla ilgili durumla bu başlıkta da karşılaşılr. senínım (13/24); yíne (32/10); gelínce (33/2); vb.

2.1.1.5. /o/ Ses Biriminin Gösterimi

Türkçenin genel ses özelliklerinden biri olan /o/, /ö/ seslerinin ilk hece dışında bulunmaması kuralı, incelenen metinde de işletilir.

Metinde /o/ sesiyle altı farklı biçimde karşılaşılmaktadır.

1) օ = օ

Bu biçim, yalnızca ilk sesi karşılar. օn (46/13); օldem (49/18); օradan (7/9) vb.

2) ֆ = ֆ

Bu işaret, sadece ilk sesi gösterir. ֆoturtdulàr (8/22); ֆradà (11/10); ֆğlüm (17/6) vb.

3) և = և

Yalnız ilk hecede görülür. yolà (4/15); yokarì (8/10); kocàkarì (14/17) vb.

4) ֈ = ֈ

“ö” harfî, yalnızca ‘ünsüz + ünlü + ünsüz’ diziminde üç sestten oluşan tek heceli sözcüklerde görülür.¹⁴ yök (3/14); çok (6/15); hòş (9/20) vb.

5) ó = ó

á = á, é = é, ñ = í, í = í başlıklarındaki vurguyla ilişkili gösterim, bu harfte de söz konusudur. sónra (16/11); yókdur (23/19); kómasın (25/8) vb.

6) ó = ó

Bu işaret, tek bir örnekte vardır. hóca (7/13)

2.1.1.6. /ö/ Ses Biriminin Gösterimi

Karamanlıcının genel sorunlarından biri olan /ı/-/i/, /o/-/ö/, /u/-/ü/ ünlülerinin birbirlerinden ayırt edilmemesi, Janos Eckmann tarafından “kaba imla” olarak nitelenmiştir. (Eckmann, 1950b: 29) Elimizdeki metinde /ı/-/i/ ünlülerinin ayırt edilmesine olabildiğince dikkat edilirken /o/-/ö/ ve /u/-/ü/ ayrımı için aynı şey söylenemez. Örneğin, metnin genelinde /o/ sesi “o” ile /ö/ sesi “ıo” ile işaretlenerek bir ayrıma gidilmiştir. Ancak kimi yerde “o” harfinin -Türkçenin genel ses kuralları göz önünde tutulduğunda- /ö/ sesini işaret ettiği görülür. Çevriyazı yapılırken dilin genel ses kuralları hesaba katılarak “o” harfî, /ö/ biçiminde okunmuştur.

Metnin yazımında /ö/ sesini göstermek için on değişik gösterimden yararlanılmıştır.

Bunlar:

1) ıö ~ ö = ö

Bu işaretler, yalnızca ilk sesi karşılar.

a. ıö = ö

ölmédiği (48/11); ölmédi (48/12)

b. ö = ö

öyle (51/22)

2) ıö ~ ö = ö

Bu harfler, sadece ilk sesi karşılar.

a. ıö = ö

öldürür (12/14); ömrümün (18/20); öpüp (23/17); ötèr (25/7) vb.

b. ö = ö

¹⁴ Bunun tek istisnası vardır. O da “hóca” (9/2) sözcüğüdür. Bu sözcük, metinde dokuz yerde geçer. Yedi yerde “hóca” biçimi, 2 (iki) yerde de yukarıda belirtildiği gibi “hòca” biçimi tercih edilir.

öldükdèn (3/16); öylé (7/21); önünè (11/4); öpdüm (15/12); ötedèn (35/4); ötüşür (41/17) vb.

3) ıo ~ o = ö

Bu gösterimle çoğunlukla söz içinde karşılaşılrken yalnızca iki örnekte sözcük başında geçer.

a. ıo = ö

görüüp (7/8); dönèr (13/18); sözü (17/16); gözèl (29/23); hökmündèn (31/17); böyük (32/2); köyè (35/20); şöhretì (50/7)

öldürsün (55/23) ve öpüp (58/9) örneklerinde sözcüğün ilk sesini işaretler.

b. o = ö

şöylè (3/1); böyle (9/5); döndülér (9/8); çözüp (11/22); görüştirèn (19/13); sözünè (29/23) vb.

4) ıò ~ ò = ò

Bu gösterimler, yalnızca ‘ünsüz + ünlü + ünsüz’ ve ‘ünsüz + ünlü + ünsüz + ünsüz’ dizimlerinde üç sestən oluşān tek heceli sözcüklerde görülür.

a. ıò = ò

göz (13/6); söz (19/19); dört (28/1); gör (43/22) vb.

b. ò = ò

dört (8/22); söz (20/20)

5) ıó ~ ó = ó

á = á, é = é, ñ = í, í = í, ó = ó maddelerinde gözlenen vurgu ilişkisiyle burada da karşılaşılr.

a. ıó = ó

görmediğim (5/3); dökme (24/21); dört (28/19)

b. ó = ó

Bu kullanıma yalnızca dört (10/21) örneğinde rastlanır.

2.1.1.7. /u/ Ses Biriminin Gösterimi

İncelenen eserde /u/ sesi, beş farklı biçimde karşımıza çıkar. Bunlar:

1) oú = ú

Yalnızca sözcük başında geçer. ummanè (13/2); úykuya (20/10); unudüp (21/12) vb.

2) ou = u

İç ve son seste karşılaşılır. bunùn (3/4); suyùn (10/24); bádèhu (3/7) vb.

3) oò = ù

Sözcük içinde ve sonunda kullanılmıştır. şù (23/14); kapusù (28/11); doldurdùm (43/17) vb.

4) oó = ú

á = á, é = é, ñ = í, í = í, ó = ó, ıó = ó maddelerinde gözlenen vurgu ilişkisiyle burada da karşılaşılır. tokúz (6/12); buyúrun (9/3); búdur (30/20) vb.

5) oũ = ü

Bu işaret, sadece son hecede / sözcük sonunda görülür. Sınırlı sayıda sözcükte kullanılır ve belirli bir standarda sahip değildir.

hanũm (46/22); kurtuldũ (52/20); sũ (10/23) vb.

2.1.1.8. /ü/ Ses Biriminin Gösterimi

/ö/ ses biriminin yazımı tartışılırken verilen bilgilerin hemen hemen hepsi, /ü/ sesinin gösterimi için tercih edilen harflerde de geçerlidir.

Metinde /ü/ sesi on bir farklı biçimde gösterilmiştir. Bu gösterimler şöyle sıralanabilir:

1) oŭ = ũ

Sadece ilk sesi gösteren harfi işaretler ve bir yerde geçer. üç (47/22)

2) ıoò ~ oò = ù

Bu harfler, yalnızca ilk sesi gösterir.

a. ıoò = ù

üstünè (9/6)

b. oò = ù

üzerè (6/2); üryasındà (11/20); üşénmeden (15/2)

3) ıov ~ ov = ü

İç seste gözlenir.

a. ıov = ü

öldükdèn (3/16); gündè (6/13); sözünũ (7/8) vb.

b. ov = ü

dünyadè (3/15); niçün (6/23); müşavereyè (7/10) vb.

4) ıòv̇ ~ ov̇ = ü̇

Sözcük ortasında ve sonunda kullanılır.

a. ıòv̇ = ü̇

göğüs (24/17); yüzünün (26/3); düz (27/22) vb.

b. ov̇ = ü̇

bülbül (25/7); bilür (26/5); yörük (27/1) vb.

5) ıóv̇ ~ ov̇ = ú̇

á = á, é = é, ñ = í, í = í, ó = ó, ıó = ó başlıklarında karşılaşılan vurgu ilişkisine bu maddede de rastlanır.

a. ıóv̇ = ú̇

gün (6/20); deyú (7/13); gördüki (8/23) vb.

b. ov̇ = ú̇

çünkü (7/24); cümle (8/7); sürüverdı (12/2) vb.

2.1.1.9. Metnin Ünlü Tablosu

Çevriyazı	Söz başı	Söz içi	Söz sonu
ă	ă		
â	â		
a		α	α
à		à	à
á		á	á
ã		ã	ã
ě	ě		
é	é		
è		è	è
é		é	é
e		ε	ε
î	î		
ì		ì	ì
í		í	í

Çevriyazı	Söz başı	Söz içi	Söz sonu
ö	ö		
ò	ò		
o		o	
ò		ò	
ó		ó	
ó		ó	
ö	ö		
ö	ıö		
ò	ò		
	ıò		
ö		o	
		ıo	
ò		ò	
		ıò	

ι		η	η
ĩ		ñ	
ĩ	ĩ		
ì	ì		
ì		ì	ì
í		í	í
ι		ι	ι

ó		ó	
		ιό	
ù	οὐ		
u		ου	ου
ù		οὐ	οὐ
ú		ού	ού
ũ			οῦ
ũ	οῦ		
ũ	ιού		
	οὐ		
ü		ου	ου
		ιου	ιου
ũ		οὐ	οὐ
		ιού	ιού
ú		ού	ού
		ιού	ιού

Tablo: 4

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Metinde ünsüz ses birimlerinin her biri gösterilmiş Grek harflerinin sağladığı olanaklardan olabildiğince yararlanılmıştır. Ancak bazı işaretler, iki sesi de temsil etmiş ve ortaya alfabenin sesçillik sorunu çıkmıştır. Metinde işaretlenen ünsüz sesbirimler ve gösterimleri şu şekildedir:

2.1.2.1. /b/ ve /p/ Ses Birimlerinin Gösterimi

Metinde /b/ ve /p/ seslerini gösteren işaretler birbirinden ayrılır. İkisi için de “Π / π” harfi kullanılır. İncelemede Türkçenin genel kuralları göz önünde bulundurularak /b/ okunması gereken yerde “b” karşılığı, /p/ okunması gereken yerdeyse “p” işareti kullanılmıştır. bunlâr (16/1), sabâh (3/6), bülbülè (21/4), perî (29/24), yaptırîrsin (7/23), tutùp (37/1) vb.

2.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ses Birimlerinin Gösterimi

Eserde /c/ ve /ç/ seslerini gösteren harfler, genel olarak birbirinden ayrılır. /c/ sesi için “Δζ / δζ”, /ç/ sesi içinse “Τζ / τζ” göstergesi tercih edilir. cèm (9/14); búnca (5/2); bacağın (36/24); gerçèk (3/14), çeşmè (16/1), çekèr (50/17) vb. Ancak bazı örneklerde açık bir

biçimde bu harflerin birbirinin yerine yazıldıkları görülmektedir. Bu durum, tabloya şu şekilde aktarılabilir:

/ç/ olması gerekirken /c/ ile yazılanlar	/c/ olması gerekirken /ç/ ile yazılanlar
vàz géc (23/14)	giçè (5/20)
ceşmim (27/5)	koçakarì (11/12)
kücük (32/18)	meçnùn (26/16)
icmeğé (33/13)	ăçaba (51/16)
gènc (58/6) vb.	çumaã (61/9) vb.

Tablo: 5

Metinde üç yerde /ç/ sesi, farklı bir biçimde gösterilir. àvúts (39/1) örneğinde “τç”, tseksìn (17/6) ve itseyim (28/13) sözcüklerinde “τσ” göstergesi tercih edilir. Eckmann’ın çalışmalarında bu kullanıma rastlanmazken Miller yalnızca κετσινμεγε “geçinmeğe” sözcüğünde “τσ” harfinin kullanıldığı belirtmiştir. (1974: 93) Miller’ın verdiği örnek, 31.07.1910 tarihli Asya gazetesine aittir.

2.1.2.3. /d/ ve /t/ Ses Birimlerinin Gösterimi

Metinde /d/ sesi için “Δ / δ”, /t/ sesi içinse “T / τ” göstergesi kullanılır. ělbed (4/7); deryasınà (12/7); sevdayà (21/11); tarafà (22/2); vakit (31/10); àltùn (39/1) vb. Metnin genelinde bu ayrıma dikkat edilmişse de kimi yerde “δ” yazılması gerekirken “τ” yazılmıştır. setèf (12/22); Kantahàr (17/5); àğzıntà (22/22); òláyiti (32/19); èyletì (53/15); tetì (60/3) vb.

2.1.2.4. /f/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /f/ sesi, “Φ / φ” işareti ile gösterilmiştir. fakırlerè (6/16), èféndim (3/11), setèf (12/22) vb.

2.1.2.5. /g/ ve /k/ Ses Birimlerinin Gösterimi

Metinde ön ve art damak /k/ sesi, birbirinden ayrılmaz ve ikisi için de “K / κ” işareti tercih edilir. Ancak /g/ sesinde önlük ve artık özelliği ayrılmış olup ön damak için “K / κ”, art damak içinse “T / γ” işareti kullanılır. Karşılıklı göstermek daha anlaşılır olacağı için ön ve art damak /g/ seslerini içeren örnekleri karşılıklı tablo halinde sunulmuştur.

Ön damak /g/ “κ”	Art damak /g/ “γ”
gerçèk (4/14)	gáyet (3/3)

giçè (5/20)	meşgùl (4/19)
ènginè (12/12)	gàrk (12/7)
nergizi (22/18)	gazeli (13/23)
gergèf (29/3)	gazebè (23/23)
hángi (29/13)	gafledè (25/21)
üzengi (35/4)	galípdır (25/22)
denği (36/13)	garípdır (25/23)
renği (36/14)	gurbetè (26/8)
beýgirinizi (38/23)	gáyru (41/19)
bergüzàr (41/10)	guruşà (55/3)
Gíne (43/11)	
Frengè (44/1)	
çengi (44/2)	
gízlice (56/14)	

Tablo: 6

İncelenen metinde ön ve art damak /k/ sesini gösteren harflerin bulunduğu sözcüklerden bazıları şunlardır: kímse (23/13), dökme (24/21), keklík (35/12), kàt (4/10), aşıklığım (23/19), kirk (39/12) vb.

Metnin genelinde yaygın olarak bu kullanımlar söz konusuysen art damak /g/ sesinin geçtiği şu örneklerde “γ” yerine “κ” tercih edilir. vurgunúym (29/18), talgaların (35/23).

Ayrıca eserde, yalnızca 1 (bir) yerde /g/ sesi “γκ” harfiyle gösterilir. γκìòρ “gòr” Eckmann’ın makalesinde bu harfin bazı Karamanlıca metinlerde /g/ sesini /k/ sesinden ayırt etmek üzere kullanıldığı belirtilir. (1950b: 28) Miller da, “γκ” harfinin /g/ sesini işaret ettiği birkaç örnek verir. γκìοὐν “gün”, γκετζε “gece” (Psaltirion, 1764), γκελμεσινε “gelmesine” (Rum afiyetliği, 1782), γκìουμìοç “gümüş” (Bu kitap on iki ayın, 1818), γκìπì “gibi” (İrfan name, 1846). (1974: 96) Örneklerin tümünde söz konusu harfin sözcük başında kullanılmış olması ilginçtir.

Eckmann, 1800’lü yılların ortasından sonra şekillendiğini söylediği ince imla tablosunda, /g/, /k/ ve /l/ ünsüzlerinin palatal biçimlerinin yanlarına ı, ı veya ı işaretlerinden birini aldığını belirtir. (1950b: 31) *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum*’daysa /g/ ve /k/ seslerinin palatal biçimleri, “κ” harfinin yanına kimi yerde “ı” kimi yerde “ı” işareti getirilerek oluşan “κı” ve “κı” ile işaretlenmiştir. Bu kullanımın söz konusu olduğu

sözcüklerin çevriyazısında palatal /g/ sesi “ğ” ile, palatal /k/ sesiye “k” göstergesiyle çevriyazıya aktarılmıştır.

palatal /g/ = ğ	palatal /k/ = k
Nağahî (12/6)	mekânâ (8/4)
	kâfesin (12/18)
	dükân (15/16)
	kavgîdir (28/8)
	şikârî (36/5)
	efkârê (41/6)
	nikabîn (37/15), (52/8)
	rikât (54/14)
	hikâyesinî (55/8)

Tablo: 7

2.1.2.6. /ğ/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /ğ/ sesinin gösterimi, özel bir durum sergiler. İnce sıradan ünlülerin bulunduğu sözcüklerde de kalın sıradan ünlülerin bulunduğu sözcüklerde de “ğ” işareti tercih edilir. Böylelikle “ğ” harfinin art damak /g/ sesini de göstermesinden kaynaklı bir sesçillik sorunu oluşur. Ancak ön damak /g/ sesi, “k” ile gösterildiği için ince sıradan sözcüklerde kullanılan “ğ” harfinin /ğ/ sesine işaret ettiği kolaylıkla anlaşılabilir. Bu yüzden söz konusu sesin bulunduğu sözcüklerin çevriyazısı, Türkçenin genel kuralları göz önünde bulundurularak “ğ” biçiminde yapılmıştır. yóğıdı (3/5), éksiğimiz (3/13), çağırdılár (4/6), öldüğünü (4/7), sağınà (4/20), dervişliğimè (5/6), tağarçığınà (5/13), kıstrağın (5/19), koyaçağım (6/1), öğül (6/23), değil (7/21), okutmağà (8/5), yiğit (10/4), dağ (10/10) vb.

2.1.2.7. /h/ Ses Biriminin Gösterimi

Hikâyede /h/ sesi “X / χ” işareti ile gösterilir. Şahzadè (6/24), sabàh (10/16), kahvedèn (18/10) vb.

2.1.2.8. /j/ Ses Biriminin Gösterimi

Eckmann, *Yunan Harfli Karamanlı İmlası* başlıklı çalışmasında /j/ sesinin pek çok metinde “ç” ile gösterildiğini ancak 19. yüzyılın ortasından sonra biçimlenen ince imla sisteminde “ç” işaretinin tercih edildiğini söyler. (1950b: 28) Aynı araştırmacı *Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica* adlı makalesinde εζταρ “ejder > ejdar” (Kyriakodromion, 1765; Lausaikon, 1806) ve εστάρ “ejder > ejder” (Altınoluk, 1815)

örneklerini vermiştir. (1950a: 187) Bu metindeyse /j/ sesinin geçtiği sertaj (13/9) sözcüğünde Eckmann'ın bahsetmediği bir “ ĭ ” harfi kullanılır. Buna karşılık mücdè (19/16) ve müzdè (45/17) olarak ikili biçimde karşılaşılan *müjde* sözcüğünde durum biraz farklıdır. mücdè (19/16) ibaresinde j > c ses değişimi olabileceği akla gelmektedir. müzdè (45/17) yapısında, Eckmann'ın sözünü ettiği gibi, /j/ sesini karşılamak üzere “ç” göstergesi tercih edilmiştir.

2.1.2.9. /l/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /l/ sesini göstermek için “Λ / λ” harfi kullanılır. gerdanli (21/5), lengèr (34/24), tehammül (39/14) vb. Bununla birlikte daha önce /g/, /k/ ses birimlerinin gösterimi başlığında incelenen palatalleşme konusuyla burada da karşılaştırılır. İncelenen metinde palatal /l/ sesini gösteren harf, yalnızca iki yerde geçip yanına “ı” işaretini alarak kullanıma “λı” biçimiyle çıkar. Bu palatal /l/ harfinin çevriyazısı “İ” olarak yapılmıştır. teáía (5/21), áía (8/20).

2.1.2.10. /m/ Ses Biriminin Gösterimi

Eserde /m/ sesi “M / μ” ile işaretlenmiştir. müşküldür (14/12), ĩmdàd (25/12), ázizim (40/18) vb.

2.1.2.11. /n/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /n/ sesini gösteren harf “N / v” dir. nazàr (10/21), èlindèn (26/7), revàn (40/24) vb.

2.1.2.12. /ñ/ Ses Biriminin Gösterimi

Miller, Grek harfli Karamanlı metinlerinde /ñ/'nin “γκ, γχ, γ, νγ, γγ, γν, νγγ” işaretlerinden biriyle karşılandığını belirtir. (1974: 105) Chloros'un *Leksikon Turko-Ellinikon* (Constantinople, 1899) adlı sözlüğündeyseniz elimizdeki metinde olduğu gibi ayrı bir işarete başvurulmaz. Miller'in verileri en geç 1859 yılına aittir. Öyle görünüyor ki eldeki metin, yalnızca ταγπì “tañrì” (31/22) örneği dışında, /ñ/ sesinin gösterimi konusunda muhafazakâr Osmanlı Türkçesi imlasının etki alanı dışında kalmıştır. Hem incelenen eser hem de Chloros'un 1899 tarihli sözlüğü, İstanbul Türkçesinin /ñ/ sesinin /n/ sesine geçişini tamamladığını kanıtlamaktadır.

2.1.2.13. /r/ Ses Biriminin Gösterimi

Çalışmamıza konu olan metinde /r/ sesi “P / ρ” ile gösterilmiştir. ricà (51/6), uğurunà (30/6), bunlâr (4/14) vb.

2.1.2.14. /s/ ve /ş/ Ses Birimlerinin Gösterimi

Metinde /s/ ve /ş/ seslerini gösteren harfler birbirinden ayrılmamıştır. Sözcük başında ve ortasında /s/ ya da /ş/ sesini göstermek için “Σ / σ” harfi tercih edilirken sözcük sonunda “ç” kullanılmıştır. surèt (4/14), isim (9/16), elmàs (60/17), Şahzadè (7/17), düşmanà (29/20), dervîş (4/21) vb.

2.1.2.15. /v/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /v/ sesi; cümle başında “B”, sözcük başında “β” ile karşılanırken söz sonu ya da söz içinde “6” ile gösterilmiştir. velvelè (23/7), cevahîr (23/3), äv (15/8) vb.

2.1.2.16. /y/ Ses Biriminin Gösterimi

Eserde /y/ sesini göstermek için genellikle “Γ / γ” harfi kullanılmıştır. Art damak /g/ sesini göstermekte de kullanılan “γ” harfi, /y/ sesini işaretlerken metindeki mevcut sekiz ünlünün yanına üç türlü (“γ”, “γ̇”, “γι”) gelmektedir. Şöyle ki:

- /a/ ünlüsünden önce sıklıkla “γ̇” [dünyadè (3/4), yâr (12/1), yâlımız (29/1) vb.] yer yer “γι” [yaýlâ (10/23) vb.]
- /e/ ünlüsünden önce sıklıkla “γ” [yerinè (11/15), hazneyè (24/1), yérken (8/9) vb.] bazen “γ̇” [yerinè (3/7), vilayetdè (16/23), yedî (4/8) vb.]
- /i/ ünlüsünden önce “γ” [söyléyin (16/20), yikılır (25/9), yiğitlèr (55/12) vb.]
- /ı/ ünlüsünden önce “γ” [vurtünyıktın (30/18), karıyı (40/3) vb.]
- /o/ ünlüsünden önce “γ̇” [yolâ (4/15), turúyor (11/8), yokarı (28/24) vb.]
- /ö/ ünlüsünden önce “γ̇” [yörü (12/20), yörük (23/11) vb.]
- /u/ ünlüsünden önce “γ̇” [üyuyacáğım (20/11), buyurun (9/3), ölmayüp (38/11) vb.]
- /ü/ ünlüsünden önce “γ̇” [yüzünè (39/18), büyük (10/23), deyüp (25/14) vb.] işareti tercih edilir.

Metinde ayrıca Eckmann’ın ünlüler arasında ya da diftong durumunda karşılaşıldığını söylediği **ï** ve bunun vurgu işaretli biçimi olan **î** vardır. (Eckmann, 1950b: 28) İncelemenin çevriyazısında **ï** ve **î** işaretlerine doğrudan bir karşılık bulunamadığı için **ÿ** ve **ÿ̇** şeklinde yeni harf fontları oluşturulmuştur. Bu işaretlerden **ÿ̇** (ÿ̇) yalnızca “yi”, “yi” hecelerini karşılarken **ÿ** (ÿ) göstergesi hem /y/ sesini hem de “yı” / “yi” hecelerini karşılamakta kullanılır. Örnekleri tablo halinde vermek daha açıklayıcı olacaktır.

ÿ̇ (ï̇)	ÿ̇ (î̇)
şöyle (3/1) “şöyle”	sarayn (8/20) “sarayın”

aýnası (3/8) “aynası” eýledi (6/9) “eyledi” tokuz aý (6/13) “dokuz ay” oýnadığı (6/19) “oynadığı” haýr (7/21) “hayır” şey (8/1) “şey” sarayndan (4/15) “sarayından” bayıldı (11/10) “bayıldı” göreým (12/24) “göreylim” deýme (35/17) “deyme” sayılmaz (48/19) “sayılmaz”	güleým (18/23) “güleylim” ereým (18/24) “ereyim” göreým (19/1) “göreylim” maýl (24/22) “mayıl” uçaym (28/12) “uçayım” söyleým (29/21) “söyleylim” deýnce (40/20) “deyince” seýr (56/20) “seyir” Árzulaýp (57/13) “arzulayıp”
---	---

Tablo: 8

Hikâyede bir de **ıy** harfi mevcuttur. Tarafımızdan **ıy** ile çevriyazıya aktarılan bu işaret için Eckmann, bazen sözcük sonunda karşımıza çıkar der. (1950b: 28) Çalışmamızdaki veriler de Eckmann’ın görüşünü doğrular cinstendir. ăyy (5/21), táyy (5/23), aláyy (10/6), seráyy (27/23), túyy (54/5)

2.1.2.17. /z/ Ses Biriminin Gösterimi

Metinde /z/ sesi, “Z / ζ” ile gösterilmiştir. zemàn (12/12), kırmızı (22/17), beyáz (37/18) vb.

2.1.2.18. Metnin Ünsüz Tablosu

Sonuç olarak *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum*’da geçen ünsüzlerin söz başı - varsa büyük harf-, söz içi ve söz sonundaki kullanımlarıyla bunların Latin harfli çevriyazısı şöyle tablolaştırılabilir¹⁵:

Çevriyazı	Söz başı	Söz içi	Söz sonu
b	Π / π	π	
c	Δζ / δζ	δζ	δζ
ç	Tζ / τζ	τζ	τζ
d	Δ / δ	δ	δ
f	Φ / φ	φ	φ
g	Γ / γ		

¹⁵ Tabloda yalnızca metindeki kullanımlar göz önünde bulundurulacak, metinde örneği bulunmayan biçimlere yer verilmeyecektir.

ğ,		κɔ	
ğç		γ	
h	X / χ	χ	χ
j		ζ	î
k	K / κ	κ	κ
ќ	κɔ	κɔ / κɪ	
l	Λ / λ	λ	λ
ĺ		λɔ	
m	M / μ	μ	μ
n	N / ν	ν	ν
ñ		γ	
p	Π / π	π	π
r	P / ρ	ρ	ρ
s	Σ / σ	σ	ς
ş	Σ / σ	σ	ς
t	T / τ	τ	τ
v	B / β	β	β
y	Γ / γ, γɔ, γɪ	γ, γɔ, γɪ	γ, ĩ, ĩγ
z	Z / ζ	ζ	ζ

Tablo: 9

2.1.3. İmlayla İlgili Diğer Özellikler

2.1.3.1. Bitişik ve Ayrı Yazılma

Metnin günümüz imlasından farklılık gösterdiği durumları ve bu durumlara verilebilecek örnekler, şu şekilde sıralanabilir:

1) {mX} soru eki

{mX} soru eki yer yer arkasından geldiği sözcüğe bitişik yazılırken yer yer de ondan ayrı yazılmıştır. bulamadın mı (8/17), âhretde mi (7/20), vármı (18/5), keserlermi (50/19), sénmi (55/13), edermisin (54/18), gördün mü (26/15), gördün mü (26/19), duymadın mı (36/15), öldürür mü (47/3) vb.

2) “ki” bağlacı

“ki” bağlacı, {mX} soru ekinde olduğu gibi bazı yerlerde kendisinden önceki sözcükle bitişik bazı yerlerdeyse ayrı yazılmıştır. iderlér ki (3/1), baktíki (6/4), gördúki (8/23), vérinki (10/2), sán ki (12/16), baktí ki (15/5), várki (34/22) vb.

3) “da (de)” bağlacı

“da (de)” bağlacı, geçtiği tüm örneklerde kendisinden önceki sözcüklere bitişik yazılmıştır. derdíde dermanída (5/10), kısırákda (6/14), Şàh İsmáilda (11/9), ónúda seníde (34/1), gélde (13/12), kendíde (32/14), İsmáilde (41/2), neférde (52/4), óta (11/10), sálta (12/10), bénte (15/15) vb.

4) “kadar” edatı

Eserde “kadar” edatıyla yedi yerde karşılaşılır. Beşinde kendisinden önceki sözcükle ayrı yazılırken iki örnekte bitişiktir. nékadar (21/22), búkadar (23/11), yaşınà kadàr (8/6), sonunà kadàr (21/16), nè kadàr (22/11), àhşamà kadàr (40/19), şù kadàr (55/12).

5) Ekleşme Eğiliminde Olan Dil Birimlerinin Yazılışı

Ek eylemin görülen geçmiş zamanı “idi”, öğrenilen geçmiş zamanı “imiş” ve şart kipi “ise” birimlerine ek olarak, “iken” ulacı ve “ile” edatı / bağlacı Türkiye Türkçesinde ekleşme eğilimindedir. Metinde bu dil birimleri, kimi zaman kendilerinden önceki sözcüklerle bitişmiş kimi zamansa onlardan ayrı yazılmıştır. Bitiştği durumlarda da bazen *i-* yapısı korunmuş bazen de Türkiye Türkçesinde bugün sıklıkla gözlemlendiği üzere ekleşip düşmüştür. Şöyle ki:

	Ayrı	Bitişik ve {I-} yapısı korunmuş	Bitişik ve {I-} yapısı düşmüş
<i>idi</i>		yóğıdı (3/5)	
		gelírıdı (9/1)	
	vàr idí (3/3)	áyırámazıdı (11/19)	
	ziadè idì (3/4)	bilmézıdı (13/21)	
	óturà idí (3/16)	várıdı (17/21)	
	bu idì (3/17)	buláydı (28/9)	
	yaşındà idí (9/11)	óláyıdı (32/19)	ánlatırdı (52/20)
	görmüş idí (11/20)	kırmázıdı (32/20)	yatıyordu (54/23)
	yatmış idim (25/21)	yatárıdı (33/16)	
	perdelì idí (29/1)	oturúrdı (38/20)	
	álacàk idì (39/11)	saníridim (41/17)	
		yéridi (48/9)	
	istemézıdı (55/21)		

		idéridiki (55/22)	
<i>imiş</i>	nè imiş (9/1) seýrdè imiş (19/14)	anlárımış (54/10)	değilmiş (37/16)
<i>ise</i>	bilmèz isèm (5/5) búradá isè (7/6) aradì isé (9/24) tutuşdú isé (11/17) aşık öldü isè (16/20) geldi isè (17/11) yolcú isèn (30/2) gecti isè (33/24) emr itdi isè (49/19)	várisa (17/17) vurtúyse (25/17) néise (33/13) várise (38/14) várisa (44/7)	kímse (6/5) okúrsa (7/24) vermésse (13/4) sevérsa (22/15) bulmásam (23/20) yókxa (26/1) sevérsen (30/10) ölürsa (47/21) yenérse (48/19) gönderirse (51/23) idérse (56/13) öldürürsen (58/15)
<i>iken</i>	bakâr ikèn (10/9) niyetindè ikèn (6/4) itmekdè ikèn (9/18) sözdè ikèn (18/8) tıfıl ikèn (27/18) pişirmekdè ikèn (33/4) düşmekdè ikèn (37/11) vuracák ikèn (37/14) yatmàg úzerè ikèn (39/5) tedarikindè ikèn (52/6) gözü görmèz ikèn (53/5)	bakâriken (9/2) koşâriken (11/3) gidériken (24/14) çıkâriken (40/7)	durürken (3/9) yérken (8/9) bakârken (8/23) verírken (18/1) turürken (36/17) arârken (38/13) gezérken (38/18) söyleşirken (42/9) gidérken (48/1) götürürken (51/3)
<i>ile</i>	senin ilè (4/12) çocuklâr ilè (6/18) senâ ilè (8/4) tazi ilè (9/1) şenlik ilè (10/6) nâh ilè tebân (12/15)	dikkátile (9/2) vesiléyle (9/16) onlârile (10/2) tâğıle (27/14) yariyle (42/19) iziniyle (54/7)	nispétle (22/7) bizimle (44/2) elímle (50/15)

	<p>şahzadè îlè (17/9)</p> <p>émri îlè (18/11)</p> <p>kız îlè (19/13)</p> <p>ittaaşî îlè (22/7)</p> <p>kırklàr îlè (23/5)</p> <p>âşk îlè (25/22)</p> <p>gülperî îlè (30/21)</p> <p>ârz îlè ârzù (31/17)</p> <p>kardaşlarî îlè (33/5)</p> <p>kàn îlè (35/2)</p> <p>benîm îlè (35/5)</p> <p>ârap îlè (38/2)</p> <p>mûlahazà îlè (39/20)</p> <p>yòl îlè (39/24)</p> <p>âî îlè (41/8)</p> <p>bergüzàr îlè (41/10)</p> <p>söz îlè (41/18)</p> <p>ěî îlè (42/4)</p> <p>ăh îlè (42/6)</p> <p>Şàh İsmâîlîlè (42/12)</p> <p>Gülüzàr hanîm îlè (42/17)</p> <p>îzétü îkràm îlè (46/10)</p> <p>ònlàr îlè (43/16)</p> <p>Padişàh îlè (59/7)</p> <p>eîin îlè (59/13)</p>	<p>èlînîle (58/19)</p> <p>âskérile (55/7)</p>	
--	---	---	--

Tablo: 10

6) Yardımcı Eylemlerin Yazılışı

Arapçadan alınan bazı sözcükler, metinde *et-*, *eyle-*, *ol-* gibi yardımcı eylemlerle kullanıldıklarında günümüzdeki kullanımlarına koşut olarak kaynak biçimlerini korurlar. Bugünkü kullanımlarla arasındaki tek fark, bitişik değil ayrı yazılmalarıdır. Bu da bir imla özelliğidir.

émr eyle- (4/6) → emreyle-

kaýp òl- (9/22) → kaybol-

ěmr ĩt- (17/16) ~ ěmr ět- (51/19) → emret-

nákl ĩt- (21/16) → naklet-

kàtl ět- (51/2) → katlet-

séyr ĩt- (16/9) → seyret-

cáht ĩt- (55/22) → cehdet-

seýr ěylè- (56/20) → seyreyile-

fèth ĩt- (58/2) → fethet-

téfn ěyle- (59/21) → defneyile-

2.1.3.2. Büyük Harf Kullanımı

Bilindiği üzere Arap harfleri, büyük / küçük harf ayrımı yapmaz ve bu durum Arap harfli Osmanlı metinlerinde bazı sorunlar oluştur. Ancak ele alınan metnin yazıldığı Grek alfabesi, söz konusu sorunları çözebilecek özelliklere sahiptir.

İncelenen metinde cümle başlarıyla özel ad ve unvanlarda ilk harfi genellikle büyük harfle işaretlenir. Yalnızca bazı örneklerde küçük harf tercih edilir.

1) Cümle başında büyük harf kullanımı

- Öldem şàh İsmàil vedà idüp vè Gülperì ilè öpüşüp yolà revàn öldü (34/16-17)
- Günlerdè [günlerden] bîr gün àrapın saraynà dahîl öldülàr (44/14-15)
- Héman şàh İsmàilîn kollari àrkasınà bađladılàr (49/10-11) vb.

2) Özel ad ve unvanlarda büyük harf kullanımı

Áçèm (3/1), Kantahàr (3/2), patışàh (3/3) ~ Padışàh (3/6), hanım Sultàn (3/8) ~ hanüm sultàn (46/22), Vezîr (4/5) ~ vezîr (5/5), Lála (4/12), Hüda (5/10) ~ hüdà (61/1) Mevla (5/12), Şahzadè (39/14) ~ şahzadè (17/9), Danièl (7/14), Şàh İsmàil (9/21) ~ şàh İsmàil (17/3), Kamèr tay (9/22) ~ kamèr tay (25/16), Gülüzàr (14/24), Karà dağ (17/22) ~ karà dağ (20/4), Türkmèn (18/4), Hînd (19/22), Gülşàn bağcesi (21/24), Yemen (27/8), Çin (27/12), Halep (27/12), Gülperì (30/19) ~ gülperì (30/21), Zülfikar (32/11), Állàh (32/11), Àràp (34/13) ~ àràp (37/5), Tunà (35/22), Hızır (36/9), Keşîş dağı (36/19), Freng (44/1), Tùr taçı (53/11), Hazretì Musà (53/11) vb.

2.1.3.3. Arapça ve Farsça Tamlamalar ve Bağlama Öbeklerinin Yazılışı

1) Tamlamalar

Arapça ve Farsça tamlamalar, metinde okudukları gibi yazılır. Günümüz imlasındaki gibi tamlamaların bağlantı yerleri, kesme işareti ve kısa çizgi gibi noktalama işaretleriyle gösterilmez.

a. Arapça tamlamalar

èlhamdulillàh (3/12), inşalláhu teála (5/20)

b. Farsça tamlamalar

Áýnéý devràn (4/13), núri didar (12/6), destì zernišan (12/22), satri mermertáš (12/24), yári sertaj (13/9), mískı ámber (13/10), cevabì gevherì hakk (14/7), képi seher (15/13), destì zèr nišan (16/7), zatì padişáh (20/13), hurû ketman (20/23), sedáy bülbül (21/4), nari turuncù (22/23), tacì mihrab (25/9), hábi gafled (25/21), èsnáy rah (27/21), şerifiraz (50/6), árşi rahmàn (53/9), Hazreti Musà (53/11), Hazréti hazir (53/21).

2) Bağlama Öbekleri

Arapça kurallarla kurulan bağlama öbeklerinde bağlama sözcüğü, “u” ya da “ü”, kimi zaman bağladığı sözcüklerin arasında bağımsız bir biçimde bulunurken kimi zaman da ilk ögeye bitişik yazılır. Birkaç örnekte iki sözcük aralarına bağlama ögesini almış ve tamlamayı oluşturan sözcükler birleşik yazılmıştır.

riçâl ü kibâr (7/5) ~ riçâlü kibar (52/12) ~ riçâli kibâr (9/13); kâvl u karâr (10/19) ~ kavlukarâr (59/2); âteşi nar (12/8), kâş ü kemàn (12/13), âh u zar (14/2), Hurû melèk (15/22), sàz u meşrûr (18/19), İsm ü kelam (31/21), âşk u derd (32/2), izétü ikràm (46/10), âht u àmaní (57/16), èlèm ü meşakkatlar (61/12), zèfk ü sefá (61/13).

2.1.3.4. Sayıların Yazılışı

Eserde sayılar çoğunlukla harfle bazen de rakamla yazılır. 20 yiğit (10/4); 20 gün (10/7); 40 gün (20/1); ön iki yaşına kadâr (8/6); ön beş danè (10/1-2); ayın ön dördü (37/16); beş ön gün (38/2); ön birinci gecesidir (39/16); beş ön keklík (44/8); beş ön çariyè (46/13); iki kât (4/10); iki rikat (4/17); üç gün (45/1); dört tarafà (28/19); beş kardâş (31/8); yedi kardâş (30/11); sekiz odasi (29/1); tokúz äy (6/12); yüz parayà (55/5) vb.

2.1.4. Noktalama

Metinde günümüz yazı dilinde yararlanılan noktalama işaretlerinden *nokta*, *virgöl*, *noktalı virgöl*, *iki nokta*, *kısa çizgi*, *uzun çizgi*, *yay ayraç* kullanılırken *üç nokta*, *soru işareti*, *ünlem işareti*, *eğik çizgi*, *ters eğik çizgi*, *turnak işareti*, *tek turnak işareti*, *köşeli ayraç*, *kesme işareti* ve *denden işareti* tercih edilmez. Yararlanılan noktalama işaretlerinden bazılarının

işlevleri, bugünkü kullanımlarına paralellik gösterirken bazılarının değişik görevler üstlendikleri söylenebilir.

2.1.4.1. *Nokta (.)*

1) Cümle sonuna konur.

- Àndèn Danièl Padişahın huzuruna çıkıp Şahzadenin cevaplarını bir bir ifade eyledi (bu esnadè Şahzadè 15 yaşında idi). (9/9-12)
- İmdi Şah İsmail atına binip ayrılık beýtləri söylediler. (13/15-16)
- şimdi Türkmèn beği izin alıp yolà çıküp ö karà dağa geldi çadırlarında kimsè kálmamış ancak bir eskî çadır var ö çadırdan habèr alıp kendide onların arkasına revan oldu. (20/3-7)

2) Kısaltmalarda kullanılır.

(Ş. İs.) (13/5), (Şah İs.) (13/17), (Şah. İsm.) (14/1), (A. kız) (13/1), (A. Ár.) (35/12), (Gül.) (41/11), (Álti Ár.) (57/1)

2.1.4.2. *Virgül (,)*

1) Cümleleri birbirine bağlar.

- Ravianler şöyle rivayet iderler ki Açem ölkesinde Kantahar şehrinde bir azim patişah var idi, bunun saltanatı gayet ziadè idi isède nè faydá ki bunun dünyadè asla zürieti yöğidi (3/1-5)
- Şah İsmail ö gicè aşkin tolusunu kırklar elinden nuş eyledi, İmdi bunlar sabah erkèn kalkıp ö çeşmeye dahil oldular, ve her biri bir tarafa gidip avdetlerinde yine çeşmenin başına dönmeğe kavlı u karar etdiler, biz gelem Şah İsmailé. (10/14-20)

2) Günümüz imlasında metin içinde ulaç eki almış sözcüklerden sonra; *ve*, *veya*, *yahut* gibi bağlaçlardan önce ya da sonra; pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da* (*de*) bağlacından sonra; {-XncA} anlamıyla ulaç görevinde kullanılan {mX} ekinden sonra ve şart ekinden sonra virgül kullanılmaz. Ancak metinde bağlaçlardan, ulaç ve şart ekli sözcüklerden önce veya sonra virgülle karşılaşılır.

a. Virgülün bağlaçtan önce ya da sonra kullanımı

- bũ dünyadır adamà dèrd olúr, **amma** dermánda bulunúr (4/1-3)
- yanındaki kir atı kóyver, **ve** yarısını hanım Sultán yeip yattılar (6/11-12)
- Şah İsmail dört tarafa nazár edip bakár ikèn karşısında bir dağ görüp – ey kartaşlar bèn yarım bũ görünèn dağa gidèrim sizde gayri yerlere gidin, **ve** oradan kalkıp yerlerine geldiler (10/8-12)

- İmdi bunlâr sabâh êrkên kalkıp ö çeşmeye dahil öldülâr, **vè** hér biri bir tarafâ gidip âvdetlerindè yine çeşmenin başınâ dönmeğè kâvl u karâr êtdilér (10/15-19)

b. Virgülün ulaç ekli sözcükten sonra kullanımı

- Vezîr gelsin deyî ãmr èyle**íp**, dérapap Veziri çağıldılâr (4/5-8)
- dervîş biz êdnâ bir dervîşiz derdide dermanida verèn Hüdadir dey**ince**, héman Padişâh – âmân dervîş Mevlatèn îhsân **dedikde**, ö vakit dervîş tağarçığınâ êl vurup Padişahâ bir êlmâ verüp âl Padişahim bû êlmayî ve haremè vardığındâ yatsî namazını kıldıkdan sônra, êlmayî soyâsın (5/9-16)
- âkşâm olunca yatsî namazını **êdíp**, bâdehu êlmayî soymağâ başladı (6/7-8)
- bunlâr ö gicè néreye gideceklerini müşaverè **êdíp**, êrtesi günü âlâyî ve şenlik îlè âvâ çıkdılâr (10/4-7)
- çeşmenin başınâ **gelüp**, bakdí ki yoltaşlari avını bir birinè gösserîorlar (15/4-6)

c. Virgülün şart ekli sözcükten sonra kullanımı

- çúinki bir mahfî yerdè okúrsa, bir şey görmeyip dersinè meşgûl olúr dedilér (7/24-8/1-2)

3) Virgül, kimi yerde konuşma cümlesinden önceki ifadeden sonra kullanılır.

- dervîş dedi, bû kulunuz bünca vakit seyahim görmediğim serencâm kálmadı kaç kerè doltúk boşandík (5/1-4)

4) Metnin bazı yerlerindeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konmuştur.

- Padişâh, âmân dervîş sèn benim Padişâh ve bunun vezîr olduğunü bildikdèn sônra êlbed benim derdiméde dermân olúrsun (5/6-9)
- Árap, eféndim çok zemándır biri birinizi görmediniz gelin şurada biraz Gülüzâr hanım îlè sarılup yátın (42/15-18)
- vezîr, padişahim Mevlanin öldürmeyi kulü biz nasıl öldürelim (48/13-14)

5) Birkaç yerde hitap ünleminden sonra konmuştur.

- éy hóca, benim şahzademè okuyupyazdırmalısın (7/15-16)
- padidahim (padişahım), Şahzadenin ismini (Şâh İsmail) ve tayin âdi (Kamèr tayf) olsün (9/20-22)

6) Birbiri ardınca sıralanan eş görevli sözcük ve sözcük öbeklerinin arasına konmuştur.

- bir heybè dolusù âltún, kılıç ve mizrâk âldi (24/1-2)
- şâh İsmail, Árap, Gülüzâr, ve Gülperî hazırlanup âtlarınâ süvâr öldükdâ duadâ bizî onútmanig (unutmayın) deyüp yolâ revân öldülâr (45/6-10)

2.1.4.3. *Noktalı Virgöl (;)*

İncelenen hikâyede noktalı virgöl ilginç bir kullanıma sahiptir. Bu noktalama işareti, metinde on beş kez tercih edilir ve bu tercihlerin on dördünde soru cümlesinin sonuna konur. Yalnız bir yerde konuşma cümlelerindeki söz alıntısından sonra kullanılır.

1) Soru cümlesinin sonuna konur.

- *éféndim nè demèk ólsún ki siz dahì áh çekésiniz; élhamdulillàh nè éksiğimiz vár; (3/11-13)*
- *Şahzadè güleşecek bîr şey bulamadınmı; (8/16-17)*
- *óğlüm néreye gidiyorsun; (24/16)*

2) Konuşma cümlelerindeki söz alıntısından sonra konur.

- *şàh İsmailî kiz ile görüştiren ó kocákarı bû ésnadè seýrdè imiş, bû beğîn kendî kızını şàh İsmailè verecek haberini áldıkdà *varayım kızın validesine mücdè ideyim bîr áz bahşış álayım*; deyüp kalküp doğru kızın validesine gelip (19/12-18)*

2.1.4.4. *İki nokta (:)*

İki nokta metinde yalnızca iki yerde kullanılır. Günümüzde birkaç yerde karşılaşılan bu noktalama işareti, eserde geçtiği iki yerde de karşılıklı konuşmada konuşan kişiyi belirten sözden sonra konmuştur.

- *Padışàh bîr kerè áh édip başını salladı, öldem hanım Sultàn dedí: (3/9-13)*
- *kızın áklî perüşàn olup ve göğsünü açip óğlanın yüzünè sürúverdî óğlanın ákli başınà gelip mecnùn gibi dört tarafà bakip kıza bunları dedí: (11/24-12/4)*

2.1.4.5. *Kısa Çizgi (-)*

1) Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna konur.

- *áh çekérim, öldem hanım Sultàn – bû dünyádır ádamà dèrd olur, ámma dermán- da bulunúr, bîr gün seyhahatà [seyahate] çıkársınız, bélki derdinizè çarè bulursunuz, öldem Padışàh –Vezîr gel-sin deyî émr éyleip, dérap Vezirî çağıldılar, Vezîr gelip yedi yerdèn temen-nà édip él pençè divàn turdú, Padışàh (4/1-9)*

➤ Şahzadeyè taàm getirdiklerindè ʔt
yérken ağzına bir kemik geldi héman Şah-
zadè ağzından kemiği çıkarıp yokari at-
dığında tepè camına gelip cam kırı-
lip güneşdir içerü geldi, Şahzadè baş-
ladí güneşi tutmak için çabalama-
yá ve pek çok oğraşip kán tèt içinè bat-
tı, birde hóca içeri girip Şahzadeyi kán (8/8-15)

➤ Şáh İsmail ʔ gicè aşkın tolus-
nú kırklàr elindèn nüş ʔyledí, ʔmdi bun-
lâr sabâh êrkèn kalkip ʔ çeşmeye dahil
öldulâr, ve hér biri bir tarafâ gidip âv-
detlerindè yine çeşmenin başına dönmeğè
kâvl u karâr ʔtdilér, bíz gelem Şáh İs-
mailé. Şáh İsmail atına binip ʔ gö-
rününè dağâ çıkıp dört tarafâ nazâr ʔde-
rék, gördü tağın ʔteğindè bir güzèl (10/14-22)

Örneklere de görüldüğü gibi satır sonu sözcük bölünmelerinde heceye dikkat edilir. Bu durum metnin genelinde böyledir.

2.1.4.6. Uzun Çizgi (–)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermekte kullanılır. Bu işarete *konuşma çizgisi* de denir.

- şah İsmail kalkip pederinin elini öpüp – ʔy benim devletli babam bundan
sonra ben şü yerlerde kimsenin kızına aşıklığım yokdur (23/16-19)
- küçük kardaşları – canım bu yiğit düşmân olâyiti gelüp düşmanlarımızı kırmazdı şimdi
bu yiğide bùyurun demeli (32/18-21)
- Ârap üzengi haykırarak – ʔy yiğid ona kanli pilâv derler benim ilè imtihan öldâ öyle ye
dedi (35/4-6)

2.1.4.7. Yay Ayrac ( )

1) Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlelerin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Buna parantez işareti de denir.

- Àndèn Danièl Padişahin huzurunà çıkıp Şahzadenin cevaplarını bir bir ifade eyledi (bu esnadè Şahzadè 15 yaşında idi). (9/9-12)
  - héman hèr tarafà dellallar çýküp padişahin emrini ehaliye beyan eylediler (iştè ö zemàn bir àdèm kızların telaşını görmək içün Kandahardà olmami idi) bũ kızlar padişahin oğlunà şirin görünmek ittaasi ilè bir birinè nispètle giyinip vè düzelenip Gülşàn bağcesinè toldular. (22/2-9)
  - Şimdi bèsş kardàş şàh İsmàildèn korküp (şimdi bizide kırar deyü) vesvesè itdiler (32/16-18)
  - şàh İsmàilün yüreği açılup (kendi kendinè) bári bir defáda yenileim deyü bir oyun yenildikde, babasi şahzadeyi bağlayin dedi. (49/6-10)
  - Vezir – paidişahim (Padişahım) bèn bir ákıl düşündüm (bir telâl çıkarup Kandahar padişahinin oğlũ şàh İsmàil bũ günlerdè evlenecèk Kandahartà nékadar kız varisa cümlesi cumaà günü giyinip kuşanip Gülşàn bağcesinè cèm olsunlar nedà itdirelim) (21/18-22/1)
  - Àrap dahì eféndim derdini banà söylè déynce şàh İsmàil derdini arapà ifade itdi (Türkmèn beyinin kızı, Gülüzàr hanım benim nişanlım, anasi razì olmayup kızı aldı gitdi vè nerede olduğunũ bilmèm) (38/8-12)
- 2) Noktalama işaretlerinin günümüzdeki kullanım kurallarında tırnak işaretinin (“ ”) görevi olan özel olarak vurgulanmak istenen sözlerin içeri alınarak gösterilmesi, metinde yay ayrıç tarafından yapılır.
- Şahzadenin ismini (Şàh İsmàil) vè tayin adı (Kamèr tayf) olsun (9/21-22)
- 3) Hikâyenin nazım parçalarında dörtlükleri dile getirenler, yay ayrıç içinde yazılır. (Şah. İsm.) (14/1), (A. kız) (13/1), (A. Àr.) (35/12), (Gül.) (41/11), (Álti Àr.) (57/1), (Gülüzàr) (60/8) vb.

2.2. METNİN SES BİLGİSİ İNCELEMESİ

İncelemenin bu aşamasında Türkçe dil bilgisi üzerine yazılmış pek çok eser gözden geçirildi ve hem sınıflandırma hem de içerik, bu kaynaklardan yararlanılarak oluşturuldu. Genel plan, Süer Eker'in *Çağdaş Türk Dili* adlı kitabının “Ses Olayları” başlıklı bölümüne göre kurgulandı. Yer yer ekleme ve çıkarmalar yapılarak metnin ses bilgisel görünümü ortaya konmaya çalışıldı. Metinde gözlenen ses olayları şu şekildedir:

2.2.1. Ünlü Düşmesi

Çeşitli seslik nedenlerle sözcüğü oluşturan ünlülerden birinin kaybolmasına **ünlü düşmesi** denir. Pek çok araştırmacı, ünlü düşümünün hece düşmesiyle ilişkili olduğunun altını çizmesine rağmen bu iki ses olayını ayrı başlıklarda inceler. Demir-Yılmaz'a göre Türkçede hece çekirdeğini ünlü oluşturduğu için bir hecenin var olabilmesinde ünlü olmazsa olmazdır. Bu nedenle ünlü düşmesi, hece düşmesi sonucunu doğurur. Ünlü düşmesiyle hece sayısı da azalmış olur. (Demir-Yılmaz, 2010: 168)

Ünlü düşmesi, daha çok iç seslerde gözlenirken ön ve son seste de zaman zaman karşılaşılr. İç seste ünlü düşümünün çokluğunun nedeni, orta hece ünlüsünün vurgusuz olmasıdır. Hem Türkçe hem yabancı kökenli sözcüklerde gözlenen orta ünlü düşümüne metinde üç yabancı sözcükte rastlanırken ön ve son seste ünlü düşümüne örnek yoktur.

ayna (3/8) ~ aýne (33/17) < ayna [< āyīne (Fa.)]

âhret (7/20) < āhret (Ar.)

hazne (24/1) < hazīne (Ar.)

Yukarıdaki örneklerde üç heceli sözcüklerde vurgusuz orta hece ünlüsünün düşümü söz konusuysen, iki heceli sözcüklerin vurgusuz hecelerinde bulunan düz-dar ünlülerin zayıflaması ya da tamamen düşmesi de Türkçede zaman zaman karşılaşılan ses olaylarından biridir. Söyleyişte çok zayıf bir biçimde çıkan *brak-* eylemindeki /ı/ sesi, metindeki örneklerde düşmüş olarak gözlenmektedir. brak- (8/4), (51/14), (40/9), (54/4)

Türkçenin normalden zayıf ünlüsü olan /ı/ sesinin yazıda gösterilmediği ancak oldukça zayıf bir biçimde söylendiği sözcüklere bir örnek de *bre* ünlemidir. Rumcadan alındığı bilinen bu sözcük, metinde yalnızca iki yerde kullanılmıştır. brè (37/20), (58/7)

Türkçede, büyük bir kısmı yabancı kökenliler ve organ adları olmak üzere, pek çok sözcük, arkalarından ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında ikincil dar ünlülerini düşürürler. Metinde bu ses olayının yaşandığı örnekler şunlardır:

isim [< ism (Ar.)] → is̄im (7/9) ~ ĩsm (31/21) → isminì (5/24) ~ ismimì (6/22) ~ ismindè (7/14) ~ ismìn (18/21) ~ isminè (50/1)

akıl [< akl (Ar.)] → ak̄il (21/19) → akli (20/9) ~ akli (11/24) ~ akımı (37/22) ~ aklim (26/4)

göğüs → göğüs (25/17) → göğsünü (12/1) ~ göğsünün (11/22), (16/8) ~ göğsü (59/11)

oğul → oğul (6/23) → oğlüm (7/1) ~ oğlunü (23/10) ~ oğlũ (21/21)

gönül → gönül (14/2) → gönlümün (19/10)

oyun → oyun (49/8) → oynarsınız (48/18) ~ oynamaya (49/4) ~ oynayalım (49/3)

ömür [< ömr (Ar.)] → ömürlerini (61/13) → ömrümün (18/20)

ağız → ağzına (8/9) ~ ağzından (8/10) ~ ağızına (22/22)

ilim [< ilm (Ar.)] → ilmi (8/7)

seyir [< seyr (Ar.)] → seýrdè (20/23)

keyif [< keyf (Ar.)] → keyfi (20/20)

koyun → koynunda (22/23) ~ koynına (55/6) ~ koynun (60/5)

şekil [< şekl (Ar.)] → şekli (26/4)

fikir [< fikr (Ar.)] → fikri (26/21)

hüküm [< hükm (Ar.)] → hökmündèn (31/17)

meyil [< meyl (Ar.)] → meylimì (41/13)

bağır → bağrım (41/16)

şehir [< şehir (Fa.)] → şehrinè

emir [< emr (Ar.)] → emrini (16/22) ~ emri (17/19)

Günümüzde zaman zaman düşen ancak metinde ikincil dar ünlüsünü koruyan örneklerse şunlardır:

hatırımà (3/17) > hatırıma

buyurun (9/3) > buyrun

yálmınız (11/23) > yalnız

üğurunà (30/6) > uğruna

şehirin (38/19) > şehrin

iziníyle (54/7) > izniyle

mühürũ (48/2) > mührü

zülüfün (60/12) > zülfün

Ek eylemin görülen geçmiş zamanı “idi”, öğrenilen geçmiş zamanı “imiş” ve şart kipi “ise” birimlerine ek olarak, “iken” ulacı ve “ile” edatı / bağlacı Türkiye Türkçesinde ekleşme

eğilimindedir. Metindeyse bu dil birimleri, kimi zaman kendilerinden önceki sözcüklerle bitişmiş kimi zamansa onlardan ayrı yazılmıştır. Bitiştiği durumlarda da bazen {I-} yapısını korumuş bazen de, Türkiye Türkçesinde bugün sıklıkla gözlemlendiği üzere, ekleştirip düşürmüştür. Konuyla ilgili durumunu daha açık görmek için tablo: 10'a bakılabilir.

2.2.2. Hece Düşmesi

Bir sözcükte ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması biçiminde tanımlanan (Vural-Böler, 2012: 101) **hece düşmesi**yle metinde yalnızca iki örnekte karşılaşılr. Eker'e göre hece düşmesinin nedenlerinden biri tekrarlanan seslerin Türkçe için kakafonik olmasıdır. (2010: 274) Ünlü düşmesinin sebeplerinden biri olarak da gösterilen orta hece ünlüsünün vurgusuzluğu, hece boşluğuna da neden olur.

şimdèn sônra (16/11) < şimdiden sonra

Deny, konuşma dilinde istek kipi eki {-A}'nın /a/ sesi ile sonlanan bir eylem tabanına geldiğinde iki ünlü arasına giren /y/ kaynaştırma ünsüzüyle birlikte düştüğünü söyler. Metinde de buna bir örnek vardır.

söyleyim (29/11) ~ söyleyım (29/21) < söyleyeyim

2.2.3. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi, sözcüğün özgün biçiminde bulunmayan bir ünlünün sonradan çeşitli seslik nedenlerle ortaya çıkmasıdır. Eker'e göre, özellikle ana dilin ses dizgesine uymayan alınma sözcüklerde iki ya da daha fazla ünsüz arasında kısa bir ünlünün türemesi, hece yapısının kolaylaşmasını yani yerleşmesini sağlar. (2010: 266) Metinde bazı Arapça kökenli sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uyarak sonlarındaki düzensiz çift ünsüzlerinin arasına dar ünlü aldıkları görülmektedir.

vakît (5/2) < vakit [< vakt (Ar.)]

îsim (7/3) ~ ĩsm (31/21) < isim [< ism (Ar.)]

remîl (46/3) < remil [< reml (Ar.)]

şehër (46/9) ~ şehir (38/18) < şehir [< şehir (Fa.)]

zehir (47/20) < zehir [< zehr (Ar.)]

mühür (48/2) < mühür [< muhr (Fa.)]

zulüm (50/2) < zulüm [< zulm (Ar.)]

zülûf (60/12) < zülûf [< zülf (Fa.)]

şükür (61/2) < şükür [< şükr (Ar.)]

ömür (61/13) < ömür [< ömr (Ar.)]

Türkçede söz başında /l/ ve /r/ sesleri kimi zaman ön ses türemesine neden olur. Çoğunlukla ağızlarda gözlenen ölçünlü dile yansımayan bu ön ses türemesi, metinde bir örnekte vardır.

ürya (11/20) ~ rüya (31/2) < rüya [< rü'yā (Ar.)]¹⁶

Türkiye Türkçesinin yazımında Arapçadaki ayın (ع) sesi gösterilmez. Konuşma dilindeyse sözcüğün ayınlı kısmı biraz uzun söylenir. Metnin şu iki örneğinde ayın sesi, ünlü türemesine neden olur.

cumaà (21/23) ~ çumaã (61/9) ~ cumã (60/1) < cuma [< cum'a (Ar.)]

naara (37/8) ~ nara (43/6) < nara [< na'ra (Ar.)]

Söz konusu ses olayı, aşağıdaki örneklerde de gözlenir ve bu kullanımlar ölçünlü dilde geçmez.

kısırák (6/14) < kısırak

yálinız (11/23) < yalnız

boyılù (15/22) < boylu

yayilà (17/23) < yayla

sıçırayùp (37/3) < sıçrayıp

Metinde Arapçadan alınan bazı sözcükler, *et-*, *eyle-*, *ol-* gibi yardımcı eylemlerle kullanıldıklarında günümüzdeki kullanımlarına koşut olarak kaynak biçimlerini korurlar. Bugünkü kullanımlarla arasındaki tek fark bitişik değil ayrı yazılmalarıdır. Bu da bir imla özelliğidir.

ěmr èyle- (4/6) → emreyle-

---

¹⁶ *rüya* sözcüğü, Anadolu'nun bazı yörelerinde *ürya* biçiminde söylenir. Bu yöreler; Isparta, Denizli, Aydın, Manisa, Amasya, Ankara, Niğde, İçel, Afyon, Ordu <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=ürya> (01.04.2013)

kaýp òl- (9/22) → kaybol-

ěmr ít- (17/16) ~ ěmr èt- (51/19) → emret-

nákl ít- (21/16) → naklet-

kàtl èt- (51/2) → katlet-

séýr ít- (16/9) → seyret-

cáht ít- (55/22) → cehdet-

seýr èýlè- (56/20) → seyreyle-

fèth ít- (58/2) → fethet-

téfn èyle- (59/21) → defneyle-

2.2.4. Büzülme / Hece Kaynaşması

Büzülme, bir sözcükte, kimi zaman ünlülerden birinin, kimi zaman da ünlülerle birlikte, yanlarındaki zayıf ünsüzlerin /y, ğ, h/ kaybolmasıdır. Bu ses olayında önce ünlü erir, daha sonra yan yana bulunan iki ünlü kaynaşarak tek ünlü haline gelir. Eker'e göre *büzülme*, *ünlü birleşmesi* ve *hece düşmesi* arasında çok yakın bir ilişki vardır. (2010: 267) Demir-Yılmaz, *büzülme* başlığı altında kaynaşmadan ayrı olarak ele aldığı bu ses olayını, *ünlü-ünsüz-ünlü* yapısındaki bir ses öbeğinin kısa veya uzun bir ünlü dönüşmesi olarak tanımlar. Çoğu *büzülme* örneğinde iki hece tek bir heceye dönüştüğü için bu ses olayına *hece kaynaşması* da denir. (2010: 175)

Banguoğlu, *büzüşmeyle benzeşme* adını vererek *birleşiklerde orta hece düşmesi* şeklinde *kaynaşmalara da sık rastlanabileceğini* söyler. (2007: 77) Araştırmacının verdiği örneklerden bazıları, incelenen metinde geçer.

bìr birinè (15/5) < birbirine < biri + birine

bìr birindèn (59/2) < birbirinden < biri + birinden

kóýver (6/11) < koyu ver-

Günümüz Türkçesinde artık *büzüşmüş* olan *peki* (< pek + iyi), metinde kaynaşmamış olarak görünür. pèk èyi (8/19) ~ pèk èyü (49/3)

2.2.5. Ünlü Birleşmesi

Ünlü birleşmesi; ünlüyle biten bir sözcüğün, ünlü ile başlayan bir ek alması ya da sözcük ile birleşmesi durumunda, ilk sözcüğün sonundaki ve ikinci sözcüğün başındaki ünlülerden birinin düşmesidir. Kısacası iki biçim birimdeki kısalmanın süreci ya da sonucudur. (Eker, 2010: 269) Demir-Yılmaz'a göre bu ses olayının adı *kaynaşmadır*. Söz dizimi kaynaklı olarak görülen bu ses olayında, ünlüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir sözcük gelmesi durumunda, ilk sözcüğün sonundaki ünlü ile ikinci sözcüğün başındaki ünlü kaynaşabilmektedir. (2010: 174) Metinde ünlü birleşmesi / kaynaşma olduğu düşünülen örnekler şu şekilde sıralanabilir.

şöylè (3/1) < şu + ile

öradan (6/6) ~ öratan (26/24) < o + aradan

öylé (7/21) < o + ile

öraya (8/21) < o + araya

böylè (9/5) < bu + ile

öradà (11/10) ~ örata (11/14) < o + arada

şurdá (7/6) ~ şúrada (42/17), (44/7) < şu + arada

kahvaltì (44/6) < kahve + altı

níčün (6/22) ~ níçin (30/18) < ne + için

násıl (25/16) < ne + asıl

néyneyim (14/6) ~ nè èyleyim (25/24) ~ néyneým (26/4) ~ néyleým (26/18) < ne + eyleyeyim¹⁷

néylersin (36/1) < ne + eylersin

néreye (10/5) < ne + araya

nérde (15/8) ~ nérede (38/12) < ne + arada

---

¹⁷ Banguoğlu “Halk edebiyatından gelen, divan edebiyatında da görülen bir büzülme hali de birleşik sayılmayan iki kelime arasındaki sesli düşmesidir” der ve hemen arkasından ne olur > *n'olur?*, *ne eylesin* > *ne'ylesin?*, *deli oldum* > *del'oldum* örneklerini sıralar. (2007: 77) Bu kullanım, Banguoğlu'nun belirttiği büzülme örneklerine tam olarak uygun düşer.

2.2.6. Ses Boşluğu

Boşluk, iki farklı hecedeki ünlü monoftonglarının yan yana gelmesidir. Türkçede birleşik sözcüklerin dışında iki ünlü yan yana gelemez. Bu nedenler, ünlü ile başlayan sözcüklere, yine ünlü ile başlayan bir ek geldiği zaman, boşluk doldurucu /y/ türer: *araba-y-a*, *kutu-y-u*, *oyna-y-acak* gibi. (Eker, 2010: 258) Ünlü çatışması da denen bu ses olayında iki ünlü arasındaki koruyucu /y/ ünsüzü, yazımda kesin olarak gösterilirken konuşma sırasında zaman zaman düşürülür. Böylelikle ortaya ünsüz düşümüyle yakından ilişkili bir durum çıkar.

ravian (3/1) < raviyan [< rāviyān < rāvī (Ar.) + ān (Fa.)]

ziadè (3/4) < ziyade [< ziyāde (Ar.)]

züriet (3/5) < zürriyet (Ar.)

èyleíp (4/6) < eyleyip

duríor (4/22) < duruyor

yeíp (5/17) ~ yeip (6/12) < yiyip

deince (15/1) < deyince

gösseríorlar (15/6) < gösteriyorlar

âğríor (29/18) < ağrıyor

âğlaíp (29/19) < ağlayıp

òlaím (30/1) < olayım

édíorlar (31/8) < ediyorlar

gidíorsun (34/6) ~ gidíyorsun (24/16) ~ gidíyor (24/7) < gidiyorsun

èğlentiríorlar (39/15) < eğlendiriyorlar

varaim (46/13) < varayım

yapíor (46/14) < yapıyor

bakaím (47/5) < bakayım

yenileím (49/8) < yenileyim

beít (49/21) ~ beýt (13/16) ~ beyit (15/8) < beyit [< beyt (Ar.)]

ışidíorũm (55/18) < işitiyorum

vuraim (56/7) < vurayım

Metindeki bazı Arapça kökenli sözcükler, günümüzde kullanıldıkları gibi, aralarına ses boşluğunu giderici yardımcı ünsüz almadan yazılmışlardır. Bu sözcüklerin *ayın* (ع) sesine sahip oldukları kolaylıkla fark edilebilir. Bu da görünüşte iki ünlü yan yana gelse de böyle olmadığı anlamına gelir. Bunlar “ünsüz + ünlü + ünsüz + ünlü + ...” biçimindedir. *Ayın* sesini karşılayan bir işaretin kullanılmaması sonucudur.

maíl (23/12) < mail [< mā'il (Ar.)]

taàm (4/18) < taam [< ta'ām (Ar.)]

saàt (46/23) < saat [< sā'at (Ar.)]

teáía (5/21) < Teala [< te'ālā (Ar.)]

doà (8/3) ~ dua (45/8) < dua [< du'ā (Ar.)]

suàl (16/4) < sual [< su'āl (Ar.)]

Aşağıdaki iki kişi adında *ayın* sesinden bahsedilemez. Ancak bunların kalıplaşmış kullanımlar olduğunu belirtmek gerekir.

İsmail (9/21) < İsmail

Danièl (7/14) < Daniel

2.2.7. Daralma

Daralma; benzeşme, daraltıcı ünsüzlerin etkisi (/g/, /ğ/, /y/ gibi), kapalı /e/ sesinin /i/ sesine gelişmesi vb. seslik nedenlerle, geniş ünlülerin (/a/, /e/, /o/, /ö/) dar ünlüye (/ı/, /i/, /u/, /ü/) dönüşmesidir. (Eker, 2010: 267; Karaağaç, 2012a: 125; Vural-Böler, 2012: 121)

Metin geçen daralma örnekleri, şu başlıklar altında toplanabilir.

2.2.7.1. e > i Değişimiyle Daralma

İncelenen metinde *et-* eyleminde e > i değişimi, belirgin olarak görünür ve çokça ikili biçime sahiptir. Günümüz Türkçesinde bu eylem, gelişimini tamamlayarak *et-* olarak kullanıma çıkar. Metinde çok sayıda *it-* örneğinin bulunması kalıplaşmış Arap harfli Osmanlı Türkçesi imla sisteminden etkilenildiğini ortaya koyar. Aşağıdaki tabloda *et-* eyleminin metinde geçtiği yerler karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

it- ~ id-	et- ~ ed-
ìderlér (3/1) ~	èdìp (3/10) ~
ìdér (5/23) ~	èdùp (43/1) ~
ìdínce (7/18) ~	èderék (10/21) ~
idersiniz (14/28) ~	èdeyìm (27/14) ~
ìdèm (16/9) ~	èdíorlar (31/8) ~
ìdelìm (16/16) ~	èdérim (31/12) ~
ìdeyìm (19/16) ~	ědin (49/20) ~
ìdeceğìnè (20/9) ~	èdínce (52/1) ~
ìdùp (20/15) ~	èdèrmísìn (54/18) ~
ìdìp (59/2) ~	ètdilér (10/19) ~
ìdérim (25/3) ~	ètdiklerindè (16/4) ~
ìdèrsìn (47/20) ~	ètdikdé (21/18) ~
ìdésìn (53/14) ~	ět (25/12) ~
ìdèrse (56/13) ~	ětme (29/24) ~
ìtdí (4/24) ~	ètmeğè (31/1) ~
ìtmekdè (9/19) ~	ètmenìz (33/19) ~
ìtmèm (14/3) ~	ètdìm (43/16) ~
ětmeyip (15/2) ~	ètsín (46/9) ~
ìtdilér (16/22) ~	ètdì (51/19)
ìtdiğìndè (18/5) ~	
ìtmeğè (18/17) ~	
ìtdirelìm (22/1) ~	
ìtdiğì (56/2) ~	
ìtdìn (56/5) ~	

Tablo: 11

Düzensiz bir biçimde herhangi bir büzülme ya da daraltıcı ünsüz etkisi olmadan e > i değişimine uğramış örneklere rastlanır.

rikàt (4/17) ~ rikàt (54/14) < rek'ât (Ar.)

îren (25/23) ~ èren (53/19) < eren

hisab (34/23) < hesâb (Ar.)

Arapça kökenli *meydan* sözcüğünün hem /e/ hem /i/'li biçimi vardır. Burada daraltıcı /y/ ünlüsünün etkisinden söz edilebilir.

miydan (58/1) ~ meydan (56/16) < meydân (Ar.)

Aşağıdaki iki kullanımdaysa kalıplaşmış imlanın etkisi açıkça gözlenir. Burada dikkati çeken nokta, Arap harfli metinlerin /i/ olarak işaretlediği ancak /e/'ye geçişin tamamlandığı bu sözcüklerde iki biçimin de gözleniyor olmasıdır.

giçè (5/20) ~ gicè (10/5) ~ gece (39/16) < gece

vir- (6/4) ~ ver- (4/21) < ver-

Türkçede {-yor} şimdiki zaman ekinin /a/ ve /e/ ile biten eylem tabanlarında bu sesleri daraltarak /ı/ ve /i/ sesine dönüştürdüğü bilinen bir gerçektir. Ancak metindeki *îstéyor* (52/3) örneğinde geniş ünlülü eylem tabanına {-yor} eki gelmesine rağmen bu ses olayının gerçekleşmediği gözlenir.

Metin incelendiğinde, günümüz Türkçesinde /y/ sesinin yanındaki geniş ünlüyü daralttığı şu örneklerin söz konusu daralmaya uğramadığı görülür.

éyice (28/19) < iyice

éyi (8/19) ~ éyü (49/3) < iyi

deyerèk (54/1) ~ deyerik (47/3) < diyerek

yeyésin (48/4) < yiyesin

yeyüp (39/5) < yiyip

yeyeceğın (48/3) < yiyeceğın

Aşağıdaki sözcüklerdeyse ikilikler gözlenir.

deyi (4/6) ~ deyü (4/24) < diye

gey- (4/15) ~ giy- (21/23) < giy-

2.2.7.2. *o > u Değişimiyle Daralma*

Bu ses değişimine tek örnek vardır. O da düzensiz bir değişimdir.

tulu (21/13) < dolu “içki doldurulmuş bardak”

2.2.7.3. *ö > ü Değişimiyle Daralma*

Daraltıcı ünsüz etkisiyle oluşmuş bir örnek vardır.

yürük (17/24) ~ yörük(23/11) < Yörük

2.2.8. Genişleme

Genişleme, ünlülerin çıkışında ağız boşluğunun çok açılmasıyla dar ünlünün (/ɪ/, /i/, /u/, /ü/) boğumlanma özellikleri bakımından geniş ünlü (/a/, /e/, /o/, /ö/) haline gelmesidir. (Karaağaç, 2012a: 144; Vural-Böler, 2012: 121) Türk yazı tarihinde bu ses olayına uğramış sözcüklerin sayısının azdır. (Demir-Yılmaz, 2010: 164)

Dar ünlünün geniş ünlüye dönüşmesine dair metinde saptanan örnekler şunlardır:

2.2.8.1. *i > a Değişimiyle Genişleme*

sahab (53/9) < sahip [< sâhib (Ar.)]

ittaa (22/7) < iddia [< iddi'â (Ar.)]

2.2.8.2. *i > e Değişimiyle Genişleme*

ěn- (15/3) ~ in- (44/20) < in-

èkî (59/1) ~ ikî (4/10) < iki

nedà (21/24) < nidâ (Ar.)

neyè (23/12) < niye¹⁸

hemşere (34/10) < hemşîre (Fa.)

háýde (44/8) ~ háýdi (45/14) < haydi ~ hadi

şehar (46/9) ~ şehir (38/18) < şehir [< şehr (Fa.)]

get- (46/15) ~ git- (6/7) < git-

¹⁸ Bu örneğin anlaşılabilmesi için bağlama ihtiyaç vardır. İlgili sözcüğün geçtiği cümle şudur: öğlüm bir yürük kızi için búkadar **neyè** maíl olúrsun (23/11-12) Burada *neye* biçimi, “neden”, “niçin”, “ne / hangi sebeple” anlamında nedenlik soru zarfıdır.

recá (55/14) ~ ricà (51/6) < rica [< recā' (Ar.)]

èyhà (58/14) < ihya [< ihyā' (Ar.)]

yeyeceğìn (48/3) ve yeyésin (48/4) sözcüklerinde ye- eylem kökü arkasından ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde araya koruyucu /y/ ünsüzünü alır. Günümüz Türkçesinde bu gibi örneklerde iki /y/ sesinin arasındaki /e/ geniş ünlüsü /i/ dar ünlüsüne dönüşürken burada böyle bir ses olayı yaşanmamıştır.

2.2.8.3. u > o Değişimiyle Genişleme

doà (8/3) ~ dua (45/8) < dua [< du'ā (Ar.)]

yokari (8/10) < yukarı

òğraş- (8/14) < uğraş-

òğra- (16/15) ~ uğra- (20/23) < uğra-

2.2.8.4. ü > ö Değişimiyle Genişleme

òlke (3/2) < ülke

yörũ- (12/20) ~ yürrũ- (12/10) < yürü-

gözèl (29/23) ~ güzèl (10/22) < güzel

hökmündèn (31/17) < hükmünden

2.2.9. Ünlü İncelmesi

Sözcükteki art ünlünün çeşitli seslik nedenlerle ön ünlüye dönüşmesidir. Bazı araştırmacılar tarafından *öndamaksıllaşma* ya da *incelme* olarak da tanımlanan bu ses olayında ünlünün incelmesinin en önemli nedeni olarak ön damak /y/ ünsüzüyle diş eti ünsüzleri /ç/ ve /ş/ sesleri gösterilir. (Barın-Demir, 2006: 199; Demir-Yılmaz, 2010: 164; Eker, 2010: 268; Karaağaç, 2012a: 268; Vural-Böler, 2012: 122) Ünlü incelmesi, *tam incelme* ve *yarı incelme* olarak ikiye ayrılabilir. Tam incelme, sözcüğün bütün hecelerinin incelmesi, yarı incelmeye yalnızca bir hecedeki incelmedir. (Vural-Böler, 2012: 122)

Metinde karşılaşılan ünlü incelmesi örnekleri şunlardır:

2.2.9.1. *a > e Değişimiyle İncelme*

Metinde gözlenen *a > e* yönündeki öndamaksılaşımlarda inceltici ünsüzlerin etki olmadığı dikkat çeker. Yalnızca bir sözcük dışında bu ses olayının gözlendiği tüm örnekler, yabancı kökenlidir.

1) Yarı incelme

temàm (8/6), (14/17) ~ tamàm (10/7) < tamam [< tamām (Ar.)]

zemàn (12/12) < zaman [< zamān (Ar.)]

tebàn (12/15) < taban [< tībān (Fa.)]

tehammül (20/9) < tahammül (Ar.)

èhali (22/3) < ahali [< ahāli (Ar.)]

seráyý (27/23) ~ saraý (4/15) < saray [< serāy (Fa.)]

èzap (30/11) < azap [< azāb (Ar.)]

helàs (31/18) < halas [< halās (Ar.)]

sahre (35/12) < sahra [< sahrā (Ar.)]

karè (43/13) ~ karà (17/22) < kara

2) Tam incelme

mihrebì (53/7) < mihrap [< mihrāb (Ar.)]

düşmen (56/19) ~ düşman (29/20) < düşman [< düşmān (Fa.)]

kardeş sözcüğünün *karındaş* biçiminden geldiği bilinmektedir. Metindeyse *karındaş* yapısından *kardeş* biçimine dönüşürken geçiş evresindeki *kardaş* görünümü kullanımdadır. Sözcük *kardaş* haliyle Anadolu ağızlarında yaşatılmaktadır.

kartaş (10/10) ~ kardaş (16/11) < kardeş

2.2.9.2. *ı > i Değişimiyle İncelme*

Metinde /i/ sesinin “ı”, /ı/ sesininse “ı” ile karşılanarak birbirlerinden ayrıldığı, ünlülerin gösterimi başlığı altında verilmiştir. Ancak pek çok yerde Türkçenin ünlü uyumu kurallarına ters düşecek bir şekilde bu iki işaretin birbiri yerine kullanıldığı görülür. Bu karışıklık, /i/ ve /ı/ arasındaki ses değişimlerini belirlemeye engel oluşturmaktadır.

Metnin geneli üzerinde yapılan sayım bilimsel incelemede 143 yerde, /i/ sesini gösteren işaretlerin /ı/ sesini gösteren işaretlerin yerine kullanıldığı saptanmıştır. /ı/'nın /i/ yerine yazıldığı örneklerin sayısı 55 ile sınırlıdır ve diğerinin neredeyse üçte biri kadardır. Ayrıca yerine yazılma durumlarına koştut olarak kimi yerde aynı sözcüğün doğru yazımı da yani ikilikler de söz konusudur.

2.2.9.3. *u > i Değişimiyle İncelme*

sivâl (18/5) ~ suâl (16/4), (27/14), (40/15), (49/15) < suâl [< su'âl (Ar.)]

2.2.10. Ünlü Kalınlaşması

Sözcükteki ön / ince ünlünün çeşitli seslik nedenlerle art / kalın ünlüye dönüşmesidir. Vural-Böler, ünlü kalınlaşmasını *tam kalınlaşma* ve *yarı kalınlaşma* olarak ikiye ayırır. Tam kalınlaşma, sözcüğün bütün hecelerinin kalınlaşması, yarı kalınlaşmaysa yalnızca bir hecedeki kalınlaşmadır. (2012: 123) Bazı araştırmacılar tarafından artdamaksıllaşma olarak da adlandırılan bu ses olayının metindeki örnekleri şunlardır:

2.2.10.1. *e > a Değişimiyle Kalınlaşma*

Alıntı sözcüklerde ünlü uyumu süreci olarak ön ünlüden art ünlüye geçiş görülebilir. (Demir-Yılmaz, 2010: 165) Aşağıdaki örneklerde bu geçişin izleri vardır.

1) **Yarı kalınlaşma:**

seyahatâ (4/12) < seyahate [< siyâhat (Ar.)]

santaliyâ (8/20) < sandalye [< sandalî (Ar.)]

2) **Tam kalınlaşma:**

hâmla (37/5) < hamle (Ar.)

Aşağıdaki örneklerdeyse ölçünlü dilde ünlü uyumunu tamamlayan ya da dile uyumlu bir biçimde giren sözcüklerde uyumun bozulmasından söz edilebilir. Bunların hepsinde yarı kalınlaşmadan söz edilebilir.

héman (5/11) < hemen [< hemân (Fa.)]

Gülşàn (21/24) ~ Gülşèn (23/7) < Gülşen (Fa.)

sahèr (25/7) ~ seher (15/13) < seher (Ar.)

kávgír (28/8) < kevgir [< kefgîr (Fa.)]

caht id- (55/22) < ceht et- (Ar.)

Metinde geçen helallaşdım (15/12) ve calallanup (42/10) örneklerinin günümüz kullanımlarında ad gövdesinin son sesi /l/, ince okunur ve hemen arkasındaki hecenin ünlüsü ince olur. Ancak bu iki örnekte belli ki bir ince /l/ yoktur.

2.2.11. Düzleşme

Düzleşme, sözcüklerdeki yuvarlak ünlülerin çeşitli seslik nedenlerle düz ünlülere dönüşmesi olarak bilinir.

Düzleşme ses olayının metindeki örnekleri şöyle sıralanabilir:

2.2.11.1. *u > ı Değişimiyle Düzleşme*

Bu değişime metinde az rastlanır. /u/ sesinin /ı/ya dönüştüğü örneklerin tamamının ikili biçime sahip olduğu gözlenir.

yókdır (23/2) ~ yókdur (16/18) < yoktur

òldi (25/6) ~ òldü (9/23) < oldu

toğrı (55/15) ~ toğrũ (30/2) ~ doğrũ (39/17) < doğru

2.2.11.2. *ü > i Değişimiyle Düzleşme*

Aşağıdaki Arapça kökenli sözcüklerin asıl biçimleri, Türkçenin ses dizimi kuralına uygun olarak dudak ünsüzünün yanında yuvarlak ünlü barındırmasına karşın metinde uyumsuzluk sergilerler.

minasíp (7/9) < münasip [< münāsib (Ar.)]

vicud (13/19) < vücut [< vücūd (Ar.)]

melìl (20/21) < melül [< melül (Ar.)]

fitür (42/3) ~ fütür (56/17) < fütur [< fütūr (Ar.)]

Farsçadan dilimize girmiş olan çünkü bağlacı, kaynak dildeki biçimiyle geçer.

çünkü (7/24) < çünkü [< çün (Fa.) + ki (Fa.)]

2.2.12. Yuvarlaklaşma

Düz ünlülerin çeşitli seslik nedenlerle, yuvarlak ünlülere dönüşmesine **yuvarlaklaşma** denir.

Genellikle dudak (/b/, /m/, /p/) ya da diş-dudak (/v/, /f/) ünsüzlerinin etkisi sonucu meydana gelen yuvarlaklaşma, kimi zaman da benzeşme yoluyla ortaya çıkabilmektedir. Metindeki örnekleri şu şekildedir:

2.2.12.1. *ı > u Değişimiyle Yuvarlaklaşma*

Metinde bu türden yuvarlaklaşma olayına epeyce örnek vardır. Çoğunlukla {-Xp} ulaç ekinin etrafında gerçekleştiğini görür.

Dudak (/b/, /m/, /p/) ya da diş-dudak (/v/, /f/) ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşan seslerin bulunduğu örnekler şöyle sıralanabilir:

kapu (8/20) < kapı

hanùm (5/17) ~ hanım (3/7) < hanım

kalkùp (16/1) ~ kalkıp (4/15) < kalkıp

âğlayùp (13/6) ~ âğlaip (29/19) ~ âğlámayıp (31/3) < ağlayıp

âlùp (7/14) ~ âlip (3/8) < alıp

kapucu (24/9) < kapıcı

toplayùp (19/22) < toplayıp

varùp (20/11) ~ varip (33/3) ~ varìp (10/3) < varıp

başlayùp (20/14) < başlayıp

búlmayıp (20/17) < bulmayıp

çağırùp (21/15) ~ çağırùp (59/4) ~ çağırıp (18/4) ~ çağırìp (23/10) ~ çağırìp (48/12) < çağırıp

ânladùp (21/17) < anlatıp

kandırámayıp (23/22) < kandıramayıp

kapayıp (24/12) < kapayıp

ârayùp (26/2) < arayıp

yanaşùp (28/1) < yanaşıp
bağlayùp (28/23) < bağlayıp
òýnadùp (29/16) < oynatıp
çanùm (30/24) ~ canım (8/18) ~ çanım (49/1) ~ canım (30/6) < canım
â tùp (32/11) < atıp
kaçırùp (32/14) < kaçırıp
hazırlayùp (33/4) < hazırlayıp
hazırlanùp (43/2) ~ hazırlanıp (38/16) < hazırlanıp
sıçırayùp (37/3) < sıçrayıp
kavrayùp (37/9) < kavrayıp
çıkârùp (37/14) ~ çıkarıp (8/10) ~ çıkârùp (21/20) < çıkarıp
òlmayùp (38/11) < olmayıp
ârayùp (26/2) < arayıp
musafîr (38/22) < misafir
yeyùp (39/5) ~ yeip (5/17) ~ yeip (6/12) < yiyip
fırılâyùp (39/17) < fırılayıp
savùp (40/14) < savıp
sarılùp (41/3) < sarılıp
calallanùp (42/10) < celallenip
basùp (43/6) ~ basıp (37/8) < basıp
kırùp (43/7) < kırıp
ùyanùp (44/6) < uyanıp
karşılâyùp (44/19) < karşılayıp
turámayup (46/21) < duramayıp
òturmayup (47/13) < oturamayıp
toplanùp (52/22) < toplanıp

buçak (60/17) < bıçak

Farsça biçimi *cādū* olarak bilinen ancak ölçünlü dilde *cadı* biçiminde geçen sözcük, metinde kaynak dildeki şekliyle geçer.

çadū (40/20) < cadı (Fa.)

Aşağıdaki sözcüklerse düzensiz yuvarlaklaşma sergilerler.

âltún (24/2) < altın

karşu (24/15) ~ karşı (3/9) < karşı

gáyru (31/14) < gayrı (Ar.)

âhur (24/2) ~ âhır (5/18) < ahır [< âhîr (Fa.)]

2.2.12.2. *i > ü Değişimiyle Yuvarlaklaşma*

/ı/ > /u/ yönündeki yuvarlaklaşmada olduğu gibi bu yöndeki yuvarlaklaşma olayına da çokça örnek vardır. Metinde bu doğrultuda yuvarlaklaşmaya çoğunlukla {-Xp} ulaç ekiyle ilişkili örneklerde rastlanır.

verûp (5/14) ~ verîp (24/9) < verip

binûp (15/3) ~ binîp (10/20) < binip

gelûp (15/4) ~ gelîp (4/8) < gelip

deyûp (16/13) ~ deyîp (8/20) < deyip

çıkûp (17/8) ~ çıkûp (20/4) ~ çıkîp (9/10) < çıkıp

gidûp (17/10) ~ gidîp (10/3) < gidip

tazelenûp (18/14) < tazelenip

késmeyûp (20/9) < kesmeyip

îdûp (20/15) ~ îdîp (59/2) < edip

édûp (43/1) ~ édîp (3/10) < edip

çekûp (25/14) ~ çekîp (3/14) < çekip

söyleyûp (27/20) ~ söyleyîp (23/9) < söyleyip

girûp (30/14) ~ girîp (6/18) < girip

böyûk (32/1) ~ büyük (10/23) < büyük

ènüp (32/9) ~ ènìp (15/3) < inip

çekilüp (32/14) ~ çekilìp (58/21) < çekilip

serpüp (37/22) < serpip

getirüp (45/22) ~ getirìp (8/21) < getirip

zehirleyüp (47/20) < zehirleyip

geçirÿp (48/3) ~ geçirìp (48/9) < geçirip

kesüp (52/7) < kesip

èyleyüp (59/21) ~ èyleíp (4/6) < eyleyip

Aşağıdaki örnekte uzak benzeşmeyle /p/ sesi, /i/ sesini yuvarlaklaştırmıştır.

perüşàn (12/1) < perişân (Fa.)

Eski Anadolu Türkçesinde (EAT) teklik III. kişi emir eki {-sUn}, çokluk III. kişi emir eki {-sUnlAr} şeklindedir. Uzun zaman küçük ünlü uyumu dışında kalan bu ekler, Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde uyuma girmiştir. (Ergin, 2006: 306) Metinde {-sUn} eki, açılısùn (16/9), getirısùn (17/18), versùn (34/12), kapasùn (24/10) ve gelsùn (49/19) eylemlerinde; {-sUnlAr} eki kaçsunlâr (24/10) eyleminde uyum dışında görünürken diğer tüm kullanımlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlıdır.

Eski Türkçede *uçun*, EAT'de *uçun*, *üçün*, *içün* biçiminde kullanıma çıkan için edatı, şu anki halini Osmanlı Türkçesinin sonlarında almıştır. (Ergin, 2006: 370) Kamus-i Türkî'de hem *için* hemen *içün* biçimine rastlanırken bu metinde tüm örneklerde *içün* şeklindedir.

içün (3/17) < için

Eski ve Orta Türkçede *ilgerü*, daha sonraki devirlerde *ilerü* olarak kullanılan *ileri* sözcüğü, Kamus-i Türkî'de *ilerü* ~ *ileri* haliyle ikili biçimde yer alır. Metindeyse *ilerü* şekliyle bir örnekte karşılaşılır.

ilerü (33/3) < ileri

Eski Türkçeden günümüze *edgü* > *eyü* > *eyi* > *iyi* şeklinde değişim seyri izleyerek günümüzdeki haline kavuşan *iyi* sözcüğüyle hikâyede *eyü* biçiminde bir yerde karşılaşılır.

èyÿ (49/3) < iyi

Metinde *içerü* ~ *içeri* olarak iki biçimde de karşımıza çıkan *içeri* sözcüğü, Eski Türkçede *içgerü* şeklindeydi. Daha sonra *ileri* sözcüğünde de olduğu gibi yön bildiren {-gArU} ekinin ilk sesi /g/'nin düşmesiyle *içerü* biçimine, oradan da ünlü uyumuna girerek *içeri* kullanımına kavuşur.

ıçerũ (8/12) ~ *ıçerì* (8/15) < *içeri*

ne+için birleşimiyle meydana gelen *niçin* sözcüğü, bir örnekte bu haliyle kullanılırken diğer örneklerde ünlü uyumu ilkesine aykırı olarak *niçün* biçimindedir.

nıçün (6/22) ~ *nıçin* (30/18) < *niçin*

Bazı araştırmacılar tarafından Çince'den alıntı olduğu yönünde görüşler bulunan *inci*, Eski Türkçeden bu yana *yençü* > *yinçü* > *yünçü* > *inçü* > *inci* şeklinde bir değişim süreci yaşamıştır. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde bugünkü halini aldığı düşünülen sözcüğün metindeki görünümü *incü* biçimindedir.

ıncú (22/22) < *inci*

2.2.13. Ünlü Uyumu

2.2.13.1. Artlık-Önlük Uyumu

Türkçede sözcüklerin ikinci ve sonraki hecelerinde bulunan ünlülerin nitelikleri, kök hecede bulunan ünlünün niteliğine bağlıdır. Ünlüleri arasında **artlık-önlük uyumu** (büyük ünlü uyumu) adı verilen uyum vardır. Bir başka deyişle kök hecede art/ön ünlü varsa, diğer hecelerde de art/ön ünlü bulunur. Araştırmacılar tarafından dil benzeşmesi başlığı altında da incelenen artlık-önlük uyumu, Türkçenin karakteristik özelliklerinden biridir.

Metinde artlık-önlük uyumu kuralına genel olarak uyulduğu gözlenmiştir. Ölçünlü yazı dilinde uyuma girmiş ancak metinde uyuma aykırı olarak görünen örnekler şunlardır:

ravianlèr (3/1) < *raviyanlar*

dünyadè (3/4) ~ *dünyadà* (14/6) < *dünyada*

èsnadè (9/11) < *esnada*

âgalèr (15/10) ~ *âğalar* (16/23) < *ağalar*

yardèn (15/17) < *yardan*

kaşlerin (19/3) < *kaşların*

állèr (22/17) < allar

tağlarè (26/16) ~ tağlara (24/18) < dağlara

ésnáý rahdè (27/21) < esna-i rahta

meýdanè (32/5) ~ meýdana (37/1) < meydana

safadè (33/14) < sefada

âğledi (36/6) < ağladı

pahadè (44/16) < pahada

deryayè (53/15) < deryaya

Ölçünlü yazı dilinde olduğu gibi metinde de uyuma aykırılık gösteren ekler söz konusudur. Bunlar {-Daş}, {-(i)ken}, {-ki}, {-leyin}, {-(i)yor}, {-gil}, {-mtırak}, {-gen} ekleridir. Metindeyse bu eklerden {-(i)ken}, {-ki}, {-(i)yor} kullanılmıştır. Örnekler;

bakáriken (9/2)

koşáriken (11/3)

çıkáriken (40/7)

yanındakinin (5/5)

yanındakì (6/11)

parmağındakì (13/13)

duríor (4/22)

gösseríorlar (15/6)

gidíyor (24/7)

Türkçe kökenli olmasına karşın, başka seslik nedenlerle uyum dışında kalmış sözcükler vardır. İncelenen metinde büyük ünlü uyumuna uymayan Türkçe sözcükler şunlardır:

élma (5/14)

hángi (29/13)

dahì (4/11) ~ dahi (3/12)

inan- (54/22)

Günümüz Türkçesinde uyuma aykırılık gösteren bazı sözcükler metinde kalınlık-inceciklik uyumu ilkesine uygun görünürler. Örnekler:

âna (6/23) > anne

kartaş (10/10) ~ kardaş (16/11) > kardeş

Bazı yabancı kökenli sözcüklerin son hecesinde art ünlü bulunmasına karşın, bu sözcüğe gelen ek / ekler, ön ünlülü olur. Bunun nedeni, sözcük sonunda bulunan ön damaksıl /k/, /l/ ünsüzleri ya da söz içindeki ön (ince) /a/ sesidir. (Eker, 2010: 254) êfkarè (41/6) örneğinde olduğu gibi. Ancak metindeki şu örneklerde sözü geçen özelliğin aksine yabancı sözcükler uyuma girmişlerdir.

seyahatà (4/3) < seyahate

nasihatlar (23/22) < nasihatler

meşakkatları (61/12) < meşakkatleri

2.2.13.2. *Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu*

Türkçede düz ünlüden sonra düz ünlü; yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak ünlü gelmesi kuralına **düzlük-yuvarlak uyumu**, **dudak uyumu** ya da **küçük ünlü uyumu** adları verilir.

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna genel olarak uyulmuştur. Yuvarlaklaşmanın dışında uyuma aykırılık gösteren örnekler şunlardır:

îçün (3/17) < için

nîçün (6/22) ~ niçin (30/18) < niçin

îçerü (8/12) ~ içeri (8/15) < içeri

çünki (7/24) < çünkü [< çün + ki (Fa.)]

perüşàn (12/1) < perişan [< perişân (Fa.)]

vicud (13/19) < vücut [< vücüd (Ar.)]

görüştirèn (19/13) < görüştüren

incú (22/22) < inci

yókdır (23/2) ~ yókdur (16/18) < yoktur

âhur (24/2) ~ âhır (5/18) < ahır [< âhîr (Fa.)]

öldi (25/6) ~ öldü (9/23) < oldu

gâyru (31/14) ~ gâÿri (10/12) < gayrı (Ar.)

ilerü (33/3) < ileri

èyũ (49/3) ~ èyi (8/19) < iyi

toğri (55/15) ~ toğrũ (30/2) ~ doğrũ (39/17) < doğru

ólĩp (55/24) ~ ólúp (11/10) < olup

Aşağıdaki örneklerde Arapça kurallara göre oluşan bağlama öbeklerinin bağlama birimi, öbeğin ilk sözcüğüyle bitişerek düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir.

àtéşî narî (12/8) < ateş ü nar¹⁹

riçâli kibâr (9/13) < rical ü kibâr

2.2.14. Ünsüz Türemesi

Sözcüğün aslında bulunmayan bir ünsüzün çeşitli seslik nedenlerle ortaya çıkmasıdır. Türkçede söz başı, içi ve sonunda gözlenen bu ses olayına metinde nadiren rastlanır.

kıstrağın (5/19) ~ kıstrağa (6/10) < kısrak

İç sesteki /r/ ve /l/ seslerinin ikizleşmesinden kaynaklanan ünsüz türemesine yürrũ (12/10), (12/12) ve Güllüzar (23/20) sözcükleri örnektir.

Dilimize Arapçadan girmiş şu bazı sözcüklerde Türkçede olmayan *ayın* (ع) sesinin yerini /v/ sesi alır. Şunu da belirtmek gerekir ki bu sözcüklerden *sual* ve *dua*, günümüzde orijinal biçimlerindeki *ayın* sesini düşürür ve aralarına türeme ses almazlar.

sivâl (18/5) ~ suâl (16/4) < sual [< su'âl (Ar.)]

dovà (55/6) ~ doà (8/3) ~ dua (45/8) < dua [< du'â (Ar.)]

mavi (17/23) < mavi [< mā'î (Ar.)]

¹⁹ Bağlama edatı *ve*'nin Evliya Çelebi Seyahatnamesinde şu örneklerde “u” (yuvarlak ünlü) değil, ilerleyici veya gerileyici benzeşmeyle “i” (~ı) (düz ünlü) olduğunu görüyoruz. Bu örneklerde dudak uyumu kanununun işlediği açıkça bellidir ve bu, “v” harfinin altına esre konmak suretiyle gösterilmiştir. *evlād ı (~u) karındaş, táb ı (~u) tüvân, hās ı (~u) 'ām*. (Duman, 2008: 139)

2.2.15. Ünsüz Düşmesi

Sözcüğü oluşturan ünsüzlerden birinin düşmesidir. Dilimizde karşılaşılan ses düşmelerinden büyük bir kısmını ünsüz düşmesi oluşturur.

Aşağıdaki Arapça sözcüklerde söz içindeki çift ünsüzün biri düşer.

temená (56/3) ~ temennà (4/8) < temenna [< temennā (Ar.)]

seyáh (4/23) < seyyah [< seyyāh (Ar.)]

zàn (11/17) < zan [< zann (Ar.)]

èvel (13/21) ~ èvvèl (51/2) < evvel (Ar.)

kısa (19/11) < kıssa (Ar.)

telàl (21/20) ~ dellal (22/2) < tellal [< dellāl (Ar.)]

îzét (46/10) < izzet (Ar.)

Türkçe hece yapısına aykırı ünsüz çiftlerinden biri düşme eğilimindedir.

çifçi (45/12) < çiftçi

satráç (48/17) < satranç [< sadrenc (Fa.)]

Söz başında /h/ ünlüsünün düşümü, Rumeli ağızlarında çok sık rastlanan bir ses olayıdır. Gülensoy, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme” adlı makalesinde konuyla ilgili pek çok örnek sunmuştur. Bunlardan bazıları: *ergele* < *hergele*, *afta* < *hafta*, *ayır* < *hayır*, *asta* < *hasta*, *aber* < *haber*, *amam* < *hamam* vb. (1987: 122) İncelenen metinde bu ünsüz düşümüne bir örnek vardır.

âyde (51/2) ~ háyde (44/8) ~ háydi (45/14) < haydi

Türkçede, özellikle konuşma dilinde, eklenme sırasında birbirine yakın ünsüzlerden biri düşebilir. Metinde bu düşüme birkaç örnek söz konusudur.

òlmúşun (12/11) ~ òlmúşsun (41/7) < olmuşsun

gelmişin (30/17) < gelmişsin

kiymişin (57/10) < kıymışsın

bulmásam (23/20) < bulmazsam

Metinde *ko-* eylemi, arkasından ünlüyle başlayan bir ek aldığıında araya /y/ sesi alır. Ancak ünsüzle başlayan bir ek geldiğinde *ko-* biçimi korunur. Günümüz Türkçesinde her durumda /y/ sesi mevcuttur ve eylem *koy-* halini almıştır.

kómayásız (5/24) ~ kómadiniz (6/23) ~ koyámam (7/4) ~ komàk içün (7/9) ~ koyalim (9/16)
~ kóma (14/11) ~ kómasın (25/8) ~ koyüp (33/17) ~ kóyun (51/12) ~ kodú (55/7) < koy-

2.2.16. Ünsüz Benzeşmesi

Bir sözcükte yan yana gelen iki ünsüzün oluşum noktası, nitelik ve/veya nicelik bakımından yanındaki sese benzeşmesi olayına denen ünsüz benzeşmesi adı verilir. Metinde -zs- > -ss- yönünde vermésse (13/4) < vermezse; -ts- > -ss- yönündeysse gösseríorlar (15/6) < gösteriyorlar biçiminde ünsüzlerin çıkış yerlerine göre benzeşme vardır.

2.2.17. Ötümlüleşme

Ünsüz benzeşmesi başlığı altında incelenen bu ses olayı, çeşitli seslik nedenlerle sözcükteki ötümsüz ünsüzün ötümlü ünsüze gelişmesidir. Yani, /p/ sesinin /b/ sesine, /k/ sesinin /g/ sesine, /t/ sesinin /d/ sesine ve /ç/ sesinin /c/ sesine değişmesine **ötümlüleşme** denir.

Metinde /b/ ve /p/ seslerini gösteren işaretler birbirinden ayrılmaz. İkisi için de “π” harfi kullanılır. İncelemede Türkçenin genel kurallarını göz önünde bulundurularak /b/ okunması gereken yerde “b” karşılığı, /p/ okunması gereken yerde de “p” işaretinden yararlanılır. Metinde /p/ ve /b/ sesleri aynı harfle gösterildiği için bu sesler arasındaki ötümlüleşme olayına değinmek yersizdir.

Eserde /c/ ve /ç/ seslerini gösteren harfler genel olarak birbirinden ayrılır. /c/ sesi için “δζ” /ç/ sesi içinse “τζ” göstergesi tercih edilir. Ancak bazı örneklerde açık bir biçimde bu harflerin birbirinin yerine yazıldıkları görülür. Bu durum her ne kadar sağlıklı bir inceleme olanağının önünde engel oluştursa da aşağıda ilgili örnekler sunulacaktır.

Metinde /d/ sesi için “δ”, /t/ sesi içinse “τ” göstergesi kullanılır. Çalışmanın imla incelemesinde değinildiği üzere bu ayrıma eserin genelinde dikkat edilmişse de bazı sözcüklerde “δ” harfinin yerine “τ” yazılmıştır. Bu durum da nitelikli sonuçlar vermeye uygun olmamasına karşın ilgili kullanımlar aşağıda sunulacaktır.

Metinde ön ve art damak /k/ sesi birbirinden ayrılmamış ve ikisi için de “κ” işareti tercih edilir. Ancak /g/ sesinde önlük ve artlık özelliği ayrılmış olup ön damak için “κ”, art damak içinse “γ” işareti kullanılır. Bu durumda ön damak /k/ ve /g/ sesleri için aynı harf tercih edildiği için sağlıklı bir inceleme ortamı oluşmaz. Ancak art damak /k/ ve /g/ seslerinde ayrı harfler kullanılması, ötümlüleşmeye nitelikli veriler sunulmasını sağlar.

Metnin imla özelliklerinin elverdiği ölçüde ortaya çıkan ötümlüleşme ses olayına şu örnekler verilebilir:

1) /ç/ > /c/

- ilacì (11/21) ~ ilacî (36/2) < ilaç [< ilāc Ar.]
- tacî (36/3) ~ taçi (50/18) < taç [< tāc (Fa.)]
- āgacì (50/19) < ağaç
- kılîç (24/2) ~ kılıç (32/12) ~ kılıç kılıcâ (37/10) ~ kılıc (59/1) ~ kılıcì (59/14) < kılıç

2) /t/ > /d/

- ìmdàd (25/12) ~ ìmdadimâ (53/21) < imdat [< imdād (Ar.)]
- muradimâ (18/24) ~ muradâ (30/15) ~ muràd (35/8) ~ murát (61/11) < murat [< murād (Ar.)]
- maksudumâ (18/24) < maksut [< maksūd (Ar.)]
- dèrd (4/2) ~ derdinizè (4/4) ~ derdimé (5/9) ~ derdí (5/10) ~ derdè (16/15) ~ derdinè (16/16) ~ derdimì (24/23) ~ terdì (27/9) ~ derdìm (29/6) ~ derdìn (29/7) ~ derdlerinè derdlèr (29/8) ~ derdini (29/14) ~ derdimìn (41/14) ~ dertlerè (41/22) ~ derdlì (54/1) ~ tertì (61/12) < dert [< derd (Fa.)]
- Hínd (19/22) ~ Hindè (27/8) ~ Híndı (38/16) ~ Hínt (39/8) ~ Hindìn (43/11) ~ Hindì (43/15) < Hint
- vicudím (13/19) < vücut [< vüçüd (Ar.)]
- sūdünì (24/20) < süt
- gafledè (25/21) < gaflet (Ar.)
- èvladim (3/15) ~ èvlàd (5/22) ~ èvladì (6/13) ~ èvladınìn (24/7) ~ èvladì (24/17) ~ èvladini (47/3) ~ èvlátdır (50/6) ~ èvlatlıgâ (54/17) ~ èvlatındàn (54/19) < evlat [< evlād (Ar.)]

3) /k/ > /g/

- rengì (36/14) < renk [< reng (Fa.)]

- dengi (36/13) < denk [< deng (Fa.)]
- cengi (56/2) ~ çengi (44/2) ~ cénk (31/1) ~ çènk (55/11), (55/12), (55/19) < cenk [< ceng (Fa.)]

Aşağıdaki sözcüklerde ötümlüleşmenin üzerine bir de /ğ/ sesine sızıcılışma söz konusudur.

- kıstrağã (6/10) ~ kıstrağìn (5/19) ~ kısrırák (6/14) < kısrak
- konağà (23/9) ~ konağına (47/6) ~ konakçısı (18/2), konakçıyı (18/3) ~ konàk (46/9) < konak
- kuçàk kuçağà (42/19) < kucak kucağa
- yóğıdı (3/5) ~ yòk (3/14) < yok
- tağarçığınà (5/13) < dağarcık
- yanağìn (12/15) ~ yanağı (16/6) < yanak
- tirnağı (12/22) < tırnak
- parmağındaki (13/13) < parmak
- tarağını (13/14) ~ tarağı (40/1) < tarak
- kulağınà (20/21) < kulak
- kapağını (35/1) < kapak
- kaşığı (35/3) ~ kaşık (34/24) < kaşık
- çoğundàn (36/5) ~ çoğù (36/8) ~ çòk (6/15) < çok
- bacağìn (36/24) < bacak
- kuşağında (53/16) < kuşak
- saçağı (60/16) < saçak
- buçağı (60/17) < bucak
- kabuğunù (6/9) ~ kabuğù (6/10) < kabuk
- duzağà (35/12) < tuzak
- koltuğınà (37/24), (47/8) ~ koltuklarınà (46/16) < koltuk

Bu sözcüklerden başka bazı ekler de sızılışmadan etkilenmişlerdir.

- {-Ilk} → evlatlığà (54/17)
- {-DIk} → yattığıında (5/20); oynadığı (6/19); öldüğünü (4/7)
- {-AcAk} → koyaçağım (6/1), uyuyacağım (20/11), olacağız (38/22)
- {-mAk} → soymağà (6/8), ağlamağà (17/6), oynamağà (49/4)

2.2.18. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, ötümsüz ünsüzlerle biten sözcüklere ötümsüz ünsüzlerle başlayan ek geldiğinde ekin ünsüzünün ötümsüz karşılığı varsa ötümsüzleşmesidir.

Metinde ünsüz uyumuna genel olarak uyulduğu gözlenirse de kimi yerde uyuma aykırı örneğe rastlamak mümkündür. Ünsüz uyumuna uymayan kullanımlara şu sözcükler örnek verilebilir:

- 1) -fd- > -ft- : tarafdàn (23/13)
- 2) -sd- > -st- : kesdí (19/11), kesdìn (50/11), basdıkdà (55/16)
- 3) -td- > -tt- : itdí (4/24), gitdì (6/7), àhretdé (7/20), oturtdulàr (8/22), ètdilér (10/19), àkıtđìn (13/10) vb.
- 4) -kc- > -kç- : búlmadıkca (33/22), àkcè (55/6)
- 5) -kd- > -kt- : öldükdèn (3/16), bildikdèn sònra (4/7), dedikdé (5/12), birlikdè (5/20), kıstrakdàn (5/22) vb.
- 6) -çd- > -çt- : kaçdıılár (24/12), àçdı (35/1)
- 7) -şd- > -şt- : dervişdèn (7/2), güneşdir (8/12), beşdèn (10/20), tutuşdü (11/17), helallaşdıım (15/12) vb.
- 8) -hc- > -hç- : nağahdàn (14/5), padişahdàn (18/13), èsnáy rahdè (27/21), Padişáhdır (42/4)

2.2.19. Göçüşme (Metatez)

Dil bilgisinde yer değiştirme ya da metatez olarak da bilinen bu ses olayında sözcük içindeki komşu ya da uzak seslerin yer değiştirmesi söz konusudur. Ünsüzlerin birbiriyle karşılaşmasından doğan söyleyiş zorluğunu gidermeye dayanan bu olayla metinde yalnızca bir yerde karşılaşılır.

éyhà (58/14) < ihya [< ihyā' (Ar.)]

2.2.20. Ünsüzlerde Gözlenen Diğer Ses Değişmeleri

2.2.20.1. *k > g ve k > h Değişimi*

Metinde ön ve art damak /k/ sesi birbirinden ayrılmaz ve ikisi için de “κ” işareti tercih edilir. Ancak /g/ sesinde önlük ve artlık özelliği ayrılır ve ön damak için “κ”, art damak içinse

“γ” işareti kullanılmıştır. Bu durumda /k/ sesi ile ön damak /g/ sesi arasında ayırım yapılamadığı için bu noktadaki fonetik özellikler saptanamaz.

1) **k > g:**

- guruş (55/4) < kuruş
- yatmàg üzere (39/5) < yatmak üzere

2) **k > h:**

- àhşàm (39/14) ~ àkşàm (6/7) < akşam [< ak + şam (Fa.)]

2.2.20.2. **y > g ve ğ > y Değişimi**

1) **y > g:**

- yíne (3/13) ~ Gíne (27/4)²⁰ ~ Géne (50/17)²¹ < yine

2) **ğ > y:**

- àşayà (15/2) ~ àşağà (44/19) ~ àşaği (31/5) < aşağı²²
- tüyùn (59/23) ~ düyùn (20/13) < düğün
- baýşlá- (51/6) ~ bağışlá- (51/7) < bağışla-

2.2.20.3. **v > f Değişimi**

- fesvesè (51/15) ~ vesvesè (20/15), (32/17) < vesvese (Ar.)
- zèfk (61/13) < zevk (Ar.)

2.2.20.4. **s > z Değişimi**

- nergiz (22/18) < nergis (Fa.)
- yunùz (53/15) < yünus (Ar.)

2.2.20.5. **ç > j Değişimi**

- sertaj (13/9) < sartaç [< ser + tãc (Fa.)]

2.2.20.6. **l ~ r Değişimi**

1) **r > l:**

- güleşecèk (8/17) < güreşecek
- séjl (15/14) ~ sejr (14/14) < seyir [< seyr (Ar.)]

---

²⁰ yine sözcüğünün gine biçimi, Anadolu ağızlarında geçer. Bu söyleyiş, Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Tokat, Eskişehir, Kocaeli, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya, Ordu, Artvin, Erzincan, Hatay, Sivas, Ankara, Niğde, İçel, Muğla, Diyarbakır ve Erzurum'un çeşitli yörelerinde kullanılır. <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=gine> (22.03.2013)

²¹ yine sözcüğünün gene biçimi, Diyarbakır, Doğu Trakya, Erzurum, Zonguldak, Bartın ve Karabük'un bazı bölgelerindeki ağızlarda kullanımdadır. <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=gene> (22.03.2013)

²² Bu sözcük Yeni Tarama Sözlüğünde *aşağa* biçiminde “aşağı” anlamında geçmektedir. (Dilçin, 2009: 27) Kamus- 1 Türkî'de *aşağı* haliyle yer alan sözcük, Anadolu ağızlarında *aşarı*, *aşā*, *aşar*, *aşeg*, *aşğa*, *aşşa*, *aşşā*, *aşşāğ*, *aşşah*, *aşarı* olarak kullanılır. (Derleme Sözlüğü I, 1993: 351)

2) l > r:

- ceýràn (10/24), çeýràn (11/1) ~ ceýlan (26/10) ~ çeýlan (11/1) < ceylan

2.2.20.7. n > r Değişimi

- lenger (34/24) ~ lengèr (35/1) < lenger (Fa.)

2.2.21. Vurgu

İnsan konuşması, fonetik bakımından iki temel ögeden oluşur. Bunlardan biri, *parçalar*, ünlüler, yani ünsüzler, yarı ünlüler, ikiz ünlüler; diğeryse, *parçalar üstü birimler*, yani süre, sınır, durak, vurgu, ton ve ezgidir. Konuşmada anlam ve duygunun tam olarak ifade edilebilmesi ancak bu iki ögenin bir arada bulunmasıyla mümkündür. *Parçaların* oluşmasını olanak sağlayanlar, ses telleri, ses yolu ve ses yolundaki organların hareketleridir. Vurgu, ton ve ezgi gibi *parçalar üstü birimleri* oluşturansa ses telleridir. (Coşkun, 2000: 129-130)

Konuşmayı meydana getiren ses dalgalarından her biri, ayrı birer frekansa, aynı zamanda ayrı birer vurguya sahiptir. Frekansın alçak ya da yüksek olması, vurgunun derecesini belirler. En yüksek (baskın) frekanslı ses, ana (birincil) vurguyu üzerinde taşır ve *vurgulu ses* olarak adlandırılır. (Coşkun, 2010: 202)

Vurgunun bağlamı oluşturan dil birimlerinden birini diğerlerinden daha çok önemsemek, ön plana çıkarmak olduğu söylenebilir. Vurgu, sözcükte sözcüğü oluşturan hecelerden birini; sözcük öbeğinde öbeği oluşturan birimlerden birini; cümlede cümleyi oluşturan öğelerinden birini; cümle üstü birimlerdeyse bilgi değeri diğerlerine göre daha önemli görülen cümleyi çeşitli biçimlerde öne almaktır.

Bütün dillerinde olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde de anlamı etkileyen süre, sınır, durak, vurgu, ton, ezgi gibi parçalar üstü birimler vardır. Bu birimler; sevinç, korku, şaşkınlık, kızgınlık, neşe, hayret gibi duyguların dile getirilmesini sağladığı gibi, emir ve istekleri de daha etkin bir şekilde ifade etmeye olanak tanır. Vurgunun dildeki önemi konusunda Aksan'ın, *bir sözcüğün birinci hecesinin vurgulu söylenişi ile ikinci hecesinin vurgulu söylenişinin, onu iki ayrı sözcük dolayısıyla dil içinde iki ayrı unsur durumuna getirmeye yeterli olduğu* yönündeki görüşü çok değerlidir. (1997: 58) Coşkun, vurgunun farklı hecelerde olmasının aynı parçalara sahip bir kelimeye iki farklı anlam kazandırabildiğini söyleyerek Aksan'ın görüşünü destekler. (2010: 204) Fonetik laboratuvarlarında, biçimsel olarak aynı

ancak anlamsal işlevleri kullanıldıkları yerlere göre farklılaşan {-mA} ekinin vurgusunun anlamla ilişkisini rakamsal verilerle şöyle aktarır:

“Basma elbise” ifadesinden alınan “basma” kelimesinde, “ma” hecesi, 261.2 Hz’dir ve birincil vurguyu üzerinde taşımaktadır. İkinci örnekte, emir ifadesi taşıyan ve “Damarıma basma!” ifadesinden alınan “basma” kelimesinde ise, “bas” hecesi, 302.6 Hz’dir ve birincil vurguyu üzerinde taşımaktadır. (Coşkun, 2010: 203)

Bu sayısal tespitlerinin ardından, dilde cümlelerin bir bütün olarak incelenmesi ve bu bütün içindeki birimlerin yine anlam bütünlüğü içinde belirlenmesi gerektiğini belirten Coşkun, dilin sadece yazılı dilden ibaret olmadığını altını çizer. İnsanların yazılı dilden daha çok sözlü dille iç içe olduklarından hareketle sözlü dil unsurlarını incelemede daha hassas olunması gerektiğini belirtir. (2010: 218)

Demircan, “anlamları kesin olarak ayrılanlar / ayrılmayanlar” olarak ayırdığı biçim/eklerin listesini verdikten sonra “*Fonemleri ve dizilişi özdeş olup, yalnızca vurgu bakımından ayrılan ekler, bağlandıkları sözcüklere ayrı anlamlar katıyorsa vurgulu ve vurgusuz biçimler iki ayrı ek sayılmalıdır*” diyerek vurgunun anlam ayırt edici özelliğine dikkat çeker. (1976: 200) Araştırmacının çalışmasındaki en büyük eskiklik, okuyuculara örnekleri sözcük biçiminde vermesi ve vurgunun yerinin doğru bir biçimde tespit edilmesinde bir bağlam oluşturmamasıdır.

Demir, “*Birleşik Fiiller ve Vurgu, -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü*” başlıklı çalışmasında {-iver-} ekini vurgusuna göre iki şekilde anlamanın mümkün olabileceğini söyler. Buradan hareketle anlam ayırıcılığın yani fonolojik değerin söz konusu olduğunu belirtir. (1994: 91)

Vurgunun bir diğer önemi, dili etkin ve doğru kullanmadaki şüphe götürmez yeridir. Yerinde ve doğru yapılan vurgu, vericinin alıcıya iletmek istediklerini etkili bir biçimde aktarmada büyük rol oynar. Ölgün, bitkin, tek düze, vurgusuz ya da yanlış vurgulamalarla konuşan bir birey, sesleri doğru çıkarıp dilbilgisel açıdan başarılı cümleler kursa da karşısındakini dinletme konusunda başarılı olamaz. Sesin kuvvetliliği veya zayıflığı, alçaklığı veya yüksekliği dinleyicinin her zaman ilgisini uyandırır. Bu bakımdan etkili konuşmada vurgu çok önemlidir. (Dursunoğlu, 2006: 268)

Pek çok bilim adamı tarafından ele alınmasına karşın vurgu konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. Bunun nedenlerinden belki de en önemlisi, Demir’in de belirttiği gibi, Türkoloji çalışmalarında dikkatin ölçünlü yazı dili üzerinde yoğunlaşması ve konuşma dilinin

ihmal edilmesidir. (2011: 43) Vurgunun kulağa dayalı olarak çalışılması da göreceli görüşlerin artmasına neden olmuş; sonuçta yazı dilinde gösterilmeyen vurgu, çeşitli sorunlarla günümüze kadar gelmiştir.

2.2.21.1. Vurgunun Belirlenmesi ve Yazıda Gösterimi

Bazı diller, konuşma sırasında sıkça başvurulan vurguları yazı diline yansıtıran Türkçede bu nitelik görülmez. Yalnızca bazı sözlüklerde ve dil bilgisi kitaplarının vurguyu ele alan bölümlerinde vurgulu öğelerin işaretlendiklerine tanık olunur.

Parçalar üstü birimleri yazıya geçirmenin parçaları yazıya geçirmek kadar kolay olmadığına dikkat çeken Coşkun, okuma yazması olan herkesin parçaları aldıkları eğitimin kalitesine bağlı olarak doğru ya da yanlış biçimlerle yazıya geçirebileceğinin söyler. Ancak parçalar üstü sesleri yazıya geçirmek için ciddi bir duygu eğitime ek olarak vurgu, ton, ezgi, durak, süre eğitimi de almak gerekir. (2010: 219)

Ölçünlü dilin sözlü kullanımdan yazılı kullanıma geçişinde vurgu önemlidir. Özellikle dilin kurallarını yeni öğrenen bir bireyin bu niteliklere dikkat etmesi gerektiği herkesçe kabul edilir. Bu noktada sözlüklerin değeri ön plana çıkar. Hemen her yazılı eserde vurgunun kâğıda dökülmesi gereksiz bir kalabalığa yol açabilir. En azından ölçünlü dilin sözlükleriyle dil öğrenme sürecindekilere vurgunun gösterilmesi, ihtiyaç duyan bireylerin öğrendikleri dilin söyleyiş özelliklerine hâkim olabilmelerini sağlar.

Her ne kadar vurgu gösteriminde sözlüğün paha biçilemez bir değere sahip olduğu bilinse de Demir'in Türkiye Türkçesi sözlüklerini (A maddesinden hareketle) vurgu açısından incelediği *Türkçe Sözlüklerde Vurgu* başlıklı çalışmasında sözlüklerin vurgulu heceleri göstermede tutarsızlıklar sergilediği belirtilir. Araştırmacıya göre, incelediği sözlüklerde vurgunun gösteriminin kulak duyumuna dayalı belirlenmesi, sözlük hazırlayıcılarının kişisel vurgu algılamalarının yansımalarıdır. Ancak tek bir kişi tarafından belirlenen vurgu yerinin yanıltıcı olabileceği ve bunu engellemek için sözcük vurgusunun uzman bir ekip tarafından etraflı olarak incelenmesi gerektiği, makalede işaret edilen hususlardan biridir. (2009: 232-233)

Coşkun'a göreyse parçalar üstü birimleri, doğru bir şekilde kâğıda dökülebilmek için ya çok iyi eğitilmiş bir kulağa, ya da fonetik laboratuvarına ihtiyaç vardır. Fonetik laboratuvarında bu ikisi birden, yani hem kulak eğitimi, hem de parçalar üstü birimlerin belirlenimi sağlıklı bir biçimde yapılabilmektedir. Parçalar üstü birimlerin tespitinde olduğu gibi kulak eğitimi de elektronik cihazlardan yararlanır. Laboratuvar destekli ve sistemli bir eğitim sonucunda

kışiler, kısa bir süre sonra parçalar üstü birimleri doğru olarak algılayıp kâğıda dökebilecekler ve parçalar üstü birimli yazıları da aslına uygun olarak rahatlıkla okuyabileceklerdir. (2000: 130)

Yukarda sözünü ettiğimiz, vurgunun dilbilgisi kitaplarında ve sözlüklerde gösterimi için araştırmacılar arasında gösterim tekilliği yoktur. Örneğin, vurguyu, TDK-GTS vurgulu hecenin ünlüsünden sonra (') işareti kullanarak (*so'nra*), Banguoğlu ve Demir vurgulu hecenin ünlüsünden sonra bir kesme işareti (') koyarak, Karaağaç vurgulu hecenin altını çizerek (*aydın*), Dursunoğlu vurgulu hecenin hem altını çizip hem de koyu yazarak (*okul*), Demircan vurgulu hecenin ünlüsünün üstüne eğik çizgi koyarak (*düşüncè, kalın, Arapça vb.*) gösterir. Sözlüğünde söyleyişlerini gösterdiği sözcükleri IPA'nın sesbilim alfabetesinden yararlanarak dizen Ergenç, vurgulanacak seslemeden önce (') işaretini kullanır (*bel'lec, 'de-Iey, ka'rindza vb.*).

Karaağaç'a göre sözlü dilin vurguyu anlam ayırıcı olarak kullandığı durumlar, yazılı dilde fazla sıkıntı yaratmaz. Araştırmacıya göre bu anlam ayırıcılık, yazım kurallarından ve söz diziminden yararlanarak kolayca kendisini belli eder. (2012b: 107) Ancak bu görüş tartışmaya açıktır. Türkçe dil bilgisini bilimsel değerlerle öğrenmekte ve öğretmekte bizden çok erken yola koyulan Avrupalı doğu bilimciler, dilimizin kurallarına hâkim olmaya çalışmışlar, bu kurallar içinde etkin iletişimde vazgeçilmez bir unsur olarak gördükleri doğru söyleyişe de büyük yer ayırmışlardır. Nielsen ve Pröhle gibi araştırmacıların daha XX. yüzyılın başlarında fark ettiği ve çalışmalarına konu ettiği Türkçenin söyleyişi ve vurgusu, hâlâ daha Türkiye Türkologlarının tam olarak gündemlerine girmemiştir.

Ana dili konuşucularının çok dikkat etmediği, *ne de olsa anlaşıyoruz, bağlamdan çıkarabiliriz*, tarzındaki düşünceleri bir dünya dili olma yolunda ilerleyen Türkçe için ciddi bir engeldir. Özellikle ilköğrenimini alan öğrenciler, ana dillerinin söyleyiş kurallarına hâkim olmadıkları için güzel ve açık Türkçeden nasiplerini alamıyorlar, zihinsel gelişimlerinde yazılı ve sözlü dille iletişime hak ettiği yeri ayıramıyorlar. Tüm sesleriyle gayet berrak bir söyleyişe sahip olan Türkçenin hiç olmazsa belli özel alanlarda vurguyu işaretlemesi, birey ve toplumlar arası aktarımda dilimize büyük katkı yapacaktır.

Bu özel alanlara bir örnek olarak, kültürler arası iletişimin temel yapı taşlarından olan çeviriler verilebilir. Günümüzde özellikle internet ortamında kullanılan çeviri programlarında söz dizimsel vurgu, hedef dildeki doğru karşılığın sağlanmasında ciddi ölçütlerden biridir. Bazen biçimsel olarak aynı parçalardan kurulmuş sözcüklerin, söz dizimsel konumlarına göre, aktarılması istenen bildirim doğru aktaramadığı gözlenmektedir. Bunun nedenlerinden biri de

vurgunun yazı dilinde işaret edilmemesidir. Vurgunun doğru bir biçimde işaretlendiği cümlelerin çevirileri daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır.

2.2.21.2. *Grek Harfli Türkçe (Karamanlıca) Metinlerde Vurgu*

Türk dilinin yazıya döküldüğü hiçbir alfabede vurgunun yazıda gösterimine dikkat edilmezken Grek harfli metinlerde bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Grek harfli Türkçe metinler, Grekçenin kendine has özelliklerinden biri olan sözcük vurgusunun yazıda gösteriminden önemli ölçüde yararlanır. Grek harfli Türkçe metin külliyyatının çok büyük bir kısmını oluşturan Karamanlıca metinler, Türkçede sözcük vurgusunun yazıda gösterimine tanıklık edebilecek düzeydedir.

Karamanlıca metinlerin vurguları üzerinde konunun önemini göz önünde bulundurduğunda yeterince durulmadığı gözlenir. Eckmann'ın Karamanlı metinlerini dil özellikleri bakımından sınıflandırdığı “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica” adlı çalışmasında “doğrudan doğruya edebi Türkçe ile yazılmış eserler” grubuna giren eserlerin sözcük vurgusunu göstermeleri açısından önemli oldukları belirtilir. (1950: 167)

Pröhle, “Zur Frage des Wortakzents Im Osmanisch-Türkischen” (Osmanlı Türkçesinde Sözcük Vurgusuna İlişkin Bir Sorun) adlı makalesinin büyük bir kısmını Osmanlı Türkçesinin vurgusal niteliklerine ayırır. Geriye kalan bölümdeyse Ahmet Mithat Efendi'nin Grek harflerine aktarılmış bir romanından iki kısa parça verir. (1911-1912: 214-216) Bu parçanın hemen yanına da Latin harfli çevriyazısı koyan Pröhle'nin bu çalışması, Latin harflerinin ülkemizde henüz resmi alfabe olarak kabul edilmediği o dönem için oldukça önemlidir. Bu kıymetli eser, yayınlandığı günden bu yana yaklaşık yüz yıl geçmesine rağmen daha Türkçeye çevrilmemiş ve Türkiye Türkçesinde vurgu çalışmalarında yararlanılan eserler arasına ne yazık ki girmemiştir.

Pröhle, makalesinin Latin harfli çevriyazısında vurgulu biçimleri ve uzun söylenen sesleri birtakım sembollerle aktarmaya büyük özen göstererek Grek alfabesinin kendine özgü vurgulu harflerine Latin alfabesinden karşılıklar türetir. Ancak araştırmacı, çalışmasının önemli bir parçası olarak Osmanlı Türkçesindeki -İstanbul ağzı- doğru vurgulamaları tespit etme çabasında olduğu için bazı yerlerde Grek harfli metne bağlı kalmaz. Kimi yerde eklemeler ve çıkarmalar yaparak kişisel vurgu ve uzunluk algulamalarını ortaya koyar.

Karamanlıca üzerine doktora tezi hazırlayan ilk araştırmacı olan Miller, çalışmasında Grekçenin vurgu sisteminden kısaca bahseder ve Karamanlıcanın da bu sistemden

etkilendiğini belirtir. Onun vurgu işaretlerinin vurgunun fonolojik yerini gösterdiği ve bunların herhangi bir fonetik değere sahip olmadığı yönündeki görüşü, Karamanlıcada vurgu konusuna ayrıntılı bir biçimde eğilmesini engellemiştir. (1974: 65-66) Karamanlı yazısı ve ses bilgisi hakkında bize bolca örnek vermesi bakımından nitelikli bir çalışma sunan Miller'ın bu konuyu doyurucu bilgiler vermeden geçiştirmesi ilginçtir.

Sözcüğün vurgulu hecesini gösteren fonolojik değere sahip tiz, pes ve inceltme-uzatma gibi vurgu işaretlerinin doğru bir şekilde kullanıldıklarında önemli olacaklarını söyleyen Gavriel, Karamanlıca sözcüklerin vurgularının gösterimlerinde ne yazık ki bir tutarlılık gözlenmediğinin altını çizer. Baskı hatalarının ve yayın evi çalışanlarının Karamanlıcayı bilmemelerinin bu tutarsızlıklara sebep olarak gösterilebileceğini ifade eder. (2010: 257) Gavriel'in çalışmasında da temel amaç Türkiye Türkçenin vurgu sistemi olmadığı için bu konu üstünkörü geçilmiştir.

2.2.21.3. Metnin Sözcük Vurgusu Gösterimi Açısından İncelenmesi

Türk dilinin vurguyu sistemli bir biçimde yazı dilinde gösteren tek yazı sistemi olan Grek harfli metinlerin önemli bir bölümünü oluşturan Karamanlıca eserlerde vurgu gösterimine ne denli önem verildiği, *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum* (Atina, 1909) adlı halk hikâyesinde açıkça gözlenir. Burada vurgu denirken yalnızca sözcük vurgusundan söz edildiğinin, cümle ve cümle üstü birimlerin vurgularının kast edilmediğinin altı çizilmelidir.

Metnin Latin harflerine çevriyazısı yapılırken vurgu yerlerini daha net gösterebilmek için, vurgulu hecelerin ünlülerinin vurgu işaretleri, yönlerine göre, birebir karşılık verilerek oluşturuldu.²³ Güçlü iletişimde önemli bir görev üstlendiği düşünülen vurgu işaretlerini işaretlemeye oldukça yalın ve anlaşılır olması bakımından Demircan'ın gösterim yöntemi örnek alındı. Bu çalışmanın *çevriyazıda temel ilkeler* başlığında açıklanan vurgunun yerine göre aldığı biçimler özet halinde şöyledir:

---

²³ Pröhle, makalesinde Latin harflerine çevriyazı yaparken kısmen Grek harfli metne bağlılık kalırken yan vurgu, zayıf vurgu, uzunluk gibi kişisel algılamalara ve görüşlere açık özellikleri gösterebilmek için birebir karşılık vermekten kaçınır.

Grek Harfli Biçim	Latin Harfli Çevriyazı Karşılığı
ǻ	ǻ
ά	á
à	à
ě	ě
έ	é
è	è
ή	í
ì	ì
ĩ	ĩ
í	í
ì	ì

Grek Harfli Biçim	Latin Harfli Çevriyazı Karşılığı
ǻ	ǻ / ǻ
ó	ó / ó
ò	ò / ò
ǻ	ǻ
ó	ó
ò	ò
ou	ü
ou	ú / ú
ou	ù / ù
ou	ú
ou	ù

Tablo: 12

İncelenen metinde sözcüklerin vurguyu aldıkları yerler ve bunların gösterimler şu şekilde sınıflandırılabilir:

2.2.21.3.1. Sözcük kök / gövdesinde sonda yer alan vurgunun gösterimi

Metinde, Türkçenin genellikle vurguyu son hecede barındırması kuralına göre, sözcük kök/gövdesinin son hecesinin ünlüsüyle çok sayıda tek heceli²⁴ sözcüğün ünlüsü üzerlerine “ ` ” işaretini alırlar. sabàh (3/6), şàh (46/12), mizràk (24/2), sèn (35/8), gerçèk (3/14), erkèk (5/22), tıfıl (27/18), vakit (31/10), àğır (42/4), şirin (22/6), deli (27/16), iki (50/7), çòk (6/15), yòl (27/21), hòca (7/14), dòrt (8/22), sòz (19/19), gòz (13/6), dođrù (19/17), turuncù (22/23), kùl (30/1), gönùl (30/11), bøyùk (32/1), gùn (38/18) vb.

2.2.21.3.2. Sözcük kök / gövdesinde sonda yer almayan vurgunun gösterimi

Yabancı kökenli sözcükler, akrabalık adları, ünlemler, zarflar, pekiştirme sıfatları, birleşik sözcükler, birleşik sözcük olduğu unutulmuş eski birleşik sözcükler ve yer adlarında sözcük vurgusu çoğu zaman son hecede değildir. Bu tür sözcüklerde vurgu, kimi yerde söz başında kimi yerde de sözcüğün ortasındadır. İncelenen metindeyse bu durumu kanıtlayacak pek çok örnek mevcuttur. Vurgulu sesleri işaretleyen harfleri gösteren yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, vurgu baştaysa ünlülerin üzerine “ ~ ” işareti ortadaysa “ ` ” işareti konulur.

²⁴ Tek heceli sözcükler genelde vurguludur ancak bunlarda doğası gereği heceler arası karşılaştırma yapma yoluyla vurgunun belirlenmesi mümkün değildir. (Özsoy, 2004: 57)

Aşağıdaki tabloda söz konusu sözcüklerin vurgu yerleri, TDK-GTS ve Ergenç'in *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*'yle (KDTSS) karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tür	Metindeki Biçim	TDK - GTS ²⁵	KDTSS ²⁶
ZARFLAR	gáyet (3/3)	ga:yet	'ga:yet
	ásla (3/5)	a'sla:	'asla
	ělbed (4/7) ~ ělbette (48/14)	elbe't ~ elbe'tte	'elbet ~ 'elbette
	héman (5/11)	hemen ²⁷	'hemen
	bélki (4/4)	be'lki	'belki
	sónra (5/16)	so'nra	'sonra
	yárin (7/6)	ya'rın	'yarın
	bíraz (8/19)	bi'raz ²⁸	'biraz
	ácaba (9/1)	a'caba:	'acaba
	ánide (10/3)	a:ni:de	'a:nide
	şimdi (11/11) ~ ĩmdi (10/15)	ş'i'mdi	'şimdi
	yálmız (11/23)	ya'lnız	yal'nız
	áncak (16/18)	a'ncak	'ancak
	táyma (19/8) ~ dáyma (55/22)	da:ima:	'da:ima·
	hání (20/24)	ha'ni	'hani
	ártık (23/13)	a'rtık	
	máhsus (26/20)	mahsus ²⁹	mah'sus
	Gíne (27/4) ~ Géne (51/17) ~ yíne (10/18)	gi'ne ~ ge'ne ~ yi'ne	'gene ~ yi'ne

²⁵ TDK - GTS'de vurgulu heceyi göstermek için vurguyu üzerine alan hecenin ünlüsünün yanına “ ' ” işareti konur. “ : ” işaretiyse ünlünün uzunluğunu gösterir.

²⁶ KDTSS'de vurgulu heceyi göstermek üzere vurgulu hecenin başına “ ' ” işareti konur. Uzun okunması gereken ünlünün yanında “ : ” göstergesi, uzunluğun daha az olduğu durumlardaysa söz konusu ünlünün yanında “ · ” işareti tercih edilir.

²⁷ TDK - GTS'de bu sözcüğün vurgusu işaretlenmemiştir. Ancak sözcüğün zarf türünde olduğunu bildiğimize göre vurgusunun ilk hecede olması gerektiğini tahmin etmek güç değildir.

²⁸ TDK - GTS'de bu sözcük hem sıfat hem de zarf olarak kullanıldığı belirtilir. Sıfat kullanımı açıklandığında vurgu işaretlenir. Zarf kullanımındaysa vurgu ilk hecede işaretlenir. İncelenen metindeyse bu sözcükle 8 (sekiz) yerde karşılaşılr ve hem sıfat hem de zarf görevindeyken vurgu ilk hecededir.

²⁹ *mahsus* sözcüğü TDK - GTS'de “özgü” anlamıyla sıfat ve “özellikle, bilerek, kasten” anlamlarıyla zarf görevindedir. Metindeki *mahsus* sözcüğüyse “özellikle, bilerek, kasten” anlamlarına gelir ve sözcük bilgisel görevi zarftır. TDK - GTS'de sözcüğün vurgusu konusunda bilgi verilmemesine rağmen, Türkçede zarfların vurguyu genellikle ilk hecede taşımasından hareketle kural dışı bir durumunun söz konusu olmadığı söylenebilir.

	Háyli (30/13)	ha'yli ³⁰	'ha·yli
	bári (49/8)	ba:ri	ba:'ri
	ándèn (52/21)		
	níhayet (55/23)	ni'ha:yet	niha:'yet
BAĞLAÇLAR	amma (4/2)	a'ma	'ama
	lákín (5/23)	la:kin	la:kin
	çúñki (11/19)	çü'nkü	'çünkü
	ěđer (23/20)	e'đer	'e·đer
	méđer (54/10)	me'đer	'me·đer
SIFATLAR	cúñle (8/7)	cümle	cüm'le
	háñgi (29/13)	ha'ñgi	'hangi
	gáyri (10/12)	ga'yri	'ga·yri ~ ga·yri
ZAMİRLER	hépsini (9/13)	he'psi	'hepsi
	kímse (6/5)	kimse	'kimse
YABANCI KÖKENLİ SÖZCÜKLER	bádehu (3/7)	ba:dehu:	
	eféndim ³¹ (3/11)	efe'ndi	e'fendim ~ e'fendi
	dérakap (4/6)	de'rakap	
	hóca (7/13)	hoca	ho'ca
	háyr (7/21)	ha'yır	'hayır ~ ha'yır
	káfesin (12/18)	kafes	
	Vállahi (14/15)	valla:hi	'valla:hi
	Mukáddema (19/12)	mukaddema:	
	zíra (20/1)	zi:ra:	'zi:ra:
	báde (26/7)	ba:de	ba:'de
	hámla (37/5)	hamle	'hamla
	válinde (39/7)	va:lide	va:li'de
ÜNLEMLER /	ěy (4/12) ³²	ey	'e·y

³⁰ Bu sözcük TDK - GTS'de hem zarf hem de sıfat görevindedir. İkisinde de “oldukça ve çok” anlamları vardır. Burada zarfların vurgularını ilk hecede bulundurması kuralıyla yine karşılaştırılır, bu örnekte de vurgu işareti ilk hecenin ünlüsünün üzerindedir.

³¹ Talat Tekin, “özel ad olsun olmasın bütün yabancı kökenli sözcükler alındıkları dillerdeki orijinal vurgularını genellikle korurlar” dedikten sonra *efendi* sözcüğünün dilimize beş-altı yüzyıl önce girmiş olduğunu ve iyice yerleştiği halde orta hecede bulunan orijinal vurgusunu koruduğunu söyler. (Tekin, 1991: 3) Tekin'in bu görüşüne tam da uygun düşecek şekilde, metnimizde de *efendi* sözcüğü vurgusunu orta hece ünlüsünün üzerine alır.

SESLENMELER	ǎh (3/10)		'a·h
	cánım (32/19)	canım	
	háýde (44/8) ~ háýdi (45/14) ~ ǎýde (51/2)	ha'ydi	'ha·ydi
	baksána (57/12)	baksan ya	
BİRLEŞİK SÖZCÜK OLDUĞU UNUTULMUŞ ESKİ BİRLEŞİK SÖZCÜKLER	ǎradan (6/6)	oradan	
	ǎrada (43/9)	orada	'orada
	ǎraya (8/21)	oraya	
	néreye (10/5)	nereye	'nereye
	nérde (15/8) ~ nérede (38/12)	nerede	'nerede
	nélerden (15/11)	nelerden	
	násıl (25/16)	na'sıl	'nasıl
	búraya (39/9)	bu'ra	'bura
	búradan (16/11)	buradan	'buradan
	şurada (42/17)	şurada	'şurada
	níčün (47/2)	niçin	'niçin
	ǎyle (51/22)	ǎ'yle	'ǎ:yle
	kocákarı (19/13)	koca'karı	ko'cakarı
	Néyneyim (25/2)	ne eyleyeyim	
	nézeman (7/7)	ne zaman	
	nítsin (12/11)	ne etsin	
níylesin (43/21)	ne eylesin		

Tablo: 13

Görüldüğü gibi vurgusu sonda olmayan sözcüklerin metindeki görünüşleriyle TDK-GTS ve KDTSS'deki kullanımları büyük ölçüde örtüşmektedir.

³² Türkçe *ey* ünlemi arkasından bir ad aldığında ünlem öbeği kurar ve ünlem öbeğinde vurgu ünlemin üzerindedir. Metindeyse *ey* ünlemi, 11 yerde ünlem öbeği kurmuş ve öbek vurgusunu *ey* sözcüğü üzerine almıştır. Eserde *ey* sözcüğüyle kurulan ünlem öbekleri şunlardır: *ǎy Lála* (4/12), *ǎy derviş* (4/22), *ǎy hóca* (7/15), *ǎy kartaşlar* (10/10), *ǎy kaş ù kemàn* (12/13), *ǎy gaziler* (15/10), *ǎy benim devletli babam* (23/17), *ǎy yiğid* (35/4), *ǎy eféndım* (33/18), *ǎy perı* (29/24), *ǎy validè* (40/17).

2.2.21.3.3. *Vurgu alan dil birimlerinin bulunduğu sözcüklerde vurgunun gösterimi*

Ekleme sırasında hemen bütün üretim ekleri ve çekim eklerinin çoğu, fazla hece teşkil ediyorsa, tabanın son hecesinde bulunan vurguyu kurdukları heceler üzerine çekerek kelime sonuna doğru yürütürler. Bunlara *vurgulu ekler* denir. (Banguoğlu, 2007: 116) Bu incelemede, Banguoğlu'nun belirttiği gibi eklenme oldukça vurguyu sona yürüten eklerin yanı sıra *da (de)*, *ki* bağlaçları, *kadar* edatı, hem edat hem de bağlaç olarak kullanıma çıkan *ile*, kimi yerde ayrı yazılan kimi yerde bitişik yazılan *idi*, *imiş*, *ise* biçimleriyle *iken* ulacı da vurgu işaretlenmesinde değer taşıdıkları için “vurgu alan / almayan dil birimleri” ayrımına gidilmesi uygun görüldü.

Eserde sözcüklerin önüne vurgu almayan herhangi bir dil birimi gelmedikçe, vurgu alan dil birimleri aracılığıyla vurguyu sona taşıdıkları gözlenir.

saği (16/8) → sağınà (4//20)

yanında (7/4) → yanındaki (6/11) → yanındaki (5/5)

kardaş (30/11) → kardaşları (34/5) → kardaşlarına (34/4) vb.

2.2.21.3.4. *Vurgu almayan dil birimlerinin bulunduğu sözcüklerde vurgunun gösterimi*

Eklerin bir kısmı eklenme sırasında vurguyu üzerlerine çekerken bir kısmı vurgulanmaz. Bu durumda vurgu onlardan önceki hece üzerine sürülür. İki heceli eklerden bir kısmında ise vurgu ek üzerindedir, ancak son hecede değildir. (Demir, 2011: 47)

Metindeyse vurgu almayan dil birimlerinden önceki hecenin ünlüsünün üzerinde “ ’ ” ya da “ ” ” aksanı bulunur. Vurgulanmayan dil birimlerinin metindeki görünüşleri şu şekildedir:

1) {-mA} Olumsuzluk Eki

Türkçede bir eylemin olumsuzunu yapmak istediğimizde eylemden sonra ve zaman ekinden önce bir {-mA} eki getirilir. Bu olumsuzluk eki vurgusuzdur ve vurguyu kendinden önceki ekin üzerine kaydırır. *âlmadı* (17/11), *êtme* (29/24), *êrmedim* (30/15), *îtmeyip* (15/2), *ôlmadığını* (6/21), *ôlmeden* (19/1), *ôlmediği* (48/11), *kâlmamış* (20/5), *bûlmayup* (20/17), *sâlma* (28/5), *âğlâmayip* (31/3), *düymadın* (57/18), *gôrmediğim* (5/3), *kâlmadı* (5/3), *gêlmeyince* (7/3), *kêsmeyüp* (20/9), *gêlmedi* (20/24), *dókme* (24/21), *bílmedi* (26/17), *dérmedim* (30/14), *inçítme* (35/9) vb.

Eylemlerin geniş zamanda olumsuz çekimlerinin

gel- ir- im → gel- me- m

gel- ir- sin → gel- mez- sin

gel- ir- Ø → gel- mez- Ø

gel- ir- iz → gel- me- y- iz

gel- ir- siniz → gel- mez- siniz

gel- ir- ler → gel- mez- ler biçiminde olduğu bilinir.

Geniş zaman ekinin somut olarak görülmediği bu dil biriminde I. teklik ve çokluk kişilerde {-mA} biçimi, II. ve III. teklik ve çokluk kişilerdeyse {-mAz} biçimi zaman ve olumsuzluk kavramlarını kendinde toplar.

Tüm araştırmacılar, geniş zamanın olumsuzunda kullanılan {-mA} ve {-mAz} eklerinin vurgulu olduğu konusunda hemfikirdirler. (Ergin, 2006: 295; Banguoğlu, 2007: 137, Barın-Demir, 2006: 211; Demir, 2011: 48) Bizim metnimizde de bu görüşü kanıtlayacak veriler vardır. I. teklik - çokluk kişilerde kullanıma çıkan {-mA} ile II. teklik - çokluk kişilerdeki ve III. çokluk kişideki {-mAz} ekine rastlanmazken, III. teklik kişideki {-mAz} ekiyle birkaç yerde karşılaşırız: bulunmàz (12/13), olmàz (14/18), vurmàz (35/17), sayılmàz (48/19), vermèz (12/14), bilmèz (16/13), benzemèz (22/14), görmèz (53/5). Burada vurgunun {-mAz} ekinin üzerinde olduğunu görüyoruz. Böylece bu Grek harfli metinde Türkçenin vurgu sistemine dikkat edildiği görülmektedir.

2) {-DXr} Bildirme Eki

Dilimizde vurgu almayan eklerden biri de {-DXr} bildirme ekidir. Metnimizde bu ek de vurgusuz bir biçimde gösterilmiştir. aşkıdır (16/19), ödür (22/15), dünyádır (4/2), şurdádır (7/6), günéşdir (8/12), çevahírdır (16/8), yókdır (23/2), kavgírdır (28/8), búdur (14/15), çókdur (29/11) vb.

3) Kişi Ekleri

Ergin, Türkçede şekil ve zaman eklerinin hepsinin vurgulu olduğunu, eylemlerin olumlu şekillerinin çekimlerinde vurgunun daima şekil ve zaman ekleri üzerinde bulunduğunu söyler. Bu yüzden bunlardan sonra gelen kişi ekleri vurgusuzdur. (2006: 290)

Bu özelliği metinde de kendini gösterir. Şekil ve zaman eklerinden sonra gelen kişi ekleri, vurguyu üzerlerine almazlar ve bu eklerden oluşan hecelere kaydırırlar.³³

³³ Ergin'in "iyelik menşeli şahıs ekleri" dediği görülen geçmiş zaman eki {-DX} ve şart eki {-sA}, arkalarından teklik I. kişide {-m}, teklik II. kişide {-n} ve çokluk I. kişide {-k}, çokluk II. kişide {-nXz}

a. {-Xm} I. Teklik Kişi Eki

çekerim (4/1), koyaçığım (6/1), söylérim (9/8), ístérim (18/12), yalvarırım (19/5), ölabilirim (20/2), öğradım (21/4), gidérim (25/1), álmışım (36/5), öldürürüm (36/2), álırım (37/8), idérim (40/11), gidecéğim (40/19), bağışlarım (51/7), ölürüm (57/14), itmışım (57/16), yığmışım (57/3) vb.

b. {-Xz} I. Çokluk Kişi Eki

gezeriz (4/24), gidecéğiz (17/13), verecéğiz (33/12), gidériz (34/2), olacamız (38/22), ístériz (40/3), başlarız (58/17) vb.

c. {-sXn} II. Teklik Kişi Eki

soyasın (5/16), verésin (5/19), yaptırırsin (7/23), áglársın (13/12), bakársın (22/11), olúrsun (23/12), olmuşsun (41/7) vb.

d. {-sXnXz} II. Çokluk Kişi Eki

çıkársınız (4/4), bulúrsunuz (4/4), idérsiniz (14/22), gidecéksiniz (16/4), uyandırásınız (20/12), bulúrsunuz (4/4), bilírsiniz (48/17), oynársınız (48/18), vb.

4) Emir Kipi Ekleri

Türkiye Türkçesinin emir kipi eklerinin bugünkü durumu ile metindeki kullanımlar örtüşür. Yalnızca II. çokluk kişide {-XnXz} biçimlerine rastlanmaz.

Ergin emir şeklinin vurgu bakımından çok özel bir duruma sahip olduğunu söyledikten sonra şu açıklamayı yapar: *Müspet fiillerde emir eklerinin bazıları vurgulu, bazıları vurgusuzdur. Teklik ve çokluk birinci şahıslarda emir eki vurgulu olup bu eklerin ilk hecelerinde yani a, e üzerinde bulunur. Teklik ve çokluk ikinci şahıslar tam bir hitap karakteri taşıdıkları, hitaplarda da vurgu daima başa alındığı için bu şahıslarda ekler vurgusuzdur. Bu şahıslarda vurgu ekten önceki kök hecesi üzerinde bulunur. Teklik ve çokluk üçüncü şahıslarda ise vurgu yine ek üzerindedir. Çokluk üçüncü şahısta bu vurgu asıl emir eki üzerinde, yani ekin ilk hecesinde bulunur.* (2006: 308)

Demir, eserinin vurgu almayan ekler kısmında {-Xn} ve {-XnXz} emir kipi II. çokluk kişi eklerini de gösterir. (2011: 47) Banguoğlu, Barın-Demir eserlerinin vurgu bölümlerinde

---

eklerini alırlar. Barın-Demir görülen geçmiş zaman eki ve şart eklerinin üzerine gelen teklik ve çokluk I. ve II. kişi {-m}, {-n}, {-k}, {nXz} eklerinin vurgulu olduğunu söyler. (Barın-Demir, 2006: 211) Ancak bu eklerden tek ünsüz sestem oluşan {-m}, {-n}, {-k} eklerinde vurgu aramak yersizdir. Buradaki vurgu, söz konusu eklerin bağlandıkları birimler olan {-DX} ve {-sA} eklerinin ünlüsü üzerindedir. Çokluk II. kişide {-nXz} ekinin vurgulu olduğu konusunda da yanıldıklarını düşünmekteyiz. Bu ekle birlikte çokluk III. kişi {-lAr} ekinde asıl kural devredir, kişi ekleri vurgu almazlar. Teklik III. kişi {-Ø} ekindeyse vurgu açıkça zaman / şekil eki üzerindedir.

emir eklerinden bahsetmezler. Demircan da *anlamları ve işlevleri kesin olarak ayrılan vurgusuz sesteş sonekler* başlığı altında emir kipi I. çokluk kişi ekini kaydeder. (2001: 138)

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, Ergin'in açıkça belirtip diğer araştırmacıların da vurgu almayan ekler arasında göstermeyerek bir nevi vurgulu olduklarını işaret ettikleri emir kipi teklik ve çokluk I. ve III. kişi ekleri, *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum* adlı eserde de vurgulu olarak gösterilmiştir. Ancak iki heceli emir kipi I. teklik ve çokluk kişi ekleri ile emir kipi III. çokluk kişi ekinde vurgunun hangi hecede olduğu konusunda metindeki verilerle Ergin'in görüşleri örtüşmez. Hikâyede emir kipi I. teklik ve çokluk kişi eklerinin vurgusu Ergin'in belirttiği gibi ilk hecenin ünlüsünde (/a/ ya da /e/) değil, ikinci hecenin ünlüsü (/ı/ ya da /i/) üzerindedir. Yine III. çokluk kişi emir ekinde vurgu ilk hecenin ünlüsü (/ı/, /i/, /u/, /ü/) üzerinde değil, ikinci hecenin ünlüsünün (/a/ ya da /e/) üzerindedir.

	Ekler	Örnekler
Teklik	-AyIm	-AyIm âlayım (15/19), ölayım (15/20), içeyim (28/13) vb.
	-Ø	-Ø [Padişâh – <i>vâr-Ø çarşidân iki kât dervişân hırkası âl-Ø</i> (4/9-10-11) ânasi <i>oğul babân bilir</i> <i>ônâ sôr-Ø</i> dedi (6/ 23-24) Şimdi ârâp <i>çoçuk hâmla ẽt-Ø</i> dedi (37/5)
	-sXn	-sXn çeksın (17/16), gelsın (4/5), göndersın (45/15), toplasın (9/13), nè yapsın (11/11), boyansın (32/7), kurbân olsun (13/11), âçılısın (16/9), kapasın (24/10), dökülsün (41/20), gelsün (49/19) vb.
Çokluk	-Allm	-Allm çıkalım bakalım (4/13), koyalım (9/16), bulalım (38/16), oynayalım (49/3) vb.
	-Xn (-XnXz)	-Xn kâtl ẽdin (51/2), selâm ẽdin (51/21), hazır olun (45/4), gıdin (10/12), söyléyin (16/20), vârim (17/16),

		gélin ³⁴ (33/8), buyúrun (9/3) ~ búyurun (44/7), górün (15/11) vb.
	-sXnlAr	-sXnlAr eğlesinlèr (10/3), cèm òlsunlâr (21/24), kaçsunlâr (24/11) vb.

Tablo: 14

5) {mX} Soru Eki

Hikâyede soru eki {mX} vurgusuzdur ve vurguyu kendisinden önceki heceye atar. bulamadınmı (8/17), duymadınmı (36/15), âhretde mi (7/20), vârmı (18/5), keserlêrmı (50/19), sênmi (55/13), gördünmü (26/15), gördün mü (26/19).

6) {-CA} Ad İşletme Eki

{-CA} ad işletme eki, küçültme anlamı katarsa vurguyu üzerine çeker. Diğer anlamsal işlevleri üstlendiğinde ise vurguyu kendisinden bir önceki heceye kaydırır. Metnimizde küçültme anlamı katan {-CA} ekine rastlanmaz. Doğal olarak bu ekin geçtiği tüm yerlerde vurgunun bir önceki heceye geçtiği görülür. bünca (5/2), ârdınca (49/5), eyice (28/19), kendince (37/6), gizlice (56/14), nice (29/21), niçe (57/10) vb.

7) {-(X)yor} Şimdiki Zaman Eki

Ergin, {-(X)yor} şimdiki zaman ekini {-yor} biçiminde vermiş ve diğer şekil ve zaman ekleri gibi vurgulu olduğunu söylemiştir. (2006: 297) Tekin, Ergin'in şimdiki zaman ekini yanlış yazdığını, doğrusunun -Iyor olduğunu söyleyerek, ekin vurgusunun da ilk hecesinde olduğunu belirtmiştir. (1991: 3) Metindeyse Tekin'i haklı çıkaracak kanıtlar vardır. duríor (4/22), turúyor (11/8), gidíyor (24/7), bakíyor (26/22), âğrío (29/18), édiórlar (31/8), kalíyorum (32/3), çağırío (36/21), eğlentirío (39/15), gösterío (40/12), úyío (43/9), yapío (46/14), istéyor (52/3), yatío (54/23), işidío (55/18) vb.

8) {-A bil-} Yeterlilik Eyleminin Olumlusu ve {-AmA-} Yeterlilik Eyleminin Olumsuzu

Türkiye Türkçesinde yeterlilik eyleminin olumlusu {-A bil-} yapısı ile kurulur. Metnimizde bu ek, iki yerde karşımıza çıkar. derébilsem (13/8) örneğinde vurgu, {-A bil-} yapısının ilk hecesi üzerindedir. Ancak hazır olabilirim (20/2) örneğinde vurgunun normal

³⁴ Barın-Demir, eş sesli sözcüklerin anlamlarına göre vurgu alan heceye dikkat edilmesi gerektiğini söyler. Arkasından da vurgusu son / ikinci hecede bulunan *gelin* "evlenecek kız" sözcüğüyle gel- eyleminin emir kipi II. çokluk kişide çekimlenmesiyle ortaya çıkan ve vurgusu ilk hecede bulunan "Siz *gelin*" örneklerini verir. (2006: 212) Bizim metnimizdeyse, aksan işaretleriyle bu ayırım kolaylıkla yapılabilir.

yerinde olduğu yani vurgu almayan I. teklik kişi ekinden hemen önceki hecede olduğu görölr.

Yeterlilik eyleminin olumsuz dilimizde {-AmA-} biçimindedir. İki heceden oluşan bu ekin vurgusu, son hecede değil, ilk hecedeki /A/ sesi üzerindedir. Metnimizde bu durumu kanıtlayacak örnekler mevcuttur. koyámam (7/3), okuyámaz (7/17), bulámadılar (9/24), bulámaz (29/12), tayanámam (29/22) vb.

9) {-AcAk} Eylemden Ad Yapan Ek

Eylemden eylem türeten {-AcAk} ekinde vurgu her iki hecede de değildir. Bu ekin geçtiği sözcükte vurgu, ekten önceki hece üzerindedir. Metindeyse {-AcAk}eki, eylemden ad yapma işlevinde yalnızca iki yerde karşımıza çıkmakta ve burada vurguyu üzerine almış görünmektedir. güleşecèk bir şey (8/16), bağlayacak yerim (38/23). Bu kullanım {-AcAk} gelecek zaman ekinden etkilenildiğini ve oradaki gibi bir vurgulamanın tercih edildiğini düşündürmektedir.

10) {-ArAk} Ulaç Eki

Bu ekin vurgulu olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Banguoğlu, Barın-Demir ve Eker, Türkçede üzerine vurgu almayan ekleri sıralarken {-ArAk} ulaç ekine yer vermezler. Ergin, bu eki incelerken vurgusundan söz etmez. Demircan, diğer araştırmacıardan biraz farklı olarak {-ArAk} ekinin vurguyu ilk hecesine ve ikinci hecesine alan iki türlü (sesteş) kullanımının bulunduğunu belirtir. Ancak bu maddenin başına bir soru işareti (?) koyarak kuşku olduğunun altını çizerek. (2001:137) Tekin, {-ArAk} ekini vurgusu ilk hecede olan iki heceli ekler arasında gösterir. (1991: 4) Demir, söz konusu ekin vurgusuz olduğunu söyler. (2011: 47)

Eldeki metindeyse {-ArAk} ulaç eki, vurguyu tüm örneklerde ikinci hecesinde taşımaktadır. sıkılarak (6/21), ólárak (14/24), ağlayarak (20/22), álarak (24/3), haykırarak (35/4) vb.

11) {-XncA} Ulaç Eki

{-XncA} ulaç eki vurguyu ilk hecede taşıyan iki heceli eklerimizdendir. Vurgu, ekin ilk hecesindedir. ólúnca (6/7), bulmayınca (34/11), yikilínca (59/10), deyinca (5/11), gelmeyince (7/11), görúnca (27/3), édinca (52/1) vb.

12) {-mAdAn} Ulaç Eki

İki heceli eklerimizden olan {-mAdAn} eki vurguyu üzerine almaz ve kendisinden önceki hecenin ünlüsüne kaydırır. Metinde bir yerde karşımıza çıkar. üşénmeden (15/2).

13) {-X ver-}

{-X ver-} ile oluşturulan birleşik eylemlerde vurgunun anlam ayırıcılığa yola açtığı Demir tarafından ortaya konmuştur. *Ya'zıver!*, *ya'zıvermek* ve *o'kuyuvermek* gibi örnekler asıl fiilin gösterdiği oluşun tez, çabuk yapıldığını belirtirken morfolojik açıdan hiçbir değişiklik olmamakla birlikte örneklerin *Yazı'ver!*, *yazı'vermek* ve *okuyu'vermek* şeklinde vurgulanması halinde, -iver- şekli, bir başkası için; özenilmeden, kolayca, gelişigüzel yapılması gibi “tezlik, birdenbirelik” dışında metinden metine değişebilen bir görev yerine getirmektedir. (1994: 91)

Metinde {-X ver-} biçimi dört yerde karşımıza çıkar. Demir'in sözü ettiği tezlik, çabukluk anlamının öne çıkarıldığı kullanımlarda vurgu, asıl eylemin ilk hecesinde değil, ek eylemin çekimlenmiş biçiminin son hecesi üzerindedir. *alıvereyím*, (16/21) ve *alıvereyím* Ancak (23/15) bir başkası için, özenilmeden, kolayca, gelişigüzel yapılmak anlamı katan {-X ver-} biçimiyle metinde *kóy'ver*, (6/11) ve *sürü'verdı* (12/2) örneklerinde karşılaşılır ve vurgu asıl eylemin son hecesi üzerindedir.

14) {-en} Arapça Zarf Yapma Eki

{-en} zarf yapma eki dilimize Arapçadan girmiştir. Bu ekin ünlüsü üzerine vurgu almaz. Metnimizde de yalnızca *rés'men* (14/22) örneğinde karşımıza çıkar.

15) “de (da)” Bağlacı

Türkçede üzerine vurgu almayan dil birimlerinden biri olan “de (da)” bağlacı bu özelliğini metnimizde de göstermiş vurguyu kendisinden önceki sözcüğün hecesi üzerine kaydırmıştır. *óturú'pda* (3/7), *dermánda* (4/2), *kízda* (11/7), *ónúda* (18/9), *derdiméde* (5/9), *bénde* (9/4), *hémde* (15/12), *kendíde* (20/7), *óta* (11/10), *sálda* (12/10), *bénte* (15/15), *öldá* (35/6) vb.

16) “ki” Bağlacı

Metinde “ki” bağlacı, vurguyu üzerine almaz ve kendisinden önceki hecenin ünlüsüne kaydırır. *ıderlér ki* (3/1), *bakdíki* (6/4), *gördúki* (8/23), *sán ki* (12/16), *várki* (34/22) vb.

17) “kadar” Edatı

Hikâyede “kadar” edatı iki türlü karşımıza çıkar. *nékadar* (21/22) ve *búkadar* (23/11) örneklerinde görüldüğü gibi eğer kendisinden önceki sözcükle bitişmişse vurguyu bitiştiği hecenin ünlüsünün üzerine kaydırır. Ancak bitişik yazılmadıysa edatın vurgusu olağan olarak son hecenin ünlüsü üzerindedir. *yaşınà kadàr* (8/6), *sonunà kadàr* (21/16), *nè kadàr* (22/11), *âhşamà kadàr* (40/19), *şù kadàr* (55/12)

18) *idi*, *imiş*, *ise*, *iken*, *ile*

i- ek eyleminin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinde çekimlenmesiyle meydana gelen *idi*, *imiş*, *ise* biçimleriyle *iken* ulacı ve *ile* bağlacı / edatı, metinde kimi yerde kendilerinden önceki sözcükle bitişik, kimi yerdeyse onlardan ayrıdır. Ayrı yazıldıklarında vurgu işareti, son hecenin ünlüsü üzerinde görülür. Ancak bitişik yazıldıklarında vurgu almayan ekler gibi davranıp vurguyu bitiştikleri sözcüklerin son hecelerine kaydırırlar. Tablo halinde ele alınırsa;

	Ayrı Yazılınca	Bitişik Yazılınca
<i>idi</i>	ziadè idì (3/4)	yóğıdı (3/5)
	bu idì (3/17)	gelírıdı (9/1)
	yatmış idim (25/21)	bilmézidım (13/21)
	vâr idí, (3/3)	várıdı (17/21)
	alacàk idì (39/11)	oturúrudu (38/20)
		óláyiti (32/19)
<i>imiş</i>	nè imiş (9/1)	değílmiş (37/16)
		anlárımış (54/10)
<i>ise</i>	bilmèz isèm (5/5)	vermésse (13/4)
	emr itdì isè (49/19)	néise (33/13)
	oldù isè (16/21)	várise (34/14)
	geldì isè (17/11)	okúrsa (7/24)
	gectì isè (33/24)	yenérse (48/19)
<i>iken</i>	niyetindè ikèn (6/4)	arárken (38/13)
	itmekdè ikèn (9/19)	yérken (8/9)
	bakàr ikèn (10/9)	bakáriken (9/2) ~ bakárken (8/23)
	tıfıl ikèn (27/18)	turúrken (36/17)
<i>ile</i>	çocuklâr ilè (6/18)	dikkátile (9/2)
	tazì ilè (9/1)	onlárile (10/2)
	şenlik ilè (10/6)	nispétile (22/7)
	benim ilè (35/5)	bizímle (44/2)
	elìn ilè (59/13)	elínile (58/19)

Tablo: 15

19) Noktalama İşaretlerinin Vurguya Etkisi

Metnimizde nokta, virgöl, noktalı virgöl ve iki nokta üst üste noktalama işaretlerinden önceki sözcüklerin ünlüsü “ ´ ” aksan işaretini üzerlerine alırlar. Konuşma çizgisinden önceyse noktalama işaretlerinin bulunmadığı sözcüklerdeki gibi “ ` ” işaretine başvurulur. Bu durum, ilginç bir ayrıntı doğurur. toğurdú. (6/15), gelír. (7/7), kameré. (12/16), èyledí, (24/11), áğlár, (29/4), yakár, (33/23), álayím; (19/17), öldürelím; (48/14), tutár; (49/14), dedí: (3/11), (12/4), çekíp – (3/14), Vezirè – (4/16), İsmail – (30/23) vb.

Sonuç olarak Türk dilini kaleme alanların yani alfabeler kabul edip dilin kurallarını bu alfabelere uygulayanların, söyleyiş özelliklerini -parçalar üstü birimleri- yazı dilinde gösterme eğiliminde olmadıkları görülür. Yalnızca Karamanlıca eserlerde Grek alfabesinin kendine özgü niteliklerini kullanılarak vurgu yazıda işaretlenir.

Çalışmanın vurgu incelemesinin sonucunda kimi yerde tutarsız gösterimler söz konusu olsa da metnin işaretlediği vurgu özelliklerinin günümüzdeki kurallarla büyük oranda örtüştüğü ortaya çıkar. Başka bir deyişle incelenen halk hikâyesinin yazarı, Türk dilinin vurgu kurallarına hâkim biridir.

2.3. METNİN DİL ve ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde incelenen metnin dil ve anlatım özellikleri; söz varlığı, biçim bilgisi ve söz dizimi özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Klasik biçimde tüm ekler, sözcük ve cümle türleri vb. sıralanmayacak Türkiye Türkçesinin genel özelliklerinden farklılıklar gösteren unsurlar ele alınacaktır. Ayrıca baskın bir biçimde anlatım özelliği olarak öne çıkan niteliklerden söz edilip örnekler verilecektir.

2.3.1. Bağlaçların Kullanımı

Söz içinde birçok sözcüğü, sözcük öbeğini ve cümleyi birbirine bağlayarak aralarında anlam ve biçim bağı kuran görevli sözcüklere **bağlaç** denir. (Atabay vdğr., 2003: 125; Korkmaz, 2007: 32; Delice, 2012: 143) Kimi araştırmacıların edat (bağlama edatı) kategorisinde ele aldığı bağlaçlar, her tür sözcük ve cümleyi birbirine bağlayabilir.

Bağlacın görevi; *sıralama, karşılaştırma, benzetme, açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşıtlık, eşitlik, beraberlik* vb. anlamlarla cümleleri birbirine bağlamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin yönünü belirtmektir. (Karahana, 2004: 85) Metinde bu görevleri üstlenerek cümleler arası anlam ve biçim bağlarını sağlamakta çokça yararlanılan bağlaçlar, genellikle yabancı (Arapça ve Farsça) kökenlidir. Bağlaçların geçtiği yerler ve bağlamda yüklendikleri anlam özellikleri şöyle sıralanabilir:

2.3.1.1. *ki*

Cümleler arasındaki bağlantıyı kuran en işlek bağlaçlardan biri olan **ki**, Farsçadan dilimize girmiştir. Atabay vdğr., *ki* bağlacının genellikle sonuna geldiği cümleyi, ad ve ad soylu sözcüğü kendisinden sonra gelen cümleye bağladığını belirtir. (2003: 146) Karahana da bu bilgilere ek olarak açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurduğundan söz eder. (2004: 85) Ergin, *ki* bağlacının tipik bir bağlama ve kuvvetlendirme edatı olduğunu ve sonuna geldiği unsuru kendisinden sonra gelen bir unsura bağladığını söyler. Bu bağlamanın açıklama ve sonuç ifadesi içinde olduğunu belirtir. Böylece *ki*'nin sonuna geldiği unsuru bir açıklama ve sonuca yönlendirdiği için *izah (açıklama) edatı* da denebileceğinin altını çizer. (2006: 361)

İncelenen metinde *ki* bağlacı, iki tür cümlede kullanılır. Bunların ilkinde *ki*'li yan cümle, temel cümlenin ögesi olur. İç cümle olarak görev yapan bu *ki*'li yan cümle, devrik kaynaşık cümle oluşturur. Devrikliğin kaynağı, Türkçedeki birleşik cümle kurgusunun “yan önerme + temel önerme” biçiminde olmasına karşın bu tür *ki*'li cümlelerde temel önermenin başta olmasıdır.

Aşağıdaki iki cümlede *ki*'li yan cümleler temel cümlenin nesnesidir.

- öldem Padişah vezirè ėmr èyledi **ki** riçali kibâr hépsini toplasın (9/12-13)
- ėy validè ázizim şekerden lezizimè söylé**ki** bèn şimdi Gülşen bağcesinè gidecéğim ahşamà kadâr gezecéğim (40/17-22)

Şu üç örnekteyse *ki*'li yan cümleler temel cümlenin nedenlik zarf tümleci olurlar.

- Şah İsmailè ön bësh danè minasip ádamlâr vérin**ki** onlârilè ávâ gidip èğlesinlèr (10/1-2)
- güzèl ámma üç nefèrde hamâl istèriz **ki** yükümüzü götürelim (52/4-5)
- Árâp şah İsmaili tanıdığindân dáyma cáht idéridi**ki** öldürsün (55/21-23)

Ki bağlacının metindeki ikinci kullanımı, ilgi cümlesi kurmasıyla ilişkilidir. İlgi cümlesinde *ki* bağlacının ait olduğu yan önerme, temel önermenin ögesi olmaz. Ancak *ki*'li yan cümle, temel cümlenin bir ögesinin niteleyicisidir.

Altta sunulan üç cümlede *ki*'li yan cümle temel cümledeki öznenin sıfatı olur.

- şü dünyadè bir èvladim ólmadi **ki** bèn öldükdèn sônra tahtimâ oturâ idi (3/15-16)
- çadırın yanında dürlü dürlü kuşlâr var**ki** hesabı yók (34/21-23)
- eféndim céna [?] ètdim ámma átım vè silahım yök **ki** vuraım (56/6-7)

Şu tek örnekte temel cümlenin durum zarf tümleci *şöyle* ile *ki*'li yan cümle arasında eksik tekrar vardır.

- Ravianlèr şöylè rivayèt iderlér **ki** Açèm ölkesindè Kantahâr şehrindè bir ázim patışah var idi (3/1-3)

Aşağıdaki *yazık ki* kalıbıyla kurulan devrik kaynaşık cümlelerde *ki*'li yan cümle, hem yüklem nedenini bildirerek zarf tümleci hem yüklem gerçekleşmesini sağlayan durum olarak özne hem de yüklem etkilendiği varlığı göstererek nesne görevleriyle kullanıma çıkar.

- yazık **ki** árâp şü defâ mizaçsiz olduğundân bir remil átámıdı [atamadı] (48/22-24)
- şimdi üzerimdèn iki túyy düşürdüm èđer ortalrı [onları] alıp bir gözerini [gözlerine] sürecèk olúrsa Allahın iziniyle ánide açılır ámma yazık**ki** bizim dilimizdèn anlamáz (54/5-9)

Aşağıdaki örneklerde *ki* bağlacının farklı bir kullanımı söz konusudur. *bak-* eyleminin kurduğu cümleyle arkasından gelen cümle, yüzey yapıda birbirlerine *ki* bağlacıyla bağlansa da bağlanmasa da bünyelerinde derin yapıda bırakılmış *gör-* / *anla-* eylemlerinden birinin yüklem olduğu bir cümle barındırır. *bak-* eyleminin ardından gelen ikinci cümle, *gör-* / *anla-* eyleminin etkisinde kalan, yani görülen / anlaşılan şeyleri verir. Çünkü ikinci cümlenin hiçbir biçimde *bak-* eylemine hizmet etmediği, yani *bak-* eyleminin herhangi bir ögesi olmadığı; bu nedenle aralarında doğrudan bir biçimsel bağ kurulamadığı görülür. Böyle yapıların bir

diğer özelliği de bünyelerinde *ki* bağlacı olsa da olmasa da durumun değişmediğidir. Her iki durumda da *ki* bağlacı, son cümleyi birinci cümleye bağlamaz; onun görevi sondaki cümleyi derin yapıda kalan *gör-* / *anla-* eylemlerinden / yüklemelerinden birine bağlamaktır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Üstünova, 2010: 181-186)

Eldeki metinde *bak-*, *gör-* ilişkisi değişik görüntüler ortaya koyar. Bunlar dört başlık altında incelenebilir.

1) *bak-* / *nazar et-*'in bitmemiş eylem, *gör-*'inse bitmiş eylem olarak kullanıma çıktığı örneklerde tek cümleden söz edilebilir. İki eylem de yüzey yapıda olmakla birlikte *bak-* / *nazar et-*, *gör-* eyleminin niteleyicisidir ve bunlar birleşerek yüklem öbeği oluşturur. Bu tür yapılarda *ki*, derin yapıda da yüzey yapıda bulunabilir.

- Şahzade dört tarafa **nazar edip bakarken gördüki** karşıdan bir avcı, elinde şahin ve arkasında bir tazi ile gelirdi (8/22-9/1)
- Padişah sağına soluna selam verdi **bakıp gördü ki** yanında bir derviş durıor (4/20-22)
- Şah İsmail atına binip ö görünen dađa çıkıp dört tarafa **nazar ederék, gördü** tağın eteğinde bir güzel yayla var ve bir büyük sü akar ve suyun kenarında bir ceýran otlanır (10/20-24)
- Şah İsmail çadırın önüne gelip ve çitirlara **nazar edip bakar ikén gördü** bir güzel kız çatırdan tışarı çıkdı, kızda gördü çatırın önünde bir güzel oğlan turuyor (11/4-8)

Yalnızca şu örnekte *gördü* yüklemi derin yapıya çekilir.

- günlerin birinde Kandahar şehrine yakın bir çeşme başına gelerek iki tarafa **nazar idüp bakarken** bir çifçi gelüp yer öpdü (45/10-13)

2) *bak-* eyleminin derin yapıya itildiği *gör-* eylemininse yüzey yapıda bulunduğu aşağıdaki örneklerde iki cümle vardır. Bu cümlelerin tamamında *ki* bağlacı derin yapıdadır.

- Şah İsmail bağceye gelip **gördü** ne bakarsın memleketde ne kadar kız varısa bağceye tolmuşlar (22/10-12)
- içeri girip atını bir tarafa bağlayup kendi merdivenden yukarı **gördü** sekiz odası var (28/23-29/1)
- şah İsmail toğru ó tağa çıkup **gördü** iki şehid ve beş kardaş cénk ediorlar (31/6-8)
- şah ó çadırın içine girup **gördü** bir lengér iki kaşık ve iki dilim ekmek var (34/23-35/1)

3) Yine iki cümleden oluştđu gözlenen cümlelerin bulunduğu bu öbekte *bak-* yüzey yapıdayken *gör-* derin yapıya sürülür. Ayrıca bu örneklerde *ki* bağlacı, hem derin hem de yüzey yapıda bulunarak seçenekli kullanılır.

- ō vakit Padişah elini cebine koyup dervişe biraz akçe virmek niyetinde ikən **bakdıki** ne derviş var ne kımse var (6/2-5)
- çesmenin başına gelüp, **bakdı ki** voltaşlari avını bir birine gösserolar (15/4-6)
- Şimdi bunlar böyle deyüp turürken şah İsmail **bakdı ki** bir Arap dudağın biri yerdè biride Keşiş dağında nişan verir (36/17-20)
- Hınd tarafından bir karà dumàn zuhür edüp arap **bakdıki** bir ordù geliyor (42/22-43/1)
- andèn bir narà basup aç kurt koyuna salar gibi birazını kırup birazını kaçırup kendi dahì geri dönüp **bakdıki** dahà uyıyorlar (43/6-9)
- sonra yanımıza geldi işè **bakdik** yüzü solmuş (17/11-12)
- Bunlari deyüp çeküp **bakdı**, kalè kapusú kapalı ve kapucular orada yok (25/14-16)
- esnây rahde bir düz ovaya gelip **bakdı** ovanın ortasında bir müzeyyen serây yâr (27/21-23)
- héman seraya yanaşup dört tarafına **bakdı** girecek yeri yok (27/23-28/2)
- Bunü deyip dört tarafà bir eyice dikkat edip **bakti** kapusú yok (28/19-20)
- şah **bakdı** arap değılmiş (37/16)

bak- / *gör-* eylemleriyle kurulan yapılarda *bak-* yalnız görülen geçmiş zamanda kullanılmaz, emir ve istek kiplerinden de çekimlenir.

- bu kızı görünce **bakalim** ne dedi (29/4-5)
  - ey Lala bu gün senin ile seyahata çikalim **bakalim** Äynéy devran ne surèt gösterir (4/12-14)
  - Şahzadè bu gün néreye gideceksiniz; deyü suâl eddiklerinde Şah İsmail sazi aldı **bak** ne dedi (16/3-5)
  - **bakın** kardaşlarım şimdèn sonra buradan bir yerè gitmém (16/10-12)
  - **bakın** ağalâr bu vilayetde bir kimsenin kızına aşik olduğum yok (16/23-17/1)
  - öl vakit şah İsmail aldı sazi eline **bakalim** ne dedi (31/10-11)
  - varaim **bakaym** gelinlerim ne yapıor (46/13-14)
  - Arap bir adam gördükde sazi alip **bakalim** ne dedi (56/11-12)
- 4) Bu öbekteyse bak- ve gör- eylemlerinin her ikisi de bitmemiş eylemdir.
- Şah İsmail dört tarafà **nazar edip bakâr ikèn** karşısında bir dağ **görüp** – ey kartaşlar bèn yârın bu görünèn dağa gidérim sizde gâyri yerlerè gidin (10/8-12)

2.3.1.2. “ama” ve “lakin”

Cümleler arasında karşıtlık, uyumsuzluk, aykırılık vb. anlamlar kuran ve bağlanan cümlelerden ikincisinin birincisine bir şekilde bir istisna ya da ayırıştırma anlamı kattığı **ama** bağlacı, yer yer de neden-sonuç ilişkisi oluşturmakla görevlidir. (Atabay vdğr., 2003: 148; Delice, 2012: 149) Üstünova, *ama* bağlacının anlamsal işlevlerini ortaya koyduğu çalışmasında karşıtlık, karşılaştırma ve kanıtlama ilgileri kurduğundan söz eder. Araştırmacı, bu anlamsal işlevlere ek olarak duygu, düşünce, oluş, kılış arasındaki çelişki, koşul, sebep, çaresizlik, uyarı vb. yönlerinde ilişkiler oluşturduğunu söyler. (2010: 94) İncelenen eserde çokça başvurulan bu bağlaç, yukarda sözü edilen anlam ilişkilerinden koşul, beklenen olumluluğu olumsuzlaştırma, uyarı ve karşıtlığı düşündürerek çaresizlik ilgilerini kurar. Ayrıca adı geçen bağlaç, metinde Arapça orijinaliyle *amma* olarak yazılır. Yalnız bu *amma*, günümüz konuşma dilinde anlamı pekiştirmek için kullanılan *amma* ile karıştırılmamalıdır.

Eserde *ama* ile yakın ilişkide bulunan *lakin* bağlacına da üç örnekte yerilir.

Metinde karşılaşılan *ama* ve *lakin*'li cümleler, kurdukları anlam ilişkileri açısından şu alt başlıklarda incelenebilir.

1) Aşağıdaki cümlelerde karşıtlık doğrudan değil dolaylı yoldan düşündürülerek verilir. *ama* bağlacından sonra gelen cümle çaresizlik bildirir.

- gerçək bir ěksiğimiz yök **ãmama** [ama] şü dünyadè bir ěvladım òlmadı ki bèn òldükdèn sònra tahtimà òtura ìdí (3/14-16)
- héman şáh İsmail bir ěksiğimiz yök **ãmma** bèn senin gibi bir Gülüzardèn ayrıldım (33/19-21)
- kercà kari [kocakarı] òğlüm ěyi **ãmma** sizin beýginizi bağlayaçak yerim yök deyince şáh İsmail koçakarıya bir ávúc áltùn verdi (38/22-39/1)
- şimdi üzerimdèn iki túyy düşürdüm ěğer òrliri [onları] álip bir gözerini [gözlerine] sürecèk òlursa Állahin iziniýle ánide açilir **ãmma** yazıkki bizim dilimizdèn anlamáz (54/5-9)
- ěféndim céna [?] ětdim **ãmma** átım vè silahim yök ki vuraım – òğlüm vár haznedèn istediğın sılahi ál (56/6-8)

2) Doğrudan karşıtlık ilişkisi kurar.

- bũ dünyádır adamà dèrd òlür, **ãmma** dermánda bulunúr (4/1-3)
- şáh İsmail Árapı tanıdığındán istemézidi ònũ yensin **ãmma** Árap şáh İsmaili tanıdığındán dáýma cáht idéridiki öldürsün (55/20-23)
- güzèl **ãmma** üç neférde hamàl istériz ki yükümüzü götürelim (52/4-5)

- 3) Beklenen olumluluğu olumsuzlaştırma yoluyla karşıtlığı gerekçelendirir.
- Daniël ismindè bir hòca àlup Padişah çıkartılàr – ëy hòca, benim şahzademè okuyùpyazdırmalısın. – Daniël ëmrëféntimizin **amma** Şahzadè dünyà yüzündè okuyamaz (7/14-18)
  - Hèr néise bunlâr kız ilè safadè olurlâr (**amma** şah İsmail Gülperî ilè yatdığı vakit àrà yerè kılıç koyup öylè yatardı) (33/16)
  - öldem şah İsmail ağalâr benim burayà gelmemin sebebi bir sevdiğim vâridi önün içün bû tarafà geldim sizlerè rást gelüp bû hemşereniz banà kısmèt öldü, **lâkin** bèn önü bulmayınca bendèn medâr ólmáz (34/6-11)
- 4) İkinci cümledeki yargı, birinci cümlede bildirilen yargıyı koşula bağlar.
- pèk ëyi gidelim **amma** bénde babamdàn böylè át şahin vè tazi istérim (9/4-5)
  - ömrünü size bağıslarım **lâkin** iki güzünè [gözünè] miğ [mil] çekilmeli dedî (51/7-8)
- 5) Birinci cümlede iyi niyet temennisi vardır. *ama* bağlacının bulunduğu ikinci cümlede ilk cümledeki iyi niyet vurgulanarak karşıdaki kişiye uyarıda bulunulur.
- Àllâh selamèt versün, **amma** yolunün üstündè bir Àràp vâ èlî pèk yannişdır kendinî gözét (34/12-14)
  - ö giçè birlikdè yattığında inşallâhu teála toküz äyy teküz [dokuz] gün tamamında sendèn bir êrkèk evlâd vè mahîr kistrakdàn bir êrkèk táyy zuhûr idér, **lâkin** bèn gelmeyince isminî kómayásız, bèn kendim koyaçığım deyî bû minvâl üzerè karâr èyledilér (5/20-6/2)

2.3.1.3. *ve*

Ve bağlacı, arka arkaya gelen unsurları, sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlamakla görevlidir. Bir tür virgül görevi de yapan bu bağlaç, Türkçeye Arapçadan girmiş ve geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. Metinde *ve* bağlacına genel Türkçedeki yaygın kullanımına paralel bir biçimde sıklıkla başvurulurken daha çok cümleleri birbirine bağlama işlevini üstlendiği gözlenir.

1) Sözcükleri bağlama

- Şahzadè pèk ëyi gidelim **amma** bénde babamdàn böylè át şahin **ve** tazi istérim (9/4-5)
- yer âltında, äyy **ve** günèş yüzü görmèz bir mahzèn yaptırırsın (7/22-23)
- Şahzadeyi doà **ve** senà ilè ö mekânà brakdılâr (8/3-4)
- értesi günü âláyy **ve** şenlik ilè avà çıkdılâr (10/6-7)

2) Sözcük öbeklerini bağlama

- senin Padişah ve yanındaki vezir olduğunu bilmem yazık benim dervişliğime (5/4-6)
- aman derviş sen benim Padişah ve bunun vezir olduğunu bildikten sonra elbed benim derdimde derman olursun (5/6-9)
- Şahzade dört tarafa nazır edip bakarken gördüğü karşıdan bir avcı, elinde şahin ve arkasında bir tazi ile gelirdi (8/22-9/1)
- padidahim [padişahım], Şahzadenin ismini (Şah İsmail) ve tayin adı (Kamer tayf) olsun deyip kayp oldu (9/20-23)

3) Cümleleri bağlama

- Şahzade başladı güneşi tutmak için çabalamaya ve pek çok uğraşır kan terine battı (8/12-15)
- benim Şahzademın çanı sıkılmış oda gidəcək ve bu vesileyle şuna bir isim koyalım deyip Şahzadeyi öraya getirirler (9/15-17)
- Şah İsmail atına binip o görünen dağa çıkıp dört tarafa nazır ederék, gördü tağın eteğinde bir güzel yayla var ve bir büyük su akar ve suyun kenarında bir ceşmân otlanır (10/20-24)
- sen ondan hazır bulunup maddeyi ifade idersiniz ve pederin resmen kızı babasından ister (16/21-23)
- oldem şah İsmaille müceçiler [müjdeciler] gelip Türkmên beyi kızını sana verdi ve başladı bir bir ifade itmeğe (18/15-17)
- oglum bir yörük kızı için bu kadar neye mail olursun ve hem yörük kızı o taraftan gitmiş artık kimse kalmamış (23/11-14)
- o perdeyi açup ne bakarsın bir ala kız gergem işler ve gözlerinden yaş yerine kan ağılar (29/2-4)
- Bunlar oturup kahve tütün içtikden sonra beş kardaş – gelin kız kardaşımızı şu yiğide verelim deyü müşaveret eyletiler ve gelüp – şahzadem Allahın emri üzere kız kardaşımızı sana vereceğiz mübarek ola teyüp başladılar şerbetler icmeğe (33/7-13)
- birde ne bakarsın bir ovanın yüzünde bir sarajyy var ve sarajyyin önüne bir çadır kurulmuş ve çadırın yanında dürlü dürlü kuşlar varki hisabi yok (34/19-23)
- anası razi olmayup kızı aldı gitdi ve nerede olduğunu bilmem (38/11-12)

- bunlâr merdivendèn yokarî çıkdıkdâ Gülperî gelûp şâh İsmailin êlini ôpdû **ve** Gülüzâr hanım ilè dahi görüşdü (44/20-23)

Türkçede çoğu kez *ve* bağlacı yerine {-Xp} ulaç ekiyle yapılmış bağlama ulaçları kullanılır: *Gelip gitti* (geldi ve gitti); *Görüp aldı* (gördü ve aldı) vb. (Atabay vdğr., 2003:142) Bu görüşten yola çıkılınca {-Xp} ekli bir ulaçtan sonra *ve* bağlacının kullanılmayacağı düşünülür. Nitekim TDK Yazım Kılavuzu da zarf-fiil eklerinden sonra neredeyse *ve* bağlacıyla eş değer bir kullanıma sahip virgülün kullanılmaması gerektiğini söyler. Ancak incelenen metinde adı geçen ulaç ekinden sonra *ve* kullanılır. Bu da metnin karakteristik özelliklerinden biridir.

- bunlâr hırkaları geyip **ve** sarayndân kalkıp yolâ revân öldülâr (4/14-16)
- kızın âklî perüşân olup **ve** göğsünü açip oğlanın yüzünè sürüverdi (11/24-12/2)
- Şâh İsmail çadırin önünè gelip **ve** çıtırlarâ nazâr êdip bakâr ikèn gördü bir güzêl kız çatırdân tışari çıkdı (11/4-7)

Metinde *ve* bağlacının kullanım alanıyla ilgili öne çıkan bir diğer özellik, noktalama incelemesinde de belirtildiği gibi *ve*'den önce virgülün kullanılmasıdır.

- Şâh İsmail dört tarafâ nazâr êdip bakâr ikèn karşısında bir dağ görüp – êy kartaşlâr bèn yârın bû görünèn dağâ gidêrim sizde gâýri yerlerè gidin, **ve** oradan kalkıp yerlerinè geldilêr (10/8-12)
- İmdi bunlâr sabâh êrkèn kalkıp ô çeşmeye dahil öldülâr, **ve** hér biri bír tarafâ gidip âvdetlerindè yine çeşmenin başına dönmeğè kâvl u karâr êtdilêr (10/15-19)
- bákın kardaşlarım şimdèn sônra búradan bír yerè gitmém, **ve** benim işimi Mevladân gâýri kímse bilmèz (16/10-13)
- héman Şâh İsmail âsla ihmâl itmeyip üşenmeden âtdân aşaya ênip iki busè aldı, **ve** yine âtinâ binüp yolâ revân öldü (15/1-4)

2.3.1.4. *de (da)*

Bu bağlaç, cümleleri sözcük öbeklerini, aynı türden sözcükleri ve görevdeş ögeleri birbirine bağlar. Bağlama görevi yaparken ögelere eşitlik, birlikte olma, gibi olma anlamları kazandırır. (Atabay vdğr., 2003: 127)

Aşağıdaki örneklerin bir kısmında *de (da)* bağlacı; eş değerli, eş görevli sözcüklerin oluşturduğu ardışık cümleleri bağlarken eylemlerden birini derin yapıya iterek kısa anlatım sağlar.

- derdî**de** dermanî**da** verèn Hüdâdir (5/10)
- önú**da** senî**de** âlup Kandaharâ gidêriz (34/1-2)

- Şimdi bunlar böyle deyüp turúrken şah İsmail bakdı ki bir Àrap dudağın biri yerdè biride Keşiş dağında nişan verir (36/17-20)
- Gülüzâr şah İsmaili görüp şah İsmailde Gülüzâri görünce biribirlerini boyunlarına sarılup eféndim seni gökdè arárken yerdè buldum biraz vakit cân sohbeti itdilér (41/1-5)

de (da) bağlacı, arkasından geldiği sözcüğün anlamını pekiştirmekle birlikte daha önceden anlatılanlarla bir bağlantı oluşturur. Ayrıca “üstelik” anlamı da katar. (Atabay vdğr., 2003: 130) Metinde *de (da)*, bağlaç göreviyle geldiği birimi öne çıkarıp dolaylı yoldan benzerlerinin anımsanmasını sağlar.

- bunun vezir olduğunı bildikden sonra elbed benim derdiméde dermân olúrsun (5/7-9)
- Şahzadè pek eyi gidelim ámma benéde babamdân böyle át şahin ve tazi istérim (9/4-5)
- Şimdi beş kardâş şah İsmailden korkup (şimdi bizide kırâr deyü) vesvesè itdilér (32/16-18)
- şah Gülperiyè – hazir öl dedikde, Gülperi kardaşlarına – gèlin sizde hazir olun gidelim kardaşları – hayr eféndim biz gidemeyiz size uğurlar olsun dedilér (45/2-6)
- padişahim sizler eyi satrac bilirsiniz şah İsmailide bilir (48/16-17)
- arap –güzèl ámma üç neférde hamal istériz ki yükümüzü götürelim (52/4-5)

Aşağıdaki örneklerdeyse söz konusu bağlaç, zorunluluğu dikkat çekerek özneyi öne çıkarır.

- mücdè hanım, padişah kızını istemiş béyde söz vermiş (19/18-19)
- (Türkmèn beyinin kızı, Gülüzâr hanım benim nişanlım, anası razî olmayup kızı aldı gitdi ve nerede olduğunı bilmem) benéde arkasına düşüp arárken siz banâ kısmèt öldünüz (38/10-14)
- yârim babân çağırıp sanâ oğlüm eyhâ edizim [ederim] senni [seni] éğer şü Àrapı öldürürsen, sénde dérsin baş üstünè ve búraya gelip, senin ilè yalandân cénk étmeğè başlarız (58/13-17)

Bu bağlaç, sorulu cümlelerde şaşma bildirerek anlamı pekiştirir. (Atabay vdğr., 2003: 130) Metinde bu yönde bir örnek vardır. Burada şaşkınlığın yanı sıra alaya alma da söz konusudur.

- var gèt gèl oğlân şü kadar yiğitler çènk edip yenemedilerde senni yenekeksin [yeneceksin] (55/11-13)

Aşağıdaki örnekte bu bağlaç cümleye meydan okuma anlamı katar.

- ěy yiğid ònà kanli pilàv derlèr benim ilè imtihàn **öldä** öylè yè dedí (35/4-6)
Şu cümlede *bir* adına gelerek *bir de* kalıbını oluşturur. Cümleye “-den başka”, “ek olarak” vb. anlamlar katar.
- padişâh – niçün bõş şeylèr söylèrsin hiç bir àdàm evladını öldürürmü deyerik kendi kendinè mülahazà idüp varaým gelinlerè **birde** bèn bakaım deyũ kalküp şâh İsmailin konağına gitdí (47/1-6)
Aşağıdaki cümlelerde *ise de* biçimi, *ama* bağlacının işlevlerinden olan olumluluğu olumsuzlaştırma yoluyla karşıtlık yaratarak çaresizlik ifade eder.
- bunun saltanatı gáyet ziyadè idi **isède** nè faydá ki bunun dünyadè ásla zürietì yóğidi (3/3-5)
- padişâh bahşîş virmek içün dervişi çok aradı **isède** bir dürlü bulamadılar (9/23-10/1)
- amàn ninè gèl şunú atına bondirip [bindirip] yerinè yollayalım, zira anàm babàm kartaşım gelip bendèn zàn iderlèr deyip yakasì tutuşdú **isède** gözünü bir dürlü oğlanin üzerindèn ayiramazdı (11/14-19)

2.3.1.5. *dahi*

Bu bağlaç, ardından geldiği sözcüğü belirtme, kuvvetlendirme, öne çıkarma, vurguyu geldiği birime çekme gibi yönlerle anlamlandırır. Metinde bir kullanım dışında tüm örneklerde cümlelerin öznesini öne çıkararak kuvvetlendirmekle görevlidir.

- Padişâh – var çarşıdan iki kât dervişân hırkası al – **Vezir dahi** alip geldi (4/9-11)
- Şahzadè – amàn hoca canım pek sıkıldı beni biraz dışarı çıkár. **Hoca dahi** pek eyi deyip saraýın kapusuna bir ála santaliyà götürüp Şahzadeyi öraya getirip oturdular (8/19-22)
- héman kapulari kapayüp **kendileri dahi** kaçdılar (24/11-12)
- **bü dahi** bir azını kaçırüp kendide bir tarafà çekilüp oturdú (32/13-15)
- bunlâr gürzè kılıç kılıcà düşmekdè ikèn ěn nihayetì arapın atı tekerlenip **kendisi dahi** düşdü (37/10-12)
- **Árap dahi** eféndim derdini banà söylè déýnce şâh İsmail derdini arapà ifadè itdi (38/8-9)
- andèn bir narà basüp ác kúrt koyunà salâr gibi birazını kırüp birazını kaçırüp **kendi dahi** geri dönüp baktiki dahà uyıyorlar (43/6-9)
- hanüm Sultàn oturdukdà **onlâr dahi** elpencè divàn turdulâr (46/17-18)
- Padişâh kılıcı çekip yanaştığı gibi şâh İsmail bir tarafà çekilip **Árap dahi** Padişahá bir kılıç vurüp iki parçá eyledi (59/14-17)

Aşağıdaki cümledeyse zarf tümleci vurgulanmak istenir. Çünkü metnin bağlamı hesaba katılırsa Şah İsmail'in ilk karısı Gülperi'nin ikinci karısı Gülizar'la, görüşmesi zor olan biriyle, görüşüyor olması önemli ve ilgi çekicidir.

- bunlâr merdivendèn yokarî çıkdıkdâ Gülperi gelûp şâh İsmailin êlini ôpdû vè **Gülüzâr hanım ilè dahi** görüşdü (44/20-23)

2.3.1.6. *ne ... ne*

Ardışık iki cümleyi bağlayan *ne ... ne* bağlacı, metinde yalnız bir yerde geçer. Bu bağlacın kullanıldığı yapılarda sıklıkla ortak yüklem kullanılır. Bu nedenle yüklem ilk cümlede yüzey yapıda, ikinci cümlede derin yapıda yer alır. Ancak metindeki tek örnekte iki cümlenin yüklemi de yüzey yapıdadır. Günümüzde bu bağlacın bulunduğu cümlenin yüklemi, genellikle olumluyken kimi kullanımda olumsuz yüklem tercih edildiği de görülür. Metinde geçen *ne ... ne* bağlacının yüklemiyse olumludur.

- ö vakit Padişâh êlini çebine koyup dervişe biraz âkçe virmek niyetinde ikèn bakdiki **ne** derviş vâ **ne** kimse vâ (6/2-5)

2.3.1.7. “çünkü” ve “zira”

Biri Farsça biri Arapça kökenli bu bağlaçlar, yargıları birbirine bağlarken kendisinden önce gelen cümle ya da cümlelerin neden ya da açıklamasını verirler. Genellikle cümle başında tercih edilirler.

- ėy hóca, benim şahzademè okuyûpyazdırmalısın. – Daniël ėmréfentimizin ėmma Şahzadè dünyâ yüzündè okuyamaz cevap idince, Padişâh – dünyâ yüzündè bir evladım vâ niçün okuyamaz cevap idince, héman âhretde mi okúr; Daniël – háýr eféndim öýlé değil yèr âltında, âyy vè günèş yüzü görmèz bir mahzèn yaptırırsın Şahzadè ö vakit okúr, **çünkü** bir mahfi yerdè okúrsa, bir şey görmeyip dersine meşgûl olúr (7/24-8/2)
- âmân ninè gèl şunù âtinâ bondirip [bindirip] yerinè yollayalım, zıra ânâm babâm kartaşım gelip bendèn zân iderlèr deyip yakası tutuşdû isède gözünñ bir dürlñ oğlanin üzerindèn ayıramazdı, **çünkü** ö gicè kız úryasında Şâh İsmaili görmüş idi (11/14-20)
- âmân ninè gèl şunù âtinâ bondirip [bindirip] yerinè yollayalım, **zıra** ânâm babâm kartaşım gelip bendèn zân iderlèr (11/14-17)
- kızım bunun ilacì göğsünün bendlerini çözüp gözünè sürésin ö vakit ayilir **zıra** yalnız senin memelerin onâ şifâdır (11/21-24)

- Türkmèn beyi padişahà dedì kızın biraz èksiği vár banà 40 gün mühlét vèr zıra ancak hazir olabilirim dedì (19/24-20/2)
- şahzadè bizi babanın sarayna götürme başka konağa gidelim zıra remil fenà geldì (46/2-7)

2.3.1.8. *ancak*

Atabay vdğr. bunu hem bağlaç hem de zarf olarak ele alır. Bağlaç olursa *ama, fakat, lakin* gibi karşıtlık ilgisi kurar. (2003: 95) Zarf olursa durum zarflarından biri olarak sınırlama işlevini üstlenir. Bu sınırlama, eylemin gecikmeden yapılmasının istenmesi ya da bunun başka türlü olamayacağıdır. (2003: 134) Delice, bağlaçlar arasında gösterdiği *ancak* sözcüğünün bağlanan iki cümleden ikincisinin birincisine bir şekilde bir istisna ve bir ayırıştırma anlamı kattığını söyler. (2012: 150) *ancak*'ın istisna ve ayırıştırma anlamıyla bağlaç olarak görev almasına metinden iki örnek verilebilir. Bu bağlaçla aynı işlevde kullanılan *yalnız*'laysa bir yerde karşılaştırılır.

- çadırlarında [çadırlarda] kimse kalmamış ancak bir eski çadır vár (20/5-6)
- arap kendine bir çekè düzen verip bunların içinè bir giriş girdi ancak bir adım kurtuldü (52/17-20)
- sekiz odası vár yalnız bir odası perdeli idi (29/1-2)

Metinde bu dil biriminin zarf göreviyle eylemin gecikmeden yapılması gerektiği ya da başka türlü olamayacağı biçiminde bir anlamla kurduğu bir örnek vardır.

- Türkmèn beyi padişahà dedì kızın biraz èksiği vár banà 40 gün mühlét vèr zıra ancak hazir olabilirim dedì (19/24-20/2)

2.3.1.9. *eğer*

Şart ifade etmekle veya şartı kuvvetlendirerek başına geldiği cümleyi sonraki cümleye bağlamakla görevlidir. (Ergin, 2006: 355) *eğer* bağlacının ait olduğu yan cümlelerin kurucu eylemi şart eki {-sA} almak zorundadır.

- Eğer Güllüzari bulmasam bari onun yoluna öleyim (23/20-21)
- amân Gülperi eğer bundan gecti isè habèr vèr gideyim bulayım (33/23-34/1)
- Eğer haberin vârise söyle (38/14)
- şimdi üzerimdèn iki tûyy düşürdüm eğer orlırı [onları] alip bir gözerini [gözlerine] sürecèk olursa Allahın iziniyle anide açılır amma yazıkki bizim dilimizdèn anlamáz (54/5-9)
- oğlum èyhà edizim [ederim] senni [seni] eğer şù Arapi öldürürsen (58/14-15)

2.3.1.10. *ya ... ya*

Bu bağlacın görevi; türlü öğeler, sözcükler ve cümleler arasında yeğ tutma, seçme, oranlama, denklik kurma ve sıralama yapmaktır. Metinde bir yerde seçme anlamında karşılaşılır.

- Allah ya sanà ya banà verir (36/22)

2.3.1.11. *yoksa*

Genel olarak “aksi takdirde” ifadesiyle de karşılanabilen **yoksa** bağlacı, bağlanan cümleler arasında tahmini karşıtlık oluşturmak amacıyla kullanılır. (Delice, 2012: 162) Bu metindeyse şarta bağlı olarak kuvvetli bir uyarı / tehdit anlamı katar.

- kocà kadìn elindeki kınà taşını bràk yoksa şimdi merdivendèn aşaya àtùp kirk parça idérim (40/8-11)
- şü saàt şàh İsmaili öldürüp gelinleri olmalısın [?] yoksa kendimi teléf idérim (46/23-47/1)

2.3.1.12. *meğer*

Meğer bağlacı; beklenilmeyen, umulmayan durumları anlatan, yüklemli öğrenilen geçmiş ya da rivayet bileşik zamandaki cümlelerin başında ya da sonunda kullanılır; böylece bir açıklama getirir. (Atabay vdğr., 2003: 152) Bağlacın eserdeki tek kullanımında yukarıdaki tanımlamaya uyacak beklenmeyen, umulmadık bir durum söz konusudur. Aynı zamanda *meğer*’li cümlelerin yüklemi, rivayet bileşik zamanda çekilmiştir.

- Şàh İsmail derdli şü beýtleri deyerék üzerindèn iki güvercin geçip bir birinè hakikat şàh İsmailè yazık oldu biçarenì [biçarenin] iki gözlerini öyüp búrada brakmışlar, şimdi üzerimdèn iki tüyy düşürdüm eğer orlari [onları] alıp bir gözerini [gözlerine] sürecék olursa Allahın iziniyle anide açilir amma yazıkki bizim dilimizdèn anlamáz, onun derdini derman [dermanını] kendisine anladalım (meğer İsmail küş dilindèn anlárımış) ve güvercinlerin şü kelamlarını işitdiği gibi ellerini iki yanına sürüp ö tüyleri bulup ve iki gözlerine sürüp kalkıp bir rikàt namáz kıldıkda anide iki gözleri açilip iki tarafà melil bakarken bir çifçi görüp çifçinin yanına vararak elini öpüp babà beni evlatlığa kabul edermisin (54/1-18)

2.3.2. Ulaş Eklerinin Kullanımı

Eylemlerden geçici zarf yapmak için **ulaç** (zarf-fiil, gerundium) **ekleri** kullanılır. Türkiye Türkçesi zengin bir ulaş eki hazinesine sahiptir. Diğer eylemsi ekleriyle birlikte

Türkçenin ifade yeteneğine zenginlik katan bu ekler, cümle ölçüğünde ahengi bozarak ve anlamı bulanıklaştırarak abartılı bir biçimde kullanılmazsa dile büyük bir sadelik katar. Ergin, asıl hareketin yardımcı hareketlerini ifade eden kelimeler olarak gerundiumların Türkçeyi basit bir cümleyle karşılayan, böylece cümle kalabalığından uzakta tutan bir dil durumuna soktuğunu söyler. (Ergin, 2006: 339) Deny, Osmanlı Türkçesinin son zamanlarına kadar edebiyat dilinde pek uzun zincirlemelerin tercih edildiğini bu yüzden zarf-fiillerden de geniş bir biçimde yararlandığını belirtir. Bir mektubu, bir buyruğu, bir fermanı hatta bir kitabın giriş bölümünü bile tek cümleye sığdırmaya çabalayan bu düşünce tarzının dili kötü bir kullanışa sürüklediğini ifade eder. Ancak Deny, bu yönde bir tutumun Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde (XX. yüzyıl başları) yazarlarca terk edilmeye başlandığını söyleyerek bunun yazı diline de hissedilir bir açıklık getirdiğinin altını çizer. (2012: 425)

Teze konu olan eserde ulaç eklerinden sıkça yararlanır. Özellikle {-Xp} ulaç eki sıklıkla tercih edilmekle birlikte {-Arak}, {-XncA}, {-mAdAn} gibi ekler de yoğun olarak görülür. Ayrıca günümüzde kullanımda olmayan {-dlkdA} eki de pek çok yerde geçer.

Ele alınan metinde özellikle {-Xp} ulaç eki, abartılı bir şekilde kullanılır. Deny'nin belirttiği Osmanlı Türkçesinin klasik üslubuna yakınlık gösteren bu tutum, sıkıcı ve estetikten uzak bir anlatıma neden olur.

- BİR gün Padişah sabah namazını kıl^{ip}, bádehu yerinè otur^{üp}da hanım Sultàn élinè éntàm áynası ál^{ip} Padişahın karşısındà durürken, Padişah bir kerè áh éd^{ip} başını salladı (3/6-10)
- héman Şahzadè ağzındàn kemiği çıkar^{ip} yokari átdiğindàn tepè camınà gel^{ip} cam kırıl^{ip} güneşdir içerũ geldi (8/9-12)
- Hóca dahì pèk èyi dey^{ip} sarayn kapusunà bir álá santaliyà götür^{üp} Şahzadeyi öraya getir^{ip} oturtdulàr (8/19-22)
- şah İsmail kirk gün tehammül ideceğine ákli késme^{üp} yanındà olanlara – şimdi bèn úykuya varup kirk gün uyuyacığım öllaya kirk gündèn ével uyandırásınız dey^{üp} zati padişahda düyün tetarikinè başlay^{üp} kız tarafındàn bir habèr gélmediğinden vesvesè id^{üp} habèr álmak için bir tatàr gönderdí (20/8-16)
- tatàr yolà çık^{üp} Karà tağın éteğindè kímseyi búlmay^{up} gerüye gel^{üp} vè padişahà – éféndım ö çadırların yerinè öt bitmiş dey^{üp} padişahın keyfi bũ söz şah İsmailin kulağına gidince, öta melil mahsün babasının gel^{èp} [gelip] ağlayarak bunü dedí (20/16-22)

- birde şah İsmail Kamèr tayà bin^{ùp} gidériken anasi habèr àl^{ùp} saçını yolarak İsmailin karşusuna çık^{ùp} – oğlùm néreye gidiyorsun; sèn bir padişah evladi olásın böyle bir kim [kız] için tağlara düşésin (24/13-18)
- héman kamèr tayà bir vur^{ùp} nasıl kapuya bir göğüs vurtúyse kalè kapusù tarmatağın ol^{ùp} andèn yolà revàn olarak çeşmenin başına gel^{ip} şah İsmail bunlar söylè idi [söyledi] (25/16-20)
- héman atına otur^{ùp} serayin yanına gel^{ip} nice bir gürz vur^{ùp} sarayn bir tarafı yıkıldı (28/20-23)
- Bunları söyley^{ùp} atdan èn^{ùp} atın kolanını yedi yerdèn çek^{ip}, yine bindi Zülfikarà (32/9-11)
- él at^{ùp} ya Allah dey^{ùp} devlerin içinè gir^{ùp} bir kılıç at^{ùp} devlèr başladılar kaçmağa (32/11-13)
- Àrap yerindèn kalk^{ùp} ahırà èn^{ùp} karà bacağın üstünè bin^{ùp} ellì batmàn gürzünü elindè tut^{ùp} meydanà çıkdı (36/23-37/2)
- öldem kendince mülahaz id^{ùp} – şundan nè olür bèn bir hamladà alırım dey^{ùp} bir naarà bas^{ip} gürzü yedi yerdin [yerden] kavray^{ùp} hámlla eyledi (37/6-10)
- şah İsmail atdan aşağı èn^{ip}, ve arapın üzerinè otur^{ùp} belindèn hançeri çıkar^{ùp} arapı Vuracak ikèn arap yüzündèn nikabın çıkar^{ùp} şah bakdi arap değılmiş (37/12-16)
- şimdi koçuçu başı koçuyü al^{ip} ve o çeşmenin başına getir^{ip} orada üç kız olduğunu görünçe geriyè dön^{ip} iki koçu daha götürdü (45/20-24)
- bin başı var gèt gèl oğlàn şu kadar yiğitlèr çènk ed^{ip} yenemedilerde sènmi yenezüksin [yeneceksin] deynce şah İsmail çok recá ederèk izin al^{ipev} [alıp] atına bin^{ip} toğri Àrapın konağınà gid^{ip} bir naarà basdıkdà Àrap ey vâh şu narayı bèn bir defà şah İsmaildèn işitdim şimdi şu yiğitdèn işidiorüm (55/11-20)
- Bunları söylediklerindè Àrap – brè kızlár ağám gelmiş dey^{ùp} üçü birdèn aşağı gel^{ip} şah İsmailin elini öp^{üp} ağlamaya başladılar (58/7-10)

Bu tür örneklerin dışında hem {-Xp} hem de diğèr ulaç eklerinin ölçülü kullanıldığı yapılar da söz konusudur.

- gèl oğlùm bèh [bey] ol^{aràk} Gülüzàr hanımdàn iki busè ál (14/23-15/1)
- ötedèn Àrap üzengi haykır^{aràk} – ey yiğid onà kanli pilàv derlèr benim ilè imtihan öldà öylè yè (35/4-6)
- héman hazırlan^{up} oğlàn ve kızın yanına geler^{èk} uyuduklarını görüp uyandırámıdı [uyadıramadı] (43/2-4)

- bũ sòz şàh İsmàilìn kulađınà **gidince**, òta melil mahsũn babasınìn gelèp [gelip] ağlayarak bunũ dedì (20/20-22)
- şimdi bunlár berabèr karayà gelmek için yolà cikdılar, ámma sarayà yakin **gelince** kücük kardaşları ilerũ varip kız kahvè hazırlayüp pişirmekdè ikèn şàh İsmàil kardaşları ilè sarayà dahil òldular (32/24-33/6)
- Şàh İsmàil ásla ihmàl itmeyip úşen**meden** átdàn aşayà ènip iki busè áldi (15/1-3)
- Şimdi padişahın èmrì úzerè tatàr yolà çıkıp ò tağa **vardıkdà** bir yaylâ gördũ (17/19-20)
- Sendèn ayrı**alı** bir dahâ gũlmedim (41/11)
- hanũm Sultàn otur**dukdà** onlár dahì èlpencè divàn turdulàr (46/17-18)
- ò vakit Padişàh èlini çebine koy**üp** dervişè biraz ákçè virmek niyetindè ikèn bakdiki nè derviş var nè kımse var (6/2-5)
- bunlár gürzè kılıç kılıcà düşmekdè ikèn èn nihayetì arapın àti tekerlen**ip** kendisi dahì düşdü (37/10-12)

{-Xp} ulaç ekiyle kurulmuş ulaçlara bağlama ulaçları da denebileceğini söyleyen Atabay vdğr. adı geçen ekin sık sık bağlacın yerine de kullanılabildiğini belirtir: *Alıp gitti* (aldı ve gitti) (Atabay vdğr., 2003: 236) Metinde de {-Xp} ulaç ekinin bazı örneklerde böyle bir işlev üstlendiği görülür. Bağlama öbeği, birleşik eylem vb. adlar da verilen bu yapılar metinde yer yer görülür.

- Vezir dahì **alıp geldi** (4/11)
- derviş – padidahım [padişahım], Şahzadenin ismini (Şàh İsmàil) ve tayin adı (Kamèr tayf) òlsun **deyip kaýp öldũ** (9/20-23)
- padişàh bũ sözü **ışidip èmr itdi** (17/15-16)
- héman yanına **varüp selàm verdi** (31/8-9)
- búyurun èfèndim şurada bèş ön keklík vurdum háyde **gidüp pişirelim** (44/7-9)

2.3.3. Devrik Cümlelerin Kullanımı

Metnin dili, genellikle yüklem in son da yer aldığı kurallı cümlelerle kurgulanır. Ancak anlatıma canlılık kazandırmak ve tekdüzeliği yıkmak için yer yer devrik yapıda cümleler de kullanılır. Eserde geçen devrik cümleler şunlardır:

- senin Padişàh ve yanındakinin vezir olduğunu bilmèz isèm **yazık** benim dervişliğime (5/4-6) [Senin padişàh ve yanındakinin vezi olduğunu bilmezsem benim dervişliğime yazık.]

- işte **bü idi** hatırıma gelén (3/16-17) [İşte hatırıma gelen buydu.]
- Padişah **ẽmr ẽyledi** varın Şah İsmailè söyléyin kimè aşık öldü işè onù alıvereyim (16/19-21) [Padişah varın Şah İsmail'e söyleyin, kime aşık olduysa onu alıvereyim diye emretti.]
- padişahà dedilèr yürük beğin konakçısı sarayà geldì (18/1-3) [Padişaha Yörük beğinin konakçısı saraya geldi dediler.]
- şah İsmail **aldì** sazi ẽlinè (31/10-11) [Şah İsmail sazi eline aldı.]
- yine **bindi** Zülfikarà (32/11) [Yine Zülfikar'a bindi.]
- şimdi bù yiğidè búyurun **demeli** bir kahvè içelim (32/20-22) [Şimdi bu yiğide buyurun bir kahve içelim demeli.]
- bèn şimdi **buldum** ağami (37/19-20) [Ben ağamı şimdi buldum.]
- şah İsmail Arapı tanıdığında **istemézidi** onù yensin (55/20-21) [Şah İsmail Arap'ı tanıdığından onu yensin istemezdi.]
- oğlum **eyhà edizim** [ederim] senni [seni] ẽğèr şù Arapı öldürürsen (58/14-15) [Oğlum eğer şu Arap'ı öldürürsen seni ihya ederim.]

Aşağıda *başla-* eyleminin yüklem olduğu cümlelerde bir devriklik söz konusudur. Burada mastar öbeğinin {-A} durum eki alarak ikincil nesne olduğunu ve cümlenin sonuna sürüldüğü gözlenir. Bize “-a başla-” yapısı nesnesiyle öbekleşmiş birleşik eylemi düşündürür. Çünkü bu yapılar *başla-*, temel anlamıyla kullanılmamış bir yardımcı eylem gibidir.

- Şahzadè **başladì** güneşi tutmák için **çabalamayá** (8/12-14) [Şehzade güneşi tutmak için çabalamaya başladı.]
- öldèm şah İsmailè müceçilèr [müjdeciler] gelip Türkmèn béyi kızını sanà verdì vè **başlandı** bir bir ifade **itmeğè** (18/15-17) [O zaman Şah İsmail'e müjdeciler gelip Türkmen beyi kızını sana verdi dediler. Arkasından bir bir ifade etmeye başlandı.]
- Şah İsmail gülperì ilè söyleşdikdèn sónra bir birinè aşık olup **başladılàr** şeftalilèr **toplamağá** (30/21-23) [Şah İsmail Gülperi ile söyleştikten sonra birbirlerine aşık olup şeftali toplamaya başladılar.]
- ẽl atüp yà Allah deyüp devlerin içinè girüp bir kılıç atüp devlèr **başladılàr kaçmağá** (32/11-13) [El ayıp ya Allah dedikten sonra sonra girdi ve bir kılıç atınca devler kaçmaya başladı.]
- şahzadèm Allahın ẽmri üzerè kız kardaşımızi sanà verecègiz mübarèk olà teyüp **başladılàr** şerbetlèr **icmeğè** (33/10-13) [Şehzadem Allah'ın emri üzere kız kardeşimizi sana vereceğiz, mübarek olsun deyip şerbet içmeye başladılar.]

- Padişah ile kalkıp Arapın yanına gelip **başladılar cengi** [cenge] (59/7-8) [Padişah ile kalkıp Arap'ın yanına gelince cenge başladılar.]
- şah İsmail pek eyü deyüp **başladılar oynamağa** [Şah İsmail pek iyi deyip oynamaya başladılar.]

Başla- eyleminin yüklem olduğu şu cümlelerdeyse herhangi bir devriklik söz konusu değildir. Ancak dikkati çeken nokta, bu cümlelerin tamamında *başla-* yüklemine yukarıda görüldüğü gibi {-A} durum eki almış bir ikincil nesneyi beraberinde taşımasıdır.

- Padişah bunların sözünü makbül görüp Şahzadeyi oradan alıp bir minasip isim komak için **müşavereye başladılar** (7/7-10)
- hoca Daniël Şahzadeyi **okutmağa başladı** (8/4-5)
- benim işimi Mevladan gayri kimse bilmemez deyüp gündən günə sararip **solmağa başladı** (16/12-14)
- bey babası haberi alup ben bir Kantahar padişahi olayım benim oglum sevdä çeksın zari zari **âğlamağa başladı** (17/4-7)
- Bunları söylediklerinde Arap – brè kızlar ağam gelmiş deyüp uçü birden aşağı gelip şah İsmailin elini öpüp **âğlamaya başladılar** (58/7-10)
- héman şah İsmail kaşığı alup **yemeğe başladı** (35/2-3)
- ayın ön dördü gibi **parlamaya sashladı** [başladı] (37/17)
- şimdi bunlar Şahzadeyi **beslemeğe başladılar** (6/16-17)
- şah İsmail bir biri ardınca babasını üç defa yendi babası **gazeplenmeğe başladı** (49/4-5)
- buraya gelip, senin ile yalandan **cenk etmeğe başlarız** (58/16-17)
- anden bir ala [alay] asker çıkıp arap onlarında kırdıkdä riçal ü Kibar toplanup bü iş üzerine **müşavereye başladıláp** [başladılar] (52/21-23)

2.3.4. Konuşma Cümlelerinin Kullanımı

Metin, bir halk hikâyesi olduğu için çok sayıda karşılıklı konuşma cümlesini bünyesinde barındırır. Eserde geçen konuşma cümleleri, biçimsel olarak iki alt başlık altında incelenebilir.

2.3.4.1. İç Cümle Olarak Geçen Konuşma Cümleleri

Geleneksel dilbilgisinde tartışmalı olmakla birlikte yapısına göre *iç cümle* + *temel cümle* diziminde kurgulanan cümle türüne **iç içe birleşik / kaynaşık cümle** adı verilir. (Ergin, 2006: 406; Korkmaz, 2007: 122; Karaağaç, 2009: 198) Metindeki konuşma cümlelerinin

büyük bir bölümü bu türdendir. İç cümle olarak kullanıma çıkıp yan önerme oluşturan konuşma cümlelerinin tamamı, temel cümlenin *de-* eylemiyle çekimlenmiş yüklemine bağlanır. Ancak bu *de-* eylemi / yüklemi, kimi zaman yüzey yapıdayken kimi zaman da derin yapıdadır. *de-* eyleminin / yüklemnin derin yapıya itildiği cümleler şunlardır:

- öldem hanım Sultàn – bü dünyádır ádamà dèrd ólúr, ámma dermánda bulunúr, bîr gûn seyhadatà [seyahate] çıkársınız, bélki derdinizè çarè bulúrsunuz (4/1-5)
- Padişàh – yàr çarşídàn iki kàt dervişàn hırkasì ál (4/9-11)
- Padişàh – éy derviş sèn buradà nè gezérsin (4/22-23)
- Padişàh, ámàn derviş sèn benim Padişàh vè bunùn vezîr óldüğünü bildikdèn sònra élbed benim derdiméde dermàn olúrsun (5/6-9)
- Padişàhın yanındà olan riçâl ü kibàr – Padişàhım derviş dediğìn bü gûn búradá isè yárin surdádır kim bilîr nézeman gelîr (7/4-7)
- Şahzadè – ámàn hóca canım pèk sıkıldi benî biraz dışarî çıkar (8/17-19)
- ácaba bü nè imiş deyü dikkátile bakáriken hòcası – Şahzadèm buyúrun mekánımızà gidelím (9/1-3)
- arkadaşlarından biri – padişàhım Şahzadenin hekimlik bîr işi yókdur áncak onun derdi áşkdır (16/17-19)
- – héman Türkmèn beği bâş üstünè bèn padişahdàn kızımı esirgemèm (18/12-14)
- şimdi İsmail – çanùm Gülperî senin kardaşların nèreye gitdiler (30/23-25)
- – Gülperî éy eféndim sizin áh étmeniz nè demèk ólsún (33/18-19)
- öldem şah İsmail áğalàr benim burayà gelmemin sebebi bîr sevdiğim varıdı onun içün bü tarafà geldim sizlerè rást gelüp bü hemşereniz banà kısmèt öldü, lákin bèn onu bulmayınca bendèn medàr ólmàz (34/6-11)
- – árap, Állàh kerim Mevlà güzel yapàr (39/18-19)
- vezirî huzurunà çağırüp – yàr şah İsmaili öldür kızları ál sarayà getir (47/13-15)
- Bunları söyledikdèn sònra, padişàh – áyde çabük bîr saàt évvèl kàtl édin (51/1-2)
- çifçi óğlùm şimdiki zemandà bîr kimsenin kendi évlatından faydà yòk eçnebidèn nè faydà olacák (54/18-20)
- bunlár dolaşip turúrken şah İsmail Árapá bîr gürz vurup Árap yikilince şah İsmail Árapın göğsü üstünè [üstüne] oturtü vè dönüp Padişàhá – hèr düşmanin böyle ólsün gel eféndim düşmanini kendi élin ilè vúr (59/8-14)

Yapısına göre kaynaşık cümle biçiminde kurgulanmış bu tür yapılar *de-* eylemi / yüklemi aşağıdaki örneklerde yüzey yapıdadır. Bu tür örneklerde cümle öğelerinin sıralanışı dikkat çekicidir.

1) *Zarf Tümlenci (seçenekli) + Özne + Yüklem + Birincil Nesne*

- öldem hanım Sultàn dedi: éféndim nè demèk òlsún ki siz dahì áh çekésiniz; élhamdulilláh nè éksiğimiz vár (3/10-13)
- derviş dedi, bù kulunuz búnca vakit seyahim görmediğim serencám kálmadı kaç kerè doltúk boşandık, senin Padişáh ve yanındakinin vezir olduğunu bilmèz isèm yazık benim dervişliğimè (5/1-6)
- şáh dedi hámla senindir (37/5-6)

2) *Zarf Tümlenci (seçenekli) + Özne + İkincil Nesne (seçenekli) + Birincil Nesne + Yüklem*

- şimdi Padişáh Vezirè éy Lála bú gün senin ilè seyahatà çikalim bakalim Áynéy devrán nè surèt gösterir dedi (4/11-14)
- anası oğul baban bilir ona sór dedi (6/23-24)
- padişáh oğlum sen bana bir dervişden himmèt öldün, ó derviş búraya gélmeyince ben sana isim koyamam dedi (6/24-7/4)
- Daniél – háyr éféndim öyle değil yer altında, áyy ve günès yüzü görmèz bir mahzèn yaptırırsin Şahzadè ó vakit okúr, çünkü bir mahfi yerdè okúrsa, bir şey görmeyip dersinè meşgùl olúr dedilér. (7/21-8/2)
- pederì oğlunú huzuruna çağırıp – oğlum bir yörük kızı için búkadar neyè maíl olúrsun ve hèm yörük kızı ó tarafdàn gitmiş artık kímse kalmamış, gèl oğlum şu kızdàn váz géc sanà ondàn güzèl bir kız alıvereyim dedi (23/10-15)
- büyük kardaşları – sen var davèt éyilè dedilér (32/22-23)
- héman şáh İsmail bir éksiğimiz yok ámma ben senin gibi bir Gülüzardèn áyırıldım onu búlmadıkca kímse medàr ólmáz hèm onun hasretì içerimè yakár, amàn Gülperì éğer bundàn gecti isè habèr vèr gideyim bulayım onuná senide alúp Kandaharà gidériz dedi (33/19-34/2)
- kardaşları Álláh selamèt versún, ámma yolunün üstündè bir Àráp var eli pèk yannişdır kendini gözét, seni Állahà isimarladık dedilér (34/12-15)
- ötedèn Àráp üzengi haykırarak – éy yiğid ona kanli piláv derlèr benim ilè imtihan ólda öyle yè dedi (35/4-6)
- Şimdi aráp çoçuk hámla ét dedi (37/5)
- kari altunì görünce – oğlum evin altında bir ahir var óraya bağlayın dedi (39/1-3)

- **hèr àhşàm öýlè çalkıláy** [çalgılar] **ilè eğlentiriorlar** **vè bû àhşàm òn birinci gecesidir** dedi (39/14-16)
- şimdi Gülüzàr tarağı görünce òlàn kızları savùp kocà kariyà tarağın **vè tarağı** getirenin **üzerinè suallèr èyledikdè – sèn ùftadè aşık òlmüşun şàh İsmail benim hanemdè musafirdir** dedi (40-12-17)
- vezir temennà edip – **padişahım şàh İsmail herperi** [?] **kendini èlè vermèz gèl şunà bir tertip idelim** dedi (47/15-18)
- öldem vezir – **padişahım bir ziyafèt idèrsin** **vè yemekleri zehirleyüp şàh İsmailè gazèp idèrsin, ölürsa böyle ölür** dedi (47/19-22)
- Padişàh – **oğlùm bunları kir bakaým** dedi (49/11-12)
  - içlerinden biri **gine üzerinè askèr gönderelim** dedi (52/24-53/1)

2.3.4.2. *Cümlemsi / Ulaç Öbeği İçinde Kalan Konuşma Cümleleri*

Tartışmalı olmakla birlikte, kimilerince basit kimilerince bileşik sayılan, **girişik bileşik cümleler**, *cümlemsi + temel cümle* biçiminde sıralanır. Bu tür yapılarda cümlemsiler; ulaç, ortaç, mastar öbekleriyle yan önerme oluşturur.

Metinde konuşma cümlelerinin önemli bir bölümü ulaç öbeği içinde kalır. Bu ulaç öbeğinden oluşan cümlemsilerin yüklemi, yukarda iç cümle olarak kullanıma çıkan konuşma cümlelerinde olduğu *de-* eylemidir. Ancak bu kez *de-* eylemi zaman ve kişi eki alan bir bitmiş eylem değil {-X}, {-XncA}, {-Xp} ulaç eklerinden birini alan bitmemiş eylem / eylemsidir.

- Pidişàh [Padişah] **derviş gelmeyince bèn isim koyámam, vârin benin Şahzademè okumak yazmak için bir hoca búlon [bulun] deyü** emr èyledi (7/10-13)
- padişàh çiftçiè [çiftçiye] bir avuç áltün ihsàn edüp koçuçü başiyà dahì **bir koçü göndersin deyü** emr èyledi (45/18-20)
- – padişàh **sèn bilirsin deyü** cevap virdi (47/18-19)
  - Şahzadè **pèk eyi gidelim ámma bénde babamdàn böyle át şahın** **vè tazi istérim deyince**, hoca Danièl **bâş üstünè búyurun mekânımızà gidelim Şàh babanà söylérim deyip** tekràr mahzenè döndülér (9/4-8)
  - – Gülüzàr **éy validè ázizim şekerdèn lezizimè söyléki bèn şimdi Gülşèn bağcesinè gidecéğim àhşamà kadàr gezecéğim deynce** héman çadü hanesinè dönüp Gülüzàrin sözlerini cevap itdi (40/17-22)
  - padişàh – **nîçün bòş şeylèr söylèrsin hiç bir àdàm evladını öldürürmü deyerik** kendi kendinè mülahazà idüp varaým gelinlerè birde bèn bakaım **deyü** kalküp şàh İsmailin konağına gitdi (47/1-6)

- őrada padiřah gazebe gelip – **várin řunlarì kàtl ędin deýnce** bir tabur asker yetiřip arap őrzerine hucum etdiler (52/15-17)
- Bunlarì söylediklerinde Arap – **brè kızlar ağám gelmiş deyüp** őrü birden aşaği gelip şah İsmailin elini őrüp ağlamaya başladılar (58/7-10)
Aşağıdaki cümlelerde temel cümleye bağlanan cümlesinin / ulaç őrbeđinin yüklemi *diye (deyi / deyü)*, derin yapıda bırakılır.
- bey babası haber alıp **bèn bir Kantahar padiřahì olayım benim oğlum sevda ęeksin** zarì zarì ağlamağa başladı (17/4-7) [Bey babası haber alıp “Ben bir Kandahar padişahı olayım, benim oğlum sevda ęeksin” *diye* zırıl zırıl ağlamaya başladı.]
- **ęféndim şahzade yürük kızına aşık őlmiş** haber verirken, padişaha dediler yürük beyin konakçısı saraya geldi (17/24-18/3) [“Efendim şehzade Yörük kızına aşık olmuş” *diye* haber verirken...]
- padişah gelen konakçıyı huzuruna ęađırıp – **Türkmèn kızı vármì**; sival itdiğinde – ęvet ęféndim Gülüzar isminde bir güzel kızı var deyì cevap itdi [Padişah gelen konakçıyı huzuruna ęađırıp “Türkmen kızı var mı?” *diye* soru ettiğinde...]
- şah İsmail bir kere gerildiği gibi iplerè [ipleri] kırdıkdá padişah – **oğlum bũ dünyada seni nè tutar**; sual ęyledikde – Babá şü benim yağımın ipi tutar dedi, padişah – várin yağının ipini getirin (49/12-17) [şah İsmail bir kere gerildiği gibi ipleri kırınca Padişah “Oğlum bu dünyada seni ne tutar” *diye* soru eyleyince...]
- őldey padişah – **tèz ęellat gelsün** ęmr itdi işe şah İsmail ęellatlara – **ağalar kerem ędin**

babamà iki beit söyleyim őrndan sonra őlürün (49/18-22) [O zaman Padişah “Tez cellat gelsin” *diye* emrettiyse...]

- şahzadeyi alıp götürürken birde memleketin hacıları padişahın huzuruna gelip – **padişahım şahzadenin őrürnü bize bağışlayın** pek ęok rica etdiklerinde, padişah – **őrürnü size bağışlarım lakin iki güzünè** [gözüne] **miğ** [mil] **ęekilmeli** dedi (51/3-8) [şahzadeyi alıp götürürken birden memleketin hacıları padişahın huzuruna gelip “Padişahım “şahzadenin őrürnü bize bağışlayın” *diye* pek ęok rica ettiklerinde...]
- Daniël **ęmréfentimizin ęmma şahzade dünya yüzünde okuyamaz** cevap idince, Padişah – **dünya yüzünde bir evladım var niçün okuyamaz** cevap idince, **heman ahretde mi okur** (7/16-21) [Daniel “Emir efendimizin ama şehzade dünya yüzünde okuyamaz” *diye* cevap verince Padişah “Dünya yüzünde bir evladım var niçin okuyamaz” *diye* cevap verince...]

Eserde *diye* (*deyi*, *deyü*) ulacının kullanıldığı şu cümlelerde yukardaki konuşma türünden farklı bir tutum söz konusudur. Yukarda *cevap ver-*, *sual et-*, *emret-* vb. eylem / yüklemlere bağlanan ulaç öbeğindeki konuşma ifadesi, birinin birine söylediği sözken aşağıdaki örneklerde kendi kendine söyleme ya da bir topluluk içinde karşılıklı konuşma mevcuttur.

- **bèn kendim koyaçağım deyi** bû minvâl üzerè karâr èyledilér (6/1-2)
- **âcaba bû nè imiş deyü** dikkátile bakáirken hòcası – Şahzadèm buyúrun mekánımızà gidelím (9/1-3)
- Şimdi bès kardâş şâh İsmaildèn korkúp (**şimdi bizide kırâr deyü**) vesvesè itdilér (32/16-18)
- Bunlár oturúp kahvè tütün içdikdèn sónra bès kardâş – **gêlin kız kardâşımızì şù yiğidè verelím deyü** müşaverè èyledilér (33/7-10)
- áradàn bîr kâç gûn şâh İsmailin validesì hanûm sultàn berabèr bès ön çariyè álarâk – **varaim bakaym gelinlerim nè yapior deyü** şâh İsmailin konağınà getdì (46/11-15)
- padişâh – niçün bòş şeylèr söylèrsin hiç bîr ádàm evladını öldürürmü deyerik kendi kendinè mülâhazà idüp **varaym gelinlerè birde bèn bakaim deyü** kalkúp şâh İsmailin konağına gitdì (47/1-6)
- şâh İsmailin yüreğì açılúp (kendi kendinè) **bári bîr defáda yenileim deyü** bîr oyún yenildikdé, babası şahzadeyi bağlayin dedì (49/6-10)
- Árâp – şahzadè iki gün gélmediğinde fesvesè idüp **âcaba nè öldü deyü** bîr remil átüp kàn gözükdü Árâp hóşundu [?] dedì (51/14-17)

2.3.5. Ünlemler

Ünlemler kimi zaman sevinme, kızma, korku, acıma, şaşma gibi ansızın beliren duyguları, kimi zaman da birtakım doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcüklerdir. Doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan sözcüklerin yanı sıra yansımalar, dilek, buyruk, dua kavramı taşıyan tüm sözcükler, tümceler bile ünlemlerin görevini yapabilir. Sanlar, kişi adları bile ünlem olarak kullanılabilir. (Atabay vdğr., 2003: 155)

Ele alınan metinde doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan sözcük / sözcük öbeklerine ek olarak yoğun bir biçimde hitap / seslenme içeren dil birimleri bulunur. Bunlar, kimi zaman unvanlar kimi zaman da doğrudan kişi adlarıdır. Ayrıca bazı örneklerde bu unvan ve kişi adlarının başına *ey*, *aman*, *bre*, gibi hitabı kuvvetlendirecek ünlemler gelir.

Eserde geçen tüm ünlemlerin konuşma ifadesi içinde geçiyor olması da bir başka anlatım özelliğidir.

2.3.5.1. *Doğrudan Doğruya Ünlem Olarak Kullanılanlar*

- él átùp **yà Állàh** deyüp devlerin içinè girüp bir kılıç átùp devlèr başladılar kaçmağa (32/11-13)
- Àràp bunlari söylèr turúrken şàh İsmail úyanùp – àmàn àràp áz kahvaltì várìsa getir búyurun eféndim şurada bèş òn keklìk vurdùm **háýde** gidüp pişirelim deyüp leşlerin yanına götürdü (44/5-10)
- **áýde** çabúk bir saat évvel kàtl èdin (51/1-2)
- **éy vâh** şû narayì bèn bir defà şàh İsmaildèn işitdim şimdi şû yiğitdèn işidiorùm (55/16-18)
- **baksána** yatàn insaná (57/12)

2.3.5.2. *Seslenme / Hitap Yoluya Ünlem Olarak Kullanılanlar*

- öldem hanım Sultàn dedì: **eféndim** nè demèk òlsún ki siz dahì áh çekésiniz; elhamdulillah nè éksiğimiz vár (3/10-13)
- şimdi Padişàh Vezirè **éy Lâla** bũ gün senin ilè seyahatà çikalim bakalim Áýnéý devràn nè surèt gösterir dedì (4/11-14)
- anasi **oğul** babàn bilir onà sór dedì (6/23-24)
- Padişahin yanında òlan riçâl ú kibâr – **Padişahim** derviş dedigin bũ gün búradá isè yárin şurdádır kim bilir nézeman gelír (7/4-7)
- **Şahzadèm** buyurun mekánımıza gidelim (9/2-3)
- Şàh İsmail dört tarafà nazàr edip bakàr ikèn karşısında bir dàğ görüp – **éy kartaslar** bèn yárin bũ görünèn dağa gidérim sizde gáýri yerlere gidin (10/8-12)
- çatırın yanına bir koçakarì òlup kız onà yalvarir **àmàn validè** bizim szadırin [çadırın] önüde bir güzel oğlàn gelip órata düşüp bayılmış **àmàn ninè** gel şunu átına bondirip [bindirip] yerinè yollayalım (11/11-16)
- öldem koçakarì – **kızım** bunun ilacì göğsünün bendlerini çözüp gözünè sürésin ó vakit áyilir zıra yáliniz senin memelerin onà şifádır (11/21-24)
- Beýtlèr temàm olduğunda kocakarì – bũ böyle òlmáz gel **oğlum** sanà iki nasihàt vereyim, yárin kızın babası bir iş için babanın huzurunà çikacak sèn ondà hazır bulunup maddeyi ifadè idérsiniz (14/17-22)
- **padişahim** Şahzadenin hekimlik bir işi yókdur áncak onun derdi áşkdır (16/17-19)

- **Ėy benim devletli babam** bundan sonra ben şu yerlerde kimsenin kızına aşıklığım yokdur (23/17-19)
- héman küçük kardaşları – **cáním** bu yiğit düşman olayiti gelüp düşmanlarımızı kırmazıdı (32/18-20)
- **Ėy eféndım** sizin aħ étmeniz ne demek olsún (33/18-19)
- **áğalár** benim buraya gelmemin sebebi bir sevdiğim varıdı (34/7-8)
- **Ėy yiğid** onâ kanli pilâv derler benim ilê imtihan öldâ öylê ye dedí (35/4-6)
- Şimdi arâp **çoçúk** hâmla ét dedí (37/5)
- **brê kızlar** çabúk sũ getirin (37/20-21)
- Gülüzâr **Ėy validê** âzizim şekerden lezizimê söylêki ben şimdi Gülşen bağcesinê gidecêğim âşşamâ kadâr gezecêğim deýnce héman çadũ hanesinê dönüp Gülüzarin sözlerini cevâp itdí (40/17-22)
- uyân **héy sevdiğim** bak nelêr öldü (43/12)

2.3.6. Ölçünlü Dilde Olmayan ya da Farklı İşlev Üstlenen Kullanımlar

Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzâr Hanum, hem yazıldığı / aktarıldığı dönem göz önünde tutulduğunda hem de halk hikâyesi olup yöresel söyleyişler barındırması açısından bugünkü ölçünlü dilden farklılıklar gösterir. Dilin doğal gelişimi hesaba katıldığında bu kaçınılmazdır. Ses bilgisi incelemesinde de yer yer altı çizilen bu gelişim / değişim; ek, sözcük ve sözcük öbekleri temelinde de kendini belli eder.

2.3.6.1. Ekler

1) {-dXkdA} ulaç eki

Bu ek, günümüzde kullanımda olmayan bileşik ulaç eklerinden biridir. Ek, bağlı olduğu dil birimine “-dığı zaman”, “-dığında” gibi anlamlar katar. Bugünkü {-XncA} ulaç ekinin yerini tutar. Ekin biçimsel görünüşüne bakıldığında ünsüz uyumuna girmediği gözlenir.

- Şahzadê héman babasınâ gelip ifadê eyle**dikde**, padişâh oğlüm sên banâ bir dervişden himmêt öldün, ö derviş búraya gélmeyince ben sanâ isim koyamam dedí (6/24-7/4)
- bũ beyin kendî kızını şâh İsmailê verecek haberini âl**dıkdâ** varayım kızın validesinê mücdê ideyim bir âz bahşiş âlayım; deyüp kalküp doęrũ kızın validesinê gelip mücdê hanım, padişâh kızını istemiş beyde söz vermiş (19/14-19)

- áhurdàn Kamèr dayì álaràk sarayinà gelüp hazırlanmaktà olduğunu validesi habèr àldıkdà héman padişahà varüp – şàh İsmàil Güllüzàrın àrkasınà gidiyor sèn padişàh olásın èvladınin çaresini görmeyesin dedí (24/2-24/8)
- şàh İsmàil, Àràp, Güllüzàr, ve Gülpèri hazırlanüp àtlarınà süvâr oldukdà duadà bizi önútmanig [unutmayın] deyüp yolà revàn öldulár (45/6-10)
- şimdi bũ koçların [koçuların] birinè Gülpér [Gülperi], ve birinè Àràp üzengi binddikde üçü birdèn yolà çıkdılár (45/24-46/2)
- Àràp árabanın içindè bir remil átüp remil fenà geldikde héman şàh İsmàil çağırüp – şahzadè bizi babanın saraynà götürme başkà konağà gidelim zira remil fenà geldi (46/2-7)
- şàh İsmàil mühürü àlip tođrũ Gülşèn bağcesinè gitdikde – Padişàh buyurùn oğlüm deyüp yèr gösterdí (48/4-7)
- şàh İsmàilin yüreği açılüp (kendì kendinè) bári bir defáda yenileim deyü bir oyùn yenildikde, babasi şahzadeyi bağlayin dedí (49/6-10)
- birde hamallàr geldikde àràp hamalların sırtlarına verdi (52/9-10)
- hamallàr sarayà yetişdikde padişàh bütün riçálü kibari cèm edüp onların önünè boşaltsın ki nè bakársın gönderdiği cariyelerin başları hèp kesilmis (52/11-14)
- nihayet ákşám oldukdà biri birlerinden áyirt olíp ve hèr kès yerinè döndü (55/23-56/1)
- ö beni öldürmek için yanımá geldikde sèn bir tarafa çekilip bèn oná bir kılıc çalárim èki parçá olür (58/20-59/1)

2) {-mAyInCA} ulaç eki

Sonuna geldiği eylemi zaman yönünden niteleyen {-XncA} ekinin olumsuz biçimi olan bu ek, geldiği eyleme {-mAdAn} ve {-mAzsA} ekinin kattığı koşul anlamını verir. Gerçekleşmesi şiddetle arzu edilen bir hareketi koşullandırır. Bu hareket gerçekleşmezse talep edilen sonuç oluşmayacaktır.

- ö giçè birlikdè yattığında inşalláhu teála toküz áyy teküz gũn tamamında sendèn bir èrkèk èvlád ve mahir kıstrakdàn bir èrkèk táyy zuhür idér, lákin bèn gelmeyince ismini kómayásız, bèn kendim koyaçáđım deyü bũ minvâl üzerè karàr èyledilér (5/20-6/2)
- Şahzadè héman babasına gelip ifadè èyledikde, padişàh oğlüm sèn banà bir dervişdèn himmèt öldün, ö derviş búraya gélmeyince bèn sanà isim koyámam dedí (6/24-7/4)

- Pidişàh [Padişah] derviş gelmeyince bèn isim koyámam (7/10-11)
- öldem şàh İsmail ağalàr benim burayà gelmemin sebebi bir sevdiğim vâridi önün için bũ tarafà geldim sizlerè rást gelüp bũ hemşereniz banà kısmèt öldü, lákin bèn onù bulmayınca bendèn medàr ólmàz (34/6-11)
- bèn bir ála gözlü yardèn áyırıldım, onũ bulmayınca bendèn kímseye medàr ólmàz (38/5-7)

3) {-di ise} ulaç eki

Görülen geçmiş zaman ekiyle *i-* ek eyleminin şart kipi ekiyle çekimlenmiş biçimi birleşerek ulaç eki oluştururlar. Ekin anlamsal işlevi, eylemin oluş zamanını belirtmesidir. {-XncA}, {-DIğIndA}, {-DIğI zaman} eklerinin üstlendiği işlevi yerine getirir.

- padişahım bizler şahzade ile ava gitdiğimiz zaman, tağın birinde bir yola gidüp birimizi beraber almadı sonra yanımıza geldi ise baktık yüzü solmuş ve sorduk şahzade yarın nereye gideceğiz; cevap itdi şimdèn sonra bir yerè gitmém, vè benim işi Mevladàn gáyri kímse bilméz (17/8-15)
- birde padişah – vârim gelinleri [gelinleri] búraya getirin emr ètdi ise üç hademè gedip padişahın cevabını arap zengiyè söyledikde, arap – padişahà bendèn selàm edin bizim namusumuz var biz öyle yâliniz gidémehiz [gidemeyiz], bize üç nefèr çariyè gönderirse gidériz (51/18-24)

4) {-dXğX gibi} ulaç eki

{-DXK} ortaç eki + iyelik eki + *gibi* edatı birleşerek zaman ve durum bildiren ulaç eki yapar. Bugünkü {-Xr ... -mAz} ulaç ekinin üstlendiği görevi yerine getirir.

kızda gördü çatırın önündè bir güzel oğlan turuyor oğlanı gördüğü gibi aşık oldu Şàh İsmailda gördüğü gibi öta aşık olup, orada düşüp bayıldı (11/7-10)

bunlar Şàh İsmaili gördükleri gibi – Şahzade senin vurdugün av nérde (15/6-8)

Şimdi bunlar söyle söyleşirken héman arap calallanup Gülüzarà él pençe atup belindèn kapdığı gibi atın terkisine alarak ata bir üzengi vurup Şàh İsmail ile beraber yolà revan oldu (42/9-13)

şah İsmail bir kerè gerildığı gibi iplerè [ipleri] kırdıkdà [...] (49/12-13)

güvercinlerin şü kelimelerini işitdığı gibi ellerini iki yanına sürüp ö tüyleri bulup vè iki gözlerine sürüp kalkip bir rikàt namàz kıldıkdà [...] (54/11-14)

Padişáh kılıcı çekip yanaştiği gibi şáh İsmail bir tarafá çekilip Áráp dahî Padişahá bir kılıç vurup iki parçá eyledi (59/14-17)

5) {-DXr} eki

Ağca, Grek harfli Türkçe metinlerde {-DXr} bildirme ekinin Türkiye Türkçesinde sahip olduğu anlam ve fonksiyonlarını büyük ölçüde korumakla birlikte Türkiye Türkçesinden daha sık kullanıldığını belirtir. Bu durumun nedenini tam olarak ortaya koymanın şu an için olanaksız olduğunu düşünen araştırmacı, bunun Karamanlı Türkçesinin uzun süre konuşma dili olarak kalması ve yazı dilinin geç bir zamanda oluşmasıyla ilgili olabileceğini söyler. Ağca bu bilgileri verdikten sonra dört Grek harfli Türkçe metindeki kullanımlardan hareketle bu eki inceler. Bu çalışmada ele alınan metni de incelemesine dâhil ederek {-DXr} ekinin aşağıdaki biçimlerde ölçünlü dilden farklı bir kullanım sergilediğini aktarır. Bu biçimlerde ölçünlü dilde abartı ve pekiştirme ifade eden *bir + isim + {-DXr}* yapısından farklı olarak burada *bir* sıfatı tercih edilmez. Sonuçta bu ekin eylemin ifade ettiği işi, oluş veya kılışı gerçekleştiren III. teklik kişiye ait özneyi vurgulama işleviyle kullanıldığını ileri sürer. (2010: 76-86)

- *bū dünyádir adamà dèrd ölúr, ámma dermánda bulunúr* (4/1-3)
- *héman Şahzadè ağzındàn kemiği çıkarıp yokari átdiğindàn tepè caminá gelip cam kırılıp günéşdir içerũ geldi* (8/9-12)

6) {-mAK} eki

Banguoğlu, {-mA} mastar ekinin EAT'den bu yana kullanıldığını ve {-mAk} mastar ekinin çekimi halinde iki sesli arasında kalıp süreklileşen son damak sesini düşürmesiyle oluştuğunu söyler: *yağmur yağ-mağ-a başladı > yapmur yağ-ma-ya başladı*. Süreklileşme olmayan kullanımlardaysa {-mAk} biçiminin kısmen korunduğunu belirten araştırmacı, Osmanlı Türkçesi metinlerinde {-mAğ} biçiminde yazılışın son döneme kadar sürdüğünün altını çizer. (2007: 264)

Banguoğlu bu bilgilere ek olarak yukarda sözünü ettiğimiz son damak sesinin düşmesinin yanı sıra süreklileşmenin olmadığı durumlarda da {-mAK} ekinin yerini {-mA}’ya bıraktığını söyler: *yap-mağ-ım yerine yap-ma-m, yapman* ve örneklemeyle *yapması, yapmamız, yapmanız, yapmaları* gibi. {-mAk} ekinin yüklem ismi olduğunda son damak sesini koruduğunu ve kimi çekimlerde ikili görüntü sergilediğini belirten Banguoğlu şu örnekleri verir: *Maksadı işini bitirmek değil, seni oyalamaktır. Bakmakla (bakmayla) öğrenmek olsa it kasap olurmuş*. (2007: 269)

Bu bilgiler hesaba katılarak metnin {-mAK} - {-mA} görüntüsü ortaya konulursa eserin imlasını gözden geçirmek gerekir. Metinde kalın sıradan sözcüklerdeki /g/, kalın ve ince sıradan sözcüklerdeki /ğ/ ve /e/ ve /i/ seslerinden önce geçen /y/ sesleri, “γ” harfiyle gösterilir. Bu karışık durumun içinde çıkabilmek için /a/, /o/ ve /u/ seslerinden önce geçen /y/ sesini işaretleyen “γı” ve “γı” harflerinden yararlanılabilir. Kalın sıradan sözcüklerde {-mAK} ekindeki son sesin süreklileşip süreklileşmediği son damak sesinden sonra /a/ ünlüsünün geldiği örnekler bakılarak anlaşılabilir. Bu örneklerde eğer /k/ sesi /ğ/ olduysa /a/’dan önce “γ” kullanılır. Ancak söz konusu ses düşüp araya /y/ yardımcı sesi girmişse “γı” ya da “γı” tercih edilir. Örnekler:

- hóca Danièl Şahzadeyi òkutmağà başladı (8/4-5)
- Şahzade başladı güneşi tutmák için çabalamaya (8/12-14)
- benim işimi Mevladàn gáyri kímse bilmèz deyüp gündèn günè sararıp solmağà başladı (16/12-14)
- béy babası habèr álúp bèn bir Kantahàr padişahi òlayım benim oğlum sevdà çeksìn zari zari ağlamağà başladı (17/4-7)
- Bunlari söylediklerindè Áráp – brè kızlár ağám gelmiş deyüp üçü birdèn aşağı gelip şah İsmailin èlini öpüp ağlamayà başladılar (58/7-10)
- Şah İsmail gülperi ilè söyleşdikdèn sònra bir birinè aşik òlup başladılar şeftaliler toplamağà (30/21-23)
- él átup ya Àllah deyüp devlerin içinè girüp bir kılıç átup devler başladılar kaçmağà (32/11-13)
- şah İsmail pèk eyũ deyüp başladılar oynamağà (49/4)
- Kantahardàn geldim muràd àmağà (35/8)
- ayın ön dördü gibi parlamayà şaşladı [başladı] (37/17)

Görüldüğü gibi söz konusu durumu örneklendiren on örnekten yedisinde {-mağ} biçimi tercih edilirken üç yerde ek {-ma}’ya dönüşür.

Kalın sıradan sözcüklerde bu yöntem uygulanarak sonuca varılabilecekken ince sıralı sözcüklerde aynı kolaylık söz konusu değildir. Bu durumda metnin genel eğilimi dikkate alınıp {-meğ} tercih edilir.

- şimdi bunlar Şahzadeyi beslememeğè başladılar (6/16-17)
- hér biri bir tarafà gidip ávdetlerindè yine çeşmenin başına dönmeğè kávl u karàr ètdiler (10/17-19)

- öldem şah İsmailè müceçilèr [müjdeciler] gelip Türkmèn béyi kızını sanà verdì vè başladı bir bir ifadè itmeğè (18/15-17)
  - şū karşıkı tağà cénk ètmeğè gitdilér (30/25-31/1)
  - şahzadèm Állahìn emri üzere kız kardaşımızi sanà verecégiz mübarèk ola teyüp başladılar şerbetlèr icmeğé (33/10-13)
  - héman şah İsmail kaşığı alup yemeğè başladı (35/2-3)
  - şah İsmail bir biri árdınca babasını üç defa yendi babası gazeplenmeğè başladı (49/4-5)
  - búraya gelip, senin ilè yalandán cénk ètmeğè başlarız (58/16-17)
- Eserde {-mAk} ekinin korunduğu örnekler şunlardır:
- ö vakit Padişah élini çebine koyup dervişe biraz akçe virmèk niyetinde ikèn bakdiki nè derviş var nè kimse var (6/2-5)
  - varın benim Şahzademè okumak yazmak için bir hoca bulon [bulun] (7/11-13)
  - Şahzade başladı güneşi tutmak için çabalamaya (8/12-14)
  - padişah bahşış virmèk için derviş çok aradı isede bir dürlü bulamadılar (9/23-10/1)
  - Şimdi şah İsmail gündèn güne yemèk içmekdèn kesildi (17/3-4)
  - ey eféndım sizin ah etmeniz nè demek olsun (33/18-19)
  - şimdi bunlar beraber karaya gelmèk için yola cikdılar (32/24-33/2)
  - zati padişahıta düyün tetarikine başlayup kız tarafından bir habèr gelmediğinden vesvese idüp habèr almak için bir tatar gönderdi (20/13-19)
  - işte ö zeman bir adèm kızların telaşını görmek için Kandaharda olmami [olmalı] idi (22/3-5)
  - bu kızlar padişahın oğluna şirin görünmèk ittaasi ilè bir birine nispetle giyinip vè düzelenip Gülşan bağcesine toldular (22/5-10)
- Aşağıdaki örneklerdeyse {-mAk} eki yerini {-mA}'ye bırakır.
- sarilmanın vakti geldi (60/6)
  - öpmenin vakti geldi (60/7)
  - ey eféndım sizin ah etmeniz nè demèk olsun (33/18-19)
  - ağalar benim buraya gelmemın sebebi bir sevdiğim varıdı (34/7-8)

2.3.6.2. *Sözcükler*

İncelemenin bu aşamasında aşağıda sunulan sözcükler, günümüzde ya hiç kullanılmaz ya da kendilerine tek tük rastlanır. Bu sözcükler, TDK-GTS’de tarandıklarında yanlarında parantez içinde “eskimiş” ibaresiyle verilirler.

- *âvdet* (10/17) “dönüş, geri gelme” (Ar.)
- *édnâ* (5/9) “daha aşağı, alçak; pek hakir, hor, zavallı” [< *ednâ* (Ar.)]
- *ümman* (27/5) “okyanus” [< *ummân* (Ar.)]
- *öt* (27/17) “ateş”
- *bâde* (26/7) “şarap, içki” [< *bâde* (Fa.)]
- *bâdehu* (3/7) “ondan sonra” [< *ba’dehu* (Ar.)]
- *bâkî* (61/13) “sürekli” [< *bâkî* (Ar.)]
- *batmân* (36/24) “7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi”
- *bergüzâr* (41/10) “anmak için verilen hatıra, armağan, yadigâr” [< *bergüzâr* (Fa.)]
- *brè* (37/20) “‘ey, hey’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü” (Rum.)
- *busè* (15/1-3) “öpücük” [< *büse* (Fa.)]
- *büryan* (26/13) “tandırda susuz pişirilen kebab” [< *biryân* (Fa.)]
- *cemal* (30/13) “yüz güzelliği” [< *cemâl* (Ar.)]
- *çariyè* (46/13) “yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık” [< *câriye* (Ar.)]
- *dérakap* (4/6) “hemen arkasından, arkası sıra” [< *der* (Fa.) + *akab* (Ar.)]
- *dar* (25/3) “yurt” [< *dâr* (Ar.)]
- *devletli* (23/17) “Osmanlı Devletinde paşa, vezir vb. devlet adamlarına verilen unvan”
- *didè* (29/19) “göz” [< *dîde* (Fa.)]
- *didar* (14/14) “yüz, çehre” [< *dîdâr* (Fa.)]
- *fend* (56/19) “ustalık, kurnazlık” [< *fend* (Fa.)]
- *fitür* (42/3) “bezginlik, umutsuzluk, usanç” [< *futür* (Ar.)]
- *gark* (12/7) “batır-, boğ-” (Ar.)
- *gülşen* (40/19) “gül bahçesi” [< *gul-şen* (Fa.)]
- *gürz* (37/1) “silah olarak kullanılan ağır topuz” [< *gurz* (Fa.)]
- *hak* (25/13) “toprak” [< *hāk* (Ar.)]
- *harar* (52/7) “çoğu kıldan dokunmuş, büyük çuval” [< *harār* (Ar.)]
- *hatem* (13/13) “yüzük” [< *hâtem* (Ar.)]

- intiha (61/15) “son, sona erme, sonu gelme” [< intihā (Ar.)]
- kamer (12/16) “ay” (Ar.)
- kavlu karar (10/19) “söz, sözleşme” [< kavlükarār (Ar.)]
- kelam (54/11) “söz” [< kelām (Ar.)]
- kerem (49/20) “bağış olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf” (Ar.)
- koçū (45/15) “süslü bir tür gezme arabası” [< kocsi (Mac.)] [Metinde sözcük ilk anlamında kullanılır.]
- lengèr (34/24) “yayvan ve kenarları geniş, büyük bakır kap” (Fa.)
- lıbas (60/4) “giysi” [< libās (Ar.)]
- mahfî (7/24) “gizli, saklı” [< mahfî (Ar.)]
- mail (23/12) “eğilimli olan” [< mā’il (Ar.)]
- maslahat (21/15) “iş, önemli iş, mesele” (Ar.)
- matlûp (21/18) “istenilen, aranılan” (Ar.)
- mihmân (15/20) “konuk” [< mihmân (Fa.)]
- minval (6/1) “biçim, tarz, yol” [< minvāl (Ar.)]
- mukaddema (19/12) “önce, evvelce, eskiden” [< mukaddemā (Ar.)]
- mülahazâ (39/20) “düşünce” [< mülāhaza (Ar.)]
- müşavere (7/10) ~ meşverèt (9/18) “bir tür iş görüşmesi, müzakere” [< müşāvere (Ar.)]
- müzejyèn (27/23) “süslenmiş, bezenmiş” [< muzeyyen (Ar.)]
- nefèr (51/23) “kişi” (Ar.) [Metinde sözcük ikinci anlamında kullanılır.]
- nıkâp (37/15) “yüz örtüsü, peçe” (Ar.)
- peder (16/22) “baba” (Fa.)
- remîl (46/3) “kumda birtakım çizgiler çizerek fala bakma” [< reml (Ar.)]
- revân (19/23) “giden, yürüyen” (Fa.)
- seyâh (4/23), (5/2) “gezgin, turist” [< seyyāh (Ar.)]
- ser (25/24) “baş, kafa” (Fa.)
- serencâm (5/3) “son, akıbet; başına gelen; olay, macera, serüven” [< ser (Fa.) + encām (Fa.)]
- sürur (19/10) “sürür” [< sürūr (Ar.)]
- şad (15/18) “sevinçli, neşeli” [< şād (Fa.)]
- şems (12/16) “güneş” (Ar.)
- şikar (36/5) “avlanan hayvan” [< şikār (Fa.)]

- şule (12/15) “alev, yalım” [< şüle (Ar.)]
- taàm (4/18), (8/8) “yemek, aş, rızık” [< ta’ām (Ar.)]
- tatar (17/19) “postayı götüren kimse”
- temenna (47/16) “Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam [< temennā (Ar.)]
- türab (25/13) “toz” [< turāb (Ar.)]
- zeryab (23/1) "beyaz şarap" [< zer-āb (Fa.)]
- zuhur (6/23) “Ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma” [< zuhūr (Ar.)]
- ūftadè (40/16) “tutkun, âşık, sevdalı” [< ūftāde (Fa.)]
- validè (40/18) “anne” [< vālide (Ar.)]

Aşağıda gösterilen günümüz ölçünlü dilinde bulunmayan kullanımlar, daha iyi anlaşılabilmesi için cümle bağlamında ve açıklamalı sunulmuştur.

1) *raviyanler*

Arapça *rāvi* “söyleyen, aktaran, nakleden, rivayet eden” sözcüğüne Farsça çokluk eki {-ān} eki eklenerek oluşan bu yapının ardına bir de Türkçe çokluk eki {-ler} getirilir. Türkçede bu duruma benzerlik gösteren *evlatlar*, *evraklar*, *elbiseler* vb. yapılar da mevcuttur. Her ne kadar ortada bir kural dışılık görünse de muhtemelen *raviyan* biçiminde Farsça çokluk ekinin işlevi unutulmuş, sözcüğün kökü, *ravi* değil *raviyan* olarak düşünülmüştür.

- **Ravianlèr** şöylè rivayèt iderlér ki Açèm ölkesinde Kantahàr şehrindè bir àzım patışàh vār idí (3/1-3)

2) *anden*

Kamus-ı Türkî’de *ansızın* sözcüğünün karşılığında *andan* ifadesi bulunur. Bu sözcüğün “hatırda yok iken”, “irticalen” gibi anlamlara geldiği belirtilir. Metinde geçen *anden* sözcüğüyle Türkiye Türkçesinde karşılaşılmaz. Eserdeki kullanım biçimleri ele alındığında, Kamus-ı Türkî’de geçen anlamlara ek olarak *ondan sonra*, *daha sonra*, *ardından* gibi anlamlar yüklendiği görülür.

- **Àndèn** Danièl Padişahın huzuruna çıkıp Şahzadenin cevaplarını bir bir ifadè eyledi (bu èsnadè Şahzadè 15 yaşında idí) (9/9-12)
- **àndèn** àrap şàh İsmaklin [İsmail’in] koltuğuna girüp mertivendèn yokari çıkarup hàs odaya oturdulár (37/23-38/2)
- **àndèn** bir narà basup ác kúrt koyuna salár gibi birazını kırup birazını kaçırup kendi dahì geri dönüp bakdiki dahà üyiyorlar (43/6-9)

- **ándèn** Gülperinin sarayna dahil olduklarında kardaşları bunları karşılayıp atlarından aşağıya indirerek buyurun dediler (44/17-20)
- **ándèn** bir ala [alay] asker çıkıp arap onlarında kırdıkdá riçal ü Kibâr toplanıp bû iş üzerine müşavereye başladıláp [başladılar] (52/21-23)
- **ándèn** Patışahın çenazesini kaltırıp téfn eyleyüp şah İsmail tova ve sená ile tahta oturtulár (59/20-23)

3) *ondan*

Aşağıda geçtiği yerler verilen *ondan* sözcüğü metinde zarf göreviyle kullanımdadır. “daha sonra”, “ardından” vb. anlamlar üstlenir.

- şah İsmail **ondàn** hazneye gelip bir heybè dolusu altún, kılıç ve mizràk aldı **ondàn** ahurdàn Kamèr dayi alarak sarayına gelüp hazırlanmakda olduğunu validesi habèr aldıkdá héman padişaha varup – şah İsmail Güllüzarin arkasına gidiyor sen padişah olásın evladının çaresini görmeyesin dedi (23/24-24/8)
- **ondàn** bir çeşme başına enüp orada muhabbèt edip durúrken – Aráp, eféndim çok zemándır biri birinizi görmediniz gelin şurada biraz Güllüzàr hanım ile sarılup yatın (42/13-18)

4) *anide*

Anide zarfi “o anda”, “derhal”, “hemen”, “ansızın” anlamlarına gelir ve günümüz Türkçesinde kullanılmaz.

- şimdi padişah Şah İsmailè ön beş danè minasip adamlar vérinki onlarile avá gidip eğlesinler deyince, **anide** varip 20 yiğit bulup getirdiler (10/1-4)
- şimdi üzerimdèn iki tüyy düşürdüm eğer orları [onları] alip bir gözerini [gözlerine] sürecèk olursa Allahın iziniyle **anide** açilir ámma yazıkkı bizim dilimizdèn anlamáz (54/5-9)
- güvercinlerin şu kelimelerini işitdiği gibi ellerini iki yanına sürüp ö tüyleri bulup ve iki gözlerine sürüp kalkıp bir rikát namáz kıldıkdá **anide** iki gözleri açilip iki tarafa melil bakárken bir çifçi görüp çifçinin yanına vararak elini öpüp babà beni evlatlığa kabùl edermisin (54/11-18)

5) *ande*

Metinde yalnızca bir yerde gözlenen ve aşağıda bağlamı verilen *ande* zarfi, *anide* zarfının sözlüklerde yer almayan bir biçimi olabileceğini düşündürür.

- padişahım sizlèr èyi satràç bilírsiniz şàh İsmailide bilír bir gũn ònũ davèt èdíp satràç öynársınız ò sizi yenérse saylmáz siz ònũ yendiğinizde kollarını bađlársın **ándè** meramınızı icrà idérsiniz (48/16-21)

6) *onda*

Eserde sadece bir yerde geçen *onda* sözcüğüyse “o anda” ya da “o arada” anlamlarında kullanılarak *anide* / *ande* zarflarıyla paralellik gösterir.

- Beýtlèr temàm olduğundà kocákarı – bũ böyle ölmáz gèl ođlùm sanà iki nasihàt vereyim, yárin kızın babası bir iş için babanın huzuruna çıkacak sèn **òndà** hazır bulunup maddeyi ifadè idérsiniz (14/17-22)

7) *birde*

Bu kullanım, “üstüne üstlük”, “bunun üzerine” vb. karşılıklara gelen *bir de* yapısıyla ilgili değildir: *Ali, Ahmet bir de Hasan'ı Eskişehir'e giderken gördüm*. Yani her ne kadar *bir* adıyla *de* bağlacı birleşerek böyle bir anlam ilişkisi kurulmasına yol açsa da metindeki bağlamlardan *birden*, *aniden*, *o anda* gibi anlamlar çıkarılabilir. Sözlüklerde rastlanmayan bu yapı, eserin ilgi çekici yönlerinden biridir.

- Şahzadè başladí güneşi tutmák için çabalamayá ve pèk çok oğraşip kán tèr içinè battí, **birde** hóca içeri girip Şahzadeyi kán terè batmış gördükdè – Şahzadè güleşecèk bir şey bulamadínmı (8/12-17)
- işte bunlar bir minasip isim üzerinde meşverèt itmekdè ikèn **birde** ö derviş dikildí (9/18-19)
- **Birde** ođlàn parmağındaki hatemi kıza verdi (13/13-14)
- héman kapuları kapayüp kendileri dahí kaçdılar, **birde** şàh İsmail Kamèr taya binüp gidériken anası habèr alüp saçını yolarak İsmailin karşusuna çıküp – ođlùm néreye gidiyorsun (24/11-16)
- akşam yemeğini yeyüp yatmàğ üzerè ikèn **birde** kulaklarına saz ve dèf sesi geldi (39/4-6)
- Bunları söyledikdèn sonra, padişàh – áyde çabük bir saat évvèl kàtl édin, şahzadeyi alüp götürürken **birde** memleketin hacıları padişahın huzuruna gelüp – padişahım şahzadenin ömrünü bize baýşlayın pèk çok ricà étdiklerinde, padişàh – ömrünü size bağışlarım lakin iki güzünè [gözünè] miy [mil] çekilmeli dedí (51/1-8)
- öldem iki gödlerè [gözlere] mil çekip şahzadeyi babasının dediği gibi götürüp tağa brakdılar, **birde** Àràp – şahzadè iki gün gelmediğinde fesvesè idüp açaba nè öldü deyũ bir remil átüp kán gözükdü (51/12-17)

8) *tenbih*

Bu sözcüğün Arapça aslı, *tenbîh* olmakla birlikte Kamus-ı Türkî'de *tembih* olarak geçer. Bugün de *tembih* olarak geçen bu sözcükte /n/ sesinin yanındaki dudak ünsüzü /b/'den etkilenecek ünsüz benzeşmesiyle yine dudak ünsüzü olan /m/ sesine değiştiği açıktır. Ancak bu gelişim **tenbîh** (6/9) örneğinde metne yansımaz.

9) *düzelen-*

Düzelen- eylemi günümüz ölçünlü Türkçesinde kullanılmaz. Bunun yerine *sıralan-*, *sıraya gir-* eylemi tercih edilir.

- bû kızlâr padişahın oğlunâ şirîn görünmek ittaası ile bîr birinè nispétle giyinip ve **düzelenip** Gülşân bağcesinè toldulâr (22/5-9)

10) *yannış*

Yannış sözcüğü ölçünlü Türkiye Türkçesinde geçmezken bazı Anadolu ağızlarında kullanıldığı görülür. Sözcük, özellikle Orta Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinin kuzeyinde kalan bazı yörelerde (Tokat, Amasya, Samsun, Sivas vb.) *yānış* ve *yağnış* biçimlerinde “şeytan gibi”, “akıllı”, “yiğit”, “açıkgöz” anlamlarında geçer. (Derleme Sözlüğü XI, 1993: 4171) Metindeki kullanım da bu anlamlarla örtüşür.

Âllâh selamèt versün, âmma yolunün üstündè bîr Ârap var èlî pek **yannış**dır kendini gözét (34/12-14)

11) *zengi*

Bu, *üzengi* sözcüğünün Anadolu ağızlarında geçen bir biçimidir. (Derleme Sözlüğü XII, 1993: 4832) Metinde hem *zengi* hem de *üzengi* biçimi vardır.

zengi (34/18) ~ *üzengi* (35/4)

12) *tekerlen-*

Metinde bir yerde *yuvarlan-* anlamında geçen *tekerlen-* eylemi, günümüz ölçünlü Türkçesinde kullanılmazken bazı ağızlarda karşılaşılır.

- bunlâr gürzè kılıç kılıcâ düşmekdè ikèn én nihayetî ârapın âti **tekerlenip** kendisi dahî düşdü (37/10-12)

13) *herperi*

Herperi sözcüğünün ne anlama geldiği bilinmemekle birlikte bağlamdan “kesinlikle”, “ne yapsak”, “kolay kolay” gibi anlamları karşıladığı çıkarılabilir.

- vezîr temennâ edip – padişahim şâh İsmail **herperi** [?] kendini èlè vermèz gèl şunâ bîr tertîp idelim dedî (47/15-18)

14) *hoşundu*

Bu sözcüğün yapısı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Dilçin, sözlüğünde *hoşimdi* madde başını verir ve karşılığına “eh artık”, “o halde”, “pekâlâ” anlamlarını koyar. (2009: 120) Ergin, emir ekini incelediği bölümde emir şeklinin ikinci kişisinde günümüzde çok nadir olarak kullanılan *bakındı hele* ve eskiden kullanılmış *durundu* ifadelerinden bahseder. Burada ya *şimdi / şindi* ve *imdi / indi* sözcükleriyle birleşme olduğundan ya da *di* hitap edatının (ünlem) kalıplaşmasından söz edilebileceğini söyler. Sonuçta adı geçen sözcükte *di* hitap edatının bulunduğu yönünde görüş öne sürer. (2006: 308) Deny ise çalışmasında *gel imdi* örneğini vererek *imdi* sözcüğünün “öyleyse” anlamıya emir kipinden sonra gelebildiğini aktarır. Buna benzer bir biçimde *hoş imdi* birleşiminin de bu kapsamda ele alınabileceğini, söyleyişte genelde *hoş undu (hoş umdu)* biçiminin tercih edildiğini söyler. Sözcüğün sitem ifade eden “oldu mu ya”, “peki öyleyse zararı yok” anlamlarına geldiğini belirten Deny, bu türlü bir yapının daha derin bir incelemeye muhtaç olduğunun altını çizer. (2012: 647)

Görüldüğü gibi *hoşundu* sözcüğünün yapısı hakkında kesin bir şey söylemek güçtür. Ancak hem yukarda çalışmalarından alıntı yapılan araştırmacıların görüşleri hem de metinde sözcüğün bağlama kattığı anlam göz önünde tutulduğunda bir sitem, beklenmedik bir durum karşısındaki ani tepki, kabulleniş vb. anlamların söz konusu olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Ayrıca Ergin ve Deny’nin sözünü ettiği ünlemlerin metindeki bir kanıtı, eserin kendine özgü yapısından kaynaklanan vurgu gösteriminde bulunabilir. Nitekim Türkçede ünlemler vurguyu ilk hecelerine alırlar ve metinde geçen *hoşundu* sözcüğü de vurgu işaretini metindeki diğer ünlemler gibi ilk hecesindeki /o/ ünlüsünün üstüne alır.

- Àràp – şahzadè ikì gün gélmediğinde fesvesè idüp açaba nè öldü deyü bir remil atüp kân gözükdü Àràp **hóşundu** dedí (51/14-17)

15) *ponçak*

Ponçak, ölçünlü dilde kullanılmayan halk ağzına ait bir sözcüktür. Anlamı “saçak, püskül”dür. (Derleme Sözlüğü IX, 1993: 3468)

- àmàn babà benì àskerè göndèr deyince çifçi àskerè yazdırıp èllì guruşà bir beygír, yüz parayà bir **ponçak** alıp, vè koýnna bir áz ákcè koyup dovà edip yolà kodú (55/3-7)

16) *akçe*

“küçük gümüş para” ya da “her tür madeni para” anlamına gelen *akçe* sözcüğünün birkaç deyim ve atasözünün dışında bugün kullanım sıklığı yoktur.

- amàn babà benì askerè göndèr deyince çifçi askerè yazdırıp ellî guruşà bir beygîr, yüz parayà bir ponçak alıp, vè koynınà bir az **akcè** koyup dovà edip yolà kodú (55/3-7)

17) *gerçek / hakikat*

Aşağıda bağlam içinde verilen *gerçek* ve *hakikat* sözcükleri, günümüz Türkçesinde eserde üstlendikleri işlevleri karşılamazlar. Günümüzde ad (*Gerçek / Hakikat* herkesçe biliniyordu.) ve sıfat (Sözünü ettiğiniz *gerçek / hakiki eser* buydu.) olarak kullanıma çıkan bu sözcükler, metnin bu yerinde zarf görevindedir. Günümüzde bu sözcüklerin zarf görevindeki hali *gerçekten / gerçi* ya da *hakikatendir*.

- **gerçek** bir eksiğimiz yok amama şü dünyadè bir evladım olmadı ki ben öldükden sonra tahtımà oturà idî (3/14-16)
- Şah İsmail derdlî şü beýtlèrì deyerèk üzerindèn iki güvercin geçip bir birinè **hakikat** şah İsmailè yazık öldü biçarenì [biçarenin] iki gözlerini öyüp bürada brakmışlar (54/1-5)

18) *neden*

Eserde yalnızca bir yerde geçen *neden* soru zarfı, günümüz Türkçesindeki gibi “hangi sebeple”, “niçin” vb. nedenlik sorular sormak yerine “hangi şeyden”, “nasıl” vb. gibi anlamları karşılar.

-  y derviş benim Padişah olduğumù **nedèn** bildin (4/24-5/1)

19) *kendi*

kendi dönüşlülük zamiri ve buna iyelik eki getirilerek oluşturulmuş biçimler, diğer zamirler gibi ad işletimine girerler. Bu zamirin üçüncü tekil kişisi, diğer çekimlerden farklı olarak {-si} iyelik eki almaksızın da kullanılır. Fakat Türkçede {-si} eki almış olanlar da aynı derecede yaygındır. (Banguoğlu, 2007: 364) Deny de *kendi* zamirinin düzenli çekimlendiğini ancak teklik üçüncü kişide *kendisi* yerine çoğunlukla *kendi* biçiminin kullanıldığını belirtir. (2012: 200)

İncelenen metinde *kendi* dönüşlü zamirinin III. teklik kişisi, ad işletimine girerken genellikle {-si} ekini almaz.

- Bir gün Şahzadè **kendinìn** adı olmadığımı canı sıkılarak validesinè gelip – benim ismimi niçün kómadiniz (6/20-23)
- ançak bir eski çadır var ö çadırdan habèr alıp **kendide** onların arkasına revan öldü (20/5-6)
- içeri girip atını bir tarafa bağlayup **kendi** merdivendèn yokarı gördü (28/23-24)

- bû dahî bîr âzını kaçırûp **kendîde** bîr tarafâ çekilûp ôturdú (32-13-15)
- şâh İsmâil Ârapî görúnce **kendîde** yerindèn sıçırâyûp Kamêr tayâ binûp Ârapâ karşi vardî (37/2-4)
- ândèn bîr narâ basûp âc kúrt koyunâ salâr gibî bîrazını kırûp birazını kaçırûp **kendî** dahî geri dönûp bakdîki dahâ úyiyorlar (43/6-9)
- padişahîm şâh İsmâil herperi **kendini** êlê vermêz (47/16-17)
- ârap **kendine** bîr çekê düzên verip bunların içinê bîr giriş girdî (52/17-19)
- şâh İsmâil tekrâr êlini òpûp vè yalvarip **kendini** inandırdî (54/21-22)

Şu üç örnekteyse iyelik ekini alır.

- bunlâr gürzê kılıç kılıcâ düşmekdê ikên ên nihayetî ârapın âti tekerlenip **kendisi** dahî düşdü (37/10-12)
- **kendisi** yüzünê nikabın pzekip [çekip] kapudâ oturtu (52/8-9)
- onun derdini dermân **kendisine** ânladalım (54/9)

20) beraber

Bu sözcüğün sözlük anlamı “birlikte”, “bir arada”dır. Metinde dört yerde karşılaşılan bu sözcük, iki yerde sözlük anlamıyla kullanılırken diğer iki yerde “yanına”, “beraberine” vb. anlamlarındadır.

- padişahîm bizlêr şahzadê ilê âvâ gitdiğimiz zemân, tağın birindê bîr yolâ gidûp birimizi **berabêr** âlmadı sônra yanımıza geldi işê bakdik yüzü solmuş (17/8-12)
- âradân bîr kaç gün şâh İsmâilîn validesi hanûm sultân **berabêr** bêş ön çariyê âlarâk – varaim bakaym gelinlerim nê yapıor deyû şâh İsmâilîn konağınâ getdî (46/11-15)

21) beyit

“İki dizeden oluşan şiir parçası” anlamına gelen *beyit*, metinde geçtiği tüm yerlerde iki dizeli şiir parçalarını değil dörtlükleri niteler.

- İmdi Şâh İsmâil âtınâ binip âyrılık **beýt**leri söyledilêr.

Melil melil bakân dilbêr.

dônêr bîr yanâ âyrılık

yandî vicudim kül öldü

olân divanê âyrılık (13/15-20)

22) *gayet*

Türkçede zarf görevini üstlenen bu sözcük; “pek”, “çok”, “pek çok”, “aşırı bir biçimde” vb. anlamlarla günümüzde yalnızca sıfatları ve zarfları niteler. Bununla birlikte eldeki metinde kullanıldığı dört yerden üçünde eylemleri nitelemiştir.

- Padişah **gâyet** sevinip çok fakırlere bahşış eyledi (7/15-16)
- şah İsmail **gâyet** sevinip bunü dedi (18/18)
- Ey validè âzizim şekerden lezizime söyléki bèn şimdi Gülşen bağcesine gidecéğim âhşamâ kadar gezecéğim deýnce héman çadû hanesine dönüp Gülüzarin sözlerini cevâp itdi, **gâyet** hoşlanip iki âvúc âltün verdiler (40/17-23)

23) *tamam*

Her ne kadar *tamam* sözcüğünün sözlük anlamları arasında “bütün, tüm, eksiksiz” ve “tamamlanmış, bitmiş” varsa da günümüzde metinde geçtiği gibi sayı sıfatıyla kurulmuş sıfat tamlamaları *tamam* yerine *toplam* sözcüğüyle nitelenir.

- **bir senè iki senè temâm ön iki yaşına kadar** okuyup cümle ilmi tahsil eyledi (8/5-7)
- bunlar **temâm 20 gün** âvâ gezip, bir çeşme başına geldiler (10/7-8)

24) *oldem*

Türkçe *ol* zamiriyle Farsça *dem* adının birleşmesiyle oluşan ve günümüzde kullanılmayan *oldem* sözcüğü, metinde yer yer tercih edilir. Ancak bu biçimin eş anlamlıları *o vakit* ve *o zaman* metinde görülür.

öldem (3/10), (4/1), (4/5) = ö vakit (5/12), (6/2), (6/14) = ö zemân (14/23), (22/4) = öl vakit (31/10)

25) *anlar*

Çokluk III. kişi zamiri Eski Türkçede ve EAT'nin ilk dönemlerinde *olar* şeklindedir. EAT'nin sonuna doğru *anlar* biçimi ortaya çıkar ve Osmanlı Türkçesinde söz konusu zamir yerini *anlar*'a bırakır. Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru da şimdiki *onlar* yapısına kavuşur. (Ergin, 2006: 266-267)

Eldeki metinde çokluk III. kişi zamiri bir örnek dışında *onlar*'dır. O bir örnekte kalıplaşmış imlanın etkisini gösterdiği düşünülen ve bir şiir parçası içinde geçen *anlar*'dır.

- **ânlârda** susamış bir âvúc kanè (43/20)

26) *para*

Bir ödeme aracı olan *para*, günümüzde tek başına kullanıldığında herhangi bir rakamsal değer anlaşılmaz. Böyle bir değerden söz edilmek istendiğinde onun alt ve ayrıntılı

dilimleri olan *lira*, *dolar*, *kuruş* vb. terimler kullanılır. Metinde bugün de kullanımda olan *kuruş* ve artık tarihe karışmış *akçeye* bir para birimi olarak yer verilmekle birlikte ayrı bir birim olarak *para* sözcüğüne başvurulur. Kamus-ı Türkî’de geçen anlamıyla “kuruşun kırkta biri olan ve zamanında akçenin üçte birine denk gelen” *para*, bugün böyle bir anlamda kullanılmaz.

- âmân babâ benî âskerè göndèr deyince çifçi âskerè yazdırıp èllî **guruş**à bir beygîr, yüz **paray**à bir ponçâk âlîp, vè koýnînâ bir âz **âkcè** koyup dovâ édîp yolâ kodú (55/3-7)

27) *yandır-*

Günümüzde *yan-* eylemi tek başına kullanıldığında üzerine yaptırımlik eki almaz. Eğer biri tarafından *yan-* eyleminin gerçekleştirildiği bildirilmek istenirse *yaktır-* eylemi tercih edilir.

- **yandırır** güllü örmanî (57/4)

28) *tek*

Óláki cemalîn görèm

gör benî meydanâ gidèm

muhabbetè sanâ varàm

görésin benî **tèk** âslanî (57/5-8)

Bu dörtlüğün son dizesindeki *tek* sözcüğü dikkat çekicidir. Bilindiği üzere *tek*, Eski Türkçede “gibi” anlamında bir edattı. (Tekin, 2003: 151-152; Gabain, 2007: 99) Tarama Sözlüğünde de bu sözcüğe “gibi” karşılığıyla rastlanır. (Dilçin, 2009: 218) Bazı Anadolu ağızlarında yine “gibi” anlamında yaşadığı görülen *tek* (Derleme Sözlüğü XII, 1993: 4747), *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum*’da dörtlüğün ve dizenin bağlamı ele alındığında benzerlik belirterek “gibi” karşılığında kullanılmıştır.

2.3.6.3. *Sözcük Öbekleri*

Metinde geçen birtakım ek ve sözcüğün yanı sıra bazı sözcük öbekleri de günümüzdeki biçim / anlamlarında kullanılmaz.

1) *dahil ol-*

Aşağıdaki cümlede geçen *o çeşmeye dâhil ol-* yapısı, günümüzde *o çeşmeye git-* ya da *o çeşmede buluş-* yapılarından biriyle karşılanır.

- İmdi bunlar sabah erkən kalkıp **ö çeşmeye dahil oldular** (10/15-17)

2) *ne demek olsun*

Ne demek olsun ifadesi, üç yerde geçer. Bir yandan “neden”, “niye”, “niçin” gibi anlamlar üstlenirken diğer yandan bir şaşkınlık, beklenmedik bir duruma karşı tepki sözü olarak öne çıkar. Ayrıca günümüz ölçünlü dilinde kullanılmayan bu yapının yalnızca konuşma cümlelerinde geçiyor olması ilgi çekicidir.

- Öldem hanım Sultan dedi: eféndim **ne demək olsun ki** siz dahi ah çekésiniz; elhamdulillah ne eksigimiz var (3/10-13)
- **ne demək olsun** ben kızımı padişahın oğluna vermém dedi (19/20-21)
- Ey eféndim sizin ah etmeniz **ne demək olsun** (33/18-19)

3) *dolup boşan-*

Dolup boşan- deyimine TDK-ADS’de rastlanmamakla birlikte metinde geçtiği yerde gerçek anlamda bir maddenin dolup boşalmasından söz edilmediği açıkça sezilir. Burada kişinin yıllar boyu edindiği tecrübelerden, görmüş geçirmişliğinden söz edilir. Ayrıca bugünkü dilde *dolup boşal-* şeklinde olan deyimın ikinci unsuru olan *boşa-* eylemine gelen dönüşlülük ekinde bir değişim görülür. Bilindiği üzere Türkçede eylemin çatısını dönüşlülük yönünde etkileyen iki ek vardır: {-1} ve {-n}.

- bu kulunuz bünca vakit seyahim görmediğim serencam kalmadı kaç keré **doltük boşandık**, senin Padişah ve yanındakinin vezir olduğunu bilméz isem yazık benim dervişliğimé (5/2-6)

4) *ne bakarsın*

Bu öbek günümüzde kullanımda değildir. Onun yerine bugün *bir de ne görsün* kullanılır. Bir “şaşkınlık”, “hayret”, “garipseme” anlamlarının bulunduğu *ne bakarsın* yapısının ünlem özellikleri taşıdığı söylenebilir.

- Ö perdeyi açüp **ne bakarsın** bir ala kız gergéf işler (29/2-3)
- Iergerin kapağını açdı **ne bakarsın** kan ile pişmiş pilav (35/1-2)
- hamallar saraya yetişdikde padişah bütün riçalü kibarî cem edüp onların önüné boşaltsın ki **ne bakarsın** gönderdiği cariyelerin başları hep kesilmiş (52/11-14)

Aşağıdaki ilk örnekte *gör-* eyleminden / yükleminden sonra *bir de* biçiminin derin yapıya itildiği görülür. İkinci örnekteyse *bir de* yüzey yapıdadır.

- Şah İsmail bağceyè gelip gördü **ne bakarsın** memleketdè ne kadar kız varisa bağceyè tolmuşlar (22/10-12)
- birde **ne bakarsın** bir övanın yüzündè bir sarâyı var (34/19-20)

5) *arkasına git-*

Aşağıdaki geçtiği yer verilen *arkasına git-* yapısına günümüzde başvurulmaz. Bunun yerine *Gülüzar'ın arkasından / peşine / peşinden gidiyor* biçimleri günümüz Türkçesinde tercih edilir. Burada {-dan} durum ekinin işlevini {-a} durum ekine bıraktığı söylenebilir.

- şah İsmail **Güllüzarın arkasına gidiyor** sèn padişah olâsın evladının çaresini görmeyesin (24/5-8)

6) *hasreti içerimi yak-*

Bugünün ölçünlü dilinde *hasreti içerimi yaktı* şekli gözlenmez. Ancak konuşma dilinde bu türden bir yapıya rastlamak olasıdır. Ölçünlü dilde *hasreti içimi yaktı* yapısı tercih edilir.

- önün hasreti **içerimi** yakâr (33/23)

7) *bir yol ile*

Metinde geçen *bir yol ile* öbeği yerine bugün *bir şekilde* ifadesi tercih edilir.

- validè şimdi **bir yol ile** Gülüzarın evinè gitip bũ tarağı önün elinè verésin (40/24-40/2)

8) *şu defa*

Günümüz Türkçesinde böyle yapılarda *şu* yerine *bu* işaret sıfatı kullanılır.

- yazık ki arâp **sũ defa** mizaçsız olduğundan bir remil atamadı (48/22-24)

9) *bir saat evvel*

Aşağıdaki cümlelerde geçen *bir saat evvel* ve *şu saat* yapıları bugünkü ölçünlü Türkiye Türkçesinde yoktur. Bunun yerine *bir an evvel / bir an önce* ve *şu an* biçimleri vardır. Metinde zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası anlamındaki *an* sözcüğüne rastlanmaz.

- äyde çabük **bir saat evvel** kâtl ědin (51/1-2)
- ahşâm olũp padişah haremè getdikde hanũm sultân padişahà dedi – **sũ saat** şah İsmaili öldürũp gelinleri olmalısın [?] yókسا kendimi telèf idèrim deyũp cevâp itdi (46/21-47/1)

10) *cevap et-*

Günümüz Türkiye Türkçesinde *cevap et-* yerini *cevap ver-* yapısına bırakmıştır.

- Padişahim biz seyâhız gezèriz deyũ **cevâp itdi** (4/23-24)

11) *namaza meşgul ol-*

namaza meşgul ol- yapısı bugünün Türkçesinde *namazla meşgul ol-* biçimindedir. Buradaki {-A} ekinin *ile* edatının görevini üstlendiği ve zarf tümleci yaptığı düşünülebilir.

- ö çeşmedèn ábtset [abdest] álıp **namazà meşgùl öldulár** (4/19)

12) *çok fakirler*

Türkçede belirsiz sıfatların niteledikleri adlar, çokluk eki almazlar. Ancak burada *çok* belirsizlik sıfatının bağlandığı *fakir* adı, {-ler} çokluk eki almış ve ortaya Türkçenin yapısına aykırı bir durum çıkmıştır.

- Padişàh gáyet sevniþ **çok fakirlerè** bahşış èyledi (6/15-16)

13) *on beş tane münasip adamlar / iki gözler*

Ergin, asıl sayı sıfatlarının *bir* dışında hepsi mana bakımından çokluk ifade ettikleri için bunlarla yapılan sıfat tamlamalarında isim unsurunun esas itibariyle çokluk şekline sokulamayacağını ifade eder. Fakat Türkçede eskiden beri bunun istisnalarının bulunduğunu belirten Ergin, EAT’de *kırk yigitler*, eskiden beri kullanılan *kırk haramiler*, bugünkü *dört büyükler*, *üç silahşörler*, *üç ahbap çavuşlar* örneklerinin var olduğunu söyler. (2006: 250) Deny, İslam tasavvufu türbesinde *üçler*, *yediler*, *kırklar* gibi kullanımların olduğunu ve yine *üç aylar* (Recep, Şaban, Ramazan) biçimindeki özel ifadelerin bulunduğunun altını çizer. (2012: 288-289) Banguoğlu da Ergin ve Deny gibi sayı sıfatı almış adların çokluk eki alamayacağını belirtir. (*üç gün*, *beş çocuk*, *yedi metre* vb.) Ancak bazen bilinen kişiler veya nesnelere topluluğuna ad olmak üzere doğrudan doğruya sayı sıfatlarına ya da onların belirttikleri adlara çokluk eki getirilebileceğini ifade eder: *kırklar*, *yediler*, *otuzbeşler*, *dört büyükler*, *yedi deliler*, *kırk haramiler*, *altı kızlar*, *Çiftelhavuzlar* (İstanbul), *Beşevler* (Ankara) gibi. (2007: 323) Türkçede sıfat ve nitelediği ad arasında sayı, cinsiyet, durum ekleri açısından uyum bulunmadığını belirten Demir, sayı uyumsuzluğunu İngilizceyle karşılaştırır. İngilizce *three book-s* yapısında ikinci öge çokluk eki alırken, Türkçe *üç kitap* tamlamasında *kitap* eksizdir. (2010: 230-231) Karaağaç da bu tür yapılarla kalıplaşma ve kullanım sıklığının yanı sıra çeviri yapıların etkisinde de söz edileceğini söyler. (2012a: 498) Üstünova, {-lar} ekinin temel işlevinin çokluk belirtmekle birlikte *beşevler*, *binelli konutlar*, *yüzbir evler* vb. semt adlarında topluluk adı yaptığını, *üç silahşörler*, *kırk haramiler* vb. kullanımlarda da grup adı oluşturduğunu söyler. (2012: 391-392)

Metinde geçen kullanımlarda ne Banguoğlu’nun ifade ettiği, bilinen kişiler veya nesnelere topluluğuna ad olma durumu ne de Üstünova’nın sözünü ettiği grup ya da topluluk işlevi yoktur. Burada sıradan, herkesçe bilinmeyen, kalıplaşmadığı düşünülen bir yapı

mevcuttur. Birkaç örnekte karşılaşılan bu durumun kaynağı ya baskı hatasında ya da eseri yazıya geçirenin dikkatsizliğinde aranabilir.

- şimdi padişah Şah İsmailè **ön bès danè minasip ádamlàr** vérinki onlárilè ávâ gidip églesinlèr deyince, ánidè varip 20 yiğit bulup getirdilér (10/1-4)
- güvercinlerin şü kelamlarını işitdiği gibi ellerini iki yanına sürüp ö tüyleri bulup vè **iki gözlerine** sürüp kalkip bir rikât namáz kıldıkda ánide **iki gözleri** açilip... (54/11-15)

14) ertesi günü

Günümüz Türkçesinde *ertesi günü* kullanımının yanı sıra *ertesi gün* de tercih edilir.

- bunlár ö gicè néreye gideceklerini müşaverè edip, **ertesi günü** aláyý vè şenlik ilè ávâ çıkdılár (10/4-7)

15) beyit et-

Beyit adı yükleme nesne olarak bağlandığında yüklem, aynı kavram alanına giren *de-* ya da *söyle-* eyleminden oluşur. Nitekim şu üç örnekte bu tür kullanım tercih edilir.

- İmdi Şah İsmail átına binip áyrılık **beýtleri söyledilér** (13/15-16)
- Şah İsmail bû **beyitleri söyledi** (15/8-9)
- Şah İsmail derdlì şü **beýtleri deyerèk** úzerindèn iki güvercin geçip bir birinè hakikât şah İsmailè yazık öldü biçarenì [biçarenin] iki gözlerini öyüp búrada brakmışlár (54/1-5)

Ancak metinde *beyit* adı, şu örnekte *et-* yardımcı eylemiyle öbek oluşturur.

Şah İsmail bû **beýti edip** [...] (16/10)

16) birkaç nasihatler

Türkçede belirsizlik sıfatlarının belirttikleri adlar, çoğunlukla çokluk eki alırlar: *bütün çocuklar, başka yerler, bazı evler, kimi günler, çoğu zamanlar, çok yerler, fazla işçiler* vb. Ancak *her, az, biraz* gibi *birkaç* da belirttiği ada çokluk ekini istemez. Bu kurala rağmen metindeki *birkaç nasihatler* örneğindeki tamlanan / ad, çokluk eki alır.

- babası **bir kaç nasihatlar** verip şah İsmaili kandırámayup gazebè gelerèk vâc cehennemè git deyüp huzurundàn kovdú (23/21-24)

17) “bir” belirsizlik sıfatı + niteleme sıfatı + ad yapısında sıfat tamlaması

Deny, sıfat tamlamalarında bir ad birden çok sıfatla belirtilmiş olduğunda niteleme sıfatının ada belirtme sıfatından daha yakın durduğunu söyler: *bu genç kadın, bir mavi çocuk*. Ancak kişi eğer ifade ettiği fikir üzerinde durmak istiyorsa belirtme sıfatı olan *bir* sözcüğünün ada niteleme sıfatından daha yakın olabildiğini belirtir: *mavi bir çiçek*. Deny bunları

söyledikten sonra böyle bir anlam parlaklığının Fransızcaya çevrilemeyeceğini ve bu anlam ayrımının ancak ses tonuyla sığfa daha güçlü vurgu vererek ifade edilebileceğinin altını çizer. (2012: 661-662) Deny'nin bu görüşlerine Elöve karşı çıkar ve bir dipnot düşer. Ona göre niteleyici olsun tarif ve tayin edici olsun sıfatların arzuya göre yer değıştirmesi, muhakkak birinin önce ötekinin sonra gelmesi gibi bir kurala bağılı değıldir. Yani Elöve'ye göre "herhangi bir" anlamındaki *bir* sözcüğüyle kurulan *bir mavi çiçek* ile *mavi bir çiçek* arasında anlam farkı yoktur. (2012: 662) Gencan, Türkçede aynı ismi tamlayan sıfatlardan belirtenler önce niteleyenler sonra gelir, der. Ancak *bir* belirsizlik sıfatının, niteleme sıfatlarından önce de sonra da gelebileceğini söyler. (2001: 186) Özel, bir tamlama içindeki sıfatların sayısı ve sırasının dilbilgisi eserlerinde kurallaştırılmadığını çünkü bunlar, anlatılmak istenen adın özelliklerine göre değışebileceğinden söyleyen ya da yazan kişiye bağılı kalacağını belirtir. (1978: 498) Eker, *bir* belirsizlik sıfatının sıfat tamlamalarında kullanılmasının oldukça yeni olduğunu ve bu kullanımın son yıllarda batı dilleri aracılığıyla Türkçeye girdiğini aktarır. (2010: 405) Atabay vdğr., genelde belirtme sıfatlarının niteleme sıfatlarından önce geldiğini ancak bazen bunların yer değıştirebildiğini söyler: *küçük bir iş, beyaz bir çanta*. Böylece nitelenen ya da belirlenen adın açıklık kazandığını öne sürer. (2003: 66)

Görüldüğü gibi sıfat tamlamalarındaki niteleme ve belirtme sıfatlarının sırası konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değıldir. Ancak aralarında bir anlam farkı olması gerekir. Bu konudaki bilgiler, daha ayrıntılı araştırmalara muhtaçtır.

Metindeyse *bir* sözcüğü hem sayı sıfatı hem de belirsizlik sıfatı olarak kullanılır. Sayı sıfatı olduğunda herhangi bir sorun yoktur, sayı sıfatları sıfat tamlamasında niteleme sıfatından önce gelir. Ancak belirsizlik sıfatı *bir*'e dil, hem niteleme sıfatından önce hem de sonra kullanım hakkı tanır. Deny'nin Osmanlı Türkçesinde böyle ikili kullanımların söz konusu olduğunu söylemesine rağmen *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum*'daki tüm örneklerde belirsizlik sıfatı *bir*, niteleme sıfatından önce gelir.

a) Sayı sıfatı olarak *bir*

- ö giçè birlikdè yattığında inşalláhu teála toküz áyy teküz gũn tamamında sendèn **bir êrkèk êvlàd** vè mahîr kıstrakdàn **bir êrkèk táyy** zuhùr idér (5/19-23)
- toküz áyy toküz gündè Padişahà **bir êrkèk êvladi** geldí, ö vakit kısırákda **bir êrkèk táiy** toğurdú (6/12-15)
- kercà kari [kocakarı] oğlùm èyi ámma sizin beýgirinizi bađlayaçàk yerim yok deyince şàh İsmail koçakarıya **bir ávúç áltùn** verdi (38/22-39/1)

- vârin şunlarî kâtl ʔdin deýnce **bir tabûr askèr** yetişip arâp ʔzerinè hüçüm ètdilèr (52/15-17)
  - ʔndèn **bir ʔlâ [alay] askèr** çikip arâp onlarıda kırdıkdâ riçâl ʔ Kibâr toplanup bû iş ʔzerinè müşavereyè başladılâp [başladılar] (52/21-23)
  - güvercinlerin şû kelamlarınî işitdiğı gibi èllerinî iki yanına sürüp ʔ tüyleri bulup vè iki gözlerinè sürüp kalkip **bir rikât namâz** kıldıkdâ [...] (54/11-14)
- b) Belirsizlik sıfatı olarak *bir***
- Ravianlèr şöylè rivayèt iderlèr ki ʔçèm ʔlkesindè Kantahâr şehrinde **bir ʔzîm patışâh** vâridî (3/1-3)
  - senin ʔhırdâ **bir mahîr kıstrağın** vârdır onâ verésin (5/18-19)
  - Padişâh bunların sözünñ makbûl görüp Şahzadeyi ʔradan âlip **bir minasîp isim** komâk içün müşavereyè başladılâr (7/7-10)
  - Şah İsmail âtinâ binip ʔ görünèn dağâ çikip dört tarafâ nazâr èderék, gördü tağın èteğindè **bir güzèl yaylâ** vârid vè **bir büyük sū** âkâr vè suyün kenarında bir ceýrân ʔtlanîr (10/20-24)
  - ʔmân validè bizim szadırin [çadırın] önüdè **bir güzèl oğlan** gelip ʔrata düşüp baylmış (11/12-14)
  - èvet èféndim Gülüzâr ismindè **bir güzèl kızi** vârid (5-6)
  - çadırlarıda [çadırlarda] kîmse kâlmamış ʔnçak **bir eski çadır** vârid (20/5-6)
  - èsnâý rahde **bir düz ʔvayâ** gelip bakdi ʔvanin ʔrtasında **bir müzeýyèn serâýý** vârid (27/21-23)
  - bir gün şehiren [şehirin] èçindè gezèrken şehirin èçindè gezèrken şehirin kenarınzâ [kenarında] **bir eski èv** vârid vè kapudâ bir koçâkarı ʔtururudu (38/18-21)
  - bir dèrd içün bû yerè geldim, vè bèn **bir ʔlâ gözlû yardèn** ʔyrıldım, ʔnñ bulmayınca bendèn kîmseye medâr ʔlmâz (38/5-7)

2.3.7. İslami Terimler

Ele alınan metin, girişte Karamanlılar hakkında bilgiler verilirken de belirtildiği gibi Osmanlı Devleti sınırları içinde yüzyıllarca yaşam sürmüş Hristiyan Ortodokslarca hazırlanmıştır. Grek harfleriyle ait oldukları dinin yönlendirici alfabesini kullanarak bir edebiyat geleneği yaratmış Karamanlıların eserleri, genellikle kendi dinlerinin öğretilerine yöneliktir. Ancak Anadolu ahalisi arasında yaygın bir kabul gören bazı halk hikâyelerini de yazıya geçiren bu topluluk, *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzâr Hanum* adlı halk hikâyesinde

Hristiyanlık diniyle ilgili hiçbir unsura yer vermez. Bunun nedenleri ayrıntılı ve uzun bir incelemenin konusu olabilir. Bununla birlikte bu eser içeriğinde bir yandan bağlı oldukları inanç sistemine ait hiçbir unsuru barındırmazken öte yandan toprakları üzerinde yaşadıkları devletin hâkim dini İslamiyet'e özgü terimler içerir. Bu da o dönem için dinler ve topluluklar arasındaki iletişimin hangi ölçütler esas alınarak kurulduğuna dair bizlere önemli ipuçları verir. Eserde geçen İslami terimler şunlardır:

sabâh namazı (3/6);  lhamdulill h (3/12); iki rik t nam z (4/17);  bt st (4/17), (4/19); namaz (4/19); H da (5/10); in all hu te l  (5/20-21); yatsi namazı (5/15), (6/7); V llahi (14/15); Mevla (16/12); Ő y h İslam (22/19); kırkl r (26/7);  ll h (32/11); Hızır (36/9)

2.3.8. Kalıp Yapılar

Her toplumda belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş, duyguları ve d Őnceleri a ıĒa vuran çeşitli kalıplar ve kliŐeler vardır. (Aksan, 2008: 163) Bu yapılar, yüzyıllar boyunca toplumun hafıza ve bilinç süzgecinden geçerek günümüze kadar gelmiştir. KalıplaŐıkları için de anlam ve biçim yönünden esnek bir yapıya sahip deĒildirler. Toplum onu olduĒu gibi kabul eder ve dilin doĒal akışı içinde kullanması gereken yerde kullanır.

Deyimler ve atasözleri bu kalıp yapılar içinde deĒerlendirilir. Deyim, sözlüklerde “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz  beĒi, tabir” olarak tanımlanırken atasözü, “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiŐ ve halka mal olmuş,  Ē t verici nitelikte söz” biçiminde anlamlandırılır. Aksan, deyim ve atasözlerinin yanı sıra dilin ifade zenginliĒine katkıda bulunan bir diĒer önemli yapıların *kalıp sözler* olduĒunu belirtir. Bu kalıp sözler; bir kimseyle karŐılaŐıldığında, onu selamlarken, bir kimseden yardım ya da iyilik g r ld Ēinde, bir Şey rica edildiĒinde ve hasta olduĒunu  ğrendiĒimiz birine s ylediĒimiz ifadelerdir. (Aksan, 2008: 163)

Ele alınan metin, bir halk hik yesi olması nedeniyle dilin anlatım gücüne güç katan bu kalıp yapılardan epeyce yararlanır. Deyimler ve kalıp sözler açısından zengin görünen metinde atasözlerinden hiç yararlanılmaması oldukça ilgi çekicidir.

2.3.8.1. Deyimler

Hik yede geçen deyimler, bugün h l  kullanımdadır. Bu da deyimlerin köklerinin ne kadar saĒlam olduĒuna kanıttır. Ancak bazı deyimler, biraz deĒiŐerek günümüze ulaŐmıŐtır. İncelemenin bu kısmında kaynak olarak Türk Dil Kurumunun genel aĒ ortamında hizmet

veren *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (TDK-ADS) alındı. Önce sayıca daha çok olan günümüze hiçbir biçimsel değişime uğramadan ulaşan deyimler sunulacaktır. Bunlar:

- *âbtèst âl-* (4/17) “Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek arın-”
- *âkli başınà gel-* (12/2-3) “ayıl-, kendine gel-”
- *âkli başındàn git-* (37/18) “çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşır-”
- *âkli kès-* (20/9) “bir şeyin olabileceğine inan-”
- *âklını başınà getir-* (37/22-23) “ayıl-, kendine getir-”
- *âmàn verme-* (12/14) “rahat bırakma-, göz açtırma-”
- *âşkà düş-* (13/2) “âşık ol-”
- *âtèş saç-* (35/21) “çok kız-, çok öfkelen-”
- *âyin ön dördü gibi* (37/16) “yüzü çok güzel (kadın veya kız)”
- *âyri düş-* (26/6) “birbirinden uzakta kal-”
- *èlè ver-* (47/17) “ortaya çıkar-”
- *èlpencè divàn* (46/18-19) “saygı gösterilen kimse karşısında el kavuşturmuş bir biçimde”
- *èzab çek-* (30/11) “eziyet çek-, üzüntü içinde ol-”
- *âh èt-* (3/10) “acı ile içini çek-”
- *âh çek-* (3/12), (3/13) “derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah de-”
- *âlt it-* (56/15) “üstünlük sağla-, yen-”
- *întikàm âl-* (15/19) “öç al-”
- *îsîm ko-* (5/24) “adlandır-”
- *îzinè düş-* (27/18) “av hayvanlarının, gittiği yolu izleyerek arkalarından git-”³⁵
- *îzîn âl-* (55/14) “bir şey yapmak için onay sağla-”
- *ûykuya var-* (20/10-11) “uyu-”
- *bağırîp çağır-* (36/20-21) “öfkeyle bağır-”
- *baş taçi et-* (50/18) “çok sev- ve say-, el üstünde tut-”
- *başı ağrı-* (29/18) “sorunu ol-, sıkıntı içinde bulun-”
- *başınà yik-* (36/3) “harap et-, zor durumda bırak-”
- *canà kiy-* (57/10) “öldür-”
- *canî sıkıl-* (6/21) “içi sıkıl-, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duy-”
- *çenaze kaltır-* (59/21) “ölüyü göm-”

---

³⁵ Burada av hayvanının değil sevgilinin peşinden gitme söz konusudur.

- dèrd òl- (4/2) “bir kimse veya olay sıkıntı ver-”
- davèt èylè- (32/22) “çağır-”
- delì òl- (27/16) “birini çok sev-”
- derdinè dermàn òl- (16/16) “soruna çözüm bul-, sıkıntıyı geçirmeye çare göster-”
- dilindèn ànla- (54/8) “bir canlının çıkardığı seslerden veya onun davranışlarından ne anlatmak istediğini anla-”
- dumàn àl- (43/11) “sis kapla-, sis bürü-”
- duzağa düş- (35/12) “birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğra-, oyuna gel-”
- gazebe gel- (23/23) “öfkelen-, kız-”
- geriyè dön- (45/23) “geldiği yere git-”
- geyinip kuşan- (41/8) “özenle giyin-”
- gökdè arárken yerdè bul- (41/3-4) “çok güçlkle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bul-”
- gurbetè düş- (26/8) “aile ocağından uzak bir yere git-”
- günlerdè [günlerden] bir gün (44/14) “herhangi bir gün, önceden belli olmayan bir gün, vaktiyle”
- güveyi gir- (60/2) “erkek, evlen-”
- habèr àl- (24/4-5) “kendisine bildiril-, öğren-, bilgi edin-”
- habèr vér- (27/9) “bildir-, haber ulaştır-”
- hazir èt- (46/9) “hemen kullanabilecek duruma getir-”
- hazir bulun- (14/21) “bir yerde var ol-, kendi bulun-”
- kàn àğlâ- (29/4) “büyük bir üzüntü içinde bulun-”
- kùl òl- (13/19) “varını yoğunu yitir-”
- kán tèr içinè bat- (8/14-15) ~ kán terè bat- (8/15-16) “kan ter içinde kal-”
- kanà boya- (32/7) “kan içinde bırak-”
- kanè susa- (43/20) “öldürme hırsı duy-”
- karşü çık- (46/10) “dışarıdan gelenleri karşılamaya git-”
- kerèm èt- (49/20) “bağışta, iyilikte bulun-”
- kılıc çal- (59/1) “kılıçla savaş-, kılıç ile öldür-”
- kız iste- (19/19) “bir kızı evlenmek için ana ve babasından veya yakınlarından iste-”
- kùl òl- (30/1) “ aşırı derecede bağlan-, boyun eğ-”
- kulağınà git- (20/21) “duy-”
- kurbàn òl- (13/11) “aşırı sevgi ve hayranlık duy-”

- medâr 0l- (33/22) “yardımı, yararı dokun-”
- meýl vér- (41/13) “ilgi göster-, gönül ver-”
- mîl çek- (51/12-13) “birinin gözlerini kızgın mille kör et-”
- murát âl- (61/11) “dileğine kavuş -”
- muradâ 3r- (30/15) “isteğine kavuş-, dileği gerçekleş-, arzusu yerine gel-”
- naarâ bas- (37/8) “yüksek sesle uzun uzun haykır-”
- pençè ât- (42/10) “gücüne güvenerek bir şeyi elde etmeye çalış-”
- peşinè düş- (35/16) “arkasından git-, izle-”
- rást gel- (34/9) “düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaş-, rastla-, tesadüf et-”
- rica et- (55/14) “dile-”
- remîl ât- (46/3) “kumda birtakım çizgiler çizerek fala bak-”
- revân 0l- (19/23) “yola çık-”
  - sèn bilîrsin (47/18) “nasıl uygun bulursan öyle yap anlamında kullanılan bir söz”
  - séýle [seyre] tal- (15/14) “bir şeye kendini vererek bak-”
  - sandî [yandı] tutuşdú (23/6) “güçlü bir aşk ile sev-”
  - sararîp sol- (16/14) “sağlığı bozul-”
  - sefâ geldîn (41/12) “hoş geldin, hoş geldiniz anlamında kullanılan ağırlama, karşılama sözü”
  - selâm 3t- (51/21) “uzakta olan birine esenlik dile-”
  - selâm ver- (31/9) “selamla-”
  - selam âl- (31/9-10) “birinin selamlamasına karşılık ver-”
  - sevdâ çek- (17/6) “birine tutkun ol-, aşk tutkusu içinde ol-”
- söz ver- (19/19) “bir işi yapacağını kesinlikle bildir-”
  - şerbet iç- (33/13) “sözlenmek veya nişanlanmak üzere tarafların anlaşması durumunda ezilen şerbet içilerek tören yap-”
  - tağlarâ düş- (24/18) “büyük bir üzüntü dolayısıyla insanlardan kaçıp ıssız yerlerde yaşa-”
  - tel3f ít- (47/1) “mahvet-, yok et-”
  - tamam ol- (14/17) “sona er-, tamamlan-”
  - terkisine al- (42/11) “üzerinde bulunduğu atın sağırsına bindir-”
  - vedâ ít- (34/16) “vedalaş-, esenleş-”
  - yaş d3k- (24/21) “ağla-”
  - yèr 3p- (45/13) “bir büyüğün önüne eğil-”

- yòl git- (27/21) “yolda ilerle-”
- yol ver- (35/10) “geçmesine izin ver-”
- yolà cik- (33/1-2) “bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başla-, harekete geç-”
- yolà revàn ol- (4/15) “yola çık-”
- yükdè hafif pahadè ağır (44/16) “taşınması kolay olan değerli (eşya)”
- yüreğine öt düş- (27/17) “felakete uğra-, çok üzül-”

Aşağıda tablo şeklinde verilen deyimlerse günümüze ufak tefek biçimsel değişikliklere uğrayarak gelseler de anlamlarında değişiklik gözlenmez.

Metindeki Biçim	TDK-ADS'deki Biçim	Anlam
seyhahatà [seyahate] çık- (4/3)	geziye çık-	uzak yerleri dolaş-
yakasî tutuş- (11/17-18)	etekleri tutuş-	çok telaşlan-
akli perüşan ol- (11/24-12/1)	aklı başından git-	çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşır-
sedà ver- (12/18)	ses ver-	herhangi bir sesi çıkar-
nasihât ver- (14/19)	nasihatte bulun-	nasihat et-
busè âl- (15/1)	öpücük kondur-	hafifçe öp-
derdè öğra- (16/15)	derde (dertlere) düş-	sorunla karşılaş-
yemek içmekdèn kesil- (17/3-4)	yemeden içmeden kesil-	bir üzüntü veya heyecan sebebiyle yiyemez, içemez duruma gel-, iştahı kesil-
yüzü sol- (17/12)	benzi sol-	gücünü yitir-, sağlık sorunu ol-
murada maksuda er- (18/24)	murada (muradına) er-	isteğine kavuş-, dileği gerçekleşt-, arzusu yerine gel-
mühlét vèr- (20/1)	zaman ver-	bir iş için belli bir süre ayır-
uykuya var- (20/10-11)	uykuya yat-	uyumak için yat-

vesvesè it- (20/14)	vesveseye düş-	kuruntuya kapıl-
âklını yitir- (21/1)	aklını oynat-	çıldır-
divanè ol- (21/1)	(biri, birine) deli divane âşık ol-	aşırı derecede sev-
telâl çıkar- (21/20)	tellal çağır-	bir haber, bir istek vb.ni tellal aracılığıyla duyur-
kırklâr ilè birleş- (23/5)	kırklara karış-	bir kimse artık ortalarda görünmez ol-
velvelè düş- (23/7)	velvele kop-	büyük gürültü çık-
çare gör- (24/8)	(bir şeyin) çaresine bak-	gerekeni yap-, çözüm yolu ara-
saçını yol- (24/14-15)	saçını başını yol-	çok üzül-, üzüntüsünden dövün-
karşusuna çık- (24/15)	karşısına dikil-	birinin karşısında dur-
südünü helâl eyle- (24/20)	hakkını helal et-	hakkını, emeğini bağışla-
ciğerimi dağla- (24/24) –	yüreğini dağla- / ciğerini yak-	büyük acı çek-
âklını al- (26/4)	aklını başından al-	bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getir-, çok şaşırt-
büryanè dön- (26/13)	ciğer kebab ol-	büyük bir acıya uğra-, yüreği yan-
ciğerimi del- (26/18)	(birinin) ciğerini yak-	bir kimseye büyük bir acı çektir-
akli fikri baştan git- (26/21)	aklı başından git-	çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşır-
âteşè sal- (27/13)	ateşe ver-	aşırı telaşa ve sıkıntıya düşür-
hasret al- (29/15)	hasret gider-	özleme son ver-, kavuş-
fetâ kıl- (30/6)	feda et-	kıy-, gözden çıkar-

rengi değiş- (36/14)	rengi at- (kaç-, uç-)	korku, heyecan vb. sebeplerle benzi sarar-
arkasına düş- (38/13)	peşine düş- (git-)	arkasından git-, izle-
kani tepesine fırla- (39/17)	kan (kanı) başına çık- (sıçra- veya toplan-)	öfkelen-
efkârê gel- (41/6)	efkâr bas-	tasalan-, kaygılan-
bağrım tutuş- (41/16)	bağrı yan-	üzüntü çek-, çok acı duy-
tertîp ît- (47/18)	tertibe düşür-	zarar verici bir eyleme, komploya uğrat-
ziyafet ît- (47/20)	ziyafet çek- (ver-)	konukları yemekli ağırla-
ömrünü bağışla- (51/7)	canını bağışla-	öldürmesi gerekirken vazgeç-
yolâ ko- (55/6-7)	yola vur-	yolcu et-, uğurla-
sözê gel- (58/10-11)	söze başla-	konuşmaya başla-, bir konuya gir-

Tablo: 16

2.3.8.2. Kalıp Sözcükler

Yukarıda tanımlanan kalıp sözcükler, bir yandan hitap unsuru içeren ünlemlik sözcüklerden oluşurken bir yandan da benzetme yoluyla kurulur.

2.3.8.2.1. Ünlemlik kalıp sözcükler

- elhamdulillâh (3/12)
- Vâllahi (14/15)
- inşallâhu teâla (5/20-21)
- Âllahin emri ile (18/11)
- kemân kaşlim (18/22)
- cehennemê git (23/23)
- bèn ağlamayıp kim ağlasın (31/3)
- ya Âllâh (32/11)
- Âllahin emri üzere (33/10-11)
- mübarek ola (33/12)
- Âllâh selamèt versün (34/12)

- Allahà isimarladık (34/14-15)
- Allah kerim (38/18-19)
- azizim şekerden lezizim (40/18)
- uğurlar olsun (45/6)
- hoş bulduk (45/14)
- baş üstüne (47/24)
- Allahın iziniyle (54/7)
- çok şükür (61/2)

2.3.8.2.2. *Benzetmelik kalıp sözler*

- mecnun gibi (12/3)
- adam boyu ot bit- (27/2-3)
- Tuna seli gibi (35/22)
- ac kurt koyuna salar gibi (43/6-7)
- dağ gibi (57/3)

2.3.8.3. *Diğer Kalıp Yapılar*

- yedi yerdən temenna et- (4/8-9)
- tokuz äy tokuz gün (5/21), (6/12-13)
- doà ve senà (8/3-4)
- hoş beş (9/20)
- gündən günè (16/13)
- gicè gündüz (19/5)
- melil mahsün (20/21)
- beş ön gün (38/2)
- kırk parça it- (40/10-11)
- kuçak kuçağa sarıl- (42/19)
- kendi kendinè (47/4)
- kırk gün kırk giçè (59/24)

2.3.9. Yardımcı Eylemlerin Kullanımı

Bir ad ya da eyleme yardımcı eylemlerden biri getirilerek oluşturulan söz öbeklerine **birleşik eylem** denir. Sözlerin, Türkçenin yapımlık düzenine göre birleştikleri bu öbekte, asıl öge önce yardımcı öge sonra gelir. Karaağaç, dilin yapısı göz önünde bulundurulduğunda eylemlere ve adlara farklı yardımcı eylemlerin geldiğini söyleyip birleşik eylem öbeğini,

adlardan ve eylemlerden oluşanlar olarak ikiye ayırır. (2012a: 470) Korkmaz, birleşik eylemleri, taşıdıkları birbirinden ayrı yapı ve anlam özelliklerine göre dört başlıkta inceler. (2009: 150-153) Bu bölümde Korkmaz'ın sınıflandırması temel alınmakla birlikte Karaağaç'ın verilerinden de yararlanılacaktır.

2.3.9.1. *et-, eyle-, kıl-, ol-, bulun-*

Metinde sıkça geçen bu yardımcı eylemlerden geçişli *et-*, *eyle-*, *kıl-* kılış bildirerek; geçişsiz *ol-*, *bulun-* oluş bildirerek birleşik eylem kurar. Bunların içinde Türkçede en yaygın yer bulan yardımcı eylemler, *et-* ve *ol-*'dir. Bu yolla kurulan birleşik eylemler, dilimizde oldukça yaygındır. Yabancı dillerden özellikle de Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizceden alınan adlar, bu yardımcı eylemlerle birleşerek birleşik eylem oluştururlar.

Günümüzde kendine geniş bir kullanım alanı açan *yap-* eylemi, incelenen metinde yardımcı eylem olarak kullanılmaz. Nitekim Deny'nin Osmanlı Türkçesini incelediği *Türk Dili Grameri* eserinde yardımcı eylemler arasında *yap-* yoktur. Bu da *yap-* eyleminin birleşik eylem olarak son zamanlarda kullanılmaya başlandığının bir göstergesidir.

Deny, *eyle-* yardımcı eyleminin edebi dilde *et-* eylemini tekrarlamaktan sakınmak üzere kullanıldığını söylerken *kıl-* yardımcı eylemininse resmi yazışmalar dışında ortadan kalktığını yalnız *namaz kıl-* biçiminin konuşma dilinde yaşadığını belirtir. (2012: 449)

Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum'da bu yardımcı eylemlerden en çok *et-* / *it-* biçimlerine başvurulur.

rivayèt it- (3/1); temennà èt- (4/8-9); taàm èt- (4/18); cevâp it- (4/24); zuhûr it- (5/23); yatsî namazını èt- (6/7); nazâr èt- (8/23), (10/9); meşverèt it- (9/18); müşaverè èt- (10/5); zàn it- (11/17); tèrk it- (14/3); ihmâl it- (15/2); suâl èt- (16/4); beytî èt- (16/10); tayîn it- (16/16); ifadè it- (16/22); ėmr it- (17/16); sivâl it- (18/5); mücdè it- (19/16); tehammûl it- (20/9); nâkl it- (21/16); matlûp èt- (21/18); nedà it- (21/24); imdâd èt- (25/12); dıkkât èt- (28/20); cénk èt- (31/1); sakîn èt- (31/12); hâmla èt- (37/5); mûlahaz it- (37/6-7); muhabbèt it- (38/2); cân sohbetî it- (40/4); zuhûr èt- (42/22); ihşân èt- (45/18); temennà èt- (47/16); gazèp it- (47/21); icrà it- (48/21); kâtl èt- (51/2); ricà èt- (51/6); cèm èt- (52/12); hüçùm èt- (52/17); çarè it- (53/18); kabûl èt- (54/18); dovà èt- (55/6); çènk èt- (55/11); cáht it- (55/22); zâpt it- (57/15); fèth it- (58/2); kavlukarâr it- (59/2)

Kullanım sıklığı açısından *et-* / *it-* eylemini *eyle-* takip eder.

ėmr eyle- (4/6); karâr eyle- (6/2); tenbîh eyle- (6/9); bahşîş eyle- (6/16); ifadè eyle- (7/1); tahsîl eyle- (8/7); nûş eyle- (10/15); gârk eyle- (12/7); kerèm eyle- (13/7); cevâp eyle-

(17/2); beyàn èyle- (22/3); nùş èyle- (26/7); ràhm èylè- (30/3); taríf èyle- (31/6); davèt èylè- (32/22); müşaverè èyle- (33/9); nazàr èyle- (35/18); hámla èyle- (37/9); suàl èyle- (49/15); tertìp èyle- (52/2); zàpt èyle- (53/16); ìkì parçá èyle- (59/16-17); tüyün èyle- (59/24-60/1)

Örneklerde de dikkati çektiği üzere bazı birleşik eylemlerin ilk ögeleri, hem *et-* hem de *eyle-* yardımcı eylemiyle birleşerek seçenekli bir yapıda görünür.

ěmr ìt- (17/16) ~ ěmr èyle- (4/6)

îfadè ìt- (16/22) ~ îfadè èyle- (7/1)

cevâp ìt- (4/24) ~ cevâp èyle- (17/2)

müşaverè èt- (10/5) ~ müşaverè èyle- (33/9)

suàl èt- (16/4) ~ suàl èyle- (49/15)

hámla èt- (37/5) ~ hámla èyle- (37/9)

zàpt ìt- (57/15) ~ zàpt èyle- (53/16)

kıl- eylemi, metnin nesir kısmında yalnızca *namaz* adıyla birleşir. sabàh namazını kıl- (3/6-7); ìkì rikàt namàz kıl- (4/17); yatsì namazını kıl- (5/15) Nazım parçalarındaysa şu birleşik eylemleri kurar. uğurunà canım fetà kıl- (30/6); balık kuşağında ibadèt kıl- (53/16)

Türkçede sadece *kıl-* eylemiyle birleştiği gözlenen *namaz* adı, metnin bir yerinde *et-* eylemiyle birleşik eylem öbeği kurar. yatsì namazını èt- (6/7)

et-, *eyle-* *kıl-* eylemleri metinde yoğun olarak Arapça ve yer yer Farsça sözcüklerle öbek oluştururken yalnız bir örnekte Türkçe sözcükle birleşir. tüyün èyle- (59/24-60/1)

Metinde geçen *ol-* yardımcı eylemiyle kurulan birleşik eylem öbekleri şunlardır:

meşgùl òl- (4/19); dermàn òl- (5/9); himmèt òl- (7/2); cèm òl- (9/14); kaýp òl- (9/22); dahil òl- (10/16); aşık òl- (11/9); perüşàn òl- (12/1); Êlvàn èlvàn òl- (12/21); temàm òl- (14/17); şàd òl- (15/18); mihmàn òl- (15/20); hazir òl- (20/2); maíl òl- (23/12); maýl òl- (24/22); tarmatağın òl- (25/18); katmèr katmèr òl- (26/3); mübarèk òl- (33/12); safadè òl- (33/14); razì òl- (38/11); kısmèt òl- (38/14); musafir òl- (38/22); gelin òl- (41/7); betèr òl- (41/15); süvâr òl- (44/12); hazir òl- (45/3); yazık òl- (54/3); äyirt òl- (55/24)

Burada da genellikle yabancı kökenli adlarla kurgulanan öbekler söz konusudur. Yalnız şu örneklerde *ol-* eylemi, Türkçe sözcüklere gelir. tarmatağın òl- (25/18); gelin òl- (41/7); yazık òl- (54/3); äyirt òl- (55/24)

Metinde geçişsiz *bulun-* yardımcı eylemiyle oluşan aynı zamanda deyim olan bir birleşik eylem öbeği vardır. *hazır bulun-* (14/21)

2.3.9.2. *Karmaşık Eylemler*

Korkmaz, çalışmasının dört başlıktan oluşan birleşik fiiller bölümünün ikinci kısmını *karmaşık fiil* olarak da adlandırılan birleşik fiil türüne ayırır. Bunların değişik zaman kesimi içindeki sıfat-fiillerin *ol-* yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluştuğunu söyler. Araştırmacı, karmaşık fiilin *ol-* eyleminden önce gelen sıfat-fiilin işlevine göre üç gruba ayrılabilceğini belirtir. (2009: 151)

Korkmaz'ın sıraladığı *öncelik fiilleri* (-miş ol-) ve *alışkanlık fiillerine* (-Ir ol-, -mAz ol-) eldeki metinde rastlanmazken *niyet fiillerinden* (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -msAr ol-, -mAktA ol-) üç örnek vardır.

- ahurdàn Kamèr dayì àlaràk sarayinà gelüp **hazırlanmaktà olduğunu** validesì habèr àldıkdà héman padişahà varüp – şàh İsmàil Güllüzarın àrkasınà gidiyor sèn padişàh olásın èvladınin çaresinì görmeyesin dedì (24/2-8)
- héman şàh İsmàil kendì yariýle kuçàk kuçağà sarılüp **uyumaktà olsún**, (Şimdi sèn kısayì başkà yerdèn dinlè) (42/18-21)
- şimdi üzerimdèn iki túyy düşürdüm èđer orlırı [onları] àlip bir gözerinì [gözlerine] **sürecèk olürsa** Àllahin iziniýle ãnide açılır (54/5-8)

2.3.9.3. *Tasvirlik Eylemler*

Birinci ögesi bir ulaç olan iki eylemden oluşur. Burada ulaca, asıl eylemin anlamını tasvir eden ve ona yeni bir anlam özelliği kazandıran bir yardımcı eylem eklenir. Türkiye Türkçesinde *bil-*, *ver-*, *dur-*, *yaz-*, *gel-*, *gör-*, *kal-* vb. tasvirlik yardımcı eylemlerdir. Bu tasvirlik yardımcı eylemler, ulaca / asıl eyleme yeterlik, tezlik, devamlılık, yaklaşma, uzaklaşma, ihtimal vb. anlamlar kazandırır. (Korkmaz, 2009: 151; Karaağaç, 2012a: 475)

Metinde bulunan tasvirlik birleşik eylemler anlamlarına şöyle gruplandırılabilir:

1) **Yeterlik**

- gılıp [girip] **derébilsem** ö gülüzari (13/8)
- kızın biraz éksiđi vár banà 40 gün mühlét vè zıra áncak **hazır olabilirim** (19/24-20/2)

2) **Tezlik**

- şū kabuđū mahir kısrāğā vèr vè yanındaki kir àti **kóyver** (6/10-11)
- kızın áklì perüşàn olup vè göğsünü açip oğlanın yüzünè **sürüverdi** (11/24-12/2)

- vârin Şâh İsmâilè söyléyin kimè aşikòldù isè ònù **âlıvereyim** (16/20-21)
- gèl öğlüm şù kızdân vâz géc sanà òndân güzèl bir kız **âlıvereyim** (23/14-15)

3) Süreklilik

- Şimdi bunlar böyle **deyüp turúrken** şâh İsmâil bakdi ki bir Ârap dudağın biri yerdè biride Keşiş dağında nişân verir (36/17-20)
- bir çeşme başına enüp örada **muhabbèt édip durúrken** [...] (42/13-15)
- Ârap bunları **söylèr turúrken** şâh İsmâil úyanüp – âmân ârap áz kahvaltî vârisa getir búyurun éféndim şurada bès ön keklík vurdüm háyde gidüp pişirelím deyüp leşlerin yanına götürdü (44/5-10)
- bunlar **dolaşip turúrken** şâh İsmâil Ârapâ bir gürz vurüp Ârap yikilince şâh İsmâil Ârapın göğsü üstünü [üstüne] oturtu (59/8-11)
- şâh İsmâil bir iztiz [?] tày peşintè gözü görmèz ikèn bir gün **çoşà gelip** bunları söyledi (53/4-6)

2.3.9.4. İkili Birleşik Eylemler

İkili birleşik fiiller, iki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip kaynaşmasından oluşur. Anlamca birbirine yakın ya da zıt fiillerin oluşturduğu bu birleşiklerde esas fiil, genellikle -(y)Ip zarf-fiil yapısındadır. (Korkmaz, 2009: 152)

Metinde geçen ikili birleşik eylemler aynı zamanda birer deyimdirler. sararip sol- (16/14); giyinip kuşan- (21/23); bağırip çağır- (36/20-21)

2.3.10. Arapça ve Farsça Biçimler

Metinde çok sayıda Arapça ve Farsça sözcüğe yer verilir. Bu çalışmada istatistiksel (sayım bilimsel) verilerin öne çıkarılması amaçlanmadığı için bütün Arapça ve Farsça sözcükler sıralanmayacaktır. Şunu da belirtmek gerekir ki incelemenin ölçünlü dilde olmayan kullanımlar başlığı altında eskimiş sözcükler arasında gösterilen biçimlerin hemen hemen hepsi Arapça ve Farsça kökenlidir. Bu da dile bir dönem girmiş hatta uzunca süre yer etmiş yabancı sözcüklerden bir bölümünün dilin doğal gelişimi içerisinde kullanımdan düştüğünü gösterir.

Çalışmanın *İslami terimler* bölümünde Hristiyan Ortodoks Karamanlılara yönelik basılmış bu eserde neden İslamiyet kaynaklı sözlerden yararlanılmış olabileceği üzerinde durulmuştu. Burada da buna benzer bir soru sorulabilir. Neden bu hikâyeyi Grek harfleriyle yazıya döken Karamanlılar, Grekçe / Yunanca / Rumca sözlere yer vermemişlerdir?

Halkın düşünceleri ve yaşam biçiminden kaynağını alan, yüzyıllarca dilden dile kulaktan kulağa yayılarak Anadolu coğrafyasına erişen bu eserin halkın anlayacağı dilde yazılmış olması gerekir. Nitekim eserin ses ve biçim özelliklerine ek olarak söz varlığı açısından da halk söyleyişlerine yakınlık gösterdiği açıktır. Bu çerçeveden hareketle Karamanlı halk tabakasının Anadolu kültürüne, Türkçeye, Türkçenin her türlü iç-dış ögeyle yoğrulmuş haline hâkim olduğu sonucuna varılabilir. Bu karışımın içinde doğal olarak Arapça ve Farsça biçimler de hatırı sayılır yer tutar.

Yukarda da belirtildiği üzere burada metinde geçen Arapça ve Farsça sözcükler sıralanmayacak, sayıca daha az ve günümüzde çoğu kullanımda olmayan sözcük öbekleri verilecektir.

elhamdulillah (3/12), inşallâhu teâla (5/20), Âynéy devrân (4/13), nûri didar (12/6), destî zernişân (12/22), satri mermertâş (12/24), yâri sertaj (13/9), mîskı âmber (13/10), cevabi gevherî hakk (14/7), képi seher (15/13), destî zèr nışan (16/7), zatî padişâh (20/13), hurû ketman (20/23), sedây bülbül (21/4), narî turuncù (22/23), taci mihrab (25/9), hâbi gafled (25/21), êsnây rah (27/21), şerifiraz (50/6), ârşi rahmân (53/9), Hazretî Musâ (53/11), Hazrétî hazîr (53/21), riçâl ü kibâr (7/5), riçâli kibâr (9/13), kâvl u karâr (10/19), âtéşi nar (12/8), kâş ü kemân (12/13), âh u zarîn (14/2), Hurû melèk (15/22), sâz u meşrûr (18/19), İsm ü kelamî (31/21), âşk u derdî (32/2), izétü ikrâm (46/10), âh u zarimî (50/13), riçâlü kibari (52/12), riçâl ü Kibâr (52/22), âht u âmanî (57/16), kavlukarâr (59/2), elèm ü meşakkatları (61/12), zèfk ü sefâ (61/13)

2.3.11. Bozuk Yapılar

Metinde Türkçenin temel kurallarına uymayan ve yazar tarafından yanlış kurgulandığı düşünülen biçimler söz konusudur. Bu bölümde bu türden yapılar sıralanacak, tarafımızca doğru olduğu düşünülen biçim verilip bozukluğun nedeni belirtilecektir.

➤ bunlar hirkaları geyip ve **sarayından** kalkip yolâ revân öldülâr (4/14-16)

Bu cümlede *sarayından* adı / tamlananı, birincil ögesini / tamlayanını derin yapıda bırakır. Cümlenin öznesi ve yüklemine bakıldığında çokluk kavramı kolaylıkla sezilir. Böylece tamlananın derin yapıdaki tamlayanının **bunların** olduğu düşünülürse tamlananının da III. çokluk kişi iyelik eki taşınması gerekir. Ancak söz konusu cümlede *sarayında* tamlananı {-X} III. teklik kişi iyelik eki alır ve dilbilgisel açıdan bozuk bir yapı çıkar. Burada aynı zamanda tutarlılık ilkesinin göz ardı edildiği görülür.

- derviş – padidahım [padişahım], Şahzadenin **ismini** (Şah İsmail) ve tayin adı (Kamèr tayf) olsün deyip kaýp öldü (9/21-23)

Cümlelerin içinde kalan cümlelerinin nesnesi, aynı zamanda bir konuşma cümlesi olan “padidahım [padişahım], Şahzadenin **ismini** (Şah İsmail) ve tayin adı (Kamèr tayf) olsün” yapısıdır. Bu iç cümlelerin yüklemi *ol-* eylemiyle kurulur. Bilindiği gibi *ol-*, geçişsiz bir eylemdir ve yüklem olduğu cümleye nesne istemez. Ancak burada özne görevindeki *Şahzadenin ismini* ad tamlamasında {-i} nesne durumu eki vardır. Ayrıca bağlama öbeği kurgusundaki öznenin ilk unsuru olan *Şahzadenin ismini*, {-i} nesne durumu eki nedeniyle *tayin adı* şeklindeki ikinci ögeyle biçimsel açıdan uyum sağlamaz.

- **padişah** hòş beşdèn sònra derviş – padidahım [padişahım], Şahzadenin ismini (Şah İsmail) ve tayin adı (Kamèr tayf) olsün deyip kaýp öldü (9/20-23); tatàr yolà çıkup Karà tağın èteğindè kímseyi búlmayup gerüye gelüp ve padişahà – éféndım ö çadırların yerinè öt bitmiş deyüp **padişahın keyfi** bũ söz şah İsmailin kulağınà gidince, öta melil mahsün babasının gelèp [gelip] ağlayarak bunù dedí (20/16-22); Öldem şah İsmail vedà idüp ve Gülperì ilè öpüşüp yolà revàn öldü, **kırk gün kırk bir gün**. Àràp zenginìn sarayınà gildi [geldi] (34/16-19); Şah İsmail baş üstünè deyüp babasına **habèr gönderdiği** başkà konàk hazir ètsin (46/7-9)

Bir sistem içinde işletilen dil, cümle içindeki hiç bir birimin başıboş hareket etmesine izin vermez. Yukarıda verilen cümlelerdeki *padişah*, *padişahın keyfi*, *kırk gün kırk bir gün*, *haber gönderdiği* yapıları, cümlelerin hiçbir ögesine bağlanmaz. Böylece dilin bu temel ilkelerinden birine uyulmamış olur.

- bũ söz şah İsmailin kulağınà gidince, öta melil mahsün **babasının** gelèp [gelip] ağlayarak bunù dedí (20/16-22)

Burada *babasının* tamlayanı herhangi bir tamlayana bağlanmaz. Cümlelerin anlamı göz önünde bulundurulduğunda *babasının* tamlayanının arkasından *yanı* tamlayanı getirilmeli, *babasının yanı* belirtili ad tamlaması da {-A} ikincil nesne durumu eki alarak cümlelerinin yüklemi *gel-* eylemine *babasının yanına* biçiminde bağlanmalıydı.

- şah İsmail kırk gün tehammül ideceğine àkli késmeyp yanında olanlara – **şimdi bèn úykuya varup kırk gün uyuyacağım öllaya kırk gündèn ével uyandırásınız** deyüp zati padişahta düyün tetarikinè başlayup kız tarafındàn bür habèr gélmèdiğinden vesvesè idüp habèr àlmak için bür tatàr gönderdi (20/8-16)

Burada koyu yazılan bölüm yarım kalmış gibidir. *Şimdi ben uykuya varıp kırk gün uyuyacağım, olur ya kırk günden evvel uyandırırmanız* şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek olan kısım, koşul cümlesinden oluşan bir yan önermedir. Bu koşul cümlesi /

yan önerme, bir temel önermeye bağlanmak zorundadır. Ancak bu bağlantı kurulmayarak bozuk bir yapı oluşur.

- *ëy benim devletli babam bundan sonra **bèn** şu yerlerde kimsenin kızına aşıklığım yokdur (23/17-19)*

Burada iyelik öbeğinin ilk unsuru *benim* iyelik zamirinin / tamlayanın yerine *ben* kişi zamiri yazılmıştır.

- *héman kamèr tayà bir vurup nasıl kapuya bir göğüs vurtúyse kalè kapusù tarmatağın olup andèn yolà revàn olarak çeşmenin başına gelip **şàh İsmail bunlâr söyle idi [söyledi]** (25/16-20)*

Söyle- geçişli bir eylemdir. Bu eylem, yüklem olduğunda cümleye {-X} nesne durumu ekini almış bir nesne ister. Bu örnekte *söyledi* yüklemine bağlanan *bunlar* nesnesi yükleme eksiz bağlanır.

- *şimdi bunlar beraber karaya gelmek için yolà cikdılar, **amma** saraya yakın gelince küçük kardaşları ilerü varip kız kahvè hazırlayüp pişirmekdè ikèn şàh İsmail kardaşları ilè saraya dahil öldülâr (32/24-33/6)*

Buradaki *ama* bağlacı, ayrıntılı olarak ele alındığı bölümde belirtilen hiçbir anlam ilgisini kurmaz.

- *Şimdi bunlar böyle deyüp turürken şàh İsmail bakdi ki **bir Àrâp dudağın biri yerdè biride Keşiş dağında** nişan verir (36/17-20)*

Burada koyu yazılan yerde dizilişten kaynaklı bir anlatım bozukluğu vardır. Doğru yapı, *Arap, dudağının biri bir yerde biri Keşiş dağında* şeklinde olmalıdır.

- ***ö gicè böyle mülahazà ilè geçirdiler için** sabàh öldükdà àrâp elbiselerindèn bir takımı koça kariya giytirip bir avuç altun ve şàh İsmailin altun tarağınè elinè verip – validè şimdi bir yol ilè Gülüzarin évinè gitip bû tarağì onùn elinè verésin (39/19-40/2)*

Burada iki tür bozuk yapı vardır. Birincisi dilimizde *için* edatının sadece adlarla edat öbeği kurmasına karşın yukarıda bir eylem / yüklemden sonra gelmesidir. Aslında burada *geçirdiler* yerine *geçirdikleri* yazılıysaydı bir sorun kalmayacaktı. Bağlamdan da anlaşılacağı üzere derin yapıda kalmış bir tamlayan söz konusudur ve bunun tamlananı yüzey yapıdaki *geçirdikleri* sözcüğüdür. İkincisiyse koyu yazılan kısmın hiçbir ögeye bağlanmamasıdır.

- *Öldem padişàh vezirì çağırüp maslahatì évelindèn sonuna kadar bir nákl idüp ve tatarin getirdiğì haberì anladüp vezirdèn bir çarè **matlup etdikde.** (21/15-18)*

Cümle {-dikda} ekiyle çekimlenmiş bir ulaçla bitmiştir. Ulaçın oluşturduğu öbek, bir cümlemsi / yan önermedir ve mutlaka bir temel önerme ister. Ancak burada temel önerme yoktur.

➤ Gülüzâr şâh İsmailî görüp şâh İsmailde Gülüzârî görünce **birbirlerini boyunlarına** sarılup eféndim seni gökdè arárken yerdè buldüm (41/1-4)

Koyu yazılmış olan *birbirlerini boyunları* tamlaması yanlış kurulmuştur. *birbirleri-nin boyun-ları* şeklinde olması gereken yerde tamlayan durumu eki eksiktir.

➤ **aradàn bir kaç gün** şâh İsmailin validesi hanüm sultân berabèr bès ön çariyè âlarâk – varaim bakaým gelinlerim nè yapıor deyũ şâh İsmailin konağınâ getdi (46/11-15)
Burada cümlelerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda *aradan birkaç gün* zaman zarf tümleci öbeğinde eksiklik vardır. Anlamın sağlıklı oluşabilmesi için *geçtikten sonra* ibaresinin eklenmesi gerekir.

➤ padişahım **Mevlanin öldürmeyi kulü** biz nasıl öldürelim (48/13-14)

Mevla'nın öldürmeyi kul tamlaması yanlıştır. Doğru biçimi *Mevla'nın öldürmediği kul* şeklindedir. Burada *öldürmeyi* sözcüğündeki {-dik} ortaç eki atlanmıştır.

➤ padişahım sizler eyi satrâç bilirsiniz şâh İsmailde bilir bir gün önü davèt edip satrâç öynársınız ö sizi yenerse sayılmaz siz önü yendiğinzè kollarını **bağlarsın** andè meramınızı icrà idérsiniz (48/16-21)

Burada vezir padişaha hitap etmekte ve saygı gereği *siz* demektedir. Koyu yazılı sözcük dışındaki tüm yerlerde özne ve yüklem kişi bağı açısından birbiriyle uyumluyken *bağlarsın* eyleminde bu uyum gözlenmez. Derin yapıdaki *siz* öznesi II. çokluk kişiyi işaret ederken bunun yüklemi II. teklik kişi ekiyle çekimlenerek bir uyumsuzluk söz konusu olur.

➤ bin başi **var gèt gèl** oğlân şü kadâr yiğitler çènk edip yene-medilerde sènni yenezkésin [yeneceksin] (55/11-13)

Var git gel ifadesindeki *gel* sözcüğü gereksizdir. *var git* demek yeterlidir.

➤ Türkmèn beyi padişahâ **dedi** kızın biraz éksiği vár banâ 40 gün mühlét vèr zîra áncak hazir olabilirim **dedi** (19/24-20/2)

Bu konuşma ifadesi içeren kaynaşık cümlede (iç içe birleşik cümle), iki kez *dedi* yüklemi kullanılmıştır. İkisinden biri gereksizdir.

➤ **Padişâh şâh İsmailî Áráp ile itdiği cengi işidip, şâh İsmailî huzurunâ çağırıldká dedi** yerdin [yerden] temená edip él penzè [pençe] diván turup – Padişâh, oğlum Áráp ile eyi

cénk itdìn deýnce şáh İsmail éféndim céna [?] ètdim ámma átım vè silahım yòk ki vuraım – óğlùm vár haznedèn istediğìn sılahı ál (56/1-8)

Bağlamdan hareket edildiğinde **şáh İsmaili huzuruná çağırıldá** ulaç öbeğiyle **dedi** eylemi / yüklemi arasında padişahın dediği şeyin ne olduğu belirtilmesi gerekirdi.

➤ Şimdi her taraftan cümle asker şah İsmail olduğunu bilip gelip yer öptü **karşına** divan turtular

Burda *karşına* yerine *karşısına* olmalı. Çünkü söz konusu olan II. kişiye gönderme yapan *senin* değil III. kişi Şah İsmail'dir.

➤ Manendin bulunmaz éy **kâş u kemân**

Farsça dilbilgisi kurallarına göre *kaş-ı keman* şeklinde olması gereken *kaş u keman* tamlaması, Arapça bağlama öbeği yapısında kurgulanmıştır. Tamlamanın Türkçeye çevirisi *kaş ve keman* değil *keman kaştır*.

➤ Türkçenin temel kurallarından biri, özne-yüklem arasındaki kişi uyumudur. Metnin büyük bir kısmında bu kural başarılı bir şekilde işletilirken aşağıdaki cümlelerde teklik-çokluk uyumsuzluğu vardır. Şunu da belirtmek gerekir ki Türkçede kimi zaman eylemler, saygı ifade etmek üzere çokluk biçimlerinde çekimlenebilirler. Ancak buradaki örneklerde böyle bir durum söz konusu değildir.

- **Padişah** bunların sözünü makbül görüp Şahzadeyi oradan alıp bir minasip isim komak için müşavereye **başladılar** (7/7-10) [*Padişah* (III. teklik kişi) – *başladılar* (III. çokluk kişi)]
- **Daniël** – háyr éféndim öyle değil yer altında, áyy vè günüş yüzü görmöz bir mahzèn yaptırırın Şahzade ö vakit okur, çünkü bir mahfi yerdè okursa, bir şey görmeyip dersinè meşgùl olür **dediler**. (7/21-8/2) [*Daniel* (III. teklik kişi) – *dediler* (III. çokluk kişi)]
- **padişah** bahşiş virmek için dervişi çok aradı iséde bir dürlü **bulamadılar** (9/23-10/1) [*Padişah* (III. teklik kişi) – *bulamadılar* (III. çokluk kişi)]
- **sèn** ondà hazir bulunup maddeyi ifadè **idersiniz** (16/21-22) [*Sen* (II. teklik kişi) – *edersiniz* (II. çokluk kişi)]
- Şimdi kocà kari élinè bir taş alup toğru kızın évinè girüp kızın kınà taşını vereyim deyü merdivendèn yokari çıkáriken, **Gülüzàr** rást gelip – kocà kadın élindeki kınà taşını bràk yòksa şimdi merdivendèn aşaya átup kirk parça iderim **dediklerindè**

koynudàn [koynundan] áltùn tarağı çıkarùp kızà gösteriyor (40/5-12) [*Gülüzar* (III. teklik kişi) – *dediklerinde* (III. çokluk kişi)]

- **şáh İsmail** tová vè sená ilè **tahtá oturtulár** (59/21-23) [*Şah İsmail* (III. teklik kişi) – *oturdular* (III. çokluk kişi)]

2.3.12. Uzun Cümleler

Eserde anlatımı estetikten uzaklaştırmakla birlikte anlamı da bulanıklaştıran uzun cümleler vardır. Bu cümlelerde gerek ulaçlar gerek bağlaçlar gerekse noktalama işaretleri, her biri ayrı birer cümle olabilecek yapıları birbirine bağlar. Aşağıda bu yönde anlatım özelliği sergileyen örneklerden birkaçı sunulacaktır.

- derviş biz êdnà bir dervişsiz derdide dermanıda verèn Hüdadir **devince**, héman Padişah – àmàn derviş Mevlatèn **ihsán dedikde**, ó vakit derviş tağarçığına él **vurùp** Padişahà bir êlmà **verùp** ál Padişahim bũ êlmayı **vè** haremè **vardığında** yatsi namazını **kıldıkdan sonra**, êlmayı soyásın **vè** ó êlmanın yarısını kendin **yeip** yarısını hanùm Sultanà yedirésin, **vè hèm** senin àhırdà bir mahir kıstrağın vârdır onà verésin, **vè** ó giçè birlikde **yattığında** inşalláhu teála toküz áyy teküz gũn tamamında sendèn bir êrkèk evlâd **vè** mahir kıstrakdan bir êrkèk táyy zuhùr idér, **lâkin** bèn **gelmeyince** ismini kómayásız, bèn kendim koyaçáđım **deyi** bũ minvâl üzerè karàr èyledilér (5/9-6/2)
- Şimdi kocà karì elinè bir taş **álup** tođrù kızın evinè **girùp** kızın kına taşını vereyim deyù merdivendèn yokari **çıkáriken**, Gülüzàr rást gelip – kocà kadın elindeki kına taşını bràk yókسا şimdi merdivendèn aşaya átùp kirk parçà idérim **dediklerinde** koynudàn [koynundan] áltùn tarağı **çıkáru**p kızà gösteriyor (40/5-12)
- Şimdi bunlâr söyle **söyleşirken** héman àràp **calallanùp** Gülüzarà él pençè **átùp** belindèn **kapdığı gibi** átın terkisinè **álaràk** átà bir üzengi **vurùp** Şáh İsmail ilè beraber yolà revàn öldù (42/9-13)
- güvercinlerin şũ kelimelerini **işitdiğı gibi** ellerini iki yanına **sürùp** ó tüyleri **bulùp** vè iki gözlerine **sürùp kalkıp** bir rikàt namàz **kıldıkda** ánide iki gözleri **açilip** iki tarafà melil **bakárken** bir çifçi **görùp** çifçinin yanına **vararàk** elini **ópùp** babà benì evlatlığa kabul edérmisin (54/11-18)

2.3.13. Geçiş Cümleleri

Hikâyenin akışı içinde bir konudan başka bir konuya geçilirken köprü görevini üstlenen geçiş cümlelerinden yararlanılır. Bu yapılar, birbirlerine bağlanan konuların ikisine

de ait değillerdir. Onların aralarında hem biçimsel hem de anlamsal geçişi sağlamakla görevlidirler.

- Şàh İsmail ö gicè aşkin tolusunú kırklàr èlindèn nüş èyledí, İmdi bunlâr sabàh èrkèn kalkip ö çeşmeye dahil öldulâr, vè hér biri bír tarafà gidip âvdetlerindè yine çeşmenin başınà dönmeęè kâvl u karâr ètdilér, **biz gelelim Şàh İsmailé**. Şàh İsmail átınà binip ö görünèn daęà ikip dört tarafà nazâr èderék, gördü tağin èteęindè bir güzel yaylâ vâv vè bir büyük sũ âkâr vè suyũn kenarında bir ceýrân ötlanír (10/14-24)
- Türkmèn beyi padişahà dedí kızın biraz èksięi vâv banâ 40 gün mühlèt vèv zîra ancak hazir olabilirim dedí. padişah 40 gün mühlèt verdí, şimdi Türkmèn beyi izin âlip yolâ çıkup ö karâ daęà geldí adırlarída [adırlarda] kímse kâlmamış ancak bir eski çadır vâv ö adırdân habèr âlip kendide onların arkasına revân öldú. **Biz gelelim beriyé**. şàh İsmail kırk gün tehammül ideceęinè âkli kèsmeyüp yanında olanlara – şimdi bèn úykuya varup kırk gün úyuyacaęım öllaya kırk gündèn èvel úyandırásınız deyüp zati padişahta düyũn tetarikinè başlayup kız tarafındân bir habèr gèlmedięinden vesvesè idüp habèr âlmâk için bir tatâr gönderdí Biz gelelim beriyé. şàh İsmail kırk gün tehammül ideceęinè âkli kèsmeyüp yanında olanlara – şimdi bèn úykuya varup kırk gün úyuyacaęım öllaya kırk gündèn èvel úyandırásınız deyüp zati padişahta düyũn tetarikinè başlayup kız tarafındân bir habèr gèlmedięinden vesvesè idüp habèr âlmâk için bir tatâr gönderdí (19/24-20/16)
- Şimdi bunlâr söyle söyleşirken héman âràp calallanup Gülüzarâ èl penè átup belindèn kapdıği gibi átın terkisinè âlarâk âtà bir üzengi vurup Şàh İsmail ile beraber yolâ revân öldú ondan birçeşme başınà ènüp örada muhabbèt edip durúrken – Áràp, èféndim çok zemândır biri birinizi görmediniz gelin şurada biraz Gülüzâr hanım ile sarılup yatın, héman şàh İsmail kendi yariýle kuâk kuağâ sarılup úyumakdâ olsún, **(Şimdi sèn kısıyî başkâ yerdèn dinlè)** Hínd tarafındân bir karâ dumân zuhûr edüp âràp bakdiki bir ördü geliyor héman hazırlanup oğlân vè kızın yanına gelerék úyuduklarını görüp úyandırámıdı [uyadıramadı] (42/9-43/4)

2.3.14. Nazım Parçalarında Dil ve Anlatım Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde eserin nazım parçalarında dilin kullanımı ve metnin okuyucuya aktarılmasına gözetilen anlatım özellikleri sıralanacaktır.

İncelemeye esas alınan bu halk hikâyesi, bünyesinde yer yer nazım parçaları içerir. 61 sayfalık metin toplam 1381 satırdan oluşurken bunun 420'si (105 dörtlük) şiir parçasıdır.

Eserin bütünlüğü içinde 21 kez devreye giren bu şiir parçaları, metnin üçte birlik kısmına denk gelir ve bu ciddi bir orandır.

Metindeki nazım parçaları dörtlüklerden oluşur. Hikâyenin tamamına serpiştirilen bu dörtlüklerdeki ana tema aşktır. Zaten bir aşk hikâyesi olan bu eserde şiirler genellikle Şah İsmail tarafından söylenir. Şah İsmail on üç yerde dörtlüklerini (50 dörtlük) kendi kendine söyler. Ona dört karşılaşmada Gülizar (26 dörtlük), bir karşılaşmada Gülperi (10 dörtlük) ve iki söyleşmede Arap Üzengi (16 dörtlük) karşılık verir. Yalnız bir yerde (4 dörtlük) Arap Üzengi kendi başına söyler. Böylece metnin anlatımının ana kahraman Şehzade Şah İsmail üzerinden yürütüldüğü açık bir biçimde anlaşılır.

Şiirin kendine özgü yapısı göz önünde bulundurulduğunda ahengi ve uyumu sağlamak, söyleyişteki tekdüzeliği yıkmak ve anlatıma canlılık kazandırmak adına devrik cümlelere sıklıkla başvurulur.

Sesindèn bülbülè **okşadım** seni
bülbül sedà **verir sınır** kâfesin
yâr senin için **attım** rikâp perdesi
yüzümdèn bir busè âlta vâ r yörü (12/17-20)

Kaşlerin **benzetdim** kurulù yayà
kemalin **benzetdim** gökdeki àyà
gicè gündüz **yalvarırım** Mevlayà
benim gül yüzlü Gülüzâr hanım (19/3-6)

Kurbân olâm isminè sözüne

zulümdür şâh babà **öldürme** beni

götür beni validemin yanına

zulümdür şâh babà **öldürme** beni (50/1-4)

Dörtlüklerin hemen hemen tamamında bir hitap / seslenme söz konusudur. Anlatıma canlılık kazandırmayı amaçlayan ve vurgulamak istediği iletiyi ünlemlik sözlerle sunan anlatıcı, bunu başarıyla yerine getirir.

Héi ağalèr éy gazilèr

görün nélerden àyrıldım

öpdüm hémde helallaşdı́m

képi seherdèn áyırıldı́m (15/10-13)

Servî boyılú Hurû melèk

benî hasrèt kóma **Felèk**

Şàh İsmâil idèr dilèk

bèn bir gülzardèn áyırıldı́m (15/22-25)

Ăh benim seviđim [sevdiđim] Gülüzâr hanım

rakiplèr çekdilèr táýma yaşım

Şàh İsmâil içi [içti] aşkìn tolusú

gönlümün sürurú Gülüzârhanım (19/7-10)

Tayanámam édasınà nazınà

gözèl şükèr [şeker] gibi sözüne

gèl **éy peri** benlik étme sözüne

söylè **peri** derdìn nédir bileyim (29/22-25)

Dörtlüklerin tamamında kafiye vardır. Kafiye türlerinin hemen hemen hepsinden yararlanır. Rediflere sıkça başvurulur. Bu yöndeki ses tekrarları dörtlüklere ahenk katar. Kafiye şeması belli bir standarda sahip değildir. Pek çok diziliş söz konusudur.

Kendìn meçnùn idüp tađlarè saldı́

gitdiği yollarì bılmedi şaşdı́

⇒ Redif: “dı”, Kafiye: “ı”

bèn néyleým benim çiđerim deldı́

Yaýlâ benim Gülüzârımı gördün mü (26/16-19)

Kim kurmuş bunùn binası

lâkin kavgirdir yapısı

⇒ Redif: “sı”, Kafiye: “a”

buláýdı́m yapân ústası

Serâyý sendèn yòl istérim (28/7-10)

Sefâ geldìn ömrümün varı́

úğurunâ çaldım âh ilè zarı́

⇒ Redif: “ı”, Kafiye: “ar”

sanà òlsùn bũ Gülüzarî

derdimèn [derdimin] dermanî yar sefà geldín (42/5-8)

Şiirlerin tamamı Türk halk edebiyatında klasikleşmiş hece ölçüsüyle yazılır. Her nazım parçası kendi içinde bir ölçüye sahiptir. 8'li ve 11'li hece ölçüleri tercih edilir.

Metnin şiir parçalarında tam, eksik ve sıfır tekrarlar kullanılır. Özne genelde derin yapıya itilir, özel olarak vurgulanmak istenmedikçe yüzey yapıya taşınmaz. Şah İsmail sevgilisi Gülizar'dan söz ederken ya da ona hitap ederken onun adını çokça tekrar etmez. Bunun yerine onu niteleyen dilber, huri, nazlı yar vb. sözcük / sözcük öbeklerinden yararlanır.

Melil melil bakàn **dilbér.**

dönèr bîr yanà âyrılık

yandî vicudîm kül öldü

olàn divanè âyrılık (13/17-20)

Seýrdè uğradim **hurû ketmanè**

hânı benim Gülüzarim gélmedi

yitirtim âklımı öldüm divanè

hânı benim Gülüzarim gélmedi (20/23-21/2)

bèn gidérim ânâm ağlâr

Néyneyim dünyadà varî

tèrk idérim bũ darî

çün kaçırdim **nazlı yari** (25/1-4)

Hem anlatımı güçlü kılmak hem de söyleyişe güzellik katmak adına dizelerde zaman zaman ikilemeler yoluyla tekrarlara başvurulur.

Bilmèm Melèk desèm yóksa huri

arayùp bulmalî õ nazlı yari

katmèr katmèr òlsùn yüzünün nuri

onùn şekli âklım aldı néyneyim (26/1-4)

Karşında görünür bîr böyük ördü

Mevlâ banà verdi bû ʔşk u derdi

gitdi Gülüzarım boş kalıyorum

âmân Allâh âmân sèn imdâd ʔylê (32/1-4)

Şâh İsmâil kalkdi mâhsus gidiyor

akli fikri baştan bir hüş gidiyor

bû Yayılâda **melil melil** bakıyor

Yayılâ benim Gülüzarımı gördün mü (26/20-23)

Dizeler kimi zaman birbirine hem anlam hem de biçim yönünden bağlı iki kısa cümleden oluşurken genelde tek cümledir.

Bû gün bir séyle [seyre] taldim

bénte bilmém nérdé kaldim

dükkân **âcdim** matâh **âldim**

bir güzêl yardên âyrıldım (35/14-17)

Tayanámam ʔdasınâ nazınâ

gözêl şükêr [şeker] gibi sözünê

gêl ʔy perî **benlik ʔtme** sözünê

söylê perî derdîn nédir bileyim (29/22-25)

Şâh İsmâil geldî girdî meydanê

sürêm Kamêr tayî **varâm** düşmanâ

çekêm Zülfürayî **boyansın** kanâ

âmân Allâh âmân sèn imdâd ʔylê (32/5-8)

Bazı dizelerde kafiye ölçüsünü tutturabilmek için ek düşümü gerçekleştirilir.

Şâh İsmâil bilür **bülbül** dilindên

âyrı düşdüm ârtık nazlı yarımên

bâde nüş ʔyledim kırklâr ʔlindên

yolumüz gurbetê düşdü nê ʔyleyim (26/5-8)

Hızırın kalkanı âlâm elimè

çağırâm hızırî kırklarî bizè

Mevlâ imdâd eýlè Şâh İsmailè

Mevlanın aşkınà öldürme benî (36/9-12)

Ólâki **cemalın** görèm

gòr benî meydanà gidèm

muhabbetè sanà varàm

görésin benî tèk âslanî (57/5-8)

Kimi dörtlüklerde birtakım ekler ve sözcükler tekrar edilir.

Kimi âllèr giyèr **kimi** kırmızı

kimi gül devşirir **kimi** nergizi

kimi şeyh İslamın vezirîn kızı

hiç birisi Gülüzarè benzeméz.

Kimi âllèr giymiş **kimi** turuncú

kiminin ağzıntà dişleri incú

kiminin koynundà narî turuncú

hiç birisi Gülüzarè benzeméz

Kimi âllèr giymiş **kimi** zeryabî

kiminin dünyadè yókdır erbabî

kiminin koynundà cevahir kabî

hiç birisi Gülüzarè benzeméz (22/17-23/24)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

1. METNİN SÖZLÜĞÜ

İncelemenin bu son kısmında metnin genel söz varlığının ortaya konması bağlamında küçük bir sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükte metinde geçen her sözlükbirime yer verilmemiş, birden çok anlama sahip, kullanım sıklığı bulunmayan, çoğunluğu yabancı kökenli sözcük / sözcük öbeklerinden oluşan madde başları sıralanmıştır.

Madde başlarının büyük çoğunluğu metinde birden çok yerde geçmektedir. Sözlükte bu yerlerin tamamı gösterilmemiş yalnız ilk geçtiği yer belirtilmiştir.

Metinde ağız özelliği gösteren madde başları, ölçünlü dildeki kullanımlarına göre sıralanmışlardır. Bu türden örneklerde ölçünlü kullanımın yanına bir ok çıkarılarak metindeki biçim verilmiştir.

/d/-/t/, /c/-/ç/ ve /ı/-/i/ seslerini gösteren harflerin birbirinin yerine yazıldığı sözlükbirimlerde ölçünlü dil esas alınmıştır. Metindeki biçim ayrıca gösterilmemiştir.

Sözlüğün kapsamına metin içinde ayrıntı bir şekilde değinilen eskimiş sözcükler, deyimler ve kalıp sözlerle alınmamıştır.

Sözlük oluşturulurken temel kaynak olarak TDK-GTS alınmışken zaman zaman Osmanlı Türkçesi sözlüklerine de başvurulmuştur.

A

aba, (53/13) “yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş”

adam (1), (10/2) “görevli kimse”

adam (2), (19/22) “insan”

âdem, (22/4) “insan, insanoğlu, adam”

ağa, (15/10) “halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan”

ahali, → **ehali**, (22/3) “aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özellik bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk”

ahır, (5/18) ~ **ahur**, (24/2) “evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı”

ahu gözlü, (19/2) “gözleri çok güzel olan (kadın)”

al, (17/21) “kırmızı”

ala (1), (38/6) “açık kestane renginde olan, ela (göz)”

ala (2), (8/20) “karışık renkli, çok renkli, alaca”

alay (1), (10/6) “herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk”

alay (2), (52/21) “genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu”

âlem, (29/12) “dünya, cihan”

ar, (50/14) “namus”

asker (1), (55/3) “askerlik görevi veya ödevi”

asker (2), (43/5) “orduda görev yapan erden generale kadar herkes”

aslan (1), (57/8) “gürbüz, cesur ve yiğit adam”

aslan (2), (43/21) “kedigillerden, Afrika’da ve Asya’da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 cm ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan”

ay (1), (27/21) “bir ayın herhangi bir gününden ertesi ayın aynı gününe kadar geçen veya yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre”

ay (2), (7/22) “dünya’nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh”

ayıl-, (11/23) “sarhoşluk, baygınlık vb. bir durumdan kurtulmak, kendine gelmek”

azim, (3/2) “büyük, ulu, iri”

aziz, (61/6) “sevgide üstün tutulan, muazzez”

B

bağla-, (28/23) “bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak”

bahşiş, (6/16) “yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para, kahve parası”

bari, (23/20) “hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse”

baş (1), (10/8) “bir şeyin yakını veya çevresi”

baş (2), (45/19) “bir topluluğu yöneten kimse”

baş (3), (3/10) “insan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser”

bayıl-, (11/10) “baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek”

belki, (4/4) “olabilir ki, muhtemel olarak”

ben, (21/5) “çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı”

benlik, (29/24) “kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur”

bent, (11/22) “bağ, rabit”

benze-, (19/4) “iki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak”

beri, (20/8) “konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı”

besle-, (6/17) “yetiştirmek”

besle-, (60/18) “eklemek, katmak, çoğaltmak”

beybaba, (17/4) “çocukların babaları için kullandığı saygı sözü”

beygir, (38/23) “at”

beyzade, (21/3) “bey oğlu”

bıçak → **buçak**, (60/17) “bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç”

biçare, (54/4) “çaresiz”

bil- (1), (4/7) “bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak”

bil- (2), (5/1) “tanımak, hatırlamak”

bile, (25/11) “da, de, dahi”

bin-, (10/20) “yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak”

bin, (12/9) “dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı”

bir türlü, (9/24) “hiçbir şekilde hiçbir yolla”

biraz (1), (6/13) “az miktarda”

biraz (2), (4/18) “bir parça, azıcık”

biraz (3), (8/19) “kısa bir süre için”

bit- (1), (20/19) “bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek”

bit- (2), (14/23) “sona ermek”

boş (1), (32/3) “bir işe yaramayan, yararsız”

boş (2), (47/2) “anlamsız”

boş (3), (25/8) “içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı”

boşalt, (52/13) “dökmek, boca etmek”

boy, (60/13) “bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık”

boyun, (41/3) “gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi”

burç, (30/18) “kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı”

buyur-, (9/3) “gelmek, gitmek, geçmek, girmek”

C

cadı → **cadu**, (40/20) “kötülük yaparak başkalarına zarar veren kadın”

cam, (8/11) “soda veya potas katılmış silisli kumun ateşte eritilmesiyle yapılan sert, saydam ve çabuk kırılır cisim”

can sohbeti (41/4) “içtenlikle konuşan çok yakın dostlar bir arada söyleşip dertleşme”

celallen- → **calallan-**, (42/10) “öfkelenmek, kızmak”

cellat, (49/19) “ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse”

cem, (9/14) “toplama, bir araya getirme”

cenk, (31/1) “kahramanca mücadele, çarpışma, savaş”

cep, (51/11) “genellikle bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça”

cevahir, (12/23) “elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher”

cevap, (4/24) “bir soruya, bir isteğe, bir söz, bir davranış veya yazıya verilen karşılık, yanıt”

ceylan, (11/1) ~ **ceyran**, (10/24) “çift parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal (gazella dorcas)”

civan, (13/1) “yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın”

cuma, (21/23) “perşembe ile cumartesi arasındaki gün”

cümle âlem, (31/20) “herkes”

cümle, (8/7) “bütün, hep”

Ç

çabuk, (37/20) “alışıldandan veya gösterilenden daha kısa bir zamanda, tez, yavaş karşıtı”

çadır, (11/4) “keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerge, oba, otağ”

çağır-, (18/4) “herhangi birinin bir yere gelmesini istemek, davet etmek”

çalgi, (39/15) “müzik aleti, çalgı aleti, enstrüman”

çare, (4/4) “bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu”

çarşı, (4/10) “dükkânların bulunduğu alışveriş yeri”

çek- (1), (32/10) “bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek”

çek- (2), (32/7) “üzerinde bulunan bir silahla saldırmak için davranmak”

çeşme başı, (10/8) “çeşmenin etrafı”

çeşme, (4/16) “genellikle yol kenarlarında herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, yalıklı su hazinesi veya yapısı, pınar”

çiftçi → **çifçi**, (45/12) “geçimini toprağı ekerek sağlayan kimse”

çocuk (1), (6/1) “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak”

çocuk (2), (36/13) “belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneğı olmayan kimse”

çöl, (43/11) “kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye”

çöz-, (11/22) “düğmeyi iliğinden açmak”

D

dağ eteği, (9/22) “dağ yamacının alt bölümü”

dağ, (10/10) “yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü”

dağarcık, (5/13) “meşin torba”

daima, (19/8) “her vakit, sürekli olarak”

dal-, (21/11) “başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak”

darmadağın, (25/18) “çok dağınık ve karışık, darmadağınık, tarumar”

dayan-, (29/22) “güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek”

def, (39/6) “zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı”

dem, (30/13) “zaman, çağ”

denk, (36/13) “uygun, nitelik yönünden eşit”

der-, (13/8) “bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek”

derin, (21/11) “içten gelen”

derman, (4/3) “çıkartıcı yol, çare”

ders, (8/1) “öğrencinin öğrenmek zorunda olduğu bilgi”

dert, (4/2) “sorun, kaygı”

derviş, (4/21) “bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, alperen”

dervişlik, (5/6) “derviş olma durumu”

derya (1), (35/23) “deniz”

derya (2), (12/7) “bir şeyin bol olduğu yer”

dev, (32/12) “korkunç, çok iri ve olağanüstü güçlü masal yaratığı”

devşir-, (22/18) “bir araya getirmek, derlemek, toplamak”

dikil-, (9/18) “dik duruma gelmek”

dikkat, (9/2) “duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık”
dilber, (13/17) “alımlı, güzel kadın”
dinle-, (19/12) “işitmek için kulak vermek”
doğru (1), (19/17) “hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca”
doğru (2), (30/9) “gerçek, yalan olmayan”
doğru (3), (30/5) “yanlızsız, eksiksiz bir biçimde”
dol-, (22/8) “bir yerde pek çok eşya veya kimse toplanmak, kalabalık duruma gelmek”
dolaş-, (59/8) “gezmek, gezinmek”
dolu (1), (17/24) “bir yerde sayıca çok”
dolu (2), (24/1) “içi boş olmayan, dolmuş, meşbu, pür, boş karşıtı”
dön- (1), (26/13) “bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek”
dön- (2), (9/8) “geri gelmek, geri gitmek”
döndür-, (13/6) “ bir duruma getirmek”
dudu, (41/17) “papağan”
duman, (42/2) “havalanan tozların veya sisin oluşturduğu bulanıklık”
duy-, (36/15) “bilgi almak, öğrenmek, haber almak”
düğün → düyün, (20/13) “evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet”
düz, (27/22) “engebesiz olan yer, düzlük, ova”

E

ecnebi, (54/20) “yabancı”
eda, (29/22) “naz, işve”
eğlen- (1), (44/15) “oyalanmak”
eğlen- (2), (39/15) “neşeli, hoşça vakit geçirmek”
ekmek, (35/1) “tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, naniyaziz”
elbet, (4/7) “her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbette”

elbise, (21/7) “giysi”

elma, (5/14) “gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç (pirus malus)”

elvan, (57/1) “türlü renklerde olan”

emir → **emr**, (4/6) “buyruk, komut, talimat, ferman”

endam aynası, (3/8) “insanı boyunca gösteren ayna”

enişte, (34/4) “bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası”

er meydanı, (56/16) “Kahramanlığın, cesaretin, güç ve yeteneğin gösterileceği yer”

eren, (53/19) ~ **iren**, (25/23) “olağanüstü sezgileriyle birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse”

erken, (10/16) “sabahın ilk saatlerinde”

esirge-, (18/14) “bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak”

esna, (9/11) “bir işin yapıldığı an, sıra”

evlat, (24/7) “bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk”

evvel (51/2) ~ **evel** (13/21) “önce”

F

fakir, (6/16) “geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, zengin karşıtı”

fayda, (54/20) “yarar”

felek, (15/23) “talih, baht, şans”

fena, (46/7) “hoşa gitmeyen, rahatsız edici”

Frenk, (44/1) “Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri ad”

G

garip, (25/23) “acayip”

gayri (1), (10/12) “başka, diğer”

gayri (2) → **gayru**, (31/14) “artık, bundan böyle”

gazap → **gazep**, (47/21) “öfke, kızgınlık, hiddet”

gazaplan- → **gazeplen-**, (49/6) “öfkelenmek”

gelin (1), (41/7) “evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın”

gelin (2), (46/14) “aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın”

genç, (27/13) “yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı”

gerdan, (21/5) “vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü”

gergef işle-, (29/3) “nakış işlemek”

geril-, (49/13) “germe işi yapılmak, gergin duruma gelmek, belirli bir uzama ile çekilmek”

göğüs (1), (11/22) “vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine”

göğüs (2), (12/23) “meme”

gök, (19/4) “yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema”

gözük-, (51/17) “görünmek”

gümüş, (21/9) “parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen elementten yapılmış”

güreş- → **güleş-**, (8/16) “mücadele etmek”

güvercin, (54/2) “güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş”

H

hademe, (51/19) ~ **hadem**, (46/10) “odacı”

halas → **helas**, (31/18) “bir yerden, bir şeyden kurtulma, kurtuluş”

hamal, (52/4) “taşıyıcı”

hamle → **hamla**, (37/6) “ileri atılma, atılım, saldırı, savlet”

hançer, (37/14) “ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü”

hane, (40/17) “ev, konut”

hanım, (3/7) “toplumsal durumu, varlığı iyi olan, hizmetinde bulunulan kadın”

hani, (20/24) “‘nerede, ne oldu, nerede kaldı’ anlamlarında kullanılan bir söz”

harem, (5/15) “saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm, selamlık karşıtı”

haset, (46/20) “kıskançlık, çekememezlik”

hatır, (3/17) “düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl, yâd”

haydi (45/14) ~ **hayde** (44/8) ~ **ayde** (51/2) “isteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılan bir söz, hadî”

hekim, (16/16) “insanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip”

hemşire → **hemşere**, (34/10) “kız kardeş, bacı”

heybe, (24/1) “omza geçirilebilen tek gözlü bir çanta türü”

hırka, (4/10) “dervişlerin giydikleri üst giysisi”

himmet, (7/2) “lütuf, iyilik, iyi davranma”

hoca, (7/13) “öğretmen”

huzur, (9/9) “padişah katı”

İ

icra, (48/21) “yapma, yerine getirme, bir işi yürütme”

ifade, (7/1) “anlatım”

ihmal, (15/2) “savsamak, savsaklamak, boşlamak”

ihsan, (5/12) “bağışlama, bağışta bulunma”

ihya → **eyha**, (58/14) “çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme”

ilaç, (11/21) “çare, önlem”

imtihan ol-, (35/5) “denenmek, sınanmak”

incit-, (35/9) “incinmesine yol açmak”

işit-, (34/4) “kulakla algılamak, duymak”

işit-, (17/16) “haber almak”

işte, (3/17) “anlatılan bir sözün sonucuna gelindiğini gösterir”

K

kapuk, (6/9) “bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm, kışır”

kabul et-, (54/18) “yanına, katına almak”

kadir, (53/20) “her şeye gücü yeten (Tanrı)”

kahve, (18/10) “bir tür içecek”

kale, (24/9) “düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı, kermen”

kalkan, (29/16) “ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık”

kanat, (28/12) “kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ”

kap-, (42/11) “birdenbire yakalayarak, çekerek almak”

kapak, (35/1) “her türlü kabın üstünü örtmeye veya bir deliği kapamaya yarayan nesne”

kapıcı → **kapucu**, (24/9) “Osmanlı devlet teşkilatında saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı”

kara (1), (33/1) “yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak”

kara (2), (42/22) “en koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı”

karar, (6/2) “bir iş veya sorun hakkında düşünülmüş verilen kesin yargı”

karı, (39/1) “yaşlı, ihtiyar”

kaş, (19/3) “gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar”

kaşık, (34/24) “sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofraya aracı”

kat, (4/10) “giyeceklerde takım”

kes- (1), (50/19) “bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak”

kes- (2), (52/7) “vahşice öldürmek”

kes- (3), (19/11) “susmak”

kevgir → **kavgir**, (28/8) “haşlanmış yiyeceklerin sıvılarını veya bazı sıvıları süzmek için kullanılan, delikli, genellikle yuvarlak biçimli mutfak kabı, süzgeç”

keyfiyet, (52/20) “durum”

kılıç, (24/2) “uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah”

kır-, (32/20) “öldürmek, yok olmasına neden olmak”

kır, (6/11) “beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk”

kısmet, (34/10) “evlenme talihi”

kısırak, (6/10) ~ **kıstrak**, (5/19) ~ **kısırak**, (6/14) “dişi at”

kıssa → **kısa**, (19/11) “ders çıkarılması gereken anlatı, olay”

kocakarı, (14/17) “yaşlı kadın”

kolan, (32/10) “at, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer”

koltuk, (37/24) “omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer”

konak, (23/9) “büyük ve gösterişli ev”

konakçı, (18/2) “toplu olarak yapılan yolculukta konak yeri sağlamakla görevli kimse”

koyun, (22/23) “göğüsle giysi arası”

kul (1), (48/14) “Tanrı’ya göre insan”

kul (2), (5/2) “köle”

kumru, (41/17) “güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş (streptopelia)”

kuruş → **guruş**, (55/4) “Liranın yüzde biri değerinde Türk parası”

kuşak, (53/16) “bele sarılan uzun ve enli kumaş”

L

lala, (4/12) “padişahların vezirlerine seslenirken kullandıkları bir söz”

leb, (13/10) “dudak”

leş, (35/17) “kokmuş hayvan ölüsü”

M

madde, (14/21) “kendi içinde bütünlüğü olan anlatım”

mahir, (5/19) “becerikli, yetenekli”

mahsus, (26/20) “bilerek, isteyerek, kasten”

mahzen, (7/23) “yapılarda yer altı deposu”

makbul, (7/8) “beğenilen, hoş karşılanan”

manend, (12/13) “benzer, eş”

medih, (21/8) “övme”

mekan, (8/4) “yer, bulunulan yer”

meme, (11/24) “yavrularını emzirmek için, memelilerin göğsünde türlü biçim ve sayıda bulunan, meme başı denilen çıkıntıları olan organ, bicik, emcek, emcik”

memleket, (22/11) “bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt”

meram, (48/20) “istek, amaç, gaye, maksat”

meşgul ol-, (4/19) “vaktini vermek, uğraşmak, oyalanmak”

meydan, (32/5) “yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri”

mızrak, (24/2) “uzun saplı, sivri demir uçlu silah”

mine, (21/5) “metal eşya üzerine vurulan renkli cam katmanı”

mizaçsız, (48/23) “sağlığı iyi olmayan, rahatsız, keyifsiz”

muhabbet, (38/2) “dostça konuşma, yârenlik”

mücevher, (13/14) “değerli süs eşyası”

mühlet ver-, (20/1) “bir iş veya borç için belirli bir süre tanımak”

müjde → **müjde**, (19/16) “muştı”

müjde → **müjde**, (19/18) ~ **müjde**, (45/17) “sevindirici haber verileceği zaman söylenen bir söz”

müjde → **müjdeci**, (18/16) “muştucu”

müşkül, (14/12) “güç, zor, çetin”

N

nakış, (57/1) “genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme, el işi, ince iş”

namus, (50/14) “bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet”

nara, (55/16) “haykıрма, bağırma”

nazar, (8/23) “bakış, bakma, göz atma”

nergis → **nergiz**, (22/18) “bir süs bitkisi”

nice (1), (12/9) “kaç, ne kadar”

nice (2), (28/21) “nasıl”

nihayet, (37/11) “sonunda”

nine, (11/15) “yaşlı kadınlar için kullanılan bir seslenme sözü”

nispet, (22/7) “birini üzme için veya inat olsun diye yapılan iş”

nişan, (36/19) “hedefi vurmak için silah, ok vb.ne gerekli doğrultuyu verme”

nişanlı, (38/11) “evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı”

niyaz, (51/9) “yalvarma, yakarma”

Ö

oda, (29/1) “evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz”

okşa-, (12/17) “benzemek, andırmak, hatırlatmak”

oku-, (7/15) “Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek”

ordu, (32/1) “bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü”

otlan-, (10/24) “hayvan otlatmak”

oy-, (54/4) “keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak”

oyun, (49/8) “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence”

Ö

ömür, (18/20) “yaşam”

öp-, (15/12) “sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek”

öt-, (25/7) “kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak”

P

pençe, (35/17) “yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları”

perde, (29/1) “görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü”

perva, (56/18) “çekinme, sakınma, korku”

pilav, (35/2) “pirinçten, bulgurdan veya kuskustan yapılan bir yemek”

pişir-, (33/4) “bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek”

püskürme, (21/5) “sık ve tek tek benekler durumunda olan”

R

rakip, (19/8) “herhangi bir işte, bir yarışta, birbirini geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmeye uğraşan kimse”

rekat → **rikat**, (4/17) “namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm”

resmen, (14/22) “kanuna, yönetime uygun olarak, yöntemince”

rivayet, (3/1) “bir olay, bir haber veya sözü nakletme”

rüya (31/2) ~ **ürya** (11/20) “düş”

S

sahra → **sahre**, (35/12) “çöl”

sal- (1), (26/16) “yollamak, göndermek”

sal- (2), (25/10) “saldırmak”

sal- (3), (25/24) “koymak, katmak”

salla-, (3/10) “düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek”

saltanat, (3/3) “bolluk ve zenginlik, gösterişli yaşayış”

sarıl-, (41/3) “kollarını dolamak, kucaklamak”

satranç → **satraç**, (48/17) “iki kişi arasında altmış dört kareli bir tahta üzerinde değerleri ve adları değişik siyah ve beyaz on altışar taşla oynanan bir oyun”

sav-, (40/14) “istenmeyen birini yanından uzaklaştırmak”

sedef, (12/22) “midye, istiridye vb. deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan sedefçilikte kullanılan, pırıltılı, beyaz, sert bir madde”

seher vakti → **saher vakti**, (25/7) “sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, seher”

serp-, (37/22) “bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak”

seyir, (19/14) “bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkma”

seyis, (6/9) “at bakıcısı”

silah, (56/6) “savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç”

sitem, (41/15) “bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme”

sultan, (3/8) “padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan”

süvar, (44/12) “atlı”

Ş

şahin, (9/5) “kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (buteo buteo)”

şehir, (38/18) “nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site”

şehit, (31/7) “kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse”

şöhret, (50/7) “ün”

T

tabip, (13/5) “doktor”

tabur, (52/16) “dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği”

tahsil, (8/7) “öğrenim”

taht, (3/16) “hükümdarlık makamı, hükümdarlık

takım, (39/21) “takım elbise”

Tanrı, (31/22) “kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Yaradan, Allah, Rab, İlah, Mevla, Halik, Hüda, Hu, Oğan”

tarif, (31/6) “bir şeyin bulunduğu yeri, çevre ile ilgisini belirterek açıklama”

tay, (5/23) “üç yaşına kadar olan at yavrusu”

tayin, (16/16) “atama”

tazı, (9/1) “genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir tür köpek (canis familiaris grajus hibernicus)”

tedarik, (20/13) “hazırlık”

tellal, (21/20) “herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimse, çağırmaç

tez, (17/16) “süratli bir biçimde”

tıfil, (27/18) “acemi, toy”

turuncu, (22/21) “turunç rengi, kızıl sarı renk”

turunç, (60/14) “turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, narenc (citrus aurantium amara)”

tuzak, (35/12) “birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplot”

tütün, (33/7) “patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitkinin kurutulup kısılararak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı”

U

uğraş- → **oğraş-**, (8/14) “bir işi başarmaya çalışmak, iş edinmek”

Ü

üşen-, (15/2) “kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmaya isteği olmamak, erinmek”

üzengi, (42/12) “eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka”

V

var (1), (3/3) “mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı”

var (2), (4/10) “erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak”

var (3), (25/2) “elde bulunan her şey”

velhasıl, (6/18) "kısacası"

vezir, (4/5) “Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse”

vilayet, (16/23) “il”

vur- (1), (15/7) “silahla yaralamak, öldürmek”

vur- (2), (25/16) “elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak”

vurul-, (47/12) “âşık olmak, gönül kaptırmak, sevdalanmak”

Y

yanaş-, (28/1) “bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek”

Yaradan, (53/17) “Tanrı”

yat-, (39/5) “uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek”

yayla, (10/23) “dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri”

yet-, (12/5) “bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak”

yetiş-, (40/24) “ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak”

yığ-, (57/3) “bir tepe oluşturacak biçimde üst üste koymak”

yiğit (1), (10/4) “güçlü ve yürekli, kahraman, alp”

yiğit (2), (13/9) “delikanlı, genç erkek”

yoldaş, (16/3) “yol arkadaşı”

yunus → **yunuz**, (53/15) “balinalardan, ılık ve sıcak denizlerde sürüler durumunda yaşayan, boyları 3 metreye kadar erişebilen, memeli deniz hayvanı (delphinus)”

yurt, (26/14) “göçebe türklerin oturduğu çadır”

yük, (52/5) “eşya”

yüz (1), (7/17) “yüzey”

yüz (2), (12/2) “başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat”

yüz (3), (19/12) “yön, taraf”

yüz (4), (55/5) “doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı”

Z

zalim, (50/9) “acımasız ve haksız davranan, zulmeden”

ziyade → **ziade**, (3/4) “çok, daha çok, daha fazla”

Zülfikar, (32/11) “Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye armağan ettiği, ucu ikiye ayrılmış kılıç”

zülûf, (60/12) “sevgilinin saçı, zülfüyâr”

zürriyet → **züriyet**, (3/5) “çocuk”

SONUÇ

Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum adlı eserin Latin esaslı Türk alfabesine aktarılıp dil incelemesinin yapıldığı bu çalışmada belirlenen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1) Çalışmanın birinci bölümüne alfabe ve alfabenin toplumsal hayattaki yerine değinerek başlanmış, bu bağlamda din ve ekonomi / ticaretin üst basamaklarda yerlerini aldıkları sonucuna varılmıştır. Grek harflerinin Karamanlılarca tercih edilmesinde dinin (Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebi) önemi kolaylıkla kendini göstermiştir.

2) İlerleyen bölümlerde Türk dilinin Grek harfleriyle yazılması geleneği üzerinde durulmuş, bunun çok eski devirlere dayandığı çeşitli çalışmalardan desteklenen bilgilerle ortaya konmuştur. Grek harflerini aralarında sistemli bir biçimde yaygınlaştıran Karamanlılar'ın XVIII. yüzyıl başları itibariyle bünyesinde çok çeşitli konular barındıran bir edebiyat geleneği başlattıkları gözlenmiştir. Bu gelenek, Karamanlılar'ın zorunlu göçe tabi tutuldukları XX. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüştür.

3) Arap harfli metinlerin sınırladığı bazı olanaklara sahip olan Grek harfli metinlerin, özellikle tarihsel Türkiye Türkçesi imla ve ses bilgisi çalışmalarında karşılaşılan sorunlara ışık tutabileceği gözlenmiştir.

Metinde Grek harflerinin hangi ölçütlerle seçicilik sorunlarına çözümler getirdiği **imla incelemesinde** ele alınmış, hangi Grek harfin hangi sese işaret ettiği vurgulama sistemi göz önünde bulundurularak gösterilmiştir. Burada /o/ ve /ö/ ve /u/ ve /ü/ seslerini gösteren harflerle /s/ ve /ş/ ile /b/ ve /p/'nin birbirinden ayrılmadığı yerler dışında gözlenen kısmi birlikteliğin dışında her sese bir harf yöntemine özen gösterildiği söylenebilir. Özellikle Arap harflerinin birbirinden ayırmadığı /a/ ile /e/ sesleri tamamıyla, /ı/ ve /i/ sesleriye genel olarak birbirinden ayrı harflerle gösterilmiştir. Bunun dışında palatal /k/ ve /l/ sesini de işaretlemeye çabalayan metin, /ğ/ sesini göstermede de büyük oranda başarılıdır.

4) Metnin **ses bilgisi incelemesinde** ölçünlü dilde hiç bulunmayan / sıklığı olmayan biçimlerin varlığı gözlenmiştir. Bu özellik, metnin her ne kadar şehir ortamında ve okuma yazma bilen kişilere yönelik basılsa da halk ağzından etkilenmelerin bulunduğunu gösterir. Sonuçta Karamanlıcanın ölçünlü bir dilbilgisi sistemi bulunmamakla birlikte hikâyenin eseri yazıya geçirenden baskıyı yapan görevliye kadar herkesin etki alanı altında bulunması muhtemeldir.

Metin, genel olarak kalıplaşmış Arap harfli Osmanlı imlasının etkisindedir. Ancak eser, kimi yerde kalıplaşmış imladan sıyrılmış, Türkiye Türkçesinin bazı seslik değerleri, Grek

harflerinin olanakları dâhilinde ortaya konmuştur. İmla incelemesinde altı çizilen her sesi bir harfle karşılamada gösterilen titizlik, meyvelerini ses bilgisi bölümünde vermiştir.

İncelenen metin, vurgu işaretlerini gösteren yeni bir çevriyazı fontuyla (Karamanli Latin) transkribe edilmiştir. Bu fontun olanakları, Grek harflerinin özünde barındırdığı vurguyu yazıda gösterme niteliğinin metne çok iyi uygulandığını göstermektedir. Türkçenin yazıya döküldüğü alfabeler içinde vurguyu yazıda göstermesiyle çok özel bir yere sahip olan Grek harfli Türkçe metinlerin, başka bir pencereden de ses bilgisi çalışmalarına ciddi katkılar sağlayabileceği anlaşılmıştır.

5) Dilbilgisinin diğer kollarından biçim bilgisi ve söz dizimine çalışmada ayrı başlıklar açılmamıştır. **Dil ve anlatım özellikleri** ana başlığı altında söz varlığı, biçim bilgisi ve söz dizimi özelliklerinin bir bütün olarak ele alındığı bu bölümde Osmanlı Türkçesinden etkilenmelerin söz konusu olduğu rahatlıkla sezilebilir. Osmanlı Türkçesinde düz yazıların büyük çoğunluğunda gözlenen özellikler metne de yansır. Özellikle uzun cümleler, Arapça-Farsça sözcüklerle tamlamalar, İslami terimler vb. bunlardan bazılarıdır. Ayrıca eserin çok sayıda eskimiş sözcükle hatırı sayılır nicelikte deyim barındırdığının altı çizilmelidir. Bir halk hikâyesi için oldukça sıradan görünen bu özelliklerden eskimiş sözcükler, Türkçedeki canlılığın; deyimler, anlam kıvraklığının birer göstergesidir.

6) Eserin çok sayıda Arapça-Farsça sözcüğe ek olarak İslam eksenli terimler barındırması, Hristiyan Ortodoks bir topluluğa yönelik hazırlanmış bir metin için oldukça önemlidir. Ayrıca eserde hem Ortodoksluğa hem de Grekçe / Yunanca / Rumcaya ait herhangi bir ögeye rastlanmaması da ilgi çekicidir. Halkın düşünceleri ve yaşam biçiminden kaynağını alan, yüzyıllarca dilden dile kulaktan kulağa yayılarak Anadolu coğrafyasında dolaşan bu halk hikâyesi, halkın anlayacağı dilde yazılmıştır. Bu çerçeveden hareketle Karamanlı halk tabakasının Anadolu kültürüne, Türkçeye, Türkçenin her türlü iç-dış ögeyle yoğrulmuş haline hâkim olduğu sonucuna varılabilir.

7) İnceleme sonucunda tarafımızda oluşan kanaate göre *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülüzar Hanum*, Eckmann'ın sınıflandırmasında "halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler" başlıklı ikinci grubun ilk kademesi "dili edebi Türkçeye yakın olmakla beraber halk ağızlarına ait birtakım fonetik özellikler içeren metinler" içinde değerlendirilebilir.

8) Kültürlerarası aktarımın ne denli değerli olduğunun sıkça tekrarlandığı bu son dönemde Grek harfli Türkçe metinlerin yeri ve önemi oldukça açıktır. Şimdiye kadar yayınlanmış Grek harfli Türkçe metin sayısı oldukça azdır. Bunun nedenlerinden biri, metinlerin büyük bir bölümünün Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezinde

bulunmasıdır. Öncelikle bu merkezle bağlantı kurulmalı, incelemeye değer metinler Türkiye'ye getirilmeli ve araştırmacıların dikkatlerine sunulmalıdır. Bu bağlamda kurulacak olan Karamanlıca Araştırmaları Merkezi büyük bir boşluğu doldurabilir. Ayrıca bir kısım Grek harfli Türkçe metnin de Türkiye'deki kütüphanelerde, koleksiyoncularda ve amatör araştırmacıların kitaplıklarında bulunduğu bilinmektedir. Bu eserler de gün yüzüne çıkarılmalı, bilimsel çalışmaların konuları olmalıdır. Metinlerin gün ışına çıkarılmasıyla tarih, sosyoloji, antropoloji vb. alanlara da ışık tutulacaktır.

Eserlere erişildikten sonra öncelik metin neşirlerine ve incelemelerine verilmeli, bunların belli bir doygunluğa erişmesinden sonra bir Karamanlıca dilbilgisi hazırlanmalıdır. Karamanlıcanın dilbilgisel boyutunun ortaya konması, özellikle tarihi Türkiye Türkçesi çalışmalarına yeni boyutlar kazandıracaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AKSAN Doğan (1997), **Anlambilim, Anlambilimin Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, 1.b., Engin Yayınevi, Ankara.

AKSAN Doğan (2008), **Türkçenin Gücü**, 11.b., Bilgi Yayınevi, Ankara.

AMANJOLOV Altay (2006), **Türk Filolojisi ve Yazı Tarihi**, akt. Kenan Koç, 1.b., Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ANZERLİOĞLU Yonca (2003), **Karamanlı Ortodoks Türkler**, 2.b., Phoenix Yayınları, Ankara.

ATABAY Neşe-Sevgi ÖZEL-İbrahim KUTLUK (2003), **Sözcük Türleri**, 2.b., Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.

BALTA Evangelia (1987a), **Karamanlidika: Additions (1584- 1900) Bibliographie Analytique**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes;

BALTA Evangelia (1987b), **Karamanlidika: XXe siècle Bibliographie Analytique**, Centre d'Études d'Asie Mineure, Athènes.

BANGUOĞLU Tahsin (2007), **Türkçenin Grameri**, 8.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

BARIN Erol-Celal DEMİR (2006), **Türk Dil Bilgisi 1 Ses Bilgisi**, 1.b., Öncü Basımevi, Ankara.

BAYKURT Cami (2007), **Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler**, 1. b., Karma Kitaplar, İstanbul.

COŞKUN Volkan (2010), **Türkçenin Ses Bilgisi**, 2.b., IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

DELİCE Halil İbrahim (2012), **Sözcük Türleri**, 1.b., Asitan Kitap, Sivas.

DEMİR Nurettin-Emine YILMAZ (2010), **Türk Dili El Kitabı**, 5. b., Grafiker Yayınları, Ankara.

DEMİR Nurettin-Emine YILMAZ (2011), **Türkçe Ses Bilgisi**, 1.b., ed. Hülya Pilancı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2362, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1359, Eskişehir.

DEMİRCAN Ömer (2001), **Türkçenin Ses Dizimi**, 2.b., Der Yayınları, İstanbul.

DENY Jean (2012), **Türk Dil Bilgisi**, çev. Ali Ulvi Elöve, 1.b., Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

DERLEME SÖZLÜĞÜ (1993), **IX-X-XI-XII. Ciltler**, 2. b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DEVELİ Hayati (1995), **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DEVELLİOĞLU Ferit (2006), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. Aydın Sami Güneyçal, 23. b., Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

DİLÇİN Cem (2009), **Yeni Tarama Sözlüğü**, 2. b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DUMAN Musa (1995), **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

EKER Süer (2010), **Çağdaş Türk Dili**, 6. b., Grafiker Yayınları, Ankara.

EKİNCİKLİ Mustafa (1998), **Türk Ortodoksları**, 1. b., Siyasal Kitabevi, Ankara.

ERCİLASUN Ahmet Bican (2005), **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, 6.b., Akçağ Yayınları, Ankara.

ERGENÇ İclâl (2002), **Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü**, 2.b., Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

- ERGİN Muharrem (2006), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım, İstanbul.
- ERÖZ Mehmet (1983), **Hıristiyanlaşan Türkler**, 1. b., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- GENCAN, Tahir Nejat (1988), **Dilbilgisi**, 1. b., Ayraç Yayınları, Ankara
- HAZAI György (2012), **Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü / Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş**, çev. Tefik Turan, 1.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İBAR Gazanfer (2012), **Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe**, 2. b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İMER Kâmile-Ahmet KOCAMAN-A. Sumru ÖZSOY (2011), **Dilbilim Sözlüğü**, 1.b., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- KARAAĞAÇ Günay (2009), **Türkçenin Söz Dizimi**, 2. b., Kesit Yayınları, İstanbul.
- KARAAĞAÇ Günay (2012a), **Türkçenin Dil Bilgisi**, 1. b., Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAAĞAÇ Günay (2012b), **Türkçenin Ses Bilgisi**, 2.b., Kesit Yayınları, İstanbul.
- KARAHAN Leyla (2004), **Türkçede Söz Dizimi**, 11. b., Akçağ Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ Zeynep (2007), **Grammer Terimleri Sözlüğü**, 3.b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ Zeynep (2009), **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, 3. b., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZSOY Sumru (2004), **Türkçenin Yapısı-I Sesbilim**, 2.b., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- PARLATIR İsmail (2007), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 1. b., Yargı Yayınevi, Ankara.

SAMİ Şemseddin (2010), **Kamus-ı Türkî**, 1. b., haz. Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

SANDALCI Sema (2010), **Modern Yunanca Dilbilgisi**, 1.b., Ceren Yayıncılık & Kitabevi, Edirne.

ŞİRİN USER Hatice (2006), **Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, 1.b., Akçağ Yayınları, Ankara.

TEKİN Talat (2003), **Orhon Türkçesi Grameri**, 2. b., yay. Mehmet Ölmez, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, İstanbul.

ÜSTÜNOVA Kerime (2010), **Dilbilgisi Sorunları**, 1.b., Kesit Yayınları, İstanbul.

ÜSTÜNOVA Kerime (2012), **Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)**, 1. b., Sentez Yayıncılık, Bursa.

VON GABAIN Annemarie (2007), **Eski Türkçenin Grameri**, 5. b., çev. Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

VURAL Hanifi-Tuncay BÖLER (2012), **Ses ve Şekil Bilgisi**, 2. b., Kesit Yayınları, İstanbul.

Makaleler

AĞCA Ferruh (2010) , “Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metinlerinde -DXr Bildirme Ekinin Farklı Bir Fonksiyonu Üzerine” **Türkbilig**, s. 19, ss. 76-86.

ANZERLİOĞLU Yonca (2009), “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, s. 51, ss. 171-188.

BALTA Evangelia (1990), “Karamanlca Kitapların Önsözleri”, çev. Herkül Millas, **Tarih ve Toplum**, İletişim Yayınları, s. 74, (Şubat 1990), ss. 18-20.

- BALTA Evangelia (2008), “Karamanlıca Kitapların Çılgınlıklarıyla Fısıltıları”, çev. Ari Çokona, **Toplumsal Tarih**, İletişim Yayınları, s. 117, (Eylül 2008), ss. 58-61.
- BOZ, Erdoğan (2001), “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu” **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 600, Ankara, ss. 856-864.
- COŞKUN Volkan (2000), “Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton ve Ezgi”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, c. 2000/II, s. 584, (Ağustos 2000), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 126-130.
- DEMİR İmdat (2009), “Türkçe Sözlüklerde Vurgu”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 4/4, Summer, ss. 207-235.
- DEMİR Nurettin (1994), “Birleşik Fiiller ve Vurgu -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 83-94.
- DEMİRCAN Ömer (1976), “Türk Dilinde Ek Vurgusu”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, c. XXXIII, s. 294, (Mart 1976), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 196-200.
- DENY Jean (1941), “Le gérondif en -(y)işin, d'apres les écrits du moine Ioanni Hierotheos, en turc des Grecs-orthodoxes turcophones d'Anatolie”, **Körösi Csoma Archivum**, c. III, ss. 119-128.
- DURSUNOĞLU Halit (2006), “Türkiye Türkçesinde Vurgu”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, vol.7, s.1, ss. 267-276
- ECKMANN Janos (1950a), “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. VIII, Ankara, ss. 165-200.
- ECKMANN Janos (1950b), “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında”, **Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 27-31.
- ECKMANN Janos (1991), “Karaman Edebiyatı”, çev. Rezzan Algül, **Türk Dünyası Edebiyatı I**, haz. Halil Açıköz, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 20-37.

- EYİCE Semavi (1960), “Gyula Moravscik, Byzantinoturcica, I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker (= Türk milletlerin tarihlerine dair Bizans kaynakları), II. Spachreste der Türkölker in den byzantinischen Quellen (= Bizans kaynaklarında Türk milletlere ait dil kalıntıları)”, **Türk Tarih Kurumu Belleten**, c. XXIV, s. 95, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 493-497.
- GEMALMAZ Efrasiyap (2001), “Yazıya Geçirme (Transcription) ve Yazı Çevirimi (Transliteration)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s.17, ss. 25-37.
- GÜLENSOY Tuncer (1984), “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, ss. 87-147.
- GÜLENSOY Tuncer (1999), “Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmalar”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 8, ss. 7-9.
- GÜMÜŞKILIÇ Mehmet (2008), “Orta Osmanlıcada İmla-Telaffuz İlişkisi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 3/6, Fall, ss. 272-288.
- GÜNGÖR Harun (1984), “Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe) Bir Kitabe”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 33, (Aralık 1984), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 95-101.
- KÂHYA Hayrullah (2008), “Karamanlıca Bir Eser Yeñi Hazne ve Dil Özellikleri (İmlâ Özellikleri ve Ses Bilgisi)”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 3/6, Fall, ss. 367-408.
- KÂHYA Hayrullah (2008), “Karamanlıca Bir Esere Göre Karamanlıcada Arapça ve Farsça Kelimeler”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 3/3. Spring, ss. 480-501.
- KÂHYA Hayrullah (2008), “Karamanlıca Zarf-fiil Eklerinden Örnekler”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, s. 19, ss. 131-152.
- KÂHYA Hayrullah (2009), “Karamanlıca Bir Zarf-Fiil Eki: {-IncAs}” **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 4/3, Spring, ss. 1242-1252.

KÂHYA Hayrullah-Mustafa KILIÇARSLAN (2009), “Karamanlıcada i/e Meselesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol. 2/8, Summer, ss. 200-211.

ÖZDEM Ragıp (1938), “Gennadios İtikatnamesi” **Ülkü Dergisi**, s. 60, ss. 529-540.

ÖZEL, Sevgi (1978), “Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, s. 321, (Haziran 1978), Ankara, ss. 498-500.

ÖZKAN Nevzat (2013), “Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi -Ünlüler-”, **Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, s. 1, ss. 1-27.

PRÖHLE Wilhelm (1911-1912), “Zur Frage des Wortakzents Im Osmanisch-Türkischen”, **Körösi Csoma-Archivum**, c. XII, ss. 199-216.

TEKİN Talat (1984), “Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar: Grek Alfabesiyle Türkçe”, **Tarih ve Toplum**, s. 3, İletişim Yayınları, ss. 20-23.

TEKİN Talat (1991), “Türkçede Kelime Vurgusu Kuralları”, **Dilbilim Araştırmaları**, (1991) s. 14, İstanbul, ss. 1-4.

YAZAR İlyas (2008), “Transkripsiyonlu Metinlerin Web Tabanlı Öğrenme Ortamlarında Kullanımına Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 3/6, Fall, ss. 733-754.

Diğer Kaynaklar

ÇOLAK Faruk (1994), **Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri.

ÇOLAK Faruk (1997), “Karamanlıca Halk Hikâyeleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları: 1866, Ankara, ss. 199-201.

- GAVRIEL Efyhios (2010), “Transcription Problems of Karamanlidika Texts, **Cries and Whispers in Karamanlidika Books Proceedings of the First International Conference on Karamanlidika Studies (Nicosia, 11th – 13th September 2008)**, Turcologica 83, ed. Evangelia Balta – Matthias Kappler, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, ss. 257-265.
- KÖREMEZLİ Buket (2012), “Karamanlıca Yazılmış İlk Roman: Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş'te Kullanılan Zarf-Fiiller”, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, c. I, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 77-90.
- MILLER Michael Grimm (1974), The Karamanlı Turkish Texts: The Historical Changes in Their Scripts and Phonology, Indiana University, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Indiana.
- TULUM Mertol (1991), “Alfabe ve Eski Alfabemiz Üzerine”, **Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 23-27.
- TÜRK Ahmet Turan (2012), “Leksikon Ellino-Turkikon'dan Hareketle Grek Asıllı Karamanlı Alfabeti”, **I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, c. I, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 123-138.

X E K I A Γ E I

Σάχ 'Υσμ.αήλ.ιλέ Κζουλουζάρ
χανούμ.

833
Ραβιανλέρ σοίλε ριβαγέτ ιδερλέρ κι 'Ατ-
ζέμ γόλκεσινδέ Κανταζάρ σεχρινδέ πέρ άζιμ
πατησάχ βάρ ιδί, πουνούν σαλτανατή γάγετ
ζιαδέ ιδί ισέδε νέ φαϊδά κι πουνούν δουνγιαδέ
άσλα ζουριετι γιόγηδι.

834
Πέρ κιούν Παδησάχ σαπάχ ναμαζηνή
κηλήπ, πάδεχού γιερινέ ότουρούπδα χανήμ
Σουλτάν ελινέ έντάμ άйнаσή άλήπ Παδισα-
χίν καρσησηνδά δουρούρικεν, Παδησάχ πέρ
κερέ άχ έδιπ πασηνή σαλλαδή, έλδερμ χανήμ
Σουλτάν δεδι : έφένδιμ νέ δεμέκ όλσούν κι
σίξ σαχή άχ τζεκέσηνιζ ; έλγαμδουλιλλάχ
νέ έκσιγιμιζ βάρ ; Παδησάχ γίνε άχ
τζεκιπ—κερτζέκ πέρ έκσιγιμιζ γιόχ άμαμα
σου δουνγιαδέ πέρ έβλαδιμ. όλμαδι κι πέν
όλδουκέν σόνρα ταχτιμά ότουρά ιδί, ιστέ
που ιδί χατηρημά κελέν, πουνούν ιτζούν

ἄχ τζεκέριμ, ἔλδεμ γανήμ Σουλτάν — ποῦ
 δουνγιάδερ ἀδαμά ἀερό ὀλούρ, ἄμμα δερμάν-
 ἄα πουλουνοῦρ, πῖρ κιοῦν σεγγαχατά
 τζηκάρσηνηζ, πέλικι δερδινιζε τζαρέ που-
 λούρσουνοῦζ, ἔλδεμ Παδισάχ—Βεζιρ κιε-
 σιν δεγι ἔμρ ἐγγλεήτ, δέρακαπ Βεζιρή τζα-
 ὀλδουγουνού πιλδικέν σόνρα ἔλπεδ πενίμ
 γηρδὴλάρ, Βεζιρ κιελίπ γιεσὶ γιερδέν τεμεν-
 νά ἔδιπ ἔλ πεντζέ διβάν τουρδού, Παδισάχ
 —βάρ τζαρσηδάν ικί κὰτ δερβισάν γηρκαση
 ἄλ—Βεζιρ δαγι ἄληπ κελδί, σίμδι Παδισάχ
 Βεζιρέ εἰ Λάλα ποῦ κιοῦν σενίν ιλέ σεγγα-
 χατά τζηκαλήμ πακαλήμ Ἰνείνι δεβράν νέ
 σουρέτ κιστερέρ δεδὶ πουνλάρ χηρκαλαρή
 κεγιπ βέ σαραϊνοάν καλκήπ γιολά ρεβάν ὀλ-
 δουλάρ, Παδισάχ Βεζιρέ—κέλ ποῦ τζεσμε-
 δέν ἀπτέττ ἄληπ ικί ρικὰπ ναμάζ κηλαλήμ,
 πέραζ ταάμ ἔδιπ γιολουμουμουζά κιδέλιμ,
 ἔ τσεσμεδέν ἀπτέττ ἄληπ ναμάζά μεσοῦλ
 ὀλδουλάρ, Παδισάχ σαγηνά σολουνά σελάμ
 βερδι πακήπ κιορδού κι γιανηνδὰ πῖρ δερβίς
 σουρίορ Παδισάχ—εἰ δερβίς σέν πουραδὰ νέ
 κεζέρισιν, δερβίς—Παδισαχήμ πῖζ σεγγιάχης
 κεζέριζ δεγιού ὀζεβάπ ιτόι—εἰ δερβίς πενίμ

Παδισάχ ὀλδουγουνού νεδέν πιλδίν ; δερβίς
 δεδί, ποῦ κουλουνούζ ποῦνδζα βακῆτ σεγγια-
 χίμ κίρμεδιδιμ σερενδζάμ κάλμαδὴ κὰτζ
 κερὲ ὀλοτοῦκ ποσανδὴκ, σενίν Παδισάχ βέ
 γιανηνδακινήν βεζιρ ὀλδουγουνού πιλμιζ ἰσέμ
 γιαζήκ πενίμ δερβισλιγιμῆ—Παδισάχ, ἄμάν
 δερβίς σέν πενίμ Παδισάχ βέ πουνοῦν βεζιρ
 ὀλδουγουνού πιλδικέν σόνρα ἔλπεδ πενίμ
 δερδὶμέδε δερμάν ὀλούρσου—δερβίς πῖζ ἔδνὰ
 πῖρ δεβρίοιζ δερδίδε δερμανίδα βερὲν Χουδα-
 δὴρ δεγίνδζε, χέμαν Παδισάχ—ἄμάν δερβίς
 Μεβλατέν ιγσάν δεδιδέ, ἔ βακῆτ δερβίς
 ταγαρτζηγηνά ἔλ βουρούπ Παδισαχὰ πῖρ ἔλ-
 μά βερούπ ἄλ Παδισαχήμ ποῦ ἔλμαγι βέ
 γαρεμῆ βαρδὴγηνδὰ γιατσι ναμαζήνη κη-
 ὄηκδάν σόνρα, ἔλμαγι σογιάσην βέ ὀ ἔλμα-
 νήν γιαρσηνήν κενδὶν γεῖπ γιαρσηνήν χανούμ
 Σουλτανά γεδιρέσιν, βέ χέμ σενίν ἀχηρδὰ
 πῖρ μαχίρ κηστραγῆν βάρδερ ὀνὰ βερέσιν,
 βέ ὀ κιτζέ πηρλικὸε γιαττηγηνδὰ ἰσαλλά-
 χου τεάλια τοκούζ ἀῖγ τεκούζ κιοῦν τεμα-
 μηνδὰ σενδέν πῖρ ἐρκέκ ἔβλαδ βέ μαχίρ κη-
 στρακδάν πῖρ ἐρκέκ τάιγ ζουχούρ ἰδέρ, λά-
 κιν πέν κελμεγίντζε ἰσμινι κόμαγιάσην,

πέν κενδὶμ κογιατζάγῆμ δεγι ποῦ μινβάλ
 οὔζερὲ καρὰρ ἐγγεδιλέρ, ἔ βακῆτ Παδισάχ
 ἔλινι τζεπινέ κογιούπ δερβισέ πέραζ ἀκτζέ
 βιρμέκ νιγετινδὲ ἰκέν πακδὴκι νέ δερβίς βάρ
 νέ κίμσε βάρ.

Χέμαν Παδισάχ ὄραδάν καλκήπ σαραϊνά
 κιοτὶ ἀκσάμ ὀλουνόζα γιατσι ναμαζήνη ἔδιπ,
 πάδεχου ἔλμαγι σογιάγὰ πασλαδὴ, ἔλμανήν
 καπουγουνού σεγίς πασηγὰ βερδι τεμπιχ ἔτ-
 λεδί σοῦ καπουγού μαχίρ κηστραγὰ βέρ βέ
 γιανηνδακί κῆρ ἀτῆ κούβερ, βέ γιαρσηνή
 χανούμ Σουλτάν γεήπ γιαττηλάρ, τοκούζ
 ἀῖ τοκούζ κιοῦνδὶ Παδισαχὰ πῖρ ἐρκέκ ἔβλα-
 δὶ κελδί, ἔ βακῆτ κηστρακδὰ πῖρ ἐρκέκ τάιγ
 τογουρδού. Παδισάχ γάγετ σεβήνιπ τζέκ
 ραηρλερέ παχσις ἐγγλεδί, σίμδι πουνλάρ
 Σαχζαδεγι πησλεμεγέ πασλαδὴλάρ, πῖρ σενέ
 ικί σενέ βέλ γασήλ γεδι γιασηνά κιορπ τζοδ-
 ζουκλάρ ιλέ ὀναδὴγῆ βακῆτ τζοδζουκλάρ
 πουνά ἀδσῆζ βέη δερλερ ιέι. Πῖρ κιοῦν Σαχ-
 ζαδὶ κενδὶνι ἀδὶ ὀλμαδὴγηνη ὀζανὴ σηκη-
 λαράκ βαλιδεσινέ κελίπ—πενίμ ἰσμιμὶ νί-
 τζουν κόμαδινιζ, ἀνασῆ ὀγούλ παπάν πιλίρ
 ὀνὰ σὸρ δεδί. Σαχζαδὲ χέμαν παπασηνά

κελίπ ἰραδὲ ἐγγεδιδέ, παδισάχ ὀγλούμ σέν
 πανὰ πῖρ δερβισσέν χιμμέτ ὀλδούν, ἔ δερβίς
 πουραγια κέλμεγινδζε πέν σανά ἰσίμ κο-
 γιάμαμ δεδί, Παδισαχῆν γιανηνδὰ ὀλάν
 ριτζάλ οῦ κιπάρ—Παδισαχήμ δερβίς δεδί-
 γῖν ποῦ κιοῦν πουραδὰ ἰσέ γιάρην σουρδὴρη
 κίμ πιλίρ νέζεμαν κελίρ. Παδισάχ πουνλα-
 ρῆν σιοζιουνηοῦ μακπούλ κιορδού Σαχζαδεγι
 ὄραδάν ἄληπ πῖρ μινασίπ ἰσίμ κομάκ ἰτζούν
 μουσαβερεγέ πασλαδὴλάρ, Παδισάχ δερβίς
 κελμεγίνδζε πέν ἰσίμ κογιάμαμ, βάριν πε-
 νίν Σαχζαδεμῆ ὀκουμάκ γιαζμάκ ἰτζούν πῖρ
 χῶδζα πουλον δεγιού ἔμρ ἐγγλεδί, ὀνλάρδα
 Δανιέλ ἰσμινδὲ πῖρ χῶδζα ἀλούπ Παδισαχὰ
 τζηκαρτηλάρ—εἰ χῶδζα, πενίμ σαχζαδεμῆ ὀ-
 κουγιοῦπ γιαζῶρημαλήσην.—Δανιέλ ἔμρέφεν-
 τιμίζιν ἄμμα Σαχζαδὲ δουνγιά γιοζουνδὲ ὀ-
 κουγιάμαζ ὀζεβάπ ἰδίνδζε, Παδισάχ—δουνγιά
 γιοζουνδὲ πῖρ ἔβλαδὴμ βάρ νίτζουν ὀκου-
 γιάμαζ τζεβάπ ἰδίνδζε, χέμαν ἀχρετδὲ μι
 ὀκούρ ; Δανιέλ—χάιρ ἐφένδὶμ ὀιλέ δεγιλ
 γέρ ἀλτηνδὰ, ἀῖγ βέ κιοῦνδὲ γιοζοῦ κιορ-
 μέζ πῖρ μαχζέν γιαπτηρήρησιν Σαχζαδὲ ὀ
 βακῆτ ὀκούρ, τζούνκι πῖρ μαχφι γιερδὲ ὀ-

ÖZGEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	İbrahim Karahancı	
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa 1988	
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce Orta	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2002 - 2006	Bursa Süleyman Çelebi Lisesi
Lisans	2006 - 2010	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	2010	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ana Bilim Dalı, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (yatay geçişle)
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2011	Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Türk Dil Kurumu – Yurt İçi Yüksek Lisans Araştırma Bursu	
Yayımlar:	<p>(2008), İstanbul Kültür Üniversitesi, II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK 2008), “Divanü Lügati’t-Türk’te Geçen Oğuzca Kelimelerin Günümüze Yansımaları”</p> <p>(2010), Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi Bölümü, IV. Ulusal Öğrenci Konferansı, “Türkiye Türkçesindeki yap- fiiline Anlambilimsel ve Sözdizimsel Bir Bakış” (Tuğba Sarıkaya ile birlikte)</p> <p>(2010), İstanbul Kültür Üniversitesi, III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK 2010), “Türkçe Sözlüklerde Ortak Kavram Alanı Oluşturan Sözcüklerin Tanımlarına Anlambilimsel Bir Bakış”</p> <p>(2012), Bilkent Üniversitesi, Selanik Makedonya Üniversitesi, VII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, “Grek Harfli Türkçe Metinler Üzerine”</p>	
Diğer:	Uludağ Üniversitesi 2012 yılı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrenci Ödülü	
İletişim (e-posta):	ikarahancı@yahoo.com.tr	
	Tarih	22.07.2013
	İmza	
	Adı Soyadı	İbrahim Karahancı

